

نادم عصری

پنجابی مرکز چوک اردو بازار۔ لاہور

"جذبۂ آزادی" تے "چراغِ رہگذر" دے لِکھاری

نادم عصری ہوراں دی

(اَن چھوتی پنجابی کہانی)

اِک انکھی دھی پنجاب دی

جہدے وِچ پھُلاں دا رنگ اے۔

ہاواں دی گرمی اے۔

تلوار دی کاٹ اے۔ شبنم دی بریکی اے۔

روانی اے۔ جوانی اے

اُڈدے شُعلے نے۔ دگدا پانی اے

اقدس پبلیکیشنز، چوک اُردو بازار

لہور

ناول — اک انکھی دی پنجاب دی

ناشر — امتیاز اقدس

لکھاری — نادم عصری

پہلی وار — فروری سنہ ۱۹۷۶ء

چھاپہ خانہ — حمایت اسلام پریس لاہور

مُل — ۱۵ روپئے

ٹائیٹل — رشید اسماعیل

ملن دا پتہ : پنجابی مرکز چوک اردو بازار لہور

اوہناں دِناں، راتاں دے لمحے، پل تے گھڑیاں دے ناں!
جیہڑیاں (اک انکھی دھی پنجاب دی) کہانی لکھن چہ بیت گئیاں۔!!

تیر کماناں، نکلے دانگوں ویلہ ہتھ نا آوے
داغ جُدائی لا کے جیہڑا اک واری لنگھ جاوے

سبھ توں ڈاڈھا سبھ کجُھ ایہو سبھ توں اُتم ویلہ
دِل دیاں اکھاں دے نال ویکھو چار دِناں دا میلہ

ناد‌م عصری

کہانی دے سبھے کردار تے تھاں ٹکانے فرضی ہین

مڈھلی گل

پنجابی مرکز دا ساریاں توں وڈا مقصد ایہہ وے پئی پنجابی ادب وچ جہڑیاں چیزاں دا اجے تیک گھاٹا اے اوہناں چیزاں نوں تیار کرکے اوس گھاٹے نوں پورا کیتا جاوے۔ تے ایس گل توں وی کسے نوں انکار نہیں پئی پنجابی نثر وچ اَج تیک بڑیاں گھٹ کتاباں لبھدیاں نے (پنجابی نثر توں مراد فارسی رسم الخط والی پنجابی اے) تے سارے ای پڑھے لکھے لوک ایس گل توں واقف نیں پئی پنجابی زبان کدی وی سرکاری درباری زبان نہیں رہی تے نا ایس اینوں کدے اوہ لاڈ پیار ملیا اے جہڑا کسے نوں پالن پوسن لئی بڑا ضروری ہوندا اے ایہہ زبان یتیم بچیاں وانگوں رہڑ دی کھڑدی تے اپنے جایاں کولوں ایں دھکے ٹھیڈے کھاندی کھاندی اخیر پروان چڑھ گئی اے۔ ہوسکدا اے ایہدے ساہ ہن تیک مک گئے ہوندے پر بھلا ہووے صوفی شاعراں دا جنہاں سلوک دیاں منزلاں اتے اپڑ کے وی اپنی مادری زبان نوں نا بھلایا۔ اوہناں ہوکے بھرے تے اپنی زبان وچ جے دل دا ساڑ کڈھیا تے اپنی زبان وچ۔ جے محبوب حقیقی نوں ملن دیاں راہواں دسیاں تے اپنی زبان وچ تے جو کجھ لکھن دا سربندھ کیتا اوہ وی اپنی زبان وچ۔ اوہناں نظم دے رنگ وچ ہزاراں کتاباں لکھ کے ایس بوٹے نوں ہریا بھریا رکھن دا سوہنا جتن کرکے آون والی نسل اُتے بڑا دان کیتا۔ پر انیویں صدی دے اخیر تائیں کسے سجن نے وی پنجابی نثر وچ کجھ لکھن دا ترگت نہ کیتا۔ نثر دل ویہویں صدی وچ گوہ کیتا گیا تے کجھ لکھاری سجن ایدھر دی رلک پئے تے ہولی ہولی تھوڑا بہت لکھیا جان لگا۔ پر خاص طور تے ملک دی ونڈ پچھوں پنجابی نثر دی

کمی نوں محسوس کیتا گیا۔ فیر ڈرامے افسانے تے ناول لکھے گئے ناول تے بالکل ای آٹے وچ لون دی مثل ہین۔ ایسے لوڑ نوں سامنے رکھ کے ایہہ کتاب لکھی گئی اے۔

نادم عصری دا تعارف کران دی کوئی لوڑ نئیں جاپدی کیوں جے پہلیاں دو کتاباں "جذبۂ آزادی" تے "چراغ رہگذر" پاروں نادم عصری ہوراں لوکاں دیاں دلاں وچ اپنے لئی تھاں بنا لئی اے۔ ایہہ ٹھیک اے پئی نادم عصری ہوراں دیاں ہن تیک دو کتاباں اردو وچ چھپیاں نے پر اصل وچ اوہ پنجابی شاعری دی وجہ نال مشہور ہین۔ پنجابی زبان وچ نادم عصری ہوراں دی ایہہ پہلی کتاب اے تے ایس توں پچھوں اوہناں دا پنجابی مجموعہ کلام چھپن والا اے۔ نادم عصری ہوری جو کجھ وی لکھدے ہین اک خاص نظریئے نوں اگے رکھ کے لکھدے ہین اوہ معاشرے دے پھوڑیاں اتے نشتر ماردے ہین۔ برائیاں دی نشان دہی کردے ہین۔

کتاب جذبۂ آزادی وچ نادم عصری ہوراں ۱۹۴۷ء دی آزادی تے آزادی دیاں دوجیاں تحریکاں دا ذکر بڑے سوہنے ڈھنگ نال کیتا اے۔ اک تھاں اپنے جذبے نوں انج ظاہر کردے ہین ؎

ہند سے تم بھاگ جاؤ سرفروشوں نے کہا
سامراجی ظالموں ہندوستان ہے جاگ اٹھا

ایک سانچے میں سبھی اہل وطن وہ ڈھل گئے
سامراجی ظالموں پہ تیر بن کے چل گئے

نادم عصری ہوراں دا کلام پڑھیاں انج لگدا اے جیویں مظلوم ظالم نال ٹکرا رہیا اے تے ظالم دے پرخچے پئے اڈدے ہین۔ اوہ دنیا جہان وچ ہون والے ہر ظلم و ستم نوں اپنے اتے وارد کرکے تے انج گل کردا اے جیویں ایہہ سب کجھ اوہدے اپنے اتے بیت رہی اے۔

نادم عصری ہوراں اپنی کتاب جذبۂ آزادی وچ دی حقوق دی جنگ لڑی اے تے چراغ رہگذر وچ وی اوہ ظلم و ستم دے خلاف جہاد کردا ہویا ای نظر

آوندا ئے۔ جد کوئی وی کسے دے حقوق نوں ہڑپ کردا ہویا نظر آوندا اے نادم عصری دے قلم اوہتھے ای جھڑی لا بہندا اے۔ چراغ رہگذر دی نظم شاہدہ ایس گل اُتے شاہد اے :-

جواں سال اس کی وہ شاہدہ بیٹی
جو کالج سے گھر کی طرف آ رہی تھی
تھی مقصود اس کو وہ بس کی سواری
سڑک کے کنارے رکی وہ بے چاری
وہاں ایک آیا خطرناک غنڈہ
بڑھا اس کی جانب وہ خونی درندہ
وہ کانپی اسے دیکھ کر تھر تھرائی
شرابی کی حرکت پہ وہ تلملائی
بپھر کے شرابی نے چاقو نکالا
رگِ جان اس کی جگر کاٹ ڈالا
سنا اجنبی سے یہ قصہ جو میں نے
دفعتہً لگے آنسو آنکھوں سے بہنے
یہ دل کی گہرائیوں سے اٹھیں نوائیں
بتا میرے مولا کہاں بھاگ جائیں
مجبور بندے مٹے جا رہے ہیں
بازاری لفنگے ستم ڈھا رہے ہیں
یہ کیسا آج سارے وطن کا سماں ہے
درندے کا انساں پہ ہوتا گماں ہے

کتاب " اک انکھی وِدھی پنجاب دی " وِچ نادم عصری ہوراں اک سدھی سادھی کہانی نوں

اپنے خاص رنگ وچ اس طرحاں بیان کیتا اے ۔ پئی کوئی پڑھن والا دی ایہدا اثر قبول کرن توں بغیر نئیں رہ سکدا تے نا ای کوئی ایہہ آکھ سکدا اے پئی ایہہ اک بناؤٹی کہانی این اپنے ملک دی کہانی اک کڑی دے روپ وچ ایس طرحاں بیان کیتی اے ۔ پئی سیاست دان ملک نوں ہر ویلے گرجھاں وانگوں بھیڑیں نظریں ویکھدے رہندے نیں تے جلدی دا ابھپ دا اے ۔ چو ہنگا لائندے نیں ۔ کتاب دے کردار بالکل جیوندے جاگدے تے ٹردے پھردے نظر آوندے نیں تے ایہہ ای گل فن کار ہون دی وڈی نشانی این ۔

نادم عصری ہوراں دی ایس کتاب دے سرناویں توں این ظاہر ہوندا اے پئی ایہہ کتاب دی قومی جذبے وچ ڈب کے لکھی گئی اے ،

اوہ گلاں جہڑیاں نادم عصری ہوری اردو نظم تے نثر راہیں ہن تیک نئیں کر سکے اوہناں انکھی وھی دا اہر وپ بھر کے کردتیاں نیں ۔ جواں کڑی دا کردار ایک ایسا جیوندا جاگدا کردار اے جہدے اتے دو جیاں دھیاں بھیناں دا قربان ہوجان نوں جی کردا اے ۔ موٹر مالکن شرافت دا پتلا تے انسانی روپ وچ فرشتہ نظر آؤندی اے ۔ نوکر چاکر غریب ظالماں دے روپ وچ وسدے نیں ۔

نادم عصری ہوراں ایس کتاب وچ دی لچیاں لفنگیاں دی نندیا بڑی شدھ نال کیتی اے تے بھلائی دی وڈیائی کرن وچ دی کوئی کسر نئیں نے چھڈی ۔

پولیس افسر عزت بیگ دا کردار دی ہمیشہ سلامت رہن والا اے تے اوہدی ایہہ آواز "ایس تھاں نوں لڑائی دا میدان بنان والے تہاڈے اپنے ایں بندے نیں جہناں شریف لوکاں دا جینا محال کردتا اے ۔ اوہ رات دے ہنیرے وچ چوری ڈاکے دیاں وارداتاں توں وکھ نیک دھیاں بھیناں دی عزت دی لٹ دے نیں ۔ ایہہ ویکھ کے ہیں ہن چپ نئیں رہ سکدا" ، شریف لوکاں دی زندگی ودھان دا سربندھ اے ۔ اوہناں دے کردار عزت بیگ ہوراں دا بدمعاشاں اتے گولیاں چلانا ایہہ

ظاہر کردا اے پئی نادم عصری ہوراں دے ہتھوں کس ہو دے تے ادہ ظالماں نوں چن چن کے مار دیہن۔

نادم عصری ایس کتاب وچ صرف انکھی ای نظر نئیں آؤندا ادہ دیس دا رکھوالا، قوم پرست تے ملک دا صحیح ہمدرد وسدا اے نالے جاپدا اے پئی ادہ معاشرے دی ہر برائی دا ڈٹ کے مقابلہ کرن لئی تیار اے۔

نکدی گل اے پئی نادم ہوراں دا قلم نظم تے نثر بر تھاں ظالماں لئی تلوار اے۔ ایس گل دا پک تہانوں اک انکھی وھی پنجاب دی پڑھ کے ہو جاندا۔

میں آخیر اتے ایہہ دعا کرنا پئی نادم عصری ورگے قوم پرست لکھاری سدا ای جیوندے وسدے رہن تے اوکھے سوکھے ہر حال وچ ای اپنے کم نوں کردے رہن۔ میں اقدس پبلی کیشنز تے پنجابی مرکز دے مالک امتیاز اقدس ہوراں لئی وی دعا کرنا پئی، اللہ تعالےٰ اوہناں نوں وی ملک قوم تے اپنی مادری زبان دی ودھ توں ودھ خدمت کرن دی توفیق دیوے تے ادہ وی سدا جیوندے وسدے نظر آون۔

چوہدری محمد بشیر گورایا
ایم اے ایل ایل بی (پنجاب)
ریسرچ سکالر پنجاب یونیورسٹی
ایف آر اے ایس (لندن)

لاہور ۰ ۱۹۷۶ء

درھا ۱۹۴۸ء اتے ویلا دینھ دے پہلے پہر دی اخیرلی گھڑی! البیلے پنجاب دے متھے پر متھے تواریخی جیالے شہر "لہور" دی اِک لمی، چوڑی، صاف، سُتھری پکی سڑک شیشے وانگ لشکارے ماردی اے۔ اوہدے آسے پاسے وَن سونباں گُھلیاں، ڈُھلیاں باغ بغیچے والیاں نوِیاں نکور کوٹھیاں ایس گل دی گواہی دیندیاں نیں پئی ایس علاقے دے وسنیک چوکھے امیر کبیر پگڑی والے اُچے خانداناں دے وڈے وڈے نامی گرامی لوک نیں۔

آؤندے جاندے راہگیراں توں وکھ، اوس سڑک دے کنڈھے اِک جوان کُڑی "اِک اجیہی اگ اپنے سینے وچ دب کے، ٹُری جاندی اے، جیہنوں ست سمندراں دا پانی وی ٹھنڈیاں نئیں کرسکدا۔ چنچل ہوا دے شرارتی جھونکے اوہدے کالے برقعے دی نقاب نال کھیہ کے لنگھدے نیں۔ اوہنے نقاب دی کنّی اپنے کھبے ہتھ وچ قابو کیتی ہوئی اے۔ تاں جے کوئی ہوس بھری نظر والا راہی اوس داچن ورگا مکھ ویکھ کے اوہدے پچھے ناہنہ پے جاوے۔ چھپیاں سناں درھیاں دا اِک نباناہ ہولے ہولے اوہدے نال نال ٹُریا جاندائے۔ پلے پلے اوس معصوم دے پیر تھڑکدے نیں۔ کُڑی نے سجے ہتھ نال اوہدی بانہہ گُھٹ کے پھڑی اے۔ اتے اوہ ٹھیڈا کھاکے اوہنوں کدھرے ڈِگن نئیں دیندی۔ سڑک تے ٹُردے پھردے راہگیر اوس کلی کُڑی نوں سرتوں پیراں تیک ہوس بھری نظر نال ویکھدے نیں۔ پر اوہ کریاں ماری ڈوہنگیاں سوچاں وچ ڈُبی سِدھی تک ٹُری جاوندی اے۔

ٹُردیاں ٹُردیاں اوہ نقاب دے ادھیلیوں اگانہہ ناہنہ مکّن والی سڑک اُتے بھروِیں نظر نال جھات پاکے سوچدی اے "پئی امینوں تے ایہہ سڑک ای نظر دی حد تیکر مکدی نئیں دِسدی؟ میری نامُراد حیاتی دا پندھ کیوں مکّے گا؟ اجیہاں سوچاں سوچدی اوہ گھابر کے امبر وَل تکدی اے۔ پر اوہدی نظر

نوں ہوا وچ اڈدیاں گڈیاں پتنگاں دے سوا ہور کجھ وی نہیں لبھدا۔ اوہناں وچوں اوہنوں اک کٹی ہوئی پتنگ ہوا دیاں چپیڑاں کھاندی نظر آؤندی اے۔ ویکھدیاں ویکھدیاں لمندے دُتوں واہواہ چنگے چوڑے چکلے گبھرو جوان منڈے۔ چھیو مال چھیو مال! کردے سڑک دے وچکار آ کے دھڑکاں مارن لگ پیندے نیں۔ بوکاٹا! بوکاٹا چھیومال! چھیو مال دیاں کرخت واجاں سن کے گڑی دا انگ انگ کنبدا اے۔ اوہ اک مونہہ زور منڈے دا دھکا کھا کے ڈگدی ڈگدی بڑی مشکلاں نال اپنے آپ نوں سنبھال دی اے۔

کٹی ہوئی پتنگ نوں نیڑے آؤندیاں ویکھ کے جوان منڈے للکارے ماردے تے لُڈیاں پاندے نیں۔ اوہناں دے شور شرابے تے ہلڑ بازی پاروں گھور گھور کے تکن والے کوٹھیاں دے کجھ سوہل وسنیکاں نوں پکی سڑک لڑائی دا اکھاڑہ جاپدی اے۔ منڈے اپنے ہتھاں وچ پھڑے ہوئے لمے لمے بانساں نال پتنگ لٹن دا چارہ کردے نیں۔ پر اوہناں وچوں کسے دا بانس وی اوہدے تیک نہیں اپڑدا۔ کٹی ہوئی پتنگ منڈیاں دی ٹولی توں ذرا کو وتھ تے ڈگدی اے منڈے مارو مار کردے ہُم ہُما کے اوہدے اُتے ٹُٹ پیندے نے چنگی بھلی اُڈن والی پتنگ جھٹ کو پچھوں ٹوٹا ٹوٹا ہو کے سڑک تے کھلر جاندی اے۔ اینے چر وچ سڑک توں لنگھن والے اک منگتے دے ایہہ بول فضا وچ گونجدے نیں

پتنگاں دی کھیڈ ایہہ اجوکا تماشا
چڑیاں دی موت ایہہ گنواراں دا ہاسا

اتھرے تے مونہہ زور منڈے اوس منگتے فقیر نوں دھکا مار کے اپنے بانس ہوا وچ نچاؤندے تے رولا پاندے چڑھدے ول ٹُر جاندے نیں۔

گڑی نوں اچن چیت خیال آؤندا اے پئی ہیں دی تے اوس کٹی ہوئی پتنگ وانگوں ان جانیاں راہواں وچ ڈکو ڈولے کھاندی آں۔ پتنگ دے ٹوٹے اُڈان والے مونہہ زور منڈیاں وانگوں کوئی بے درد جے میرے تے دھاوا بولدیوے تے فیر میرا وی

ایہہ ای حشر ہو سکدا اے۔ روز دیہاڑے پتہ نئیں کنیاں کو میرے ورگیاں بے آسرا تے مجبور کڑیاں ایسے طرحاں بن آئی موتے مرجاندیاں نیں۔

تقدیر دے لکھے نوں کون مٹا سکدا اے ایہہ تے ولیاں۔ پیغمبراں توں وی نئیں ٹلی۔ میں کیہڑے باغ دی مولی آں۔ مینوں اپنی موت دا تے اکا ای کوئی غم نئیں۔ کسے طرحاں وی مرجاواں۔ پر میرا ایہہ نکا ویر میرے پیاریاں دا پیارا۔ میرے شہیداں دی نشانی تے میرے مظلوم گھرانے دا اخیری چراغ اے۔ مینوں مارن توں وکھ بے درد زمانہ ایس نکے جیہے دیوے نوں وی اجل دیاں پھوکاں نال بجھان دا چارا کرے گا"!!

ایسراں دے بھیڑے بھیڑے خیال جوان کڑی دے دل دیاں ڈونگھیائیاں چوں نکل کے اوہدے ارادیاں دی کندھ اتے ہتھوڑیاں وانگوں وجدے نیں۔ اوہنوں انج جاپدا اے جیویں ہنے اوہدا دل سینے چوں نکل کے سڑک دے وچکار ڈگ پوے گا تے موہنہ زور منڈے کٹی ہوئی پتنگ سمجھ کے اوہدے ٹوٹے ٹوٹے کر دین گے اوہنوں دن دے پہلے پہر دا ویلا ہجر دی کالی تے لمی ڈراؤنی رات وانگوں جاپدا اے اتے سورج دیاں کرناں اڈنے سپ بن کے اوہدا انگ انگ ڈنگدیاں نیں۔ اوہدے سُکم سُکے ازلاں دے ترہائے بلاں اتے چپ دا جندرہ لگا اے۔ پر دل دیاں ڈونگھیائیاں وچوں نکلن والیاں ایہہ واجاں اگ دے لانبوں بن کے اوہدے جگر کلیجے نوں ساڑ دیاں نیں۔

"میں کیہ کراں؟ کدھر جاواں؟ کیہڑی دھرتی نوں اپنا وطن بناواں؟ کنہوں اپنے دکھی دل دا حال سناواں؟

اہناں مشکل تے ڈاڈھے اوکھے سوالاں دا کوئی جواب نا سمجھن پاروں اوہدے دل دی دھڑکن چوکھی تیز ہو جاندی اے۔ اوہ اپنے قدم نئیں روک دی۔ تے ایہہ اخیری گل سوچ کے پئی ہن مینوں موت دے موہنہ وچ جان توں کوئی نئیں بچا سکدا۔ اپنیاں اکھاں میٹ لیندی اے۔ نکا بال اپنی بانہہ توں اوہدے متھے ہتھ دی پکڑ ڈھلی ویکھ کے نموجھاں جیہا ہو جاندا اے۔ پر ایس دا کارن اوس معصوم دی سمجھ وچ نئیں آؤندا

ٹُردیاں ٹُردیاں جوان کڑی دیاں تناں چھمکاں وانگوں کنبدیاں نیں۔ اوہ چکر کھا کے ڈِگن ای لگدی اے تے چان چک کسے دے ایہہ مٹھے بول اوہدے کناں وچ رس گھولدے نیں۔

سُرت سنبھال۔ کیہہ پئی کرنی ایں۔ دنیا دی نظر وچ تماشا نا بن۔

ایہہ غیبی آواز سُن کے جھٹ کڑی دیاں اکھاں کھل جاندیاں نیں۔ فیر اوہدے اندر دی عورت ساہمنے کھلی اوہنوں ایہہ کجھ کہندی نظر آؤندی اے ’’سبھے وسوسے دل وچوں کڈھ دیہہ۔ توں کٹی ہوئی پتنگ وانگوں بازاری لفنگیاں دے ہتھوں برباد ہون لئی دنیا وچ نہیں آئی۔ تینوں قدرت نے سوہنی صورت سیرت تے علم دا خزانہ دین توں وکھ لفظاں دے سُچے موتی پرون دی اک وڈی خوبی وی بخش دتی اے۔ یاد رکھ توں اپنے سُچے تے سلکھنے وصف پاروں ایسے اُچے مقام تے اپڑ کے مریں گی جیہدے توں ہزاراں زندگیاں قربان ہون نوں ترس دیاں نیں‘‘۔ نویں حیاتی دا ایہہ سنیہوڑا دے کے کڑی دے اندر دی عورت اوہدیاں اکھاں توں دُور ہو جاندی اے۔

اوس ویلے کڑی نوں انج جاپدا اے۔ جیویں اوہدے دل دے اُجڑے ہوئے باغ وچ نویاں سدھراں تے آساں دے پھل ٹاہ ٹاہ ہسن لگ پئے نیں۔ اوہدی روح نوں اجیہا سرور آؤندا اے جیہدے پاروں اوہدے پیر بھوئیں تے نہیں ٹکدے۔ اوہ اپنے لُس لُس کردے جُثے وِل بھرویں نظر نال جھات پاندی اے۔ تے اوہدے بلّاں اتے ایہہ حرف آن کے شہد دیاں دھاراں بن جاوندے نے۔ ’’دھن بھاگ نیں میرے جے میرے نصیباں وچ اجیہی موت لکھی اے۔ میں اپنے آپ نوں اوس موت لئی چنگی طرحاں تیار کراں گی‘‘۔

اینی گل سوچ کے اوہ فیر اپنے نکے ویر دی بانہہ نوں پکا ہتھ پا لیندی اے تے اوہدے پیر اگانہہ ودھدے نیں۔ نیانا اوہدے وَل بٹ بٹ تکدا اے۔ پر اینی سمجھ توں اُچے معاملیاں دا اوس معصوم تے کجھ اثر نہیں ہوندا۔ تھوڑا اجیہا ہور پندھ مکن تکروں کوٹھی دس بی دے کول اپڑ کے جوان کڑی دے پیر رکدے نیں۔

اوہ کوٹھی دے پھاٹک نال لگی ہوئی کالی تختی تے نظر آون والے چِٹّے حرفاں نوں گوہ نال پڑھدی اے۔ اپنے چِت وچ ایہ ڈاڈھے کرخت الفاظ اوہدے کنّاں تیک اپڑدے نیں۔ تسی کون او۔ تے ایتھے کیہ پئے کردے او۔ ؟

گُڈی جھٹ پچھانہ ہٹ کے نقاب اوہلیوں دیکھدی پئی اوہنوں اِک اٹھاراں کو ورھیاں دی مٹیار سامنے کھلوتی نظر آوندی اے تاں فیر حیران گُڈی ایہناں لفظاں نال اپنے بلاں تے لگا ہویا چُپ دا جندرا کھولدی اے ”اسیں اخلاق سدھار پرہیا دی پردھان بیگم سروری ہوراں نوں ملن آئے آں۔ اوہ ایسے کوٹھی وچ رہندیاں نیں ؟ -

آکھو! میں اوہناں دی نوکرانی آں۔ تہانوں بیگم ہوراں نال کیہ کم ایں ؟

گُڈی برقعے دے باہرلے کیسے چوں کاغذ دا اک ٹوٹا کڈھ کے آکھدی اے

تسی ایہہ رُقعہ بیگم ہوراں تیک اپڑا دیو۔ اوہ ساڈے کم بارے سبھ کجھ سمجھ جان گیاں“

”چالے ایہنوں اپنے کول ای رکھو بیگم ہوری مہینے باہر گئے نیں۔ فیر کیسے دیلے آونا“

”اوہناں کدوں کو تیکر پرتناں ایں ؟ - :

مینوں نئیں پتا۔

ایہہ کورا جواب دے کے جوانی دے نشے وچ بدمست مٹیار دا ورولے وانگوں پھاٹک راہیں کوٹھی وچ لنگھ جاندی اے۔

جھٹ کو پچھوں جوان گُڈی تے ایکا بال پچھانہ ہٹ کے ٹُر پیندے نیں۔ کوٹھی نمبر ۲۱ بی دے سجے ہتھ ببیل دے سنگھنے رُکھ تھلے نلکا نظر آوندا اے۔ نلکے دے کول اپڑ کے بال دے قدم رُکدے نیں۔ گُڈی دا دھیان ببیل دے رُکھ ول ہوندا اے۔ اوہ جھٹ دھیان اودھروں ہٹا کے پچھیدی اے ”سنیہ گل ایہہ وچ تریہہ لگی اے“ ؟

نیانا سر ہلاندا اے۔ پر مُونہوں کجھ نئیں بولدا۔

ٹوٹی کھول تے بُک نال رج کے پانی پی لے“

بال نلکے نال چمبڑ جاندا اے تے گُڈی بھیڑے بھیڑے خیالاں بارُوں ڈُونگی سوچ وچ ڈُب

جاندی اے ۔ پانی پی کے نیانا بھین ول مُڑدا ئے ۔ چان چیک "کوٹھی نمبر ۹۲ ب وچوں ایک موٹر کار تیزی نال نکلدی اے ۔ اوہدا ابھروان دھکا کھا کے اور نیانا فٹ بال دی طراں نکے توں پرانہہ جا ڈگدا ئے ۔ ڈگدیاں سارا ای اوہدیاں چیکاں نکل جاندیاں نیں بوہاں کڑی نکے دیر دیاں چیکاں سُن کے بُھڑ بُھڑ کنبدی اے ۔ کار دے پہیے جام ہو جاندے نیں ۔ نسواری بُرقعے والی گڈی دی مالکن تے اوہدی نوکرانی باہر نکلدیاں نیں ۔ ڈرئیور سر سُٹ کے پرانہہ ہٹ جاندا اے ۔ نیانے نوں پھڑ لے کے گھابڑی ہوئی کڑی گھڑی گھڑی پچھیدی اے ۔ ویر بُہتی سٹ تے نئیں لگی !

"تینوں کِنّی واری آکھیا اے ۔ سُرت سنبھال کے گڈی وچ بہیا کر" ۔ مالکن آکھدی اے ۔

"جی ! جی ۔ بی ۔ بی ۔ گ ! م ۔ س ۔ ۔

ڈردے مارے ڈرئیور دے مونہوں پوری گل نئیں نکلدی ۔

"بہنی بک بک نانہہ کر ۔ جی جی دا بچہ"

مالکن دیاں جھاڑاں کھا کے ڈرئیور دا سنگھ خشک ہو جاندا ئے ، بیگم اپنے پرس وچوں دساں دا نوٹ کڈھ کے کُڑی نوں آکھدی اے ۔

"معاف کرنا ۔ میرے بے وقوف ڈرئیور دی غلطی کارن تہانوں پریشان ہونا پیا اے ۔

ایہہ لئو ۔ نیانے نوں دُودھ شُدھ پیا دینا"

"جی تہاڈا بوہت بوہت شکریہ ۔"

جوان کُڑی دا ایہہ جواب سُن کے نوکرانی دے متھے اُتے وٹ پے جاندے نیں اوہ ڈاڈھی کرخت واج وچ کہندی اے ، "بی بی جی ! چھڈو سو ۔ تُسی ایویں پریشان ہوندے او ۔ بال دی کیہڑی لت بانہہ ٹُٹ گئی اے ۔ ذرا کو جنّی سٹ سُو ۔ آپے ٹھیک ہو جاوے گا" ۔ کُڑی دُکھیاں دے حال توں بے خبر اوس نوکرانی ول بھرویں نظر نال جھات پا کے آکھدی اے : "ذرا کُو جنّی سٹ ! تُسی ٹھیک آکھدے او ۔ تہانوں کیہ پتا ۔ دُکھدی اکھ نوں دُکھان لئی تے سیجری سویر دی مست ہوا دا اک جھونکا ای کافی ہوندا ئے" ۔ ایہناں لفظاں دا اُجڈ نوکرانی اُتے کُجھ وی اثر نئیں ہوندا ۔ پر دردمند بیگم تے چودھاں طبق روشن ہو جاندے نیں فر اوہ ایہہ سِکھنے بول کُڑی دے کنّاں تیک اپڑ دے نیں ۔ "سُبحان اللہ تہاڈے لفظاں وچ ایہناں سچے موتیاں دا مُل

"قاروں دے خزانے نال وی نئیں تاریا جا سکدا" ایہہ گلاں سُن کے حسد تُغض نال بھری ہوئی
نوکرانی مالکن دا دھیان کُڑی ولوں ہٹان دا چارا کردی اے۔
"بی بی جی! تسی ایہدیاں مِٹھیاں گلاں وِچ نا آؤ ایہو جیاں کُڑیاں گلاں دا ای کھٹیا
کھاندیاں نیں اینہاں نوں اُتھے......!!!
بیگم نوکرانی دی گل وِچوں ٹک کے اوہنوں اِک زور دی جھپڑ مار کے آکھدی اے "بکواس
بند کر۔ دور ہو جا میری نظروں۔ بے حیا! بدتمیز" نوکرانی اپنی کُھبی گَلھ تے ہتھ رکھ کے چپ چاپ
کھلوتے ڈرائیور نالوں ذرا کو وِتھ تے جا کھلوندی اے۔ دونویں چوراکھی اِک دوجے دل وکھیدے
نیں۔ اِتے دوہاں دے چہریاں دا رنگ پیلا پے جاندا ئے۔ بیگم برقعے دا نقاب چُک کے
پیراں بھار کُڑی کول بہہ جاندی اے۔ اوس دردمند دا خلوص کُڑی نوں وی نقاب چُکن تے
مجبور کر دیندا ئے۔ کُڑی دا بے پناہ مقناطیسی جوبن مالکن نوں ڈاڈھی کھچ پاندا ئے۔ لوہ
دل وِچ آکھدی اے "رب نے صورت تے سیرت دا ایہہ شاہکار دیہلیاں بہہ کے اپنے ہتھ
نال گھڑیا اے۔ ایہدی شکل اِک سُچے شاعر دے تخیل نالوں وی ڈھیر سوہنی ایں۔
بیگم ذرا کو چر کُڑی ول وکھن پچھوں پیار نال بال دے سِر اُتے ہتھ پھیردی
اے تے ادھا ہتھ لہو نال لبڑ جاندا ئے۔ فیر ادھرے ایہہ حرف اوس کُڑی دے
دِل وِچ تیراں وانگوں وَجدے نیں۔
"ہئیں! خون! بچے دے سِر تے چوکھی سٹ لگی جاپدی اے"
کُڑی دا انگ انگ کنب جاندا ئے۔ مالکن اوہنوں چنگی طرحاں تسلی دے کے
بال نوں اپنے گھٹ چُک لیندی اے۔ دونویں کھلو کے اپنے برقیاں دیاں نقاباں
ٹھیک ٹھاک کر دیاں نیں۔ نیانا کُجھ بے سُرت جیہا ہو کے مالکن دے موہڈے تے
سر سُٹ دیندا اے سڑک توں لنگھن والے کُجھ لوک دوروں فٹ پاتھ تے کھلوتیاں
دوہاں زنانیاں وَل گھور گھور کے ویکھدے پئے نیں۔
ڈرائیور تے نوکرانی توں مالکن دے نیڑے آون دی ہمت نئیں پیندی۔ اوہ

ذرا کُو وِتھ تے کھلوتے تھر تھر کنبدے نیں۔

دوپہر وی دُھپ لک والی سڑک دے شہ کاریاں وچ ہور وادھا کر دیندی اے اپنی اگ وچ سڑدے بلدے سورج دیاں کرناں اوس بال دے چہرے تے بِنیدیاں نیں۔ اوہدے متھے دیاں تریلیاں دیکھ کے کُڑی دا دِل دھک دھک کر دا اے۔ اوہ جھک جھک کے بیگم نوں آکھدی اے۔

تُسی تکلیف نا نہ کرو بچہ میں چک لینی آں۔"

تکلیف کاہدی۔ ایہہ تے میرا فرض اے۔ آؤ میرے نال"

ایہہ پیار بھرے مٹھے بول سُن کے کُڑی دیاں اکھاں تھلے ہو جاندیاں نیں۔ تے اوہ چُپ چاپ اوہدے نال ٹُر پیندی اے۔

ذرا کُو اگانہہ ٹُر کے مالکن دے بُلھاں اُتے ایہہ الفاظ تھر کدے نیں۔

"ڈرایور! توں چھیتی نال تایا ہوم سیکرٹری دی کوٹھی اپڑ۔ اوتھے مرزا ہوری ہونے نیں۔ اوہناں نوں آکھیں۔ اک اوچیچے کم پاروں میں دعوت تے نئیں آسکدی۔"

اچھا بی بی جی!"

ڈرایور جھٹ گڈی وچ بہہ جاندا اے۔ کار سڑک تے نسن لگدی اے موٹر مالکن بجوان کُڑی تے نوکرانی کوٹھی نمبر بی وچ لنگھ جاندیاں نیں۔

۲

کوٹھی دا پھاٹک لنگھدیاں ایں لگا جیہا بغیچہ سجرے پھلاں دی خشبو نال مہکدا اوسدا
اے بجھ برآنڈے دی چھت تھلے لگے ہوئے گملیاں وچ ہلکے جیہے رنگاں والے پھل
دی نظر آوندے نیں۔ کڑی بغیچے دے پھلاں تے اک اوپری جیہی جھات پاؤندی اے تے
فیر گملیاں دے پھل گوہ نال ویکھ کے اوہدے غمگین چہرے دی اُداسی وچ ہور وادھا
ہو جاندا اے۔ اوہ سوچدی اے بغیچے وچ ٹہنیاں تے کھِڑے پھل روز سجری تریل نال مونہہ
دھو کے مہکدے نیں پر برانڈے دی چھت تھلے گملیاں دے پھلاں نوں کدی تریل دا
اِک تپکا وی نصیب نہیں ہوندا۔ ویکھن والیاں دی نظر وچ ایہہ وی مہکدے نیں پر اصل
وچ ایہہ مہکدے نئیں، سہکدے نیں"

چھت تھلے تے بغیچے دے پھلاں دا اجنگی بارجاں دیرداگرن نال اِنج جاپدا اے جیویں
ایہہ اک دھرتی دے وسنیکاں دی دو رُخی تصویر اے۔ جہدے اِک پاسے چنگے
بختاں والیاں اُتے دنیا دیاں نعمتاں تریل وانگوں ورھدیاں نیں۔ تے دوجے پاسے
کرماں دے مارے لوک اوہناں نعمتاں دی اک جھلک ویکھن لئی ترسدے سہکدے
تے ترلے پاندے نیں۔

اوس کڑی نوں ذرا کو چِر برانڈے دی چھت ہیٹھاں کھلونا پیند اے۔ تے
اوہ سوچاں دی ماری اوناچر گملیاں دے پھلاں ول ای ویکھدی رہندی اے
برانڈے دے پچھے پاسے اگڑ پچھڑ تِن چار کمرے نظر آندے نیں۔ جھٹ کو پچھوں
مالکن دی نوکرانی بغیچے دے بڈھے مالی کولوں کنجیاں دا گچھا لے کے دوڑدی دوڑدی آوندی اے۔
پُھرتی نال وڈے کمرے دا بوہا کھول۔

نوکرانی چپ چاپ اک پاسے کھلو جاندی اے مالکن تے اوہ کُڑی دونویں کمرے دے اندر لنگھ جاوندیاں نیں۔ اوہ کمرہ پوکھا کھُلا ڈُھلا تے صاف ستھرا اک نکا جیہا ہسپتال جاپدا اے۔ اوہدے اک پاسے کجھ کرسیاں دے ساہمنے کندھ نال لگیاں شیشے دیاں الماریاں وچ کئیاں وڈیاں تے دریانی بوتلاں بڑے طریقے نال رکھیاں نظر آوندیاں نیں۔ دوجے پاسے اک لمی چوڑی درانداں الی میز توں ذرا اگے ہو کے تے دھاری دار ریشمی پردہ لٹکدا اے۔

پردے پچھے اِک پلنگ دو کرسیاں تے نکی جیہی میز دے سوا ہور کوئی شے نظر نہیں آوندی۔ مالکن پردہ ہٹا کے نکے بال نوں پلنگ اُتے لمیاں پاوندی اے تے جوان کُڑی نوں کرسی تے بہن دا اشارہ کر کے اوہ تیزی نال لمی چوڑی میز ول جاندی اے۔ میز دی دراز وچوں روں۔ پٹی قینچی تے دوائی دیاں دو ترن شیشیاں کڈھ کے اوہ مڑ پلنگ کول آکھلوندی اے۔ سبھے چیزاں نکی میز اُتے رکھ کے اوہدے ہتھ تیزی نال حرکت وچ آوندے نیں۔ اوہ گوہ نال نیانے دے سر دا زخم ویکھ کے قینچی نال اوہدے آسے پاسیوں تھوڑے تھوڑے وال کٹ دی اے فیر روں لے کے زخم نوں ایہہ ساں صاف کردی اے پئی نکے بال نوں ذرا جنّی وی تکلیف نئیں ہوندی۔ زخم دی ڈونگھائی دا اندازہ لاون مگروں روں دا پھاہیا دوائی وچ بھیوں کے اوہ بال دے زخم اُتے رکھدی اے۔ اوہدے تے نکے روں دی موٹی تہہ دے کے بڑی مہارت نال سر اُتے پٹی بنھدیندی اے۔ فیر بال دی کھبی باہنہ تے ٹیکہ لاکے پچھوں مالکن اپنے بُلاں اُتے ہاسہ کھلیر کے اوس کُڑی نوں آکھدی اے۔

"نیانے دے سر دا زخم چوکھا ڈونگھا اے۔ پر فکر والی کوئی گل نئیں۔ رب نے چاہیا تے چھیتی ٹھیک ٹھاک ہو جاوے گا۔ ایہنوں اجے آرام دی لوڑ اے۔ ایسے لئی میں ٹیکہ لا دتا اے۔ تاں جے ایہنوں نیندر آ جاوے۔ جنّاں چر نیانا نئیں جاگدا تُسیں ایس تھاں نوں اپنا گھر سمجھو۔ میں تہاڈے لئی چاہ منگوانی آں،

جوان کڑی ایس گل دا کوئی جواب نہیں دیندی تے اپنے سامنے پچھے پیار خلوص دی اک اچی مثال ویکھ کے اوہدیاں اکھاں نیویاں ہو جاندیاں نیں۔

مالکن بجلی دی گھنٹی دا بٹن وبا ندی اے

ٹن ! ٹن ! دی واج سُندیاں سار ای نوکرانی جھٹ آ جاوندی اے مالکن دے بلاں تے ایہہ الفاظ تھر کدے نیں۔

چھیتی نال چاء تیار کر کے لیا۔ تے نال دے کمرے وچوں سٹھیائی دا لاڑ بروی بیٹری لیانویں۔ بھانڈے چنگی طرحاں دھولئیں۔"

نوکرانی "جی بہت اچھا" آکھ کے باہر ٹر جاوندی اے۔ مالکن اوس کڑی ول گوہ نال ویکھ کے آکھدی اے۔

"تسیں ایس اُجڈ دیاں بے ہودہ گلاں دا بُرا تے ضرور منایا ہووے گا ؟ ایہہ ویلے کویلے ایسراں دی بکواس کردی ای رہندی اے ہیں انہوں ایس لئی معاف کر دینی آں۔ ہے ای ایہہ بے وقوف اے۔ پر بیگمان نہیں۔"

جوان کڑی اوہدی ایس گل دا وی کوئی جواب نہیں دیندی۔ مالکن ودی کرسیاں وچکار پئی ہوئی نکی میز نوں گھسیٹ کے پراہ کرکے لا دیندی اے۔ کناں ای چر اوہ دونویں آمنے سامنے چپ چاپ بیٹھیاں پتہ نہیں کیہہ سوچاں سوچدیاں نیں مالکن دا دل چاہوندا اے پئی جوان کڑی اوہدے نال کوئی گل بات کرے پر کڑی دے بلھاں توں چپ دا گھنڈ نہیں لہندا۔ اوہ اپنی کرسی اگانہہ وہا کے اوہدے ہور نیڑے ہو بہندی اے۔ جوان کڑی نوں انج لگدا اے "جیویں چودھویں دا چن اوہدے دل دے ہنیر خانے وچ اتر کے نور دا مینہ وسان لگ پیا اے" اتے مالکن نوں وی جوان کڑی دے مونہوں نکلے ہوئے بول اوسے یاد آن کے اوہدی روح دا سرور بن جاندے نیں۔

چوکھا پر سیرت تے صورت وے اوہ دونویں شاہکار اکھیاں بیٹ کے ولاں دے دیدیاں ال اک دوجے دا رج کے نظارہ کر دے ہین۔ ایج جاپدا اے۔ جیویں اوہناں نوں اک تھاں تے کولوکول بیٹھیاں ویکھ کے ویلے دا پنچھی اُڈن دی جاچ بھُل گیا اے۔"

ترہنیاں کوورھیاں دی موڑ مالکن دا سہپن کسے چنگی توں چنگی آرٹ نمیانہ نالوں گھٹ نئیں جاپدا۔ پر اپنی حیاتی دیاں چڑی بہاراں لٹن والی جوان کڑی دے جوبن ساہمنے اوہ انج لگدا اے۔ جیویں کافوری شمع اگے مٹی دے دیوے دی لاٹ" بارھاں ورھیاں دی سہاگن مالکن تے اپنی اولادتوں سکھنی گددوے سوا دُنیا دا ہور کوئی دکھ ٹیڑ ے ڈھکدا نئیں ویکھیا۔ پر زمانے دی ستائی ہوئی ایہہ جوان کڑی دا کنوارہ پن سوچاں فکراں تے غماں دے گھمن گھیر وچ پھسیا اے۔ دونویں پڑھیاں لکھیاں نیک پاک ڈاڈھیاں سوجھوان نیں۔ پر زمانے وہناں خوشیاں اک دے پیر چھڈیاں نیں۔ اتے دوجی مُڈھاں توں سکھ دے اک ساہ نوں ترسدی اے" دونویں فطرت دے اعلیٰ شاہکار نیں۔ اک سجرے گلاب دی خوشبو! دوجی چودھویں دے چن دی چانی! سوچاں دی بے انت وادی وچ گواچیاں دوہاں تنیویاں نوں انج جاپدا اے جیویں سارے جہاں نوں چُپ دیاں مُہراں لگ گئیاں نیں۔

جوان کڑی دے نال سوچاں دے ڈونگھے بحر وچ ڈبی ہوئی مالکن نوں اپنا بوتھوی لاہن دی سُدھ بُدھ نئیں رہندی۔ چوکھے چر پچھوں نوکرانی دے ایہہ الفاظ اوہدے کناں وچہ گونجدے نیں۔ بی بی جی! چاہ تیار اے!

اوسلے موٹر مالکن دیاں اکھاں کھلدیاں نیں۔ اوہنوں انج لگدا اے۔ جیویں اوہ کوئی سُفنا دیکھ رہی سی۔ اوہ اپنا نسوانی برقعولاہ کے گھوک سُتے نکے بال ول گوہ نال تکدی اے جوان کڑی دیاں اکھاں بھردیں نظر نال اوہدے من موہنے مکھ تے

جھات پاؤندیاں نیں۔ نوکرانی تکھرے لگی میزنوں چک کے مڑ دوں کرسیاں وچکار رکھ دیندی اے۔ اودھرے اُتے چاءوانی۔ دو پیالیاں کھنڈ دی کٹوری تے مٹھیائی دیاں پلیٹاں بڑے سلیقے نال رکھیاں نظر آوندیاں نیں۔ مالکن مٹھیائی دی اک پلیٹ جوان کڑی ول دوھا کے لفظاں دے سچے موتیاں نال بھریا اوہ صندوق کھولن لئی چپ دے جندرے نوں توڑن دا چارہ کردی اے۔

"نیاناں گوہڑی نیند رسدا گیا اے۔ دو تن گھنٹے توں پہلاں نئیں جاگے گا۔ ویلا ٹپان لئی تسی کوئی گل بات ای کرو"

جوان کڑی ڈاڈھے درد بھرے انداز وچ آکھدی اے۔

"میریاں گلاں تے ایہہاں تیئں۔ جے میں کرن لگاں تاں میری اپنی جیبھ تے چھالے پے جاون۔ تسی سن کے کیہہ کردگے۔ میری دعا اے۔ رب تہاڈی طراں دوجے ہمیشہ ور ڈاکٹراں نوں وی دیس واسیاں دی بے لوث خدمت کرن دی توفیق بخشے"۔

ذرا کو مسکرا کے مالکن دے مکھاں اُتے ایہہ الفاظ تھرکدے نیں۔

"جی ایس کس قابل آں۔ اصل وچہ تہانوں بھلیکھا لگا اے۔ ڈاکٹری میرا پیشہ نیئں۔ میرا نکا بھرا سند یافتہ ڈاکٹر اے۔ ایہہ جس کمرے چہ اسیں بیٹھے آں۔ اہنوں تسی اوہدی ڈسپنسری سمجھ لوو۔ یاں نکا جیہا کلینک۔ بلیّوں جدوی بنڈ دل آن کے جنے دن ایتھے رہن دا موقعہ بلدا اے۔ میں اپنا بہتا وقت ایسے کمرے وچہ گزارنی آں نکے بھرا نوں نکوں ولّی مریضاں دا علاج کردیاں دیکھ کے اینا کو تجربہ ہو گیا اے۔ پئی کسے وی طراں دے زخمی دی مرہم پٹی کرن ویلے مینوں کوئی دشواری نئیں جاپدی"

ایہہ گلاں گدہ نال سن کے جوان کڑی پچھدی اے۔

"ڈاڈھی چنگی اچی تے سچی سوچ اے تہاڈی۔ تہاڈے نکے ویر دا کیہ ناں اے؟"

"جی افضل"!!!

موڑ مالکن دے مونہوں "افضل" دا ناں سندیاں ساراں ای جوان کڑی دے

دل وچوں ہوک جیہی اُٹھدی اے۔ اتے دوں اکھیاں چوں دو اتھرو ایسراں ڈھلدے نیں "جوں کنول دیاں کٹوریاں چہ تربلی دے موتی"!

مالکن آپ اپنے ہتھ نال چاء پیالی وچہ پا کے جوان کُڑی نوں پھڑاون لئی ہتھ اگانہہ ودھاندی اے پر اوہدے نیناں وچ دو موٹے موٹے تکیڈ ودیکھ کے اوہدیاں نظراں کنب جاندیاں نیں۔۔ اوہ ڈاڈھی نموجھاں ہو کے سوچدی اے۔" افضل دا ناں سُن کے ایس اوپری کُڑی دیاں اکھاں وچہ ہنجو بھرن دا کیہہ کارن اے"؟ افضل میرے بھرا دے ناں نال اہدے ہنجوآں دا کیہہ واسطہ اے؟" مالکن ایناں گلاں تے سوچ وچار کردی ہے۔ پر ڈاڈھے ٹِل لاون نال دی اوہنوں ایہہ گنجھل کھولن چہ کامیابی نئیں ہووندی۔ اپنے چردچ جوان کڑی دے نین سوون بھادوں وانگوں درھن لگ پیندے نیں۔۔

اوہ بتھیرے جتن کردی ہے۔ پر اوہدے کولوں اوسلے اپنے ہنجواں دا ہڑھ ڈکیا نہیں جاوندا۔ مالکن تنے اوہدی نوکرانی ہٹ بٹ اوہدے دل ویکھدیاں نیں۔

جھٹ کو پچھوں جد جوان کُڑی دے دل دا بھار کجھ ہولا ہو جاوندا اے تاں فیر اوہ چھیتی نال اپنیاں اکھاں پُونجھ کے مالکن نوں آکھدی اے۔

مُعاف کرنا۔ تہانوں میرا ایہہ کویلے دا رونا چنگا تے نئیں لگا ہووے گا۔ پر گل ای اجہی سی۔ جہنوں سُندیاں ایں دل بے وَسا ہو گیا۔ اتے اکھاں وچوں ہنجواں دے سوتے پھُٹ پئے"

ایہہ گل سُن کے مالکن نوں پکا یقین ہو جاوندا اے۔" پئی ایس جوان کُڑی دے دل دیاں ڈونگھیاں وچ ہنجواں دی اجہی درد بھری کہانی لُکی ہوئی اے جیہدا افضل، ناں دا کوئی بندہ ڈاڈھا ای دردیلا کردار جاپدا اے۔ اوہ اپنے دل نال اُوہدے ہنجواں دی کہانی" سُنن دا پکھ کر کے اپنی نوکرانی نوں آکھدی اے"

"سکینہ! نیانے دی جس ویلے دی نیندر کھُلے۔ اوہنوں کوسا کوسا دودھ پیا دیویں،" نوکرانی ذرا کو وِتھ تے گُم سُم کھلی سِر ہلاوندی اے۔ اٹھاراں ورھیاں دی

اوس چنچل مٹیاریاں ، کھاں حیاتی چہ پہلی وار ایک دکھیاری نوں روندیاں ویکھ کے چھم چھم اتھرو کیردیاں نیں۔ اوہنوں انج جاپدا اے۔ جوں ادھری تے موٹر ساگن دی جوان کڑی نال ازلاں توں جان پچھان اے۔ اتے اوہ مدتاں دی وچھڑی ہوئی کونج اَج اپنی ڈار نال آرلی اے جوان کڑی ادھرے دل گوہ نہیں کردی۔ ادھرے بلھاں تے اک واری فیر چپ دا جندرہ لگ جاندا اے۔ جھٹ کو پچھوں ماگن دے ایہہ چہچے تکے الفاظ اوہدے کناں تیک اپڑدے نیں۔

"کیہ پئے سوچدے او۔ ایس حقیر بندی نوں اپنے جوگی کوئی خدمت دسو؟"

جوان کڑی دے دل دیاں ڈونگھیائیاں چوں ایہہ واج نکلدی اے۔

ئیں کیہ دساں۔ میرا دل تے ایس ویلے ایہو آکھدا اے۔ پئی تسی میرے اُتے پیار خلوص دا جھڑا بھار پائی جاندے او۔ ئیں اوہنوں چک وی سکنی آں کے نئیں؟ ایس بھار نوں لاہن دا ایں ڈاڈھا چنگا تے سوکھا طریقہ سوچیا اے۔ جے تسی آکھو تاں دساں؟ ماگن ایس بہانے اپنی گل اگانہہ ٹوردی اے

دس دیہو۔ تاں بڑی مہربانی۔ ئیں تہاڈی گل دا مطلب اُکا ای نئیں سمجھی" کڑی کجھ حیران جہی ہو کے آکھدی اے۔ تے فیر ماگن دے بلھاں نے ایہہ الفاظ پھلاں وانگ کھِردے ہین۔

"ایس کمرے وچ کئی غریب دکھیارے روگی مریضاں نوں زاروزار روندیاں تے ماواں بھیڑیاں میریاں اکھاں ویکھ چکیاں ہین، پر اَج تہاڈے اتھروؤں تے اِک آہ نے میرے دل تے جو اثر کیتا اے ہیں اوہ دس نہیں سکدی۔ ہیں کھاندے پلیندے گھرانے دی اک امیر کبیر زنانی آں۔ میرا دل چاہندا اے۔ پئی میں اپنا تن من دھن اہناں توں قربان کر دیاں۔ جینوں ایہہ اتھرو تے آہ اوہ جاپدے ہین۔ جنہاں بابلے اک پنجابی شاعر نے آکھیا اے۔

اِک اتھروؤں وچ کل سمندر اک آہ وچ سبھ اگاں
اِک اتھر دا اک آہ وی مُٹ لئی پیار نگر دیاں ٹھگاں

بے درد زمانہ تہاڈے اِک اتھروُ تے اہ دائی نیئں پا سکدا۔ ایہہ تاں ہمدرداں نوں رواندا اتے روندیاں نوں تڑفاندا اے۔ پر یقین کرو مَیں تہاڈے اتھرواں نوں کل کائنات دا سرمایہ سمجھنی آں۔ تے میرا دل تہاڈے ہنجوآں دی کہانی دا اِک اِک لفظ سُنن لئی ڈاڈھا بے چین ہو رہیا اے۔

جے تُسیں سُنا دیو ۔۔۔ تاں مَیں سمجھاں گی تہاڈے دِل وچ کجھ میری وی قدر اے نا ہنہ سُناؤ گی تے میرا کوئی زور نیئں۔"

مالکن دے ایہہ الفاظ کُڑی نوں اپنی روح دا سرور جاپدے پئے ہین۔ اوہ عقیدت بھری نظر نال اوہدے دل تک کے سوچدی اے۔ ایہہ نیک بخت زنانی کِنّی عظیم ایہہ۔ مینوں اہدی گل نہیں موڑنی چاہیدی۔ خورے اہدے کولوں ای اوس منزل دل جاون دے راہ دا تھوہ مِل جاوے جیہدے تے اپڑ کے مرن دی بشارت میرے اندر لی عورت نے دِتی اے؟

کُڑی دے چہرے توں مالکن دیاں دُور رس نظراں ایہہ اندازہ لا لیندیاں ہیں پئی ہُن ایہہ اپنے ہنجواں دی کہانی ضرور سُنائے گی۔

اوہ جھٹ اپنی نوکرانی نوں آکھدی اے۔ سکینہ! توں باہر جا کے کمرے دا بوہا ڈھو دے۔ جد تیکر اسیں ایتھے بیٹھے آں کوئی ہور کمرے وچ نہ آوے۔

نوکرانی دا اوتھوں ہٹن نوں دل نیئں کردا پر اوہنوں مالکن دا حکم مننا پیندا اے۔ مالکن دے دل دے کن کُھل جاندے ہین تے فیر کُڑی ایہناں لفظاں نال اپنی کہانی شروع کردی اے "چوکھے چر توں میرے دل دیاں دھڑکناں پنجاب دے اک وڈے صوفی شاعر خواجہ فرید دے ایس شعر دا ورد کر دیاں ہین۔

کنوں حال سناواں دل دا۔ کوئی محرم راز نیئں مِلدا

رب نے میری فریاد قبول کر کے مینوں تہاڈے ورگا دردی محرم راز مِلا دِتا اے۔ مَیں دل دی زبان نال تہانوں اپنے "ہنجوآں دی کہانی" سُنانی آں۔

دریا بیاس دے کنڈھے تے اک نِکا جیہا پنڈ میری جنم بھومی ایں۔ جد مَیں دُنیا وچ وارد ہوئی تے ماپیاں نے میرا ناں حمیدہ بانو رکھیا۔ میرے ابا جی جالندھر

شہر دے اک کالج وچ دینیات دے پروفیسر سن۔ میں اوہناں دی چھتر چھاں ہیٹھ
بچھاں نال تعلیم دا گہنا پایا۔ اتے ۱۹۴۵ء وچ بی اے دا امتحان پاس کرکے گھر دے کم
کاج وچ رُجھ گئی۔ اوس ویلے مسلمان اک آزاد وطن (پاکستان) دا ابھر واں نعرہ مار
دے سن۔ اباجی دی ایہہ بہت ودھی خواہش سی، پئی چھیتی توں چھیتی ہندوستان
دی حد وچ اک "نواں وطن بن جانا چاہیدا اے۔ تاں جے مسلمان ستے ہندو مذہباں دا
ویر تے دشمنیاں چھیڑ کے وکھو وکھ حیاتی دے دن امن چین نال گزارن۔ اوہناں مینوں
دی گھر دا کم کاج وسار کے پاکستان بنان لئی عملی کم کرن دی ہدایت دتی۔ کجھ میریاں سہیلیاں
تے ہور پڑھیاں لکھیاں سوجھواں کڑیاں نے رل کے اک انجمن دا اڈھ بنھیا۔ فیر
میں ویں اوہناں نال شہر توں دوکھے دوالے دیاں پنڈاں وچ جا کے "پاکستان" دی
لوڑ بارے ان گنت تقریراں کیتیاں۔ انجمن دی پردھان ول مینوں اک "اچی مقررہ"
دا خطاب ملیا۔ ایسے طرحاں دو ورھے بیت گئے۔ فیر ہندو مسلم فساد دی نابھین والی
اگ پنجاب دے شہر شہر تے پنڈ پنڈ تیک اپڑ گئی۔

تہاڈے لوہوں افضل دا ذکر سن کے میری جو حالت ہوئی اوہ تساں ویکھ
لئی اے بیتھوں اک ورھا چھوٹا ایس نال دا میرا اک جوان بھرا سی۔ اوہنے بی ایس
سی وچ داخل ہوندیاں سار ای اپنے مکان دی بیٹھک وچ اک نکی جہی ڈسپنسری
کھول لئی۔ اتے غریباں دے بچیاں دا بڑے خلوص نال مفت علاج کردا رہیا پیسے
لین تے مجبور کرن والیاں نوں اوہ ایہو آکھدا سی۔ "میرے حق وچ دُعا کرو۔ پئی میں
وڈھا ڈاکٹر بن کے مسکین دکھیارے لوکاں دی ودھ توں ودھ خدمت کر سکاں۔ اک
دن اوہنے سانوں ایہہ خبر سنائی

"بھئی دادا جی رب نوں پیارے ہو گئے نیں تسیں چھیتی نال پنڈ اپڑو۔ میں اک
ضروری کم توں ویہلا ہو کے تہاڈے مگر آنداں، افضل آپ اس ویلے اپنے اک جگری یار
دی بیماراں دے علاج وچ لگا ہویا سی اسیں اوہنوں چھڈ کے اباجی دے نال پنڈ ٹر گئے
میرے دادا جی کنیاں بیڑیاں دے مالک دریائی علاقے دے متے پر ہنیے ملاح سن

اوہناں نے اباجی دی تعلیم تے دل کھول کے پیسہ خرچ کیتا تے میرے اباجی نوں اوہناں اگے سِر چُک کے گل کرن دی کدی جرأت نئیں سی ہوئی۔ کالج دے پروفیسر ہوون مگروں اباجی نے اپنی کمائی نال جالندھر وچ اک مکان بنوایا۔ اتے دادا جی نوں شہرے جان دے بڑے جتن کیتے پر اوہ اپنا پنڈ چھڈن لئی کسے طرحاں وی راضی نا ہوئے مینوں اپنے دادا جی نال ڈاہڈی عقیدت سی۔ اوہ مینوں اباجی تے امی ہوراں نالوں وی بہتا پیار کردے سن۔ پنڈ والا مکان اوہناں اپنی حیاتی وچ ای میرے ناں لوا چھڈیا سی۔ میرا بچپناں اوہناں دی شفقت دے پرچھاویں ہیٹھ بِتیا۔ جد میں پڑھ لکھ کے جوان ہوئی تے چوتھے پنجویں کم چھڈ چھڈا کے اوہناں نوں ملن لئی پنڈ اپڑ جاندی ساں۔ کدے کدے گرمیاں دی چِٹی چاننی رات نوں اوہ مینوں دریا وچ ترن دا حکم دیندے سن تے ایس کم وچ اوہناں بچپن وچ ای مینوں تاک کر چھڈیا سی۔ اوہ آکھدے سن کھلے پانی وچ ترن والے بندے دا حوصلہ پہاڑ دانگوں اُچا تے پکا ہوندا اے۔ دادا دی موت توں چار دن مگروں میں پنڈ دے مکان دی کوٹھڑی وچ بیٹھی ساں تے میرا ایہہ ویر مینوں دادا جی دے غم وچ روندیاں دیکھ رہیا سی۔ اچن اچیت باہروں بوہا کھڑکن دی واج آئی ایہہ میرے کولوں اٹھ کے کوٹھڑی وچوں باہر ٹُر گیا۔

مالکن اکھاں میٹ کے اپنے دل دے کناں نال کہانی سن رہی اے دوہاں نوں آلے دوالے دی سُدھ بُدھ نئیں رہندی۔

دونویں اک دوجی دل نئیں ویکھدیاں۔ اک دی زبان اتے دُوجی دے کَن اپنا اپنا سُنن سنان دا کم، چنگے سوہنے طریقے نال نبھان دے جتن کردے نیں۔ کُڑی دے ڈونگھے دل دریا وچوں جذبات دی اک لہر اُٹھ کے ذہن نال ٹکراندی اے اوہدے الفاظ ادب دے سانچے وچ ڈھل کے نکل دے نیں۔ اوہدی نکھری نکھری واج آبشار دی من موہنی صدا بن کے کمرے وچ گونجدی اے اوہنوں ایس گل دا اُکا ای پتا نئیں لگدا۔ پئی مالکن دا گھر والا تے جوان بھرا وی اندر آ کے بہہ گئے نیں۔

نوکرانی وی اوہناں دے مگر کُجھ وِتھ پا کے کھلوتی اے۔ اتے ایہہ سبھے بڑی گوہ نال اوہدی کہانی دا اک اک حرف پئے سُندے نیں۔

۳

ہوشو مائکن دے خیال دا پنچھی اِک لمی اُڈاری مار کے مشرقی پنجاب دے دریا بیاس دے کنڈھے تے اپڑ جاندا اے۔ اوہ کڑی دے ہنجواں دی کہانی تے کناں نال سُن دی اے تے اوہدے نال نال اوہدے دل دے دیدیاں نوں اوس دی جنم بھومی دے کجھ ایہے منظر وی نظر آوندے ہین۔ اوہ ویکھدی اے کڑکدی دوپہر ویلے اک نکے جیہے پنڈ وچ دھپاں دے بھانبڑ بھڑکدے اتے پکیاں اِٹاں دے سینے دھڑکدے نیں۔ مڑکے نال بھجیا سادے لیڑیاں والا پکی عمر دا دانا بندہ اک پُرانے مکان دا بوہا کھڑکاندا اے۔ اوس دے چہرے تے ڈھیر اداسیاں چھائیاں ہین۔ مکان دا بوہا کھلدیاں سار ای او جھٹ اندر لنگھ جاوندا اے بوہے دے دونویں پٹ ڈھکدے نیں تے اک ادھیڑ عمر دی سدھی سادی زنانی اندروں گُنڈی لا کے دانے بندے دی اُداسی دا کارن پچھدی اے۔

کیہ دساں حمیدہ دی ماں! حالات ڈاہڈے خراب ہو گئے نیں۔ ہندو مسلم فساد دی اگ ساڈے پنڈ دے نیڑے اپڑ گئی اے۔ رب خیر کرے۔ افضل دی اجے تیک شہروں نہیں آیا۔ حمیدہ کتھے وے؟

ادھیڑ عمر دی زنانی دانے بندے دی گل دا جواب دین ای لگدی اے تے اک نکا بال کوٹھڑی وچوں نکل کے دوڑیا آوندا اے۔ اوہدی توتلی زبان چوں ایہہ الفاظ نکل دے ہین۔

"ابا جی! آپا ہُنڈی اگے بکھ کے روئی جاندی اے میرے نال وی نہیں بولدی۔
اچھا! چل خاں! اسیں اوہنوں پچھنے آں! بھلا اوہ اپنے ویر ناں کیوں نہیں بولدی؟

دانا بندہ نکے بال دے سر تے پیار دے کے آکھدا اے۔

اکہرے مکان دے سجے ہتھ نالو نال دو کوٹھریاں کھبے پاسے چلکھے چوکے دی تھاں۔ تے اگے ویہڑے وچ دو منجیاں ڈٹھیاں نظر آوندیاں نیں پھنڈے ہوئے چہلھے اُتے رکھی مٹی دی ہانڈی اُبلدی دِسدی اے وانابندہ اکڑی وا پیو پروفیسرا زنانی تے نِکا بال ہوئے ہوئے قدم ودھا کے کوٹھری وچ اپڑ دے نیں۔ جوان کڑی زار وقطار روندی اے۔ بندہ زنانی تے نِکا بال ذرا کو چرچپ چاپ کھلو کے اوہدے دل ونکھدے نیں۔ فیر پروفیسر اگانہہ ودھ کے موت تے حیاتی بارے نِکا جیہا لکچر دیندا اے حمیدہ اپنے پیو دیاں دانیاں گلاں سن کے سوچدی اے۔ میں ویں کہنی جھلی آں۔ اپنا وی نئیں سمجھدی۔ پئی ایہہ حیاتی تاں ڈھلدا پرچھانواں ایں۔ پتناں دے پانی وانگوں لنگھ جاوندائے۔ انہوں کوئی وی نئیں ڈک سکدا۔ جیہڑا اگھڑیا اے اوہ اک دن ضرور بجھے گا۔ رون دھون نال جیوندی جان نوں کوئی نہ کوئی روگ ضرور لگ جاوندا ائے پر کسے مرے ہوئے وچہ جان نئیں پیندی۔ میں اک پڑھی لکھی جوان کڑی آں۔ مینوں داداجی دے غم وچ رون نالوں اوہناں دے نیک اصولاں تے عمل کرنا چاہیدا ائے

اپنے دل نال ایہہ پکا ارادہ کر کے حمیدہ ڈوپٹے دے پلے نال اتھروُ پونجھدی اے۔ نِکا بال جھٹ روٹیاں دی چنگیر تے دال دا چھنّاں لیا کے اوہدے اگے رکھدا ائے۔ دونویں بھین بھرا روٹی کھان لئی ہتھ اگانہہ ودھاوندے نیں تے فیر دوجی وار مکان وا بوہا کھڑکن دی واج اوہناں دے کناں تیک اپڑدی اے۔ . . . !

فاطمہ! افضل شہروں آیا جاپدا ائے چھیتی نال جا کے بوہا کھول۔ پروفیسر اپنی بیوی نوں آکھدا ائے۔ فاطمہ دے قدم کوٹھری چوں نکل کے تیزی نال باہرلے بوہے ول ودھدے نیں۔ جھٹ کو پچھوں اوہدیاں چیکاں دی ڈراؤنی واج سارے مکان وچ گونجدی اے۔ حمیدہ تے بال دے سنگھوں لقمے ڈگ پیندے نیں۔ اگے اوہ دونویں تے پچھے پروفیسر کنبدا کنبدا کوٹھری چوں باہر نکلدے نیں ویہڑے وچ اپڑ کے اوہناں دیاں نظراں پتھرا جاوندیاں نیں۔

فاطمہ اوتھے اگے ای کھلی گُم سُم پتھر دے بت وانگوں جا پئی اے ۔ ذرا کو چر کسے دے موہنوں کوئی گل نئیں نکلدی۔ اخیر پروفیسر دے بلہاں نے ایہہ الفاظ تھرکدے نیں
کیہ ہویا اے ۔؟ میرے پُتر نوں ؟۔
فکر کرن دی لوڑ نئیں چاچا جی ۔ افضل نوں کجھ نئیں ہویا ۔ صدمے پاروں بے سرت ہو گیا اے مُنے ہوش وچ آ جاوے گا۔''
اک بانکا سوہنا جوان بوہے دی دہلیز وچ کھلوتا آکھدا اے۔
سبھے بٹ بٹ اوس جوان دے موہنہ ول ویکھدے نیں ۔ اوہ جوان ویہڑے وچ آکے اک گھبرو نوں موہڈے توں لاہ کے منجی اُتے لیاں پا دیندا اے ۔ حمیدہ تیزی نال کوٹھری وچوں سرہانہ لیا کے اپنے جوان بھرا دے سر ہیٹھ رکھدی اے۔ سبھے گھر والے منجی دے آلے دوالے بہہ جاندے نیں ۔ فاطمہ (پروفیسر دی بیوی) پانی دا چھنّاں جوان دے ہتھ پھڑاوندی اے ۔ اوہ بے سرت گھبرو دے مونہہ اُتے چھٹے مار داتے پانی دے کجھ تُپکے اوہدے مونہہ وچ وی پاؤندا اے ۔ جھٹ کو پچھوں افضل دیاں اکھاں کھل دیاں نیں ۔ اوہناں وچ حیاتی دا چانن ویکھ کے گھر والیاں دے کملائے ہوئے مکھڑے پھلاں وانگ کھِڑ جاندے نیں ۔ اوس ویلے جوان سر اُچا کر کے آکھدا اے۔
تیرا لکھ شکر اے میرے مولا ! توں میری یاری دا بھرم رکھ لیا اے ۔ ہوش وچ آون والا افضل گوہ نال اوہدے ول ویکھدا اے ۔ جوان دے قدم مُڑ بوہے ول ودھدے نیں ۔
''محسن کتھے چلیاں ایں ۔ آبا جی رب دے واسطے محسن نوں ڈک لوو ۔
افضل مچھی وانگوں تڑف کے آکھدا اے ۔''
سبھے گھر والیاں دے چہریاں تے اک واری فیر اداسیاں چھا جاندیاں نیں
پروفیسر جھٹ اگانہہ ودھ کے محسن دی راہ ڈک لیندا اے ۔
''پُتر افضل ! کیہ گل اے ۔ توں محسن بارے اینی فکر کیوں کر رہیا ایں ۔ پروفیسر آکھدا اے ۔

ابا جی! اصلا دنیا وچہ ہن کوئی نئیں رہیا۔ بلوائیاں نے حملہ کر کے ایہدے گھر نوں اگ لا دتی اے۔ اگ وچ ایہدی بیمار ماں۔ جوان بھیں تے نکا ویر سبھے سڑ کے سواہ ہو گئے نیں۔ ہیں ایس صدمے پاروں بے سرت ہو گیا سال۔ ایس نے میری جان بچاون لئی اپنے عزیزاں دی کجھ پرواہ نا کیتی تے مینوں چک کے ایتھے آیا ہن ایہہ ایتھوں جا کے ضرور اپنی جان نوں کھیڈ جاوے گا

جے میرے یار نوں کجھ ہو گیا تے ہیں وی فیر جیوندا نئیں رہواں گا۔"

پروفیسر اپنے پتر دا ایہہ جواب سُن کے سوچد ائے۔ ایہہ جوان کنا عظیم ایں۔ آفرین اے اوس ماں دی کُکھ تے جس نے اجیہے شیر دل پُت نوں جمیاں ایہدا مرنا تے انسانیت دی موت اے۔ مینوں ایہدی جان دی حفاظت لئی اپنی حیاتی دا اخیری ساہ وی قربان کر دینا چاہید اے۔

جوان اپنے کوٹ دے کھیسیاں وچ دونویں ہتھ پا کے چپ چاپ کھلا نظر اُتانھہ نئیں چکدا۔ پروفیسر اوہدے سر تے شفقت نال ہتھ رکھ کے آکھد ائے۔

"محسن! فطرت دی ایہہ گواہی بڑی مقبول اے پئی شہیداں نوں کدی دی موت نئیں آوندی۔ موت دا فرشتہ اوہناں دے سرہانے نوں چھوند ائے۔ دلاں دے نیڑے نئیں ڈھکدا۔ توں جہناں شہیداں دے غم دی اگ دچ سڑ نا ایں۔ اوہ ایس ویلے اک نواں روپ دھار کے تیرے سامنے کھلے نیں۔ اوہناں نوں گوہ نال دیکھ کے پچھانن دا چارہ کر۔

پروفیسر دیاں ایہہ تانہہ سمجھ وچ آون والیاں گلاں سُن کے سبھے گھر والے اک دوجے دا موہنہ ویکھدے نیں۔ پروفیسر اوہناں ول اشارہ کر کے آکھد ائے

دل دیاں اکھاں نال دیکھ محسن تینوں اپنی وچھڑن والی ماں تے افضل دی ماں وچ ذرا جنّاں دی فرق نظر نئیں آوے گا۔ (حمیدہ) تینوں اپنی جوان بھین دی ہو بہو تصویر جا پے گی۔ تیرے نکّے ویر نے ہن عزیز دا روپ وٹا لیا اے۔ تے میں تیرے شفیق پیو وانگوں تینوں نویں حیاتی دا سنہیا دے رہیا آں۔

آمیرے سینے نال لگ جا۔

پروفیسر دے ایہ بول محسن دے دل اُتے جادو دا اثر کردے نیں۔ اوہدے دل دیاں ڈونگائیاں وچوں ایہہ واج نکلدی اے۔

سچ مچ ایسراں ہو سکدا اے ؟

کیوں نہیں میرے لال! توں ساڈیاں اکھیاں دا نور ایں۔ جے توں ٹر گیوں تے ساڈی دنیا ہنیر ہو جاوے گی۔"

فاطمہ اپنی گل کہہ کے جھٹ محسن دا متھا چُم لیندی اے۔

"حمیدہ۔ پانی لیا کے محسن دا ہتھ مونہہ دھوا فاطمہ توں پتراں لئی روٹی دا آہر پاہر کر۔ پروفیسر آکھدا اے۔

چانچک باہر ڈاڈے شور شرابے رودن پٹن تے ہاڑیاں دا اک طوفان اٹھدا اے جیہدے پاروں مکان دیاں کندھاں کنبدیاں نیں۔ حمیدہ دے ہتھوں پانی والا بھانڈا ڈگ پیندا اے۔ پروفیسر، محسن تے افضل تنوں جھٹ باہر نکلدے نیں۔ محسن دی نویں نکور جیپ کار بوہے دے اگے صحیح سلامت کھلوتی نظر آوندی اے۔ پنڈ دے مرد تیویاں تے نیانے چیکدے کرلاندے ڈاڈھی افراتفری وچ ایدھر اودھر نسدے بھجدے رولا پاندے نیں۔ پروفیسر اپنے اک واقف نوں واج مار کے شور شرابے دا کارن پُچھدا اے۔

باؤجی! ویری پنڈوں باہر کٹ وڈ پئے کردے نیں سنے اوہ ایتھے دی اپڑ جان گے چھیتی نال ایتھوں پکی سڑک ول ٹر جاؤ"

ایہہ گل سُن کے پروفیسر دے چہرے دا رنگ پیلا پے جاندا اے۔ فاطمہ، حمیدہ تے عزیز بوہے دے اندر کھلے تھر تھر کنبدے نیں۔

چاچا جی! چیتا نہ کرو۔ ایہہ سوچن دا ویلا نہیں۔ سارے میری جیپ وچ بہہ جاؤ۔ جھٹ پکی سڑک تے اپڑئیے۔ محسن آکھدا اے۔"

پھر بھرے مکان وچوں فاطمہ نوں اک لیڑے دی چادر تے حمیدہ نوں برقعے دے سوا ہور کوئی شے چکن دی مہلت نہیں ملدی اوہ دونویں جیپ وچ بیٹھیاں بھرے

گھر نوں حسرت بھری نظراں نال ویکھدیاں نیں۔

محسن سٹیرنگ سنبھال کے جیپ دی کلاوُب وا ائے۔ پنڈ دے وسنیکاں دا شور شرابا اچیاں اچیاں چیکاں اوہدا پچھا کردیاں نیں۔ تے جیپ وھوڑ اُڈاندی پنڈدی کچی بھوئیں تے دوڑن لگ پیندی اے۔ اوہدے سچے کھبے حالوں بے حال یتیمیاں، مرد، نیکے بڈھے، جوان نسدے بھجدے۔ ڈگدے ڈھیندے نظر آؤندے نیں۔ محسن اپنی جیپ نوں اونہاں دے نال کھہن نہیں دیندا۔ اوہدے نال اگلی سیٹ تے بیٹھا افضل چپ چاپ اوسدی ایہہ مہارت بڑی گوہ نال ویکھدا اے اوہدے ذہن وچ ایہاں گلاں گونجدیاں نیں "ایہہ میرے جگری یار دا اڑا حوصلہ اے۔ ایہدے تے مصیبتاں دے جھکڑ جھلے پر ایس شیر دے پیر نئیں تھڑکے۔ میری جان بچاون نوں وکھ ایہہ میرے گھر والیاں لئی دی رحمت دا فرشتہ بن گیا اے۔

اینوں رب دیاں رکھاں۔ میں کیسے بلائی دے ہتھوں ماریا جانواں۔ پر ایہدا وال نا ونگا ہووے۔

افضل اجہیے خیالاں وچ ڈبا ہوندا ائے تے محسن دی جیپ پکی سڑک تے اپڑ جاندی اے۔

۴

محسن دی بغیر چھت توں جیپ کافی پکی سڑک اُتے دوڑ دی نئیں۔ اڈ دی جاپدی انے۔ وگدی سڑک تے نال نال دوڑن والیاں ہور گڈیاں توں اوہ جھٹ کو مگروں پچھانہہ چھڈ کے ڈھیر اگانہہ لنگھ جاندی اے۔

بیاس دا پل پار کر کے اوس دے چارے پہیے ہن سڑک توں گٹھ گٹھ اتانہہ ہوندے لگدے نیں۔ چوکھی دور تیکر کوئی اوکڑ اوہدی راہ رنیئیں ڈگدی۔ پر لماں پندھ مکا دن مگروں سڑک دے وچکار لکڑیاں دا ڈھیر ویکھ کے محسن نوں اپنی جیپ روکنی پیندی اے۔ اوہ اپنے کوٹ دے کھیسے چوں گولیاں نال بھریا پستول کڈھ کے افضل نوں آکھدا ائے۔

تسی بے فکر ہو کے بیٹھے رہو۔ میں رستہ صاف کرنا۔ ایہہ کسے بلوائی دی شرارت لگدی اے"

میں وی نال چلنا آں'

محسن افضل دی ایس گل دا کوئی جواب نئیں دیندا۔ دوویں گھبرو سڑک دے وچکار آن کھلوندے نیں۔ سڑک دے سجے ہتھ سنگھنے رکھاں دے اوہلیوں منڈا سے والا اک اک بلوائی گھور گھور کے ا،ہناں ول ویکھدا ائے۔ ہولے ہولے لکڑیاں دے ڈھیلے چکن چر بہتا چر نئیں لگدا۔ جیپ دے لنگھن جوگا رستہ صاف کر کے محسن تے افضل ہلے اک دو قدم ای ٹردے نیں تے بلوائی دی بندوق چوں نکلی ہوئی گولی افضل دے سینے دچوں پار ہو جاندی اے۔ جیپ وچ بیٹھی حمیدہ بانو تے فاطمہ دیاں چیکاں پروفیسر دی ہستی دے باغ اُتے بجلیاں بن کے پیندیاں نیں۔

افضل چکر کھا کے سڑک تے ڈگدا ائے۔ محسن دے پستول وچوں دو تن گولیاں نکلدیاں نیں۔ دوجے پاسیوں گولی چلن دی کوئی واج نئیں آوندی۔ محسن بجلی وی تیزی وانگوں افضل

دی لاش موڈھیاں تے چک کے جیپ دے پچھلے پاسے فاطمہ دے قدماں وچ رکھ دیندا اے۔ حمیدہ ڈھاہواں مار مار کے روندی اے۔ پروفیسر جوان پُتر دی لاش سامنے پئی دیکھ کے تھر تھر کنبدا اے۔ محسن دیاں اکھاں وچ کوئی انھرد

نئیں وسدا۔ انج جاپدا اے جیویں اوہدے ہنجواں دی پونجھی دیلے دے جابر ہتھ لٹ پٹ کے لے گئے ہین۔ دکھاں دی اک وچہ سڑدے جوان محسن نوں اپنی جان دی کجھ پرواہ نئیں ہوندی پر وچھوڑ دا سیجرا پھٹ لاون والے جگری یار دے ہوندے جوان بھین دی عزت دا خیال اوہنوں اک پل وی اوس تھاں تے کھلون دی اجازت نئیں دیندا۔ اوہ جیپ دا سٹیرنگ سنبھال کے نال دی خالی سیٹ تے جھات پاوندا اے۔ اوہدیاں نظراں کنبدیاں نئیں۔ پر اوہ کلیجے تے پتھر رکھ کے جھٹ جیپ دی کلا دب دیندا اے۔ جیپ دے پہیے تھر تھراندے ہین۔ اینے چر چلوائی دی دوجی گولی فاطمہ دے سر وچ وج کے اوہدی حیاتی دا خاتمہ کر دیندی اے۔ اوس تے مٹّن والی قیامت دا سکتے وچ آئے ہوئے پروفیسر تے نکے ویر نوں سینے نال لا کے گم سم بیٹھی حمیدہ نوں کجھ پتہ نئیں لگدا۔ محسن چھیتی توں چھیتی کسے فوجی کیمپ تیک اپڑن دا چارہ کردا، پر کجھ دور جا کے کوئی نوکدار چیز بگن پاروں اگلے پہیاں دے دونویں ٹائر پاٹ جاندے ہین۔ محسن بڑی مشکلاں تیز رفتار جیپ نوں رکھاں نال ٹکران توں بچاوندا اے۔

جیپ اک زوردار جھٹکا کھا کے رکدیاں سار ای فاطمہ دیٹے دی کندھ وانگوں افضل دی لاش اتے ڈگدی اے۔ اوس دے سر وچ گولی دا ڈونگا نشان ویکھ تے اوہدے لہو لہان لیڑے دیکھ کے پروفیسر آکھدا اے، حمیدہ! تیری مان دی سانوں چھڈ کے ٹر گئی اے۔"

حمیدہ دی اوس ویلے جو حالت ہوندی اے۔ اوہ لفظاں چ بیان نئیں کیتی جا سکدی۔ اوہنوں دیکھ ویکھ کے پہاڑ وانگوں اچے تے پکے عزماں والا محسن انج کنبدا اے۔ جیویں کسے وڈے بھچال پاروں دھرتی دی چھاتی دھڑکدی اے۔ اوہنوں ایسراں جاپدا اے۔ جیویں دھرتی تے امبہنے اوہدا سر ریہ چکی دے دو پاٹاں وانگوں پیہیں چھڈن

گے۔ پر اوہ ہمت نئیں ہاردا۔

فطرت دے ان ڈٹھے ہتھ اوہدی مدد کردے نیں۔ تے اپنے ہوش حواس ٹھیک ٹھاک کر کے اوہ جیپ چوں نکلد ائے۔ اوہدیاں اکھاں پاٹے ہوئے ٹائراں ول جھات پا کے چار چوفیرے بھروین نظر نال ویکھدیاں نیں۔

اوہنوں دور تیکر آبادی دا کوئی ناں نشان نئیں دسدا۔ اوہ فیر کجھ سوچ کے جیپ دے ہینڈل نال سڑک توں پراہنہ اک سگھنے رکھ تھلے کچی زمین کھودن لگ پیند ائے۔ پروفیسر، حمیدہ تے نکا عزیز جیپ وچ بیٹھے مرن والیاں دے چہرے حسرت بھری نظراں نال ویکھدے نیں۔ محسن دو قبراں کھود کے اک چہ اپنے جگری یار افضل تے دوجی وچ اوہدی ماں فاطمہ نوں دفنا دیند ائے۔ پروفیسر تے حمیدہ نکے عزیز نوں کجھ چِر چپ کے شہیداں دیاں قبراں تے اکھلوندے نیں۔ محسن دے نال پروفیسر فاتحہ پڑھن لئی اپنے تھر تھر کنبدے ہتھ اتانہہ چکدا ائے۔ ابے اوہ دعا توں فارغ نئیں ہوندے تے چوکھیاں ڈھگا گڈیاں دا کھڑکار فضا وچ گونجدا اے۔ اوہ اپنے مونہہ تے ہتھ پھیر کے گھابرئی ہوئی نظر نال کچی سڑک ول ویکھدے نیں۔ اوہناں نوں ذرا کو دور پناہ گیراں دا اک قافلہ ٹریا آوندا دسد ائے۔ اوہ اپنے شہیداں دیاں قبراں نوں نئیں ہلدے۔ قافلہ جھٹ کو پچھوں اوہناں دے ساہمنے آجاوند ائے۔ محسن تے پروفیسر دے قدم قافلے ول ودھدے نیں۔ حمیدہ اخیری وار اپنی ماں تے بھراویاں قبراں اُتے جھات پاوندی اے۔ فیر اوہ پاٹے ہوئے ٹائراں والی جیپ اوتھے ای چھڈ کے پناہ گیراں دے قافلے نال رل جاوندے نیں۔۔

تن چار سو لٹے پٹے پناہ گیراں دے اوس قافلے دی حفاظت کرن والے بلوچ فوجی سپاہیاں دی گنتی پنجاہ سٹھاں توں ودھ نئیں جاپدی۔ نیانے تبنویاں بڈھے مرد گڈاں وچ تے جوان پیدل ٹرے جاندے نیں۔

محسن، پروفیسر، حمیدہ تے نکے عزیز نوں اک گڈی چڑھا کے آپ پیدل قافلے نال ٹُر پیند اے۔ بلوچی جوان سنگیناں تان کے قافلے دے سجے کھبے، عقابی اکھاں نال

اگانہہ ویکھدے شیراں وی چال چلدے نیں۔ قافلے وے پچھے دو فوجی ٹرک تے اگے کیپٹن صمد دی جیپ ہولے ہولے ٹری جاندی اے۔ جیپ دیاں اگلیاں سِیٹاں تے ڈرائیور دے نال جیالا کیپٹن صمد تے پچھانہہ دو سنگین بردار سپاہی بیٹھے نظر آندے نیں

چلدی جیپ چوں کیپٹن دُوربین لاکے ویکھدا ائے۔ اوہنوں کجھ دُور فسادی اگ دے بھانبڑ امرت سر شہر دے ارد گرد بھڑکدے دِسدے نیں۔ جھٹ کو پچھوں جیپ کار رُکدیاں سار ای سبھے گڈیاں اکدم کھلو جاندیاں نیں۔

اک سنگین بردار سپاہی اگانہہ ودھ کے سیلوٹ ماردا ائے۔ کیپٹن صمد دے بلوچی زبان چہ کجھ الفاظ اوہدے کنّاں تیک اپڑدے نیں جنھاں دا مطلب ایہہ ہوندا ائے۔ جوان۔ سامنے فساد دی اگ دا دھواں ہن ساہنوں پہلوں نالوں بہتا ہوشیار ہوون دا سنہیا دے رہیا اے۔

اپنے ساتھیاں نوں آکھدے۔ ایتھوں اک اک پناہ گیر نوں صحیح سلامت منزل تیک اپڑان لئی انیہاں جاناں تلی تے رکھ لین"

سپاہی دوں ہتھاں دا گھگھو بنا کے اچی واج نال بولدا ائے

ہشیار ا ہشیار! شیر جوانو! سینے تان کے اگانہہ نوں قدم ودھاؤ۔ جیپ کار ہولے ہولے سرکدی اے۔ قافلے والیاں دے دل زور زور نال دھڑکدے نیں پر بلوچی سپاہیاں دے شنگرف وانگوں لال چہریاں تے ڈر خوف دی کوئی علامت نظر نئیں آوندی۔ جد قافلہ شہر دی حد وچوں لنگھ جاندا ائے تے کیپٹن صمد۔ بلوچی سپاہی اتے قافلے والے امبر تے تنی ہوئی کالخاں دی گوہڑی چادر ول ویکھدے نیں۔ اپنے چہرے چہ زور زور نال بدل گج دے تے بجلی کڑکدی اے۔ ویکھدیاں ای ویکھدیاں چھم چھم ورہن والے مینہ دے پانی نال قافلے والیاں دے جسے ٹھنڈے ٹھار ہو جاندے نیں۔ اوہ آسے پاسے سر لکاون لئی کوئی ہور تھاں نا لبھن پاروں سنگھنے رکھاں ہیٹھ پناہ لیندے نیں۔ جیاں جیک لوٹیرے دا ابھرواں حملہ پروفیسر نوں نڈھال کر دیندا ائے جہینہ دا سلسلہ ادھی رات ویلے رُکدا ائے۔ فوجی سپاہی جھٹ سنگھنے

رکھاں وچوں کجھ سکیاں ٹہنیاں وڈھ کے اک نویکلی تھاں تے اکٹھیاں کردے نیں۔ اک فوجی سپاہی ٹرک وچوں پٹرول دا ڈبہ لیا کے اوہناں اُتے لُدّ دیندا اے۔ سبھے قافلے والے اوہدے آلے دوالے بہہ جاندے نیں۔ کیپٹن صمد اپنے سگریٹ لائیٹر دا اک چنگیاڑا دکھا کے ذرا کو پچھانہہ ہٹ جاندا اے۔ لکڑیاں جھٹ ساڑاں دا گھوں بلن لگدیاں نیں سیک نال قافلے والیاں دے برف دی طرحاں جمے ہوئے جُسیاں نوں حرکت ہوندی اے اتے لدا کھاں دے اشاریاں نال اک دوجے نوں حیاتی دا نواں سنیہا دیندے نیں۔

زہر بھری سینی رات دے پچھلے پہر دی اخیرلی گھڑی پروفیسر دے دل اُتے اخیری ڈنگ مار دی اے اوہدی حیاتی دی کوئی آس باقی نئیں رہندی۔ اوہ لکڑیاں دے مچ توں ذرا کو پراںہ سدھا تک بھوئیں تے پیا اپنے اخیری ساہ گن دا اے۔

محسن تے حمیدہ خشک اکھاں نال اوہنوں اپنے نالوں وکھ ہوندا ویکھدے نیں۔ نگاہ عزیز وچھڑن والے پیو دی چھاتی تے سر رکھ کے ہنجو کیردا اے۔

پروفیسر دیاں اکھیاں ہمیشاں لئی بند ہوون توں پہلاں ذرا کو کھلدیاں نیں اتے رک رک کے مونہہ وچوں ایہہ واج نکلدی اے۔

"حمیدہ، میری دھی! حوصلہ نا ہاریں۔ بچے دیر نوں دلاسا دے۔ حیاتی دے پینڈے دا انت ہوگیا اے۔ پُتر محسن! تیری بھین حمیدہ دا ہن تیرے سوا کوئی آسرا نئیں۔ ایہہ نواز احمد دی منگ اے۔ رب تینوں ایہہ امانت اوہدے نیک اِرادیاں دی ہمت دیوے توں اوہنوں چنگی طرحاں جانا ایں۔ رب دے حوالے" ٹٹے بھجے لفظاں چہ ایہہ وصیت کر کے پروفیسر اپنے دوں شہیداں نال جا ملدا اے محسن تے حمیدہ غماں دے ڈوہنگے سمندر وچ ڈب کے گواچ جاوندے نیں۔ نگاہ عزیز چیکاں مار مار کے روندا اے۔ کیپٹن صمد دی ہدایت موجب فوجی سپاہی جھٹ پٹ اک رُکھ ہیٹھاں ٹویا کڈھ کے پروفیسر حمید اللہ نوں اوہدے وچ دب دیندے نیں۔ بغیر فوجی سپاہی اُچی واج نال آکھدا اے

بیبیلو! سویر ہوگئی سفر لئی تیار ہو جاؤ۔
قافلہ تیزی نال اپنی منزل ول ودھدا ائے۔ اتے سویر توں لے کے دن دے پچھے پہر تیکر اوہ کسے تھاں تے نہیں رُکدا۔ نا۔ ایں کسے طرحاں وا کوئی خطرہ قافلے

والیاں دا راہ ڈکدا ائے۔ کیپٹن صمد دی ہلا شیری نال قافلے والے ترکالاں توں پہلوں اپنا اپنا سفر مکا دن دا چارا کردے نیں۔ جوں جوں منزل نیڑے نیڑے آوندی اے نیوں تیوں اوہ بہتی تیزی نال اگانہہ ودھدے نیں۔ گڈیاں دا اکھڑ کار فضا وچ گونجدا ائے۔ تے پیدل ٹرن والیاں دے پیراں نال اڈن والی دھوڑ دور دور دا وردلے وانگوں جاپدی اے۔ تیجا پہر مکن مگروں کیپٹن صمد دوربین لا کے گوہ نال دیکھدا اے۔ ہوا دے مست جھونکے رکھاں دے پتیاں نال کھیہ کے خوشی دا ترانہ گاندے نیں کیپٹن صمد دا انگ انگ لہرا اندا ائے۔ دور دوں پاکستان دے سبز جھنڈے دی اک جھلک دیکھ کے اوہدیاں اکھاں وچ خوشی دے ہنجو سچے موتیاں وانگوں ڈھلکدے نیں۔ اوہ چھیتی جیپ وچ کھلو کے اُچی واج نال بولدا ائے۔

”بھاگاں والیو! تہانوں سو سو مبارکاں! اسیں اپنی منزل تے اپڑ گئے آں“
بلوچی زبان دے ایہناں لفظاں نوں اک فوجی پنجابی وچ دہرا اندا ائے۔
قافلے والے ایہہ لفظ سُندیاں سار ای پاکستان دے نال نال کیپٹن صمد زندہ باد دے نعرے ماردے نیں۔ کیپٹن جیپ وچ کھلوتا سبز جھنڈے نوں سلامی دیندا ائے بلوچ فوجی سپاہی جوش وچ آکے ہوائی فیر کر چھڈدے نیں۔ آخر کیپٹن صمد دی جیپ کار رکدی اے۔ اتے قافلے والے واگہ سرحد پار کر کے دن دا سفر مکا کے ڈبن والے سورج دیاں کرناں وانگوں کھلر جاوندے نیں۔

واہگہ سرحد پار کر کے پاکستان آون والے ہزاروں پناہ گیر جی ٹی روڈ توں لنگھدے نیں محسن، حمیدہ تے عزیزہ سڑک دے کنڈھے تے کھلے لنگھن والے لوکاں توں بٹ بٹ تکدے نیں۔ پر اونہاں نوں کوئی بندہ اپنا جانوں نظر نہیں آوندا۔ نویں دیس دیاں انجانیاں راہواں توں، اوہ ناواقف لٹے پٹے مسافر سوچدے نیں، کدھر کیہڑے پاسے جایئے؟ کنوں اپنے دل دا حال سنایئے؟ پر اونہاں دی سمجھ وچ کجھ وی نہیں آوندا۔ اچن چیت محسن اپنے میلے کوٹ دے اندر دے کھیسے وچوں دساں دساں دے کجھ نوٹ کڈھ کے ویکھدا اے (حمیدہ بانو تے نکی عزیزہ دیاں نظراں آون جاون والے لوکاں ول لگیاں ہوندیاں نیں)، نوٹاں نوں مڑ اندرلے کھیسے وچ رکھ کے محسن سڑک توں لنگھن والے اک ٹانگے نوں روکدا اے تینوں ٹانگے وچ بہہ جاوندے نیں تے ٹانگہ اگانہہ ٹر پیندا اے۔

کتھے جاؤ گے باؤ جی۔ بڈھا کوچوان پچھدا اے۔ ٹانگے دے اگے بیٹھا ڈونگھی سوچ وچ ڈبیا ہویا محسن کوئی جواب نہیں دیندا

"میں کہیا کتھے جاؤ گے۔ باؤ جی؟ کوچوان اک واری فیر آکھدا اے"

محسن دے بلھاں تے ایہہ الفاظ تھر کدے نیں

بابا جی! شہر دے کسے اجیہے علاقے وچ لے چلو۔ جتھے سستے کرایے دا کوئی نکا جیہا مکان لبھ جاوے"

رب جھوٹھ نہ بلاوے تسیں مینوں پناہ گیر جاپدے او؟ کوچوان آکھدا اے

محسن مونہوں کجھ نہیں بولدا۔

اوہدا سر ہلدا ویکھ کے کوچوان تیجی وار آکھدا اے۔ جے میری گل سچی اے تے تہانوں کرائے دا مکان لبھن دی کیہڑی لوڑ اے۔ ہندو سکھ چنگے بھرے بھرائے گھر چھڈ کے ٹر گئے نیں دوجے پناہ گیراں وانگوں تسی وی کسے دا چنگا ویکھ کے اوہدے تے قبضہ کر لوو۔

معاف کرنا! بابا جی! میں تہاڈے ایس مشہورے تے عمل نہیں کر سکدا۔

محسن ایتیاں کہہ کے نفرت نال بڈھے کوچوان ولوں مونہہ پھیر لیند ائے نیک دل کوچوان دے چہرے تے اداسیاں چھا جاندیاں نیں۔ اوہ ادل آکھدا اے پتی ایہہ رجے پجے گھر دے نیک جی جاپدے نیں۔ مینوں ایس گھبرو جوان نال اجیہی گل نہیں سی کرنی چاہیدی۔ ایہہ سوچ کے کوچوان آکھد ائے "معافی تے مینوں منگنی چاہیدی اے باؤ جی۔ میں تہاڈا دل دکھایا اے۔ جد تیک کہ تہاڈا دکھ دور نہیں ہووے گا۔ میری بڈھی جان کنبدی رہووے گی۔ میرا اک لنگوٹیا یار مکاناں دی دلالی دا دھندہ کردا ئے۔ اوہدے دل چلنے آں۔ مینوں اوس تے بڑا مان اے۔ رب نے چاہیا تے تہاڈے گزارے جوگا کوئی ناکوئی مکان لبھ جاوے گا۔

محسن اوہدی ایس گل دا جواب نہیں دیندا۔ کوچوان چھانٹا ہلار کے گھوڑے نوں شُشکار دا ائے۔

"چل خاں بھئی غازی مردا۔ تیری خیر ہووے"!

"مشکی گھوڑے دے کن کھڑے ہوندے نیں۔ اوہ ڈکی چال چھڈ کے ہوائی چال چلدا ئے اوہدے پیراں دیاں ٹاپاں دی واج نال سوچاں ماری حمیدہ دا دل زوو زوو نال دھڑکدا اے۔ منٹاں سکنٹاں وچ چوکھا پندھ مکا کے اوہ منزل دی حد وچ اپڑ جاوند ائے۔ تے کوچوان نوں ٹانگہ کھلا کرن لئی ٹاڈھاندرہ لا کے اپنے گھوڑے دیاں لگاماں کھچنیاں پیندیاں نیں۔ بھرے بازار وچ سجیاں سجائیاں ون سونیاں دکاناں ول حمیدہ بانو، محسن تے نکا عزیز اکھ پٹ کے نہیں ویکھدے۔ بڈھا کوچوان اک چوکھی کھلی ڈُھلی اٹاں چونے دی دکان دے باہر تھڑے کول آکے۔ اُچی ساری آکھد ائے

"سلاماں علیکم۔ ٹھیکیدار جی۔ اک سادے لیڑیاں دالا پکی عمر دا بندہ جھٹ اندروں نکل کے کوچوان نوں گھٹ کے جپھی پاندائے۔ اتے اوہدے ایہہ مٹھے بول کوچوان دے کناں وچ رس گھولدے نیں۔

"آ میرے یار رد شن"! توں تے عید دا چن اہی ہو گیاں ایں۔ میریاں اکھاں تیری شکل دیکھن نوں ترس گئیاں نیں کتھے رہیا ایں"؟ اینے دن کیہ دساں ٹھیکیدار جی"۔ دنیا دے

دھندیاں چوں وہیل ای نئیں ملدی۔ تہاڈے ورگے لنگوٹیے یاراں نوں ملیاں مدتاں ای بیت جاندیاں نیں۔ اج تہاڈے نال اک اینجیا کم پے گیا اے۔ جہدے لئی تہانوں تکلیف دین آیا آں۔"

"تکلیف کاہدی یار توں حکم کر۔ تیرے لئی جان وی حاضر اے۔"

"رب تہانوں سلامت رکھے۔ گل ایہہ وے بئی۔ میرے ٹانگے وِچ کسے نیک گھر چوں جمیا ہویا اک جوان بیٹھا اے۔ اوہدے نال اک کُڑی تے اک بال اے جنھوں ایہہ بناگھیر ڈاڈھے دُکھی جاپدے نیں۔ اینہاں نوں سر لکاون لئی تھاں دی لوڑ اے۔ جے تسی اک نکے جہیے کوٹھے دا سربندھ کر دیو تے مینوں بڑی خوشی ہووے گی۔"

"بس اینی گل سی۔ یار روشن ایہہ تے ساڈے ساریاں دا فرض اے۔ میرے سعدی پارک والے مکان دا چنگی طراں تینوں پتہ اے۔ اج کل اوہ خالی اے۔ توں پروہنیاں نال اوتھے اپڑ میں مکان دی کنجی لے کے تیرے مگر آؤناں۔"

ٹھیکیدار نوں مڑ دوکان دے اندر لنگھدیاں ویکھ کے کوچوان ٹانگے کول اپڑ کے آکھدا ائے۔

"مکان لبھ گیا اے باؤ جی آؤ میرے نال"

محسن۔ حمیدہ تے نکا بال ٹانگے چوں اُتر کے چُپ چاپ کوچوان دے پچھے پچھے ٹرپیندے نیں۔ سعدی پارک وِچ اپڑ کے بڈھا کوچوان اونہاں نوں اک نکے جہیے دو منزلہ مکان دے بوہے اگے کھلون دا اشارہ کر دا اے۔ مکان دے سجے پاسے اک لال رنگ دا لیٹر بکس تے سامنی لنگ وِچ وڈیاں وڈیاں عمارتاں نظر آوندیاں نیں۔ حمیدہ برقعے دی نقاب دے اوہلیوں گوہ نال لیٹر بکس ول ویکھدی اے۔ جھٹ کو پچھوں ٹھیکیدار اوتھے اپڑ کے مکان دا جندرا کھولدا ائے۔ تے ایہہ سارے اندر لنگھ جاندے نیں۔ ٹھیکیدار ڈاڈھا تموجھاں ہو کے آکھدا ائے

"یار روشن اینہاں کول تے دو لاے دے لیٹراں سوا ہور کجھ وی نئیں۔ توں مینوں پہلاں کیوں نئیں دسیا؟" کوچوان کوئی جواب نئیں دیندا۔ اینے چر چہ محسن مکان چوں باہر آ کے آکھدا ائے۔

"تہاڈا بہت بہت شکریہ - مینوں مکان دا کرایہ کیہہ دینا پوے گا۔"
ٹھیکیدار کوجوان دے موڈھے تے ہتھ رکھ کے کہندے اُٹھے - " باؤ جی فکر کرن دی لوڑ نہیں - میں تہاڈے کولوں تن مہینے تیکر مکان دا کرایہ نہیں لواں گا۔ تسی انہوں اپنا ای گھر سمجھو - تہاڈی لوڑ دیاں چیزاں ایتھے اپڑ جاون گیاں - اللہ بیلی! آر دوشن چلیئے" ٹھیکیدار تے نیک دل کوجوان دوویں لنگوٹیے یار اپنا انسانی فرض نبھا کے ٹُر جاندے نیں۔ محسن اوہناں نوں عقیدت نال ویکھ کے اپنے دل وچ سوچدا اے پئی ساڈے نال جو بیتیاں نیں اوہناں پاروں تے ساری دُنیا انساناں دے بھیس وچ خونی درندیاں نال بھری جاپدی اے پر اوہ جاون والے دردمند انساناں دے ورتارے نوں ویکھ کے ایہہ منناں پیندا اے۔ پئی حالے ایہہ دنیا نیک بندیاں توں خالی نہیں ہوئی" اوہ جو کجھ چاہندا ایہو کجھ سوچن گھروں سِر سُٹ کے مڑ مکان دے اندر لنگھ جاوندا اے۔

مکان دے ہیٹھاں اک درمیانہ کمرہ اوہدے اگے نکا جیہا ویہڑا تے سجے ہتھ چوبارے نوں جاون والیاں پوڑیاں ہیٹھ کجھ جگہ دی تھاں ویہڑے وچ اک دو منجیاں۔ کمرے وچ کجھ پاٹیاں تے کجھ ثابت بوریاں تے سامنی کندھ نال لگے اک میلے جیہے کلنڈر دے سوا ہور کوئی شے نہیں دسدی۔ حمیدہ بانو کمرے وچ وڑ کے اوس کلنڈر ول گوہ نال ویکھدی اے اوہدے تے "وہنیہ اگست ۱۹۴۷ء" دے موٹے موٹے حرف نظر آوندے نیں۔ ویلا لنگھدیاں پتا وی نہیں لگدا تے ویکھدیاں ایں ویکھدیاں تن مہینے بیت جاوندے نیں۔

ٹھیکیداردیاں ویلے کویلے بھیجیاں ہوئیاں چیزاں گھر وچ ایدھر اودھر نظر آوندیاں نیں۔ حمیدہ اک کرسی تے بیٹھی کاغذ قلم اگے رکھ کے ڈونگھی سوچ وچ ڈبی دسدی اے۔ اوہدے نال ای عزیز منجی تے بہہ کے پہلی جماعت دا قاعدہ پڑھدا اے۔ لوہے دا کھڑکا سن کے کاغذ قلم میز دی دراز وچ رکھ اوہ کنڈی کھولدی اے۔ محسن دے بھارے بھارے قدم ویہڑے وچ ڈٹھی منجی ول ودھدے نیں حمیدہ بوہا بند کر دیوندی اے منجی تے سِر سُٹ کے بیٹھے محسن نوں

ویکھ کے اوہدیاں نظراں جھک جاندیاں نیں عزیز کمرے وچوں نکل کے آکھدا اے

بھاء جی! ٹھیکیدار ہوراں ایہہ مکان ویچ دتا اے۔ سویرے نواں مالک آیا سی۔ اوہنے

آکھیا اے۔ ہیں مکان دا کرایہ دو بندہ، روپئے مہینہ لواں گا۔ اوہ کل فیر آئے گا۔
محسن نکے عزیز نوں کجھ چک لیندا ئے۔ حمیدہ چپ چاپ کھلی کوئی گل نئیں کر دی۔ محسن اپنی کل پونجی کھیسے وچوں کڈھ کے گن دا ئے اوہناں گوہ نال دیکھ کے۔ نوراکو چر پچھوں اوہدے مونہہ وچوں ایہہ الفاظ نکلدے نیں۔ ایہہ کل پنجاہ روپے وہ گئے نیں فیر آکھدا ئے

"بانو میرے مگروں جے نواں مالک آوے تے عزیز نوں آکھیں اوہنوں دیہہ روپئے دے دیوے۔ اینوں مہینے دا کرایہ پیشگی مل جاوے گا۔ تیں نواز توں لبھن دے نال نال گھر دے گزارے لئی دی کوئی نہ کوئی دھندہ کرنا چاہیدا اے۔ اوہ پوٹریاں ہیٹھوں صاف جھیاں دو خالی بوریاں مینوں لیا دے۔ ہیں جیہڑا کم سوچیا اے اج ای اوہدا مڈھ بنھاں گا۔
حمیدہ چپ چاپ محسن دی ہدایت تے عمل کر دی اے۔ اوہدے ذہن وچ کم بارے پچھن دا خیال آوندا اے۔ پر اوس خیال نوں ظاہر کرن دا حوصلہ نئیں پینیدا۔ دساں دساں دے دو نوٹ اوہ محسن کولوں پھڑ لیندی اے دونویں بھین بھرا بٹ بٹ اوہدے ول تکدے نیں۔ تے محسن خالی بوریاں موہڈے تے رکھ کے باہر نکل جاوندا ئے
پرانے اخباراں دی ردی۔ خالی بوتلاں مل لے کے ویچن والے گھٹیا جیسے کم چوں محسن نوں چنگی دال روٹی ملدی اے پر جہدی خاطر اوہ ڈاڈھی محنت مشقت والے ایس دھندے وچ پینیدا اے۔ اوہدا اوہ مقصد پورا ہوندا نظر نئیں آوندا۔ اوس نوں ایہہ سبھے جتن "نواز دی کھوج کڈھن لئی کرنے پیندے نیں۔ اوہدے دن دا چین تے راتاں دی نیندر حرام ہو جاندی اے۔ اوہدے سوہل جثے دی رت غم دیاں جوکاں چوس دیاں نیں۔ اوہدی ناناں نال پلی جندڑی دکھاں دی اگ وچ سڑ دی اے۔ کڑکدی دھپ وچ لہور شہر دیاں گلیاں بازاراں توں وکھ اوہنوں باہر دیاں وستیاں دے وی سارا سارا دن چکر لانے پیندے نیں اوہ روز سویرے سورج دی پہلی کرن ویکھدیاں سار ای گھروں نکلدیاں ایہہ دعا کر دا اے۔ یا ربا توں جگ دیاں آساں مراداں پوریاں کرنا ایں۔ میرے تے وی کرم کر کے نواز مینوں ملا دے۔ نواز نوں لبھدیاں لبھدیاں اوہدے لال چہرے دی رنگت پیلی پے جاندی اے اوہدے کولوں ردی لین والا لالہ کاندارا اک دن اوہنوں آکھدا ئے۔

"کاکا! توں میرے پتراں وانگوں ایں اپنی بیماری دا کوئی دوا دارو کر۔ تیری حالت ویکھی نئیں جاوندی"

محسن اوس ہمدرد بڈھے دیاں گلاں ول اکا ای کوئی دھیان نئیں دیندا کہ دن اوہ ردی کاغذاں دی بوری کنڈ اتے چک کے مکان دا بوہا لنگھدا اے۔ اتے ویہڑے وچ اپڑ کے سنے بوری اوہ دھڑم کر کے منجی اتے ڈگ پیندا اے حمیدا دا رنگ زرد تے دل دی دھڑکن تیز ہو جاندی اے اوہدے لئی محسن دا ڈگناں قیامت نالوں گھٹ نئیں ہوندا اوہدا سارا سریر کنب جاندا اے اوس سوچاں ماری دے سلکھنے ہتھ محسن دے موہڈیاں نیک اپڑ جاوندے نیں محسن اپنے آپ نوں سنبھالن دا اچار اکردا اے۔ پر نامراد گھُبے روگ دی ڈاڈھی پیڑ پاروں اوہدے وچ منجی نوں اٹھن دی ہمت نئیں رہندی۔ حمیدہ بانو دا اشارہ سمجھ کے نکا عزیز گلاس وچ پانی لیاوندا اے۔ اوہدے دو تن گھٹ محسن دے دل نوں ٹھنڈ پا دیندے نیں۔ اتے ذرا کو پچھ حمیدہ دے گھٹن نال اوہدے مہنیاں تو ٹٹدے جُسے دا تھکیواں لہہ جاوندا اے۔

دل دی ڈیڈی پیڑی نوں ذرا کو سہارا ملدیاں سار ای محسن عزیز نوں کچھڑے کے پیار کردا اے۔ حمیدہ نوں خیال آوندے نیں۔ اوہ سوچدی اے پئی ایس اک اچے گھرانے دے لاڈلے تے مہنگے پتر نے کدے لکھ بھن کے دی دوہرا نئیں سی کیتا۔ اج ظالم ویلے نے انہوں کنا ستا کر دتا اے۔ ایہہ سبھے دکھ درد مصیبتاں ایس نوں ساڈے کارن سہنیاں پے رہیاں نیں۔ سانوں ایہدی تندرستی خاطر اپنی جان دی بازی لاون توں وی دریغ نئیں کرنا چاہیدا۔ حمیدہ دے جذبات دا طوفان چپ دا جندرا توڑ کے پہلی وار اوہنوں محسن دے سامنے دل دی ایہہ گل کہن تے مجبور کر دیندا اے۔

میرے ویرہ۔ ویلے دا پنچھی ایہہ گل کدی وی نئیں بھل سکدا۔ پئی اک البیلے پنجاب دے انکھی ویرنیں۔ بھین بھرا دے پیچھے رشتے نوں چار چن لا کے اچی مثال قائم کر دتی۔ اوہنے اپنی مونہہ بولی بھین دے سکھ دی خاطر زمانے دے دکھاں نوں اپنے سینے نال لا لیا۔ ہن اوہ بھین وی اپنے انکھی بھرا نوں اپنی اکھیاں دا نور تے لہو دی اخیری بوند قربان کرنا اپنا فرض سمجھدی اے اج اوہنے بیمار بھرا دے علاج تے گھر دی کل پونجی خرچ کرن دا فیصلہ کیتا اے۔ اوہنوں آس اے

پئی اوہدا بھرا درد مند بھین دے ایس فیصلے نوں رد نئیں کرے گا۔

حمیدہ دیاں ایہہ گلاں سن کے محسن نوں اوس ویلے مرحوم پروفیسر دے ایہہ الفاظ یاد آوندے نیں "تیری اوہ جوان بھین جہدی شکل ویکھن نوں تیریاں اکھاں ترسدیاں نیں۔ میری دھی حمیدہ بانو نئیں اوہدی ہُو بہو تصویر جاپے گی" محسن اپنے بُلھاں تے ذرا کُو ہاسا کھلیر کے کہندا اے "میری دردمند بھین نوں فکر کرن دی لوڑ نئیں۔ جدوں میرا جگری یار "نواز" مل گیا میرے سبھے روگ اپنے آپ ای دور ہو جاون گے"

حمیدہ نوں محسن دی ایس گل دا کوئی جواب نئیں سُجھدا۔ انّے اوہ جھٹ اکھاں نیویاں پا کے کمرے دے اندر چلی جاوندی اے۔ اپنے چرچے مکان دا بوہا کھڑکدا اے۔ باہر اک بڈھے ڈاکیئے دیاں نظراں بوہے دی تختی تے لکھے ہوئے اینہاں لفظاں اتے جمیاں ہوندیاں نیں۔

"محمد محسن۔ مکان نمبر ۱۳۔ سعدی پارک لہور۔ محسن دے باہر نکلدیاں سار ای ڈاکیہ موٹے موٹے شیشیاں والی عینک نال اوہنوں ویکھ کے پُچھدا اے۔ محمد محسن تہاڈا ناں ایں۔

محسن سر ہلاوندا اے۔ جی

"ایہہ لوہ پنجاہ ۵۰ روپیاں دا منی آرڈر تے اینہاں اک رجسٹری لیٹر۔ ایس کاغذ تے دستخط کر دیہو محسن اوہدے کولوں دونویں چیزاں لے کے سوچیں پے جاندا اے۔

"پئی میرا تاں کوئی جانوں بندہ اجے تیکر مینوں نئیں ملیا۔ ایہہ روپیے تے لیٹر کنّے بھیجے نیں۔ کتے گھر لبھن وچ ڈاکیئے کولوں بُھل تاں نئیں ہو گئی؟

اوہ کجھ سوچ کے لفافہ کھول دا اے۔ اتے لیٹر دی تحریر محسن دی حیرانی وچ ہور وادھا کر دیندی اے۔ بڈھے ڈاکیئے دیاں بھکھیاں نظراں اوہدے ہتھاں ول ویکھدیاں نیں۔

"تہانوں میرے نال ہور کوئی کم اے؟

محسن ڈاکیئے نوں پچھدا اے۔

"نئیں جی! اساں تے تہاڈا جو کم سی اوہ کر چھڈیا اے۔ ہُن تسی ——" ہُن تسی دسّو بھلے اسیں چلدے ہیے"

محسن اوہدی گل دا کوئی جواب نئیں دیندا۔ اوہنوں مکان دا بوہا ڈھوندیاں ویکھ کے

بڈھاڈاکبہ بڑبڑ کرداٹرجاندا اے۔

رکنے بے عقل نے ایہہ لوک۔ ایناں دی نئیں سمجھدے۔ پئی پنجاہ روپیاں چوں دھیلی پولی ساڈا حق بن دا اے۔ خیرے اج سویرے سویرے کس بھوہری دا لے دا موہنہ ویکھیا سی۔ کسے پاسیوں آنہ نئیں لبھا۔"

محسن پنجاہ روپئے تے لیٹر حمیدہ بانو نوں پھڑا کے آکھدا اے۔

"بانو! تینوں ایہہ روپئے تے رجسٹری لیٹر" اخلاق سدھار پرہیا" دی پردھان نے بھیجے نیں"

لیٹر دا مضمون پڑھ کے حمیدہ بانو تے ایہہ حقیقت کھلدی اے۔" پئی اوہنے اپنی اک کہانی دیاں جو قسطاں لکھ کے بھیجیاں سن۔ پنجاہ روپے اونہاں دا انعام ایں۔ اتے اخلاق سدھار پرہیا اوہدی کہانی کتابی شکل وچ چھاپن دا چاہوا اکر رہئی اے۔ یہ محسن سوچدا اے۔ پئی اٹھے پہر گھر دے اندر رہن والی حمیدہ نوں اخلاق سدھار پرہیا دے دفتر دا پتہ کیویں لگا؟ پر حمیدہ "تریجن اخبار" دا اک پرانا پرچہ وکھا کے اوہدا وسوسہ دور کر دیندی اے۔ اوہدی زبانی محسن نوں پتہ لگ دا اے۔ پئی ردی کاغذاں وچوں لبھن والے "تریجن اخبار" دے پرانے پرچے وچ" اخلاق سدھار پرہیا" دے دفتر دا پورا پتہ لکھیا ہویا اے۔ اوہ کسے کسے ویلے کہانی دی، قسط لفافے وچ بند کر کے نکے عزیز نوں پھڑاندی رہئی اے۔ اتے نیانا باہر مکان دے باہر کندھ نال لگے ہوئے لیٹر بکس وچ پا آوندا سی۔

٦

لہور شہر دے اِک چوکھے رونق والے بازار وچہ ردی کا

دی دکان اندر بڈھا دکاندار حساب کتاب وچ رجھیا نظر آوندا اے۔ اوہدے سامنے دو بندے ہوئے سوئے آپس وچ کجھ گلاں کر دے نیں۔ محسن چپ چاپ دکان دے تھڑے کول کھلوتا اونہاں ول نئیں ویکھدا۔ جھٹ کو پچھوں دکاندار پھتوئی دے کھیسے وچوں کجھ نوٹ کڈھ کے اونہوں پھڑاندا اے۔ دونویں بندے بھرویں نظر نال اوہدی ول تکدے نیں۔ اتے محسن روپیے لے کے سڑک پار کرن لگ پیندا اے۔

”ایہہ جوان کئی واری ساڈے ہندیاں ایس دکان تے آیا اے۔ پر اسیں اونہوں کدے دی ہسدیاں نئیں ویکھیا“؟

اک بندے دے بلھاں تے ایہ الفاظ تھرکدے نیں۔ پھر دکاندار بولدا اے۔ ایس نے میرے نال وی کدی لمی چوڑی گل نئیں کیتی۔ مال دا جو مل پا دیواں۔ لے کے ٹر جاندا اے۔ دوجے گاہکاں وانگوں جھگڑا نئیں کردا۔ انج جاپدا اے جیویں کسے گجھے روگ نے اہدے بھاں توں ہاسے کھوہ لئے نیں۔ وچارا بندہ ٹھنڈی ہاہ بھر کے آکھدا اے۔

”ایس دنیا دا کسے نے انت نئیں پایا۔ سیانے کہندے نیں:“ ملک ماہی دا وسّے۔ کوئی رووے تے کوئی ہسّے“۔

اینے چر وچہ سڑکوں پار ڈانگ دے سہارے کھلے اک انھے فقیر دے گیت دی واج اونہاں دے کناں تیک اپڑدی اے۔ گیت دے درد بھرے بول محسن دے دل نوں ویں ٹاڈھی کھچ پاوندے نیں۔ اوہ سڑک پار کر کے اوہدے کول کھلو جاندا اے۔ بھرے بازار وچوں لنگھن والی خلقت اونہاں ول کوئی دھیان نئیں کردی فقیر ڈانگ سہارے ہولے ہولے ٹر پیندا اے جیویں جیویں اوہدے قدم اگانہہ ودھدے نیں۔ اوہدی واج وچ وادھا ہوندا جاندا اے۔ محسن اوس انھے فقیر دے مگر مگر ٹردا اے۔ اونہوں اوہدے گیت دے بول روز دیہاڑے ایس جگ وچ ہوون والیاں

بھیانک وار داتاں دیاں تصویراں وکھاندے نیں۔ اوہ ویکھدا ئے۔

"ہئی اک پاسے دنیا والے وڈے وڈے دولت منداں نوں جھک جھک کے سلاماں کر دے نیں۔ اتے دوجے پاسے اوہوای زرپرست لوک موٹر ہیٹھاں آکے دم توڑن والے اک غریب بندے نوں نفرت بھری نظر نال ویکھ کے لنگھدے نیں۔ اوہ ویکھدا ئے۔ اک گنڈ کپ کسے ماڑے غریب بندے دی کل پونجی کھوہ کے نسی جاندا ئے۔ مظلوم دے موہنوں پھڑلو! پھڑلو دیاں واجاں نکلدیاں نیں۔ پر گنڈی کپ دے ظالم ساتھی اوہدے اگے کندواںگوں کھلو کے کھڑ کھڑ ہسدے نیں۔ اوہنوں دوپہر ویلے چمکاں ماردا سورج دنیا دے کسے ڈاڈھے دکھی انسان دا سڑدا ہویا دل جاپدا ئے۔ اتے رات دی گھگھ چوں جنم لین والے تارے دردمنداں دے اتھرو نظر آوندے نیں

ویلے دے پنچھی دی اڈان وچ رتی جناں وی فرق نئیں پیندا۔ رات دن دے جکڑ دیاں تلخیاں محسن دی حیاتی نوں موت تالوں وی بدتر بنا وندیاں نیں۔ وہ بازار وچوں لنگھدا ویلے کویلے اتے فقیر دے بول سن کے کسے زخماں نال چور پنچھی وانگوں تڑفدا ئے پر اوہدے موہنوں اُف تیک نیئں نکلدی۔ ایسے طرحاں دو مہینے ہور لنگھ جاندے نیں تے اوہ اک دن "نواز" نوں لبھن بارے گل بات کرن لئی اخبار حق نواز دے دفتر جاندا ئے۔

دفتر دے کمرے وچ نیوز ایڈیٹر تے اک سوٹ بوٹ والا جوان ارشاد احمد، حق نواز اخبار دی اک خبر تے تبصرہ کر دے نیں۔ محسن اوتھے اپڑ کے اوس جوان نوں گوہ نال ویکھدا اے۔ دوہاں دیاں نظراں چار ہوندیاں نیں جھٹ کو پچھوں محسن تے ارشاد احمد گھٹ کے جپھی پالیندے نیں۔ نیوز ایڈیٹر نوں ایہہ جان کے ڈاڈھی خوشی ہوندی اے نا پئی ایہہ دونویں جوان اکو شہر وچ جمن پلن والے لنگوٹیے یار نیں۔ اوہ ارشاد احمد نوں آکھدا اے "خان جی! ایہناں تے ایں اوہ خبر اخبار وچ چھپن لئی دتی سی۔ جہدے تے ہنے ہنے اسیں تبصرہ کر رہئے ساں"۔

ارشاد احمد اوہدی گل دا کوئی جواب نئیں دیندا۔ اتے محسن دی باہنہ پھڑ کے جھٹ اخبار دے دفتر چوں باہر نکل آوندا اے۔ دفتر دے باہر اوہدی نویں نکور موٹر کار کھلی نظر آوندی اے۔ محسن تے اوہ اوہدے وچ دونویں نال نال بہہ جاندے نیں۔ تے موٹر کار مال روڈ تے دوڑدی اے رستے وچ دونویں یار کوئی گل بات نئیں کر دے ارشاد احمد اک چوکھی وڈی بلڈنگ اگے موٹر کار نوں روکدا

اے۔ محسن نوں اوس بلڈنگ دے متھے تے ایہہ موٹے موٹے الفاظ لکھے نظر آوندے نیں۔

" ارشاد ہوٹل اینڈ ریسٹورنٹ" ہارن دی واج سن کے اک سارے لیڑیاں والا سکا سڑیا پکی عمر دا بندہ جھٹ باہر نکل دا اے۔ محسن اوہدے ول گوہ نئیں کردا۔ سکا سڑیا بندہ اگانہہ ودھ کے جی آیاں نوں آکھدا اے۔ اتے ارشاد احمد دے بلھاں اتے ایہہ الفاظ تھر کدے نیں۔

" ایہہ ارشاد ہوٹل دے مینجر نیں۔ اینہاں نوں ہیں تے ہوٹل دے سبھے ملازم چاچا چھل چھل آکھدے آں۔ بڑے دانے تے کم دے بندے نیں"

محسن ارشاد احمد دی گل دا کوئی جواب نئیں دیندا۔ تینوں ہولے ہولے قدم ودھا کے ہوٹل دے اندر لنگھ جاندے نیں۔ چاچا چھل چھل جھٹ پٹ اک سجے سجائے صاف ستھرے کمرے دا بوہا کھولدا اے۔ تاں فیر ارشاد احمد دے ایہہ الفاظ محسن دے کناں تیک اپڑدے نیں۔

محسن یار تینوں اج مل کے میرے پیر بھوں تے نئیں ٹکدے کئیاں ورہیاں توں اخباراں وچ چھپن والے تیرے ڈھیر سارے مضمون نے میریاں اکھاں دی نیندر کھولئی اے اوہدے وچ پروفیسر افضل تے اوہدی ماں دے ظالم درندیاں دے ہتھوں قتل ہوون دا قصہ پڑھ کے پتھر توں پتھر دل آدمی وی ڈھاواں مار مار کے رون لگ پیندے نیں۔ تیرے وانگوں پروفیسر ہوری میرے مہربان استاد تے افضل میرا جگری یار سی۔ مضمون دا اک اک لفظ بڑی گوہ نال پڑھ کے میں ساری ساری رات ایہو سوچدا رہنداں آں۔ بی بی حمیدہ تے نکا عزیز کس حال چہ ہوون گے؟ اوہناں دے دلاں تے کیہہ بیت دی ہووے گی؟ ایہہ سبھ کجھ جانن دی خواہش مینوں نیوز ایڈیٹر کول لے گئی۔ اوتھے تیرا ملنا میرے لئی قارون دے خزانے نالوں گھٹ نئیں مینوں آس اے۔ ہن توں میریاں سبھے ہمدردیاں حمیدہ بانو تیک اپڑا دیویں گا"

ارشاد احمد دی حالے گل نئیں مکدی تاں چاچا چھل چھل بیرے دے نال مڑ کمرے وچ آوندا اے۔ بیرے دے باہر ٹر جاون مگروں ارشاد احمد اپنی گل اگانہہ ٹورن لئی آکھدا اے۔

" اج کل توں کم کیہہ کرنا ایں؟ تے رہائش کتھے دے؟

" گزر گزران لئی ماڑا جیہا دھندہ کر دی دا اے۔ تے کرائے دے نکے جیہے مکان وچ سر لکا کے بیٹھے آں۔ ایہہ کاروبار تے رہائش دے مسئلے توں تے میں چھیڑن دی کوئی لوڑ ای نئیں

سمجھ دا۔ میری حیاتی دا سبھ توں وڈا مسئلہ تے نواز احمد دی ذات اے۔ اوہدے بناں میرا جینا حرام ایں۔"

محسن دی ایہہ گل سندیاں سارا ای ارشاد دے متھے تے وٹ پے جاوندے نیں پر اوہ جھٹ بلھاں تے جھوٹھا ہاسا کھلار کے آکھن لگے۔

"تیری حیاتی دی ایہہ سبھ توں وڈی اوکڑ دور کرن لئی میری جان وی حاضر اے میں کل ای اخباری نمائندیاں نوں بلا کے "نواز احمد" نوں لبھن دا بھرواں پروگرام بنا داں گا۔ توں کل شامیں پنج وجے ایتھے اپڑ جانویں۔ ہن چھڈ ایہناں گلاں نوں۔ تے بے فکر ہو کے جا ہی!"

ارشاد احمد ایہہ جھوٹھی تسلی دے کے اپنے اگے پئیاں مٹھیائی تے فروٹ دیاں پلیٹاں تے جھکدا اے پر محسن اوہناں ول اک نظر وی نئیں ویکھدا۔ اوہناں توں ذرا کو وتھ تے چپ چاپ کھلوتا چاچا چھل چھل چور اکھیں ویکھدا اے۔ ارشاد دے گھڑی گھڑی کھن مو جیب خالی چاء دے دو چار گھٹ سنگھوں لنگھا کے محسن صوفے توں اٹھ کھلوندا ئے۔

کیہ گل اے محسن! بہہ جا۔ میں تے حالے تیرے نال رج کے گلاں وی نئیں کیتیاں ارشاد آکھدا اے۔

نئیں یار۔ مینوں اک ضروری کم ایں۔ فیر آداں گا۔
محسن ڈاڈھا بیزار ہو کے کہندا اے۔

"اچھا تیری مرضی۔ میں تینوں مجبور نئیں کردا۔ پر یاد نال کل ٹھیک پنج وجے سبھے کم چھڈ کے ایتھے اپڑ جانویں۔ میں تے اخباری نمائندے تینوں اڈیکاں گے۔"

محسن سر ہلاوندا اے۔ اتے اوہدے کمرے چوں باہر نکلدیاں سار ای ارشاد احمد تے چاچا چھل چھل آہمنے سامنے چوڑے ہو کے بہہ جاوندے نیں۔ جھٹ کو پچھوں ارشاد احمد الماری وچوں شراب دی بوتل تے دو گلاس کڈھ کے سامنے رکھ لیندا اے۔ چاچے چھل چھل دیاں مکار نظراں بوتل اتے جم جاوندیاں نیں۔ ارشاد شراب دا اک پیگ اوہنوں پھڑا کے آکھدا اے۔

تیری چھل چھل کتھے ٹر گئی اے چاچا۔ بلھاں تے چپ دا جندرا کیوں لا لیا ای"؟

"ارشاد جی! اسیں پہلی اپرتے اپڑلی ہیٹھ کردین والے بندے آں۔ پر تہاڈی اک پھکرے بندے نال ہمدردی کرن والی گل ساڈی سمجھ وچ نئیں آوندی"
ایہہ گل سُن کے ارشاد دے ہاسے دی واج سارے کمرے وچ گونجدی اے۔
"چاچا! توں چنگی طرحاں جاننا ایں۔ پئی اساں کدی گھاٹے دا سودا نئیں کیتا۔"
ارشاد ہاسا روک کے آکھدا اے۔
"! ایہو تاں میں پچھناں - پئی اوس فقیر دی گدڑی وچ اوہ کیہڑا قیمتی لال لکیا ہویا اے۔ جہدی خاطر تُسی ہمدردیاں دے خزانے لٹاون لئی تیار ہو گئے او"؟
"چاچا اوہنوں سچ نئیں کوہ نور ہیرا آکھ! کوہ نور ہیرا۔ اوہ پروفیسر حمیداللہ دی پری چہرہ دھی (حمیدہ بانو) اسیں جالندھر شہر دے اکو محلے وچ رہندے ساں۔ کجھ ورھے پہلاں بینوں سویرے سویرے ٹیوشن لئی پروفیسر دے گھر جاناں پیندا سی اک دن اچن اچیت اوہ اپنی جھلک دکھا کے میری اکھاں توں اوہلے ہو گئی اتے ڈاہڈے جتن کرن نال دی اوہنے دوجی وار اپنا مُکھ ناں نہ وکھایا۔ فیر کالج دی پڑھائی مکن پاروں پروفیسر دے گھر جاون دی تاہنگ ای مُک گئی۔ چوکھا چر اوہدے ہجر دی اگ وچ سڑن مگروں ہن بینوں اوہ کوہ نور ہیرا اسد ہلاں دے تاج وچ سجاون دا موقع مل گیا اے۔
ارشاد احمد دی گل سُندیاں سار ای چاچے چھل چھل دے موہنوں ایہہ الفاظ نکلدے نیں۔ "لُٹ لے دنیا دے مزے"
ارشاد جھٹ آکھد اٹھے۔
دنیا دے مزے تاں اوس ویلے لٹاں گا جدوں اوہ پھکر امحسن ساڈی اک ڈونگھی چال دے مخملی جال وچ پھس کے اوس ہیرے نوں ساڈے ہتھ ویچن تے مجبور ہو جاوے گا۔"
چاچا چھل چھل ذرا کو سوچ کے کہند اٹھے۔
ارشاد جی - چاچا چھل چھل چنگی طرحاں تہاڈا مطلب سمجھ گیا اے۔ ہن تُسی تیل ویکھو تے تیل دی دھار۔ بڑی چھیتی اوہ ادھ مویا پنچھی میرے فولادی پنجے وچ آکے حیاتی دی بھیکھ منگے گا

اتے اوہ جنتی حور تہاڈی بغل وچ بہہ کے کھڑ کھڑ ہسّے گی"۔

ارشاد تے چاچا چھل چھل اک پھٹی کھیڈ کھیڈن دا متھہ پکا کے اچی اچی ہسدے نیں۔ اوہناں دی کرخت دا ج اخلاق تے شرافت دیاں حداں توڑن لئی ڈاڈھا بھیانک روپ دھار لیندی اے۔ مٹھیائی تے فروٹ اوہناں دے ڈھڈاں دے دوزخ وچ سڑدے نیں۔ شراب دی بوتل وچ اک بوند وی باقی نہیں رہندی۔ اتے اوہ اخیری دو پیگ پی کے بے سُرت ہو جاندے نیں۔

محسن گھر اپڑ کے حمیدہ بانو نوں ارشاد نال ہوون والی ملاقات دا حال سناؤندا ئے اوہ ایس بارے محسن نال کوئی گل نہیں کردی۔ اتے نیویں پا کے سوچدی اے پئی اک خان بہادر دا امیر کبیر پتر ساڈے ورگے مسکیناں نال کیہ ہمدردی کرے گا؟ اوہنوں ایہہ گل چنگی طراں یاد ہوندی اے پئی اودھرے پیو کول پڑھن لئی آون والے محلے دے دو جے نوجواناں وچ ارشاد دی شامل سی۔ ایس توں وودھ اوس بدکرداروی نیت بارے حمیدہ نوں کجھ سوچن دا خیال وی نہیں آوندا۔

محسن دوجے دن اپنا وعدہ نبھاون خاطر پنج وجے توں کجھ پہلاں ای ارشاد ہوٹل ول ٹر پیندا ائے۔ اوتھے ارشاد دے کمرے وچ تن نقلی اخبار نویس تے چاچا چھل چھل محسن نوں اپنے جال وچ پھساون دیاں کاڈھاں کڈھ دے نیں۔ چاچے چھل چھل دی اک گل گوہ نال سُن کے ارشاد کہندا ائے۔ چاچا توں ٹھیک آکھناں ایں۔۔۔۔۔۔

پر میری بیوی بن کے حمیدہ بانو نوں دعوت دا سدا دیون والی زنانی کتھوں لبھے گی"؟

"لُٹ لے دنیا دے موے۔ ارشاد جی! تہاڈا یاسمین بارے کیہ خیال اے"؟

ارشاد خوشی نال اچھل کے آکھدا ائے۔

مک گئی گل۔ واہ بھئی واہ! چاچا چھل چھل۔ جواب نہیں تیرا۔ بھئی چاچے نوں رج کے داد دیو۔ ڈاڈھی کاڈھ کڈھی سُو"۔

تنوں نقلی اخبار نویس اچی اچی واہ! واہ کردے نیں۔ اپنے چرچہ ہوٹل دے بیرے کولوں محسن دے آون دی خبر سُن کے اوہناں دے بلھاں تے چپ دا جندرہ

مگ جاوندا اے۔ ارشاد محسن نوں جی آیاں نوں آکھن لئی کرسے چوں باھر نکلد

اے۔ جھٹ کُو پچھوں دونویں اندر آوندے نیں۔ ارشاد نقلی اخبار نویساں نال محسن

دی جان پچھان ایہناں لفظاں نال کرواندا ئے

"محسن تینوں ایہہ جان کے بڑی خوشی ہووے گی۔ پئی میں تے ایہہ میرے اخبار

نویس بھراواں سنے نواز احمد" نوں بھن دی مہم دا انڈھ بنھ دتا اے۔

رب نے چاہیا تے اسیں سبھے رَل کے چھیتی اوہدی کھوج کڈھ لواں گے"

محسن ارشاد دی گل گوہ نال سُن کے اوہدے حواری نقلی اخبار نویساں ول ویکھدا

اے۔ اتے اک حواری دے ایہہ بول اوہدے کناں تیک اپڑدے نیں۔

"ارشاد جی۔ اسیں ایس مہم نوں توڑ چڑھان لئی سِر دھڑ دی بازی لا دیواں گا۔

پر ہُن تہانوں وی ساڈے نال کیتا ہویا اک وعدہ پورا کر دینا چائیدا اے"

"کیہڑا وعدہ۔ مینوں تاں کجھ دی یاد نئیں"

ارشاد انجان بن کے پُچھدا ئے

"اینی چھیتی بھُل گئے او ارشاد جی؟ اَج توں دو مہینے پہلاں تساں آکھیا سی۔ پئی میں اپنے

ویاہ دی خوشی وچ یاراں نوں ڈاڈھی بھرویں دعوت دیاں گا۔ اساں کئی وار تہانوں یاد کرایا

اے۔ پر تسی گوہ ای نئیں کردے۔"

دوجے حواری دے ایہہ الفاظ سُن کے ارشاد کہندا اے۔

بھئی ایہہ فضول کماں وچ روپیہ برباد کرنا کوئی چنگی گل نئیں۔ ایسے لئی میں تہانوں ٹال

مٹول کردا رہیا آں۔ پر ہن یار دی خاطر مینوں دعوت دا سربندھ کرنا ای پوے گا۔ یار

دی خوشی میری خوشی اے۔ تسی کل شامیں چھ وجے میریاں بھرجائیاں تے بچیاں نوں لے

کے میرے گھر اپڑ جانا"

تیجا حواری صوفے توں جھٹ اُٹھ کے آکھدا ئے۔

"ٹھیک اے تسی محسن ہوراں نوں تاکید کر دیو۔ پئی ایہہ نواز احمد دے بارے لکھے

ہوئے کسے مضمون دی نقل کل نال لے کے آون۔ اسیں ہُن چلے آں۔"

پہلاں تھوں ستھی ہوئی گل بات موجب ارشاد دے حواری اوتھوں ٹُر جاوندے نیں اتے ارشاد چپ چاپ کھلوتے چاچے چھل چھل نوں کہندا اے۔

"چاچا۔ محسن دے گھر دا پتہ لکھ لے۔ کل میری بیوی دعوت واسطے لے کے حمیدہ بانو کول اپڑ جاوے گی۔ اسیں اوس پاسے ول اک بندے نوں گھلے ہلن جاونا ایں۔ محسن نوں راہ وچ لاہ دیاں گے۔ آؤ ہُن چلیئے۔"

ارشاد اس ویلے محسن نوں کوئی گل کرن دا موقع ای نئیں وَیندا۔ اتے اوہدے گل وِچ بانہہ پا کے ہوٹل وچوں سڑک تے آجاوندا اے۔

علم ، ادب ، صحافت تے سیاست دا مرکز کہاون نوں دکھ، ہور ڈھیر خوبیاں والے شہر لہور دے اک بازار دا ناں "ہیرا منڈی" اے۔

اُردو دے اک وڈے لکھاری مرحوم شورش کشمیری ہوراں اپنی کتاب "اس بازار میں" ہیرا منڈی دے علاقے دا ڈاڈھے پچھے تکے لفظاں وچ نقشہ پیش کیتا اے۔

اوہناں دی اُردو کتاب ، دے کجھ حصے دا پنجابی وچ ایسراں ترجمہ کیتا گیا اے۔

اوہ پیچدار گلیاں، تے خاباں نوں ترسن والے بازار جتھے راتاں جاگدیاں تے دن سوندے نیں۔ جتھے عورت دیاں بوٹیاں روپے دے ٹکڑے وچ تلدیاں نیں۔ اوہدے بلھ وکدے نیں۔ اوہدیاں گلاں وکدیاں نیں۔ اوہدا پیار وکدا اے۔ اوہدیاں پلکاں دا سکون تے زلفاں دی چھاں وکدی اے۔

پتہ نئیں اوس بازار نوں ہیرا منڈی دا ناں کہنے دتا، سچ مچ اوہ ہیریاں دی منڈی اے۔ اوتھے موتی وکدے نیں۔ جواہرات فروخت ہوندے تے نیلم نیلام کیتے جاندے نیں۔"

کالی رات اپنیاں زلفاں دا پھَن کھلار کے سپنی وانگوں شوکدی اے۔ پر اوہدی شوکر بجلی دے قمقمیاں نال جگ مگ جگ مگ کردے ہیرا منڈی بازار وچ رُجھے ہوئے لوکاں دے کناں تیک نئیں اپڑدی۔ اوس بازار دے اک کوٹھے اُتے اجیہے لوک بیٹھے نظر آؤندے نیں۔ جنھاں نوں دن دے چِٹے چانن وچ عوام دا سادہ لوح طبقہ سیاسی لیڈر، قومی رہبر۔ اُچے دانشور تے پتہ نئیں ہور کیہہ کیہہ سمجھدا اے؛ رات دے ہنیرے وچ سجرے جیاں دا کاروبار کرن والے سماج دے اوہناں ٹھیکیداراں دے اگے ایسے دھرتی دیاں دو جوان ٹمیاراں بن ٹھن کے بیٹھیاں نیں۔ اوہناں توں ذرا کو دِتھ تے "یاسمین" بڑے ٹھاٹھ نال بیٹھی طنبورے دیاں تاراں نال کھیڈدی اے

سبھے تماش بین اوس دکاڈمال وَل بھکھیاں نظراں نال تکدے ہیں یاسمین دے نگر بیٹھا ہویا اک موٹا تازہ چیکھا تگڑا پہلوان لمیاں لمیاں مچھاں نوں مروڑا دے کے ادنہاں ساریاں نوں گھور گھور کے ویکھدا ائے۔

ارشاد تے چاچا چھل چھل شراب دے نشے وچ بدمست ڈگدے ڈھیندے اوس کوٹھے تے اپڑدے ہیں۔ مچھاں والا پہلوان تے ہور سبھے تماش بین کھڑ کھڑ ہسدے نیں۔ تھر تھر کنبدے چاچے چھل چھل دا ساہ وچ ساہ نیں رلدا۔ ارشاد نیکئے نال ڈھولا کے بہندیاں سارا ای کہندا ئے۔

اگے تے پچھے تاں بڑی چھل چھل کرنا ایں چاچا! ہن کیہ دورہ پے گیا اے تینوں؟ قیم ہو کے بلیٹھ۔ توں چنگا تماش بین ایں"

ارشاد جی! ملک الموت نوں سامنے ویکھ کے میری جان کنبدی اے

چاچے چھل چھل دے موہنوں رک رک کے ایہہ الفاظ نکلدے ہیں اتے اک واری فیر بالاخانے وچ ہاسیاں دی واج گونجدی اے۔

"بھئی یاسمین! ایہہ چاچے چھل چھل دے وس دی گل نئیں۔ موٹے بندے نوں دیکھ کے ایہدا لہو خشک ہو جاندا اے۔ توں ساڈے ساریاں دے رنگ وچ بھنگ نا نہ پا۔ ذرا گوجی لئی موٹے نوں باہر ٹور دے۔"

ارشاد دے کہن موجب یاسمین مچھاں والے پہلوان نوں اشارہ کردی اے اتے اوہ جھبٹے اوتھوں اُٹھ کے دُوجے کمرے ول ٹر جاندا ائے۔

اوہدے جاندیاں سارا ای چاچے چھل چھل دی زبان قینچی وانگ چلدی اے

" ادے اسیں تے ہتھلی اُپر تے اُپرلی ہیٹھ کردیون والے بندے آں ساڈے سامھنے کون ٹِک سکدا ائے "لُٹ لے دنیا دے مزے"

تماش بین چھل چھل دیاں گلاں دا مخول اڈاوندے ہیں۔ جوان مٹیاراں دا ہاسا نئیں رُکدا۔ یاسمین آکھدی اے۔

"ہلا ایہہ گل اے۔ ستراں فیر شیر موٹے نوں!"

اوہ بادشاہو! اوس سنڈھے نوں ستر دی کیہ لوڑ اے ساتوں مارن لئی تے تہاڈے نیناں دے تیر ای کافی نیں۔ ترٹ فائر نا۔ ساتوں دو مٹھے بول سنادیہو

سبھے تماش بین چاچے چھل چھبیل دی ایہہ گل سن کے خوش ہوندے نیں۔
بھٹ کو بھوں او ہناں دے بلھاں تے چپ دا جندرا لگ جاوندا ہے ۔
طنبورے دیاں تاراں وچوں مٹھے سُر نکلدے نیں۔ یاسمین جھوم جھوم کے گاوندی اے
طبلے دی تھاپ تے جوان مٹیاراں تھرکدیاں نیں۔ اوہناں دے گھنگھرواں دی چھنکار
تے یاسمین دی بادو بھری واج سن کے تماش بیناں نوں اپنے آپ دی سُدھ بدھ
نئیں رہندی۔ اوس ویلے سماج دے اوہناں ٹھیکیداراں اگے وو جوان مٹیاراں
دے روپ، وچ پنجاب دی انکھ تے غیرت نچدی اے ۔چھن چھناں چھن دیاں واجاں بالا خانے
وچ گونجدیاں نیں۔ یاسمین دے اک اک بول اُتے نوٹاں دا مینہ ورھدا اے ۔ تماش
بین ووھ ودھ کے محنت کشاں دی لٹی ہوئی کمائی بے دریغ لٹاندے نیں ۔ اوہناں
دے کھیسے خالی ہوندیاں سارا ای ناچ گانے دا سلسلہ وی مُک جاندا اے۔

کھیسیوں خالی بھکھے تماش بین بالا خانے دیاں پوڑیاں ول ٹُر پیندے نیں
تے نچن والیاں جوان مٹیاراں مٹھی نیندر دا مزا لین لئی دوجے کمرے دا رخ کردیاں نیں
بالا خانے وچ یاسمین، چاچا چھل چھبیل تے ارشاد دے سوا چوتھا کوئی بندہ نظر نئیں آوندا
یاسمین فرش تے کھلرے نوٹ کٹھے کر کے ٹھاڈھی بھرویں نظر نال اوہناں ول ویکھدی اے
اوس کھرانت تے کھچری طوائف دیاں نظراں جھٹ ایہہ اندازہ لا لیندیاں نیں۔ "ایہہ
ایہہ مہذب بدمعاش کسے وڈی واردات دا سنیہا لے کے آئے نیں"، ارشاد نوں
اپنے اگے ہار سنگھار لا کے بیٹھی یاسمین نال کوئی گل کرن دا حوصلہ نئیں پیندا۔ ادھرے
جوبن دا لشکارا ویکھ کے اوس حرصی تماش بین دی زبان گنگی تے اکھاں چندھیا جاندیاں
نیں۔ فیر چاچا چھل چھبیل اگانہہ ودھ کے یاسمین دے کن وچ کجھ کھسر پھسر کردا اے۔

یاسمین سر ہلا کے آکھدی اے۔
میں چنگی طرحاں سمجھ گئی آں تہاڈا مطلب پر ایہہ کم تہاڈے پہلے کماں نالوں
ڈاڈھا مشکل جاپدا اے۔ خیر کوئی گل نئیں مینوں ایہدا معاوضہ کیہ ملے گا؟
کم سرے چڑھ جاوے فیر جو بتیاں دنداں چوں منگیں گی۔ ساڈے ارشاد جی
اوہ وی دین گے۔ لُٹ لے دنیا دے سوے!
چاچا چھل چھبیل فرفر بولدا اے۔ یاسمین تے چاچے چھل چھبیل دی گل جاپے پوری

نئیں ہوندی ۔ ایسے چروچہ چاں چک اک پاٹے پرانے لیڑیاں والا ملنگ بالاخانے تے وارد ہوندا اے ۔ اوہدے ہتھاں وچہ پج دے کڑے تے گل وچ پھلاں دے ہار نظر آوندے نیں اوہ یاسمین دے اگے جل پاؤندا تے اچی اچی بول کے آکھدا

سوہنیئے تیرے جوبن دی خیر ہووے ۔ ایہہ تماشش بین فصلی بٹیرے نیں ۔ ایہناں دی کسے گل دا آتبار نئیں ۔"

ارشاد تے چاچا چھل چھلپ قہر بھری نظر نال اوہدے وَل تکدے نیں ۔

جھلا ملنگ چارچوفیرے جھات پا کے فیر اک واری بولدا اے ۔

ہیں ایہہ کیہہ ، ناہنہ طبلے دی تھاپ ! نہ گھنگھرو دی واج ، نانہ ناچ گانے دی چھن چھنا چھن ! ایہہ کوٹھا اے کہ قبرستان ! نس اوئے ایتھوں جھلیا چھیتی نال ۔ نئیں تے ایہہ دوت دی چُپ تینوں مار سٹے گی ۔" جھلا ملنگ ایہہ بڑ بڑ کردا تے واہی تباہی بولدا بالا خانے دیاں پوڑیاں اتر جاوندا اے

جھٹ کو پچھوں یاسمین دے بلھاں تے ایہہ الفاظ بھتر کدے نیں ۔

"مینوں سائیں ہوراں نال ڈاڈھی عقیدت اے ۔ اوہ کنی چنگی گل کہہ گئے نیں ۔ میں اوہناں دی گل نوں پتھر تے لیک سمجھنی آں ۔ معاوضے بارے گل بات ہنے ای مک مکا جاوے تے چنگا اے ۔

ارشاد جھٹ اندر لے کیسے چوں سو سو دے نوٹ کڈھ کے آکھدا اے ۔ میں ایس کم دا معاوضہ اک ہزار روپیا دیاں گا ۔ تینوں ساڈے تے اعتبار نئیں تے ایہہ لے پنج سو پیشگی ۔ کم مکن مگروں باقی رقم وی مل جاوے گی ۔

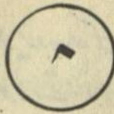
چاچا اوہ کاغذ یاسمین نوں دیہہ دے ۔ جیہدے تے محسن دے گھر دا پتہ لکھیا ہویا اے ۔

یاسمین کاغذ دا اڈوٹا تے سو سو دے پنج نوٹ پھڑ لیندی اے ۔

ارشاد اٹھ کے یاسمین نوں تاکید کردا اے ۔

چاچے چھل چھلپ نے تینوں کم بارے سمجھا دتا اے سویرے نو وجے توں پہلاں موٹے نوں ہوٹل دل ٹور دیویں ۔ میں اپنی موٹر کار اوہدے حوالے کر دیاں گا ۔

یاسمین ہولے ہولے سر ہلاوندی اے ۔ ارشاد تے چاچا چھل چھلپ اوتھوں ٹر جاندے نیں ۔

۴

دُوجے دن کوئی دس وجے وے لگ پگ محسن دے مکان توں ذرا دتھ تے ارشاد دی موٹر رکدی اے۔ یاسین دا خاص بندہ اوہدے وچوں نکل کے مکان دے بوہے دل جاندا ئے۔ یاسین اپنے اوس اعتباری بندے توں دا ایک منٹ دی وساہ نئیں کھاندی۔ کسے ویلے کسے تھاں تے جے کوئی بھیڑ پے جاوے تے فیر اوہ وی یاسین دی خاطر جان دین توں گریز نہیں کردا۔ اوہ یاسین دے نال وڈی توں وڈی واردات کرن لئی ڈریور دا روپ دھار کے خطرناک تھانواں تے وی اپڑ جاوندا ئے۔ اے اوہدے ڈرپاروں ہیرا منڈی دی طوائف ہندیاں ہویاں وی کسے ہندے نوں یاسین دل اُچی اکھ کر کے دیکھن دا حوصلہ نئیں پیندا۔ ایسے تماش بین اوس سنڈھے وانگوں پھٹے اُجڈ موٹے کولوں یرکدے ہیں تے حرامدے لقمے کھادن والا اوہ غیرت شرم، تے انکھ دے جذبے توں آکا ای عاری جاپدا ئے۔ ذرا کو چر بوہے تے لگی ہوئی تختی نوں گوہ نال ویکھ کے موٹا مکان دی کنڈی ہولے ہولے کھڑکاندا ئے۔ جھٹ کو پچھوں محسن تے عزیز بوہا کھول کے باہر نکلدے نئیں۔ موٹا بڑے ادب نال سلام علیکم آکھدا اے۔

محسن اوہدے نال کوئی لمّی چوڑی گل نئیں کردا۔ اوہنوں اپنے مکان توں ذرا کو دتھ تے ارشاد دی کار کھلی نظر آوندی اے تے اوہ جھٹ سمجھ جاندا اے۔ "پئی ارشاد دے کہن موجب اوہدی بیوی حمیدہ نوں دعوت دا سدّہ دین آئی اے" شیر موٹا اوہنوں ارشاد دا ڈریور جاپدا ئے۔ اوس نوں ظاہرا حالت وچ تے کوئی بُرائی نظر نئیں آوندی۔ پر اوہدا دل آکھدا ئے۔ پئی ارشاد دی بیوی دعوت دا سدّا ناایں لے کے

آئوندی تے جھنگاسی" اوہ نکے عزیز دے کن وچ کجھ آکھ کے مکان دے بوہے توں ذرا کو پراں ہٹ کے کھلو جاندا اے ۔ موٹا تے نکا عزیز اگانہہ ودھدے نیں۔

کار و اپٹ کھولدا ئے ۔ تے کرچی بر قعے والی یاسمین باہر نکل کے پیار نال عزیز دے سر اُتے ہتھ پھیر دی اے ۔ اوہ دونویں مکان دے اندر لنگھ جاندے نیں تے فیر محسن موٹے نوں تھلے کمرے وچ بہا کے مکان دا بوہا ڈھو دیندا اے۔

یاسمین تے عزیز مکان دے چوبارے وچ اپڑ جاندے نیں تے اوتھے ساہمنے پیڑیاں دا لی حمیدہ بانو ہسدے متھے نال یاسمین نوں۔ جی آیاں نوں۔ آکھدی اے ۔ دوہاں دیاں اکھاں چار ہوندیاں نیں۔ تے اوس حسن دی شمع نوں ویکھ کے یاسمین دے جوبن دا ماں مٹا وچ بل جاوندا ئے۔

حمیدہ تے یاسمین دی عمر تے اکو جیہی لگدی اے ۔ پر دوہاں دے کروار وچ زمین آسمان دے فاصلے جاپدے نیں ۔نیک دل حمیدہ دے بلھاں دا لنھاں لنھاں خلوص بھریا ہاسا۔ بدنیت یاسمین دے ناپاک ارادے نوں اڑنا سپ بن کے ڈنگ دا ئے۔ اوہ کناں ای چر حمیدہ نال دوجی وار اکھاں چار نئیں کر دی۔

عزیز دوہاں نوں چوبارے وچ ایک میز دے گرد بیٹھیاں چھڈ کے ہیٹھاں اُتر جاوندا اے میز اُتے چاہ دانی دے نال مٹھیائی دی پلیٹ نظر آوندی اے حمیدہ چاہ پیالی وچ پا کے اپنے نرم نرم سچے ہتھاں نال یاسمین نوں پھڑاوندی اے ۔ دونوں نظر نیویں پا کے چپ چاپ چاہ دے گھٹ بھر دیاں نیں۔ یاسمین حالے اپنے مطلب دی گل بات دا مڈھ وی نئیں بنھدی تے نکا عزیز دو پڑھیاں لکھیاں جوان کڑیاں نوں نال لے کے چوبارے وچ وارد ہوندا ائے ۔ حمیدہ جھٹ کھلی ہو کے اوہناں انجانیاں شکلاں ول بٹ بٹ ویکھدی اے تے اک کڑی دے بلھاں تے ایہہ الفاظ تھر کدے نیئں۔

"اسیں حمیدہ بانو نوں ملن آیاں آں"

"جی آیاں نوں۔ میرا ناں حمیدہ اے ہیں کیہ خدمت کراں ؟ کتھوں تشریف لیائے او؟
تہاڈا آونا میرے سر متھے تے۔"
حمیدہ بانو دے ایہہ مٹھے بول جوان کڑیاں وے دل موہ لیندے نیں۔ وو جی کڑی
ڈاڈھے پیار بھرے انداز وچ آکھدی اے۔

"تہانوں بوہت بوہت مبارکاں! تہاڈی قسط وار بھیجی ہوئی کہانی کتابی شکل وچ
چھپ گئی اے۔ اخلاق سدھار پرہیا نے اوہدا ناں "اک انکھی دھی پنجاب دی"
رکھیا اے۔ ایہہ لوکا اپنی کتاب دیاں پنج کاپیاں۔ اتے پرہیا دی پردھان بیگم

سروری ہوراں دا اک رقعہ نال ایہہ تن سو روپیے کتاب دا انعام"
حمیدہ بانو کتاباں تے سو سو دے تن نوٹ میز اُتے رکھ کے رقعے دا مضمون
بڑی گوہ نال پڑھدی اے۔
"پیاری حمیدہ بانو"
تساں اپنی ای چھوٹی اچی تے سچی کہانی دا اک حصہ چھاپن دی اجازت دے کے پرہیا
دا بڑا ای مان ودھایا اے۔ آس اے پئی تسی ہن کہانی دا دوجا حصہ وی چھیتی نال مکا کے
اچارہ کرو گے۔ اوہدیاں دو قسطاں پرہیا دے دفتر وچ اپڑ گئیاں نیں۔ ہیں کتاب دی
مبارک دین لئی آپ چل کے تہاڈے کول آؤندی پر اخلاق سدھار پرہیا دا ودھا
بدھی کٹھ ہو رہیا اے۔ اتے چوکھے کم پاروں اک پل دی وہیل نئیں ملدی جے تسی ودھوں وٹا بنا کے پرہیا دے دفتر
وچ تشریف لیاؤ تے تہاڈا بڑا احسان ہووے گا۔" بیگم سروری

پردھان اخلاق سدھار پرہیا۔ لہور
حمیدہ بانو رقعہ پڑھ کے جوان کڑی نوں آکھدی اے۔
"میں بیگم سروری ہوراں دے کہن موجب دیلا کڈھ کے ضرور پرہیا دے
دفتر وچ حاضر ہوواں گی۔ ایہہ تن سو روپیے تسی میری ولوں پرہیا دے فنڈ وچ
جمع کروا دینا۔ ہیں تے تہاڈے خلوص دا اُل ای نئیں پا سکدی۔ چاہ دا گھٹ

پی لوؤ۔ پیار بھرے جذبے نال پیش کرنی آں"

جوان کڑیاں عقیدت بھری نظر نال حمیدہ بانو ول ویکھدیاں نیں۔ اوہناں نوں اپنے اگے پیالیاں وچ نظر آون والی چاء سچے پیار خلوص دا امرت جاپدی اے تے اوہنوں پی کے اوہناں دی روح نوں ڈاڈھا سرور آؤندا ائے۔

جھٹ کو پچھوں جوان کڑیاں حمیدہ بانو کولوں اجازت لے کے ٹر جاندیاں نیں۔ جد

تیکر اوہ کڑیاں اوتھوں ہیٹھ ہلدیاں۔ یاسمین دی نظر حمیدہ دی کتاب تے

جمی رہندی اے۔ اوہدے مُکھ دے تے گوہ نال پڑھ کے اوہ سوچدی اے
"مَیں وی تاں ایس کتاب دی لکھاری نالوں گھٹ پڑھی لکھی نئیں؟

پر میرا علم بُرائیاں تے نفرتاں دے ہنیرے وچ کسے نوں نظر دی نئیں آؤندا! ایس توں وکھ حمیدہ دا علم، نیکی تے بھلائی دے آسمان تے تاریاں وانگوں چمکدا اے۔ اوہدے علم نے دلاں دے باغ وچ سچے پیار تے خلوص دے سجرے پھُل کھڑا دتے نیں۔ میرے علم نے حیاتی دیاں راہواں وچ جھوٹھ۔ فریب تے مکر دے کنڈے کھلیرن سوا ہن تیکر کجھ وی نئیں کیتا۔"

ذرا کو چر ایہو جہیاں گلاں سوچن مگروں یاسمین نوں ایہہ خیال آؤندا ائے۔
"مَیں اک پیشہ ور عورت آں۔ مینوں علم۔ ادب۔ پیار۔ خلوص تے نیکی بارے سوچن دی کیہ لوڑ اے؟ جیہڑے کم لئی آئی آں اوہنوں توڑ چڑھا کے مینوں ایتھوں ٹر جانا چاہیدا ائے۔ ایہہ ارادہ کر کے اوہ فیر اپنے مطلب دی گل دا ایسراں مڈھ بنھدی اے۔

تہاڈی صورت تے سیرت وانگوں تہاڈی کتاب دا ناں وی سوہنا ایں سچ مچ ایس کتاب نے پنجابی ادب دا ڈاڈھا مان ودھایا اے۔

جی - سوہنا تے رب داناں ایں۔ جنھنے ساڈے ورگے حقیر بندیاں توں چنگے لفظاں نال وڈیان دی تہانوں سوہنی خوبی بخشی اے"

"سچ اے اوہ سوہنا ڈاڈھا بے نیاز اے۔ کسے نوں وڈی خوبی بخش دا ئے۔ کسے نوں نکی!! میری خوبی تہاڈیاں ڈھیر خوبیاں اگے سورج نوں دیوا ویکھان دے برابر اے"

یاسمین آکھدی اے فیر حمیدہ بانوں دے ایہ بول اوہدے کنّاں تیک اپڑ دے نیں۔

دل دی اکھ نال ویکھیا جاوے۔ تے دیوے دا رتبہ سورج نالوں کسے طراں دی گھٹ نئیں۔ جے کر سورج باہرلیاں راہواں نوں چمکاوندا ئے

ایہہ بول یاسمین دے دل اُتے ڈاڈھا اثر کردے نیں۔ اوہدے چہرے دی رنگت توں انج جاپدا ئے۔ جوں اوہ کھرانٹ ہرنی شکاری دی زد وچ آکے چوکڑیاں بُھل گئی اے۔ اوہنوں حمیدہ بانو دی گل دا کوئی جواب نئیں سجھدا۔ اپنے چرچے نکا عزیز جوان کڑیاں نوں ہیٹھاں چھڈ کے فیر اُپر چوبارے وچ آجاؤندا اے۔

یاسمین اوہنوں جھبٹ اپنے کچھڑ وچ بٹھا کے دس دس دے دو نوٹ اوہدے ہتھ چہ پھڑاوندی اے۔ نکا عزیز نوٹاں ول نظر بھر کے نئیں ویکھدا۔ یاسمین ذرا کو چہرِ اوہنوں پیار کر کے اٹھ کھلووندی اے۔ اتے اوہدے بلھاں تے ایہہ الفاظ تھر کدے نیں۔ "میرے آون بارے تہاڈے بھرا نے تہانوں دس ای دتا ہووے گا ؟ آس اے۔ پئی تسی دیلے سر میرے گھر اپڑ جاؤ گے میں ڈرائیور نوں بھیج دیاں گی۔ ہن اجازت دیو۔ چوکھے پروہنیاں دی دعوت دا سر بندھ کرنا ایں۔ اللہ بیلی۔"

"میری ولوں ایہہ حقیر نذرانہ قبول کرو۔"

حمیدہ بانو اپنی کتاب دی اک کاپی یاسمین نوں بڑے ادب نال پیش کردی اے دوہاں دیاں اکھاں اک واری فیر چار ہوندیاں نیں۔ اتے یاسمین کتاب حمیدہ بانو دے ہتھوں پھڑ کے نکے عزیز نال چوبارے توں تھلے اتر جاندی اے۔

۹

شہر دی آبادی توں کجھ دور بے رونق جیہے علاقے وچ اک دومنزلہ عمارت وسدی اے۔ عمارت دے سامنے بس سٹاپ دوہاں دے وچکار نکی جیہی پکی سڑک، اتے آل دوالے چھوٹے چھوٹے مکان تھوڑی تھوڑی دتھ تے نظر آوندے نیں۔ ایہہ مکار ارشاد احمد دا خفیہ اڈا اے۔ جس دا اوہے کجھ حواریاں، یاسین تے بشیر موٹے توں سوا ہور کسے نوں پتہ نئیں ہوندا۔ جدوں کوئی وڈھی واردات کرن دا اوہناں نوں ویلا ہتھ آوندا اے۔ تاں فیر اوہ سبھے اوس بدکاری دے ہاویہ دوزخ وچ کٹھے ہوجاندے نیں قانون دے محافظاں نال اثر رسوخ رکھن والے ارشاد احمد دی دولت اوہدے تے اوس دے بدکارتے۔ بدکردار حواریاں دا وال وی ونگا نئیں ہوون دیوندی۔

عمارت دا بوہا لنگھدیاں ای کھبے ہتھ اُپر جاون والیاں پوڑیاں تے سجے پاسے اک کمرے دا بوہا دسدا اے۔ چھ کھبے ملے جوڑے کمرے وچ اک وڈی ساری ٹیبل دے آل دوالے ارشاد احمد، چاچا چھل چھل۔ تن (نقلی اخبار نویس) کرسیاں تے بیٹھے شراب پیندے نیں۔ ارشاد احمد گھڑی گھڑی کمرے دے بوہے ول تکدا اے۔

یاسین تے بشیر موٹا حمیدہ بانو نوں دعوت دا سدا دے کے، پہلاں توں متھی ہوئی گل بات موجب خفیہ اڈے دے کمرے وچ اپڑدے نیں۔ ارشاد احمد دے تن حواری (نقلی اخبار نویس) کھڑ کھڑ ہسدے نیں ارشاد احمد چھل چھل دی حالت دیکھ کے آکھدا اے۔ بشیر توں کمرے دے باہر کرسی ڈاھ کے بیٹھ۔ تینوں ویکھ کے چاچے دی چھل چھل متھی ہوگئی اے۔"

بشیر موٹے نوں باہر بہا کے ارشاد احمد تے یاسین دونویں اُپرلے کمرے وچ اپڑ دے نیں۔ اوس نکے جیہے کمرے چہ اک بیڈ تے دو تن کرسیاں دے سوا ہور کوئی خاص

چیز نظر نئیں آوندی۔ یاسمین اپنا کرمچی برقعہ لاہ کے اپنے ہتھ وچ پھڑی ہوئی حمیدہ بانو دی کتاب ہیڈ تے رکھدی اے۔ ارشاد احمد کتاب بارے اوہدے نال کوئی گل بات نئیں کردا جھٹ کو پچھوں یاسمین دے ایہ الفاظ اوہدے کناں تیک اپڑدے نیں۔
"میں اپنا ادھا کم مکا آئی آں۔ بشیر چھ کو وجے تیکر تہاڈا شکار پھاہ کے ایتھے لے آوے گا۔ تسی اوہدا انعام اتے میرا باقی پنج سو روپیہ تیار رکھو۔ اپنا کم پورا کر کے اسیں اک منٹ وی ایتھے نئیں ٹھہراں گے۔"
ارشاد احمد گٹ دی گھڑی ول جھات پا کے آکھدا اے۔
"ہن ایسے ویلے دو وجے نیں۔ اوہناں دے آون چہ حالے چار گھنٹے دی وتھ اے۔ تساں دوہاں نے اپنا کم کسراں نبھاناں ایں؟ اہدے تے چنگی طرحاں گوہ کر لوئے۔
میں اوہناں دے آون تیکر ایتھاں بہناں آں"
ارشاد احمد اپنا کیمرہ کے تھلے ٹر جاوندا اے۔ اتے یاسمین ویلا ٹپاون لئی حمیدہ بانو دی کتاب پڑھن لگ پیندی اے۔
کتاب دے ورقے تھلن دے نال نال یاسمین دے دل دیاں دھڑکناں تیز ہو جاوندیاں نیں۔ ولفظاں دا اک اک اکھر اوہدے دل دے ہنیر خانے چہ تاریاں وانگوں چمکدا اے۔ تے اوہناں دے لشکاریاں نال یاسمین دے گندے ذہن اتے کالخ دی طرحاں چھائے ہوئے بھیڑے خیال گم ہو جاوندے نیں۔ برائیاں دا ناپاک جذبہ اوہدا دھیان اپنی ول موڑن دا چارا کردا اے۔ پر اوہدے اندر غفلتاں دی نیندر ستی ہوئی عورت ابڑ واہی اٹھ کے اوس دے ساہمنے آن کھلوندی اے۔ تاں فیر اوہدے ایہہ بول دوہاں دے وچکار کھلی ناپاک جذبے دی کندھ ڈھا دیوندے نیں۔ "یاسمین ہوش کر۔ توں کدوں تیکر موہنوں مٹھے تے دلوں کھوٹے تماش بیناں دے اشاریاں تے نچدی رہویں گی۔ ایہہ جوبن ڈھلدا پرچھاواں ایں۔ جدوں ایہہ تیتھوں وکھ ہو گیا۔ فیر کسے نے تیری وات دی نئیں پچھنی۔ اوسلے کسے نال کیتی ہوئی کوئی نیکی ای تیرے کم آوے گی۔ اوہ گلاب دے سجرے پھل ورگی کڑی نوں آج کنڈیاں دے وس پین توں بچا لے۔ مینوں پکا یقین ایں رب ایس نیک کم پاروں

تیرے سبھے گناہ معاف کر دیوے گا۔ توں ماں دی کُکھ چوں جنم لین والے معصوم وانگوں گناہواں توں پاک جا پیں گی۔ تینوں بدکاریاں دی کالخ دھون دی خاطر اپنا لہو وی دگنا پوے تاں پرواہ نا نہہ کریں۔ ایس فانی دنیا وچ فنا ہون والی جان دے بدلے ہمیشاں دی حیاتی بخشن والا ایہہ سودا بڑا ای سستا اے۔"

یاسمین اپنے اندرلی عورت دیاں ایہہ گلاں دل دے کناں نال سُن کے، حمیدہ بانو دی کتاب سینے نال لا لیندی اے۔ تے اودسے اوہدے دل دیاں ڈونگائیاں چوں ایہہ الفاظ نکل کے اوہدے بلھاں اُتے نتھر کدے نیں۔

"حمیدہ بانو! تیرے لفظاں دے انمُلے موتیاں نے میرے دل دا خزانہ بھر دتا اے۔ توں سچ مچ میرے البیلے دیس پنجاب دی اک انکھی دھی ایں۔ مینوں تیرے اُچے تے سچے خیالاں دی قسم، میں تیری عزت دا سودا کرن والے بے غیرت مکاراں دے ارادے مٹی وچ رلا دیواں گی۔"

حمیدہ بانو دی غیرت بچاون لئی جان دی بازی لاون دا تہیہ کر کے یاسمین اپنے گٹ دی گھڑی ول جھات پاؤندی اے۔ گھڑی دیاں سوئیاں دس دیاں نیں پئی چھ وجن چ بس پنج کو منٹ باقی رہ گئے نیں۔ اپنے چرچر موٹر کار دے ہارن دی واج اوہدے کناں تیک اپڑدی اے۔ اوہ بجلی وانگوں کمرے چوں نکل کے پوڑیاں اتردی اے۔ اوہنوں محسن، حمیدہ بانو، نکا عزیز اتے اوہناں دے مگر بشیر موٹا عمارت وال وہا لنگھدے نظر آؤندے نیں۔ ارشاد احمد کمرے چوں نکل کے محسن نوں اندر لے جاوندا اے۔ یاسمین بشیر موٹے نوں کمرے دے باہر کرسی تے بہن دا اشارہ کر کے، جھٹ حمیدہ بانو تے نکے عزیز نوں اُپرے کمرے وچ لے جاؤندی اے۔

ہیٹھلے کمرے وچ چاچا چھل چھل تے نقلی اخبار نویس محسن نوں "جی آیاں نوں" آکھن لئی اپنی تھاں توں ہلدے۔ اوہناں دا ایہہ وطیرہ دیکھ کے محسن نوں کجھ حیرانی ہوندی اے۔ اے اوہناں دے اگے ٹیبل تے پئی ہوئی شراب دی بوتل ول جھات پا کے اوہدے متھے تے وٹ پے جاندے نیں۔ پر فیر اوہ سوچدا اے۔ پئی ارشاد احمد نے اپنے ملن والیاں دی خاطر تواضع لئی ایہہ

سر ننیدھ کیتا ہونا ایں۔ مینوں یار دی یاری نال واسطہ اے۔ اوہدے عیباں نال کوئی غرض نئیں" اوہ اک خالی کُرسی تے بہہ کے اپنے بیگ وچوں کجھ کاغذ کڈھ کے آکھدا ئے۔

نواز احمد دی کھوج کڈھن بارے، میرے ایہہ مضمون اخباراں وچ چھپ چکے نیں،" ایک نقلی اخبار نویس جھبٹ اوہدے ہتھوں کاغذ کھو کے ٹوٹا ٹوٹا کر دیندا اے۔ اوہدی ایہہ حرکت دیکھ کے محسن دیاں اکھاں غصے نال لال ہو جاندیاں نیں اپنے چرچہ دوجے نقلی اخبار نویس دے ایہہ الفاظ محسن دے کناں تیک اپڑدے نیں۔ ہُن نواز احمد نوں لبھن دی کوئی لوڑ نئیں۔ ارشاد احمد ہوراں ایس مسئلے دا اک ڈاڈھا چنگا تے سوکھا حل لبھ لیا اے"

محسُن تناں نقلی اخبار نویساں دے بدلے ہوئے تیور ویکھ کے گھوری پا کے ارشاد احمد وَل تکد ائے۔ شراب دے نشے چہ بدمست اوہ یار مار موُنہوں کجھ نئیں بولدا۔ اوہدے اشارے تے چاچا چھُل چھُل سچے موتیاں دا اک قیمتی ہار کھیسے وچوں کڈھ کے آکھد ائے۔

"کن کھول کے سُن لے او۔ باؤ! تینوں ہن نواز نوں لبھن دا خیال چھڈ کے، ساڈے ارشاد جی نال حمیدہ بانو دا نکاح کرنا پوے گا۔ ساڈا ایہہ اخیری فیصلہ اے۔

اک ہاں" کہن پاروں چوکھی رقم تیرے کھیسے وچ ہووے گی۔ اتے ایہہ سُچے موتیاں دا ہار حمیدہ بانو دے گل وچ پے کے اوہدے حسُن نوں چار چن لا دیوے گا۔ بول کیہ صلاح ایہہ تیری؟

ایہہ لفظ محسن دے دل وچ تیراں وانگوں وجدے نیں۔ اوہ اک زخمی شیر دی طرحاں بھبھک مار کے کہند ائے۔

"اپنی زبان نوں لگام دے آدئے بڈھیا! جے ہن اگے کوئی گل کیتی۔ تاں میں تیری جیبھ کھچ لواں گا۔"

چاچا چھُل چھُل اوہدی بھبھک نال تہک کے کرسی نال ای تھلے ڈھیہ پیندا ائے ارشاد احمد تے اوہدے تنوں حواری انھ کے کھلو جاندے نیں۔ راستے چھاتی تان کے کھلے محسُن دی ایہہ اُچی واج سارے کمرے وچ گونجدی اے۔

"یاری دے ناں نوں دھبا لاون والے شادو کُتّے! فریبی مکّار! توں میری لاش توں لنگھ کے وی اپنے ناپاک ارادے چہ کامیاب نئیں ہو سکدا"
ایہہ گل سُندیاں سار ای ارشاد احمد دا اک حواری محسن دے مُونہہ تے پورے زور نال مکّا مار دا اے۔ اوہدا بھرواں وار نہہ کے محسن دے قدم کمرے دے بوہے ول ودھدے نیں۔ پر تِنّاں ویریاں دا اپنے گرد گھیرا ویکھ کے، اوہنوں اوتھوں نکلن دی کوئی صورت نظر نئیں آوندی۔ تاں فیر اوہ جان تلی تے رکھ کے اوہناں دا مقابلہ کردا اے
ارشاد احمد نوں ایہہ گل چنگی طرحاں یاد ہوندی اے۔ "پئی محسن چوکھا چر اپنے شہر وچ مکّا بازی دے مقابلے جِت دا رہیا اے۔" ہن ایہہ مویا مکیا دی آسانی نال اپنی ہار نئیں منّے گا۔ ایہہ سوچ کے ارشاد احمد اپنے کھیسے چوں گولیاں نال بھریا پستول کڈھ لیندا اے۔ پر گُتھم گُتھے دی لڑائی پاروں اوہنوں گولی چلاون دا موقعہ نئیں لبھدا۔ اوہ اُچی اُچی بول کے اپنے حواریاں نوں ہلا شیری دیندا اے۔ اوہدے تِنوں حواری وی للکارے مار مار کے محسن اُتے بھرویں حملے کردے نیں۔ پر اوہ جتی ستی شیر دل جوان اوہناں نوں زیر ہوندا نظر نئیں آوندا۔
ارشاد احمد دا رولا تے اوہدے حواریاں دے للکاریاں دی واج اُپرلے کمرے وچ اپڑ جاندی اے۔ حمیدہ بانو تے مِکّا عزیز گھابر کے یاسمین دے منہ ول تکدے نیں
یاسمین جھٹ سمجھ جاندی اے۔ "پئی ارشاد احمد تے اوہدے حواری ہتھیاراں تے اُتر آئے نیں۔ اوہ اپنا کرچی برقعہ حمیدہ بانو نوں پھڑا کے آکھدی اے۔
تُسی چھیتی نال اپنا برقعہ لاہ کے میّنوں دے دیوو۔ اتے ایہہ میرا برقعہ پا کے میرے نال ایتھوں نکل چلو۔ ایتھے تہاڈی عزت خطرے وچ اے"
اپنی جان نالوں پیاری عزت بچاون دی خاطر انگھی حمیدہ بانو شیرنی وانگوں تن کے کھلو جاندی اے۔ دوویں اپنے برقعے وٹا کے فٹا فٹ پوڑیاں اُتر دیاں نیں۔
یاسمین ننّھے عزیز نوں کُھڑ چک لیندی اے۔ بشیر مومنا اوہنوں کالے برقعے وچ دیکھ کے حیران ہوندا اے۔ یاسمین اوہنوں کَن وچ اک ضروری گل سمجھاوندی اے۔ اوہ پتھر دی چٹان بن کے کمرے دے بوہے وچ کھلو جاندا اے۔ اتے حمیدہ بانو تے یاسمین تیزی نال قدم ودھا کے عمارت دے وڈے بوہے چوں باہر نکلدیاں نیں۔

یاسمین مکّے عزیز نوں کُھچّوں نہیں اتار دی۔ اتے حمیدہ بانو نوں آکھدی اے۔
تسی ذرا گوجرہ سامنے بس سٹاپ تے کھلو ؤ۔ ننکا عزیز تے تہاڈا دوجا بھرا اپنے ادھے
تہاڈے کول اپڑ جاون گے۔ رہن تہاڈی عزت نوں کوئی خطرہ نئیں"

حمیدہ بانو دے قدم بس سٹاپ ول ودھدے نیں۔ اتے یاسمین مڑ عمارت دے
اندر لنگھ جاوندی اے۔

بشیر موٹا وڈے کمرے دے بوہے اگوں نیئں ہلدا۔ یاسمین ننکے عزیز نوں کُھچّوں آتار
کے کالا برقع لاہندی اے۔ بشیر موٹا جھٹ اوہدے کولوں برقع پھڑ
لیندا اے تے فیر ننکا عزیز تے یاسمین دونوں کمرے وچ اپڑدے نیں۔ اندر ہوون
والی لڑائی مار کٹائی چہ محسن دا پلّہ بھاری نظر آوندا اے۔ ذرا گوجرہ چھوں ارشاد احمد دیاں
انگلیاں پستول دے گھوڑے تیک اپڑ جاوندیاں نیں۔ یاسمین جھٹ اگانہہ ودھ کے آکھدی
اے۔ گولی چلاون دی لوڑ نئیں۔ اوہ سر پھرا اپنی موت آپ ہی مر جاوے گا۔ تہانوں
اپنے شکار دی فکر کرنی چاہیدی اے۔ میں حمیدہ بانو دا معاملہ چنگی طرحاں ٹھیک ٹھاک
کر آئی آں۔ تسی اُپر جا کے ویکھو"

ارشاد احمد ذرا کو ہس کے پستول کھیسے وچ پا لیندا اے۔ اوہدے توں تھوڑی
جیہی وتھ تے وڈی ساری ٹیبل اُتے شراب دی بوتل تے کچ دے گلاساں دیاں کرچاں
کھلریاں نظر آوندیاں نیں۔ اتے نال ای محسن دا بیگ وی۔ یاسمین چور اکھیں اوس بیگ وچ
جاپے چھل چھل نوں سچے موتیاں دا ہار پاوندیاں ویکھ لیندی اے۔ ارشاد احمد نوں
چھل چھل دی ایس حرکت دا کجھ پتہ نئیں لگدا۔ اوہ بدمست شرابی اپنی ناپاک خاہش
پوری کرن لئی ہولے ہولے باہر نکلدا اے۔ اوہدا رُخ اُپر جاون والیاں پوڑیاں ول
ویکھ کے یاسمین جھٹ بشیر موٹے نوں اشارے نال اندر سدھ لیندی اے اتے
جاپے چھل چھل نوں خوف پاروں وڈی ساری میز ہیٹھاں لُکن دے سوا ہور کوئی
تھاں نہیں لبھدی۔ یاسمیں ڈاڈھی پھرتی نال محسن دے بیگ وچوں موتیاں دا ہار کڈھ
کے بشیر موٹے نوں اک خاص اشارہ کر دی اے۔ اوہ جھٹ ارشاد احمد دے تناں
حواریاں تے ٹٹ پیندا اے۔ ذرا گوجرہ اوہدے دوہے وانگوں ہیٹھاں دا اک

اِک مُکّا کھا کے تِنوّں حواری بھوں تے ڈھیہہ پیندے نیں۔ تاں فیر یاسمین جھٹ محسن دا بیگ اوہدے ہتھ پھڑا کے آکھدی اے۔

تہاڈے نال دھوکھا ہویا اے۔ اوس مکار ارشاد احمد دے مڑ کمرے وچ آؤن توں پہلاں تُسی چھیتی نال ایتھوں نکل جاؤ۔ حمیدہ بانو باھر لبس سٹاپ تے کھلی تہاڈی اڈیک دی اے۔"

محسن اوہدے ول بھرویں نظر نال ویکھ کے سوچد اے "پئی ایہہ اوپری زنانی کدرے مینوں فریب تاں نئیں دے رہئی؟" اینے چر چہ نکے عزیز دے ایہہ بول اوہدے کناں تیک اپڑدے نیں بھا جی! آپا باھر کل چلی گئی اے۔ مینوں اوہدے کول لے چلو" اوہدے نال ای شرابی ارشاد احمد اپڑوں بڑھک ماردا اے۔

"یاسمین میرا شکار کتھے لکایا ای؟!!

ارشاد احمد دی واج تے نکے عزیز دے الفاظ محسن نوں اپنی ایس تسلی لئی چوکھے وزن دار جاپدے نیں۔ "پئی حمیدہ بانو دی عزت ہن خطرے توں باہر اے۔"

تاں فیر اوہ جھٹ نکے عزیز نوں کھچ ہک کے بدکاری دے اوس حاویہ دوزخ چوں نکل جاوندا اے۔

جھٹ کو پچھوں ارشاد احمد مڑ کمرے وچ پرت آوندا اے۔ اوہدی حالت ہلکا ئے کتے وانگوں جاپدی اے۔ یاسمین تے بشیر موٹا اوہدے ول گوہ نئیں کردے۔

ارشاد احمد اپنے نِقّاں حواریاں نوں بھوں تے ڈِگا دیکھ کے للکارا ماردا اے

اوئے چاچا چھُل چھَل! توں کتھے مر گیا ایں۔ میرے دونویں شکار کدر نس گئے نیں؟ میں تیرا مغز بھیہ دیاں گا۔

چاچا چھُل چھَل کنبدا کنبدا اوڑی ساری ٹیبل ہیٹھوں نکل کے کہندا اے۔

ارشاد جی! تہاڈے شکار نسے نیئں۔ نسادتے گئے نیں۔

"اوئے کیہہ پیا بُجھادتاں پاؤناایں۔ کھُل کے گل کر،،

ارشاد احمد چھُل چھَل نوں قہر بھری نظر نال ویکھ کے پچھد اے۔ یاسمین تے

اوہدی نظر نئیں پیندی ۔ اپنے چرچے ارشاد احمد دے تینوں حواری شرٹ سنبھال کے کھلو جاندے نیں ۔ اتے اک حواری اگانہہ ودھ کے آکھد اے ۔

چاچا چھل چھل ٹھیک کہند اے ۔ ارشاد جی اساڈے شکار یاسمین تے بشیر موٹے نیں نساد تے نیں ۔ انہاں نوں جیوندیاں نئیں چھڈ ناں چاہیدا

ایہہ انہونی گل سن کے ارشاد احمد دی شراب دا سارا نشہ لہہ جاوند اے ۔

اوہنوں یاسمین تے بشیر موٹا نالو نال بڑے ٹھاٹھ نال کھلو تے نظر آوندے نیں ۔ اتے اوہ کھیسے وچوں پستول کڈھن لئی اپنے سجے ہتھ نوں حرکت دیوند اے ۔ تینوں حواری دی سینے تان کے اگانہہ ودھدے نیں ۔ یاسمین جھٹ بشیر موٹے نوں اشارہ کردی اے اوہ شیر وانگوں ارشاد احمد تے جھپٹ د اے ۔ تناں حواریاں نوں اوہدے تے ہتھ چکن دی جرأت نئیں ہوندی ۔ بشیر موٹا پستول کھو کے یاسمین دے ہتھ پھڑاوندا اے اوہ گولیاں کڈھ کے خالی پستول مڑ ارشاد احمد دے حوالے کر دیوندی اے ۔ ارشاد احمد تے اوہدے حواری بٹ بٹ اک دوجے دا منہ تکدے نیں ۔ چاچا چھل چھل گھابر کے ارشاد احمد دے کن وچ کھسر پھسر کرد اے ۔ اتے فیر ارشاد احمد دے ایہہ الفاظ کمرے چہ گونجدے نیں ۔

" تسی ایتھے ای بیٹھو ۔ میں تے چاچا چھل چھل اک ضروری کم کر کے ہنے آوندے آں ۔

ایس کنجری تے اہدے دلے نال فیر کسے ویلے چنگی طرحاں نبڑ لواں گے "

تینوں حواری سر ہلاوندے نیں ۔ ارشاد احمد جھٹ چاچے چھل چھل نوں نال لے کے باہر ٹر جاوند اے ۔ اوہنوں ایس گل دا اگا ای پتہ نئیں لگدا ۔ ہنی یاسمین تے بشیر موٹا بہروپ دا انگ اوہدے مگر لگے ہوئے نیں ۔ ''

١٠

بس سٹاپ توں بس تانہہ بلن پار دوں محسن ۔ حمیدہ بانو تے نکا عزیز اک ٹانگے وچ بہہ کے چھیتی نال اپنے گھر اپڑدے نیں ۔ محسن نڈھال جہیا ہو کے ویہڑے چہ ڈھٹھی ہوئی منجی تے ڈھیہہ پیندا ائے ۔ ارشاد احمد دے حواریاں نال ہوون والی لڑائی دیاں گھجیاں سٹاں اوہدا جوڑ جوڑ ہلا دیوندیاں نیں ۔ حمیدہ بانو نوں او سلے اوہدے انگ انگ دی پیڑ دا کوئی دارو نئیں لبھدا ۔ اوہ محسن دے پھوڑے وانگوں دکھدے جوڑاں نوں کجھ ٹھیم دا سیک دیوندی اے ۔ حالے اوہنوں ذرا جنیاں وی چین نئیں آوندا تاں اچن اچیت مکان دا بوہا کھڑکن دی واج محسن دی پیڑ وچ ہور وادھا کر دیوندی اے ۔ اوہ حمیدہ بانو تے نکے عزیز نوں کمرے وچ جاون دا اشارہ کر کے کنڈی کھولن لئی بڑی مشکلاں مکان دے بوہے تیک اپڑدا ائے ۔ بوہا کھلدیاں سار ای ارشاد احمد چا چا چپل چھپل ۔ اک تھانیدار تے دو سپاہی اندر لنگھ کے مکان دے ویہڑے وچ کھلو جاوندے نیں ۔ حمیدہ بانو ڈاڈھی حیران ہو کے کمرے دے بوہے دی جھیتھ وچوں اوہناں نوں ویکھدی اے ۔

محسن دیاں لتاں چھمکاں وانگوں کنبدیاں نیں ۔ اوہدے موہنوں گل نئیں نکلدی گھبٹ گو بچھوں ۔ تھانیدار ہیار چوفیرے جھات پا کے آکھدا ائے ۔

” اسیں ایس مکان دی تلاشی لین لئی آئے آں ۔ ارشاد احمد ہوراں دے گھروں تیجے ہوتیاں دا قیمتی ہار چوری ہو گیا اے ۔ تسیں اج اک دعوت دے سلسلے چہ اوتھے گئے سو ۔ ایس لئی ارشاد ہوری تہاڈے تے چوری دا شبہ کر دے نیں ۔

تھانیدار دی واج سن کے حمیدہ بانو دا لوں لوں کنبد ائے ۔ دونویں سپاہی اپنے افسر دے حکم نال تلاشی لین لئی اگانہہ ودھدے نیں ۔ محسن چپ چاپ گم مسم کھلا بٹ بٹ اوہناں دل ویکھدا ائے ۔ سپاہی حالے کمرے دے بوہے کول ای اپڑدے

نیں۔ تاں ایہہ گرجدار واج زنجیر بن کے اوہناں دے پیراں نوں جکڑ لیندی اے۔
"تلاشی لین دی لوڑ نئیں۔ ہار میرے کول اے۔"

سپاہی، تھانیدار، محسن، ارشاد احمد تے چاچا چھپل چھل جھٹ اکو واری پچھانہہ پرت کے ویکھدے نیں۔ اوہناں نوں یاسمین سچے موتیاں دا ہار ہتھ وچ پھڑ کے بوہے چ کھلی نظر آوندی اے۔

"تسی کون او؟ تے ایہہ ہار تہاڈے ہتھ کیویں آیا؟"

تھانیدار دی ایہہ واج ویہڑے وچ گونجدی اے۔

"ایس سوال دا جواب ارشاد احمد تے اوہدا ساتھی چنگی طرحاں دے سکدے نیں" یاسمین آکھدی اے۔ ارشاد احمد تے چاچا چھپل چھل گھابر کے اک دوجے دا مونہہ تکدے نیں۔ تھانیدار اوہناں ول گوہ نال ویکھ کے کہندا اے۔

ارشاد جی! ایہہ کیہ چکر اے۔ تسی ایس عورت نوں جاندے او؟

ارشاد احمد دے مونہوں پہلاں "ہاں! تاں فیر نئیں! نئیں!" دے نکلے ہوئے الفاظ تھانیدار نوں ڈاڈھے شک وچ پا دیندے نیں اوہ ذرا کو چر چاچا چھپل چھل تے ارشاد احمد دے چہرے دی بدلی ہوئی رنگت ویکھ کے آکھدا اے۔

"ارشاد جی! ایہہ گھر والے بے قصور جاپدے نیں انہاں نوں تنگ کرن دی لوڑ نئیں" تسی تے ایہہ عورت دا کوئی بندہ موتیاں دا ہار لے کے تھانے اپڑو۔ میں اوتھے تہانوں اڈیکناں آں۔"

تھانیدار ارشاد احمد نوں ایہہ حکم دے کے دوہاں سپاہیاں دے نال اوتھوں ٹر جاوندا اے۔ اوہدے مگروں ارشاد احمد تے یاسمین دی ڈاڈھی تکڑی جھڑپ ہوندی اے اوہناں دیاں تلخ گلاں باتاں حمیدہ بانو تے محسن سامنے ایہہ سبھے راز کھول دیندیاں نیں۔ "یعنی یاسمین اک پیشہ ور عورت اے۔ اتے ارشاد احمد نے اوہدے نال رل کے۔ حمیدہ بانو دی عزت لٹن لئی اک ڈاڈھی خطرناک سازش دا جال وچھایا سی۔"

مونہہ دی کھان مگروں ارشاد احمد غصے وچ آ کے کھیسے وچوں پستول کڈھ لیندا

اے۔ پرسینہ تان کے کھل یاسمین نے اودھری گدڑ بھبکی ذرا جہاں دی انتر نئیں کردی اخیر اوہ تے چاچا پھُل پھُل ہارے جواریاں وانگوں محسن دے مکان چوں نکل کے تھانے دا رُخ کردے نیں۔ اوہناں نوں مکان دے باہر کندھ اوہلے لگ کے کھلا بشیر موٹا نظر نئیں آوندا۔ یاسمین جھبٹ بوہے وچ آ کے، اپنے ساتھی دے کن وچ کجھ آکھدی اے۔ تاں فیر اوہ دی موتیاں دا ہار لے کے، ارشاد احمد دے مگر تھانے ٹُر جاؤندا ائے۔

یاسمین مڑ مکان دے ویہڑے وچ آن کھلوندی اے۔ محسن اودھرے وَل گوہ نئیں کردا۔ حمیدہ بانو تے نکا عزیز کمرے چوں باہر نکلدے نیں۔ یاسمین نوں حمیدہ بانو نال اکھاں چار کرن دی ہمت نئیں پیندی۔ اپنے جرچہ بڈھاڈا کیہ مکان دا بوہا چوڑ چوپٹ کھلا ویکھ کے، اک بند لفافہ اندر سُٹ دیوندا ائے۔ محسن دے پھمکاں وانگوں کنبدے پیر ہولے ہولے اگانہہ ودھدے نیں۔ اوہ ادھ کھلیاں اکھاں نال لفافہ پاڑ کے ویکھدا ائے۔ اتے کاغذ تے لکھے ہوئے اکھر اوہنوں اپنی موت دا سنیہا جاپدے نیں۔ اوسلے اوہدا دل ڈب دا تے ڈھڈ وچ زور زور دی وٹ پھردے نیں اوہ چُپ چاپ کاغذ حمیدہ بانو نوں پھڑا کے رفع حاجت لئی اُپر کوٹھے تے جاون دا چارا کردا ائے۔ اتے حمیدہ بانو دیاں نظراں کاغذ دی ایس تحریر تے جم جاوندیاں نیں۔

پتر محسن! آفرین ایں اوس ماں تے۔ جیہدی کُکھ چوں تیرے ورگے انکھ پُت نے جنم لتا۔ میں کئی مہینیاں توں "نواز" بارے اخباراں وچ چھپن والے تیرے دردھرے مضمون پڑھنی آں۔ توں حمیدہ بانو دے سکھ دی خاطر جو قربانیاں پیا دیونا ایں۔ اوہناں نوں سراہن لئی لفظ نئیں لبھدے۔

تینوں ایہہ جان کے ڈاڈھا دُکھ ہووے گا۔ پئی تیرا جگری یار تے میرے جگر دا ٹوٹا "نواز" اگست ۱۹۴۷ء دے ہندو مسلم فسادی نظر ہو چکیا اے۔ میں پہلاں کئی وار ایہہ منحوس خبر تیرے کناں

تیک اپڑادن دا چارہ اکر چکی آں ۔ پر اپنی اکھیاں دے نور کلّے پتر
نوں مرحوم لکھن دی ہینڈل ہمت نئیں سی پیندی ۔ ہیں ایسے لہور توں
دور کراچی وچ ، حیاتی دے اخیری ساہ پئی گنی آں ۔ اُتے ہُن چھیتی

دوجی دنیا چہ اپڑ کے وچھڑے ہوئے نواز ، نال جا ملاں گی ۔ میری اخیری خواہش
اے ۔ پئی توں حمیدہ بانو نال نکاح کرلے ۔ اوہدا ایس دنیا چہ تیرے سوا کوئی
ہمدرد نئیں ۔ رب تہانوں سکھی رکھے ۔

نامراد ۔ نواز دی بے نصیب ماں

اپنی سس دا ایہہ درد نامہ پڑھ کے حمیدہ بانو دیاں نظراں بِکھرا جاندیاں نیں
محسن اپنے جرچہ کوٹھے دی اخیری پوڑی تے اپڑ کے رُکدا اے ۔ اوہدے چہ اک
قدم وی اگانہہ ودھن دی ہمت نئیں رہندی ۔ یاسمین تے نکاح ۔ کدے اوہدے
دل تے کدی حیران کھلی حمیدہ بانو ول گھابری ہوئی نظر نال ویکھدے ۔ نیں ۔
ویکھدیاں ای ویکھدیاں محسن دے قدم اکھڑ جاندے ہین ۔ اتے اوہ اپرلی
پوہڑی توں الٹ بازیاں کھاوندا رڑھدیڑے وچ ڈھیہ پیندا اے ۔ یاسمین
تے حمیدہ بانو ہوا وانگوں اُڈ کے اوہدے اپر جھکدیاں نیں ۔ محسن پاس بھری نظر
نال اوہناں ول ایک اخیری جھات پاؤندا اے ۔ نینہ نئیں کیہڑی گل کمن لئی اوہدے
بلھ پھڑکدے نیں ؟ پر جابر موت محسن دے بلھاں تے ہمیشہ لئی چپ دا جندرہ
لا دیندی اے !!!
ایہہ ذرا کو مچہر چہ محسن دی موت دے روپ وچ آون والی قیامت یاسمین
کولوں ویکھی نئیں جاندی ۔ نکاح ۔ پر اچی اچی چیکاں ماردا اے ۔ اوس معصوم دے
نال گھر دی ہر شے تے کندھاں بنیرے دی زار زار روندے جاپدے نیں ۔ پر
پتھر بن کے ستدھی تک کھلی حمیدہ بانو دے خشک دیدیاں وچ اک اتھرو دی نئیں
دسدا ۔ اوہدی حالت ویکھ کے یاسمین نوں جھٹ ایہہ خیال آوندا اے "پئی ایہہ

سکتے وچہ آئی ہوئی دکھیاری نوں جے ہن ردن نتے مجبور نہ کیتیا گیا۔ تاں فیر مرن والے دی جدائی دا وڈا دکھ اوہدی جان نوں کوئی ڈاڈھا روگ لا دیوے گا۔"

یاسمین ایہہ سوچ کے لفٹیننٹ محسن دی لاش چکدی اے۔ حمیدہ بانو اپنی تھاں توں نئیں ہلدی۔ یاسمین لاش منجی اُتے پا کے اوہنوں لاش دے سرہانے کھلار دیندی اے

پر پتھر دے بُت وانگوں کھلی اوہ کرماں ماری ذرا جنی وی حرکت نئیں کردی۔

تاں فیر یاسمین دے بلہاں اُتے ایہہ درد بھرے الفاظ ٹُھر کدے نیں۔

"ایدھر ویکھ حمیدہ۔ تیرا ہمدردی بھراتینوں ہتھیاں لئی کلیاں چھڈ کے ٹر گیا اے۔ توں دنیا وچ کلم کلی رہ گئی ایں۔ ہن تیری کسے نے وات وی نئیں پُچھنی۔ کدھر جائیں گی؟ کیہ کریں گی؟ تیرا تے تیرے نکّے ویر دا کیہ حال ہووے گا؟

تیری نامراد حیاتی دے دینھ کیویں لنگھن گے؟ اپنے بھیڑے لیکھاں تے ڈھاداں مار مار کے رو۔ ڈاروں وچھڑی کونج دی طرحاں کُرلا تے مچھی وانگوں تڑف کے ترتھلی پا۔ اپنے ہنجوآں دے ہڑھ نوں ڈک کے نا رکھ۔ اُچی اُچی وَین تے ہاڑے پا پا کے چندرے لیکھ لکھن والے دا عرش ہلا دے۔"

یاسمین دے ترلے پا پا کے بولے ہوئے ایہہ بول، حمیدہ بانو دے دِل اُتے کاری ضرباں لاوندے نیں اوہ چیکاں مار مار کے روندی۔ کُرلاوندی تے ہاڑے پاوندی موت دی گودی وچ سُتّے، محسن دے سِر اُتوں سروار دی اے۔ اوہدیاں زلفاں دے سارے وَل کھُل جاوندے نیں اوہدے گلابی مُکھ تے یاس دی زردی چھا جاندی اے۔ اوہنوں اپنے نکّے ویر دے ہنجو پونجھن دا وی خیال نئیں رہندا۔

اتے اوہناں دوہاں نوں کُرلاوندیاں ویکھ کے، یاسمین دیاں اکھاں ای نئیں، دل وی روندا اے۔ اپنے چرچہ دُبا کھڑکن دی واج اوہدے کناں تیک اپڑدی اے یاسمین چھیٹ بوہے کول آ کے باہر جھات پاوندی اے۔ اتے باہر کھلا بشیر موٹا اوہنوں آکھدا اے۔

"اوہ تھانیدار نے موتیاں دا ہار لے کے مینوں تھانیوں ٹور دتا اے۔ اوہ آکھدا

سی۔ ہُن تیرے آون دی کوئی لوڑ نئیں۔ ارشاد احمد تے چاچا چُھل چُھل دی اوتھوں ٹُر گئے تیں۔ میں اوہناں نوں آکھ آیاں آں۔ پئی ایس پاسے دل موہنہ نا نہ کرنا۔ نئیں تاں ہڈیاں بھن دیاں گا۔"

یاسمین اوہنوں اوتھے ای کھلوون دا اشارہ کر کے مڑ اندر لے کمرے دیچ آوندی اے۔ محسن دی لاش کول بہہ کے زار زار روندی حمیدہ بانو اوہدے دل گوہ نیئں کردی یاسمین نکّی جیہی میز دی دراز وچوں کاغذ قلم کڈھ کے کجھ لکھدی اے۔ اتے فیر جھیٹ بوہے وچ آکے بشیر موٹے نوں آکھدی اے۔

"توں ایس کاغذ تے لکھیاں ہویاں چیزاں چھیتی نال بازاروں لے آ۔ رات دے نوں وجن والے ہین۔ کدھرے ہٹیاں بند نا نہ ہو جاون نالے اپنے نال کجھ بھلے مانس دکانداراں نوں وی لیندا آویں۔ ایہن چیت حمیدہ بانو دے بھرا محسن ہوری فوت ہو گئے ہین۔ سویرے پوہ پھٹن توں پہلاں اوہناں نوں دفنان دا بندوبست کرنا ایں۔"

یاسمین دے مُونہوں ایہہ دردبھری خبر سُن کے، اوس پتھر دل آدمی دیاں اکھاں چوں ٹپ ٹپ اتھرو ڈِگدے پئیں۔ اوہ ڈاڈھا لموجھاں ہو کے بازار دا رُخ کردا اے۔ یاسمین اوہنوں پہلی واری کسے دی موت تے ایسراں روندیاں ویکھ کے اپنے دل وچ آکھدی اے۔" اک وروشند انکھی عورت دے غیرتاں والے جوان بھرا دی موت نیں۔ ایس پتھر دل بندے نوں وی موم کر دتا اے۔ اوہ کِناں عظیم انسان سی"

کالی رات دا گھُپ ہنیرا نیل گگن دے تاریاں نوں اپنی بُکل وچ لکا لیندا اے چارچوفیریوں غماں دے کالے تیر حمیدہ بانو دے دِل وچ وجدے نیں۔

اوہنوں تے یاسمین نوں اوس حشر ورگی ڈراؤنی رات دا اک اک پل، ورھے وانگوں جاپدا اے۔ اوہ کمرے دے بوہے وچوں ویہڑے چہ جھات پاؤندیاں نیں۔ اتے اوہناں نوں پنج پہاڑ ہنیری رات کٹدی نظر نئیں آوندی۔ نِکّا عزیز روندا روندا حمیدہ بانو دے گُھٹڑ وچ سوں جاوندا اے۔ پر نیندر حمیدہ بانو تے یاسمین دے نیڑے نئیں ڈھکدی جگاتڑے دے جابر ہتھ دوہاں دیاں کنول ورگیاں اکھاں چہ تِکھے نشتر چوبدے

نیں ۔ ٹھنڈی رات ویلے اک درد بھری واج اوہناں دے کناں تیک اپڑدی اے۔
مکان توں ذرا کو دُور ہٹ کے سڑک دے کنڈھے تے بیٹھا انھا فقیر، اپنا دو جاگیت
پھیڑ رہیا اے۔ اوس دے ڈاڈھے درد یلے بول حمیدہ بانو نوں ہوبہو اپنے دکھاں دی
کہانی جاپدے نیں۔ ڈاروں وچھڑی کونج وانگوں اوہ انھا فقیر اینیاں دھاں وچ اپنی کوک
سُناوندا اے۔

دِل ڈاڈھا بے قرار اے۔ دل ڈاڈھا بے قرار اے۔

مینوں اپنا جُسا۔ دِل دے گرد دکھاں دا گھیر جاپدا اے
امبر دے تارے۔ کالے بدلاں اوہلے لُک گئے نیں کہنی دے باغ اُتے
گھُپ ہنیریاں دی چادر تنی ایں۔
سبھے سنگی ساتھی ساتھوں وِچھڑ گئے۔ اسیں اوہناں نوں کتھوں لبھیئے؟
اوہ تاں موت دی بے انت وادی وِچ گواچ گئے نیں۔ توں پاتال چہ رہنی ایں
یاں ستویں امبر اُتے؟
میرے دل دی خوشی۔ تدوں لبھدیاں میری حیاتی مُک چلی اے۔
دِل ڈاڈھا بے قرار اے دل ڈاڈھا بے قرار اے

انھے فقیر دے درد یلے بول رات دے ہنیریاں وچ گم ہو جاوندے نیں۔ جھٹ
کو پچھوں سحر اسورج نیل گگن دی باری وچوں جھات پاوندا اے۔ دھرتی دے وسنیک
رات دے پنجرے چوں ہم ہما کے نکلدے نیں۔ اتے ہر بندہ اپنا کم توڑ چڑھاون لئی
نویاں نویاں کاڈھاں کڈھن لگ پیندا اے۔ اوسلے ازل توں سورج ڈُبن تے نکلن دے
سلسلے دل گوہ کر کے یاسمین آکھدی اے۔

ایتھے قہر غضب دے اُٹھے لکھاں ای طوفان
نانہہ دھرتی دا اچکر رُکیا نانہہ جُھکا آسمان
نیلا امبر، خونی منظر ہن دے تیر کمان
تیر اندازی اپنے کردا اوہ ڈاڈھا بلوان

یاسمین نوں ہیرا منڈی دا بالاخانہ چھڈیاں تِن دینھ بیت جاندے نیں۔ اوہدی ہدایت موجب بشیر موٹا محسن دے قلاں دی رسم وی پوری کردا اے۔

یاسمین، حمیدہ بانو تے نکے عزیز نالوں اک منٹ دی وکھ نئیں ہوندی۔ پر بشیر موٹا حمیدہ بانو دے پرچھاویں کولوں وی دور رہندا اے۔ تِن دینھ مگروں یاسمین

مکان دے بوہے وچ اُتے بشیر باہر دونویں ڈاڈھے اداس کھلے نظر آوندے نیں۔

یاسمین سو سو دے پنج نوٹ ہتھ وچ پھڑ کے کہندی اے۔

"میرے شیر دل ساتھی۔ میں تیرے احساناں دا بدلہ نئیں چکاسدی۔ اسیں درھیاں بدھی چوکھا پندھ مُکا کے حیاتی دے اجیہے موڑ تے اپڑ گئے آں جتھے ساہنوں ندی دے دو کناریاں وانگوں ہن وکھو وکھ ہونا پے گیا اے۔ حیاتی وگدی ندی دا پانی ایں۔ ایہہ آساں تے سدراں دے بیڑے نوں ڈوبے یاں تارے؟ کناریاں نوں ایس بارے کجھ دی پتہ نئیں ہوندا۔ میں حیاتی دے اخیری ساہ تیکر۔ اوہ دُکھیاری حمیدہ۔ اُنو دے نال رہن دا اپکھ کر چکی آں۔ میری ایہہ اخیری گل گوہ نال سُن لے۔ ہن کدے بھُل کے وی اوس بازار وچ جاون دا چارا نہ کریں۔ حرام دا لقمہ کھاون نالوں بھکھیاں مرجاونا چنگا اے۔ ڈھڈ دا دوزخ بھرن لئی جد تیکر کوئی دھندا نئیں لبھدا۔ ایہہ حقیر رقم اپنے کول رکھ لے۔ تیرے کم آوے گی"

بشیر موٹا نوٹاں نوں نفرت بھری نظر نال ویکھ کے مونہہ دوجے پاسے پھیر لیندا اے۔ اتے اوہدے ایہہ سچے بول یاسمین دے کناں چہ رس گھولدے نیں۔

"ساری حیاتی چہ اکوتاں نیک کم کیتا اے۔ توں اوہدا ثواب وی میرے کولوں کھو لینا چاہنی ایں۔ کیہ چنگا سی جے میں اپنی جان دے کے (اوس انکھی بھین) دے دُکھ دور کر سکدا؟ جنہے مینوں نیکی دی راہ تے لا دتا اے۔

میں دی ہن نیک بن کے حیاتی دے دینھ گذاراں گا۔ اللہ بیلی

اپنی گل کہہ کے بشیر موٹا۔ ہمیشاں لئی یاسمین نالوں وکھ ہو جاوندا اے۔ یاسمین دیاں نظراں دورا کو چر اوہدا پچھا کر دیاں نیں۔ پر اوہ البیلا جوان پہوں کے نئیں ویکھدا

"تاں فیر یاسمین ہنجواں دے موتی اوس وچھڑن والے ساتھی توں نچھاور کر کے مکان دا کوہاڑ دھو لیندی اے۔

کمرے دے اندر حمیدہ بانو تے نکا عزیز چپ چاپ بیٹھے۔ کِلی تے ٹنگے ہوئے محسن دے لیڑیاں ول دیکھ رہے نیں۔ یاسمین سر سٹ کے ہولے ہولے کمرے دل قدم ودھاوندی اے۔ حمیدہ بانوں نوں اِنج جاپدا اے۔ جوں محسن تھکا ٹٹا باہروں آیا اے۔ اوہ ہنے نکے عزیز نوں کُچھڑ وچ لے کے پیار کرے گا؟ تے اوہدے مٹھے بول سن کے اوہناں دے سبھے دکھ دور ہو جاون گے۔ پر جھٹ کو پچھوں یاسمین نوں اپنے کول کھلی ویکھ کے اوہدا دل آکھدا اے "جھلیئے توں جنہوں پئی اڈیک نی ایں۔ اوہ تاں تیتھوں مونہہ موڑ کے اوس جہان وچ اپڑ گیا اے۔ جتھوں آج تیکر کوئی پرت کے نئیں آیا۔ توں ہن سرت سنبھال کے اپنے نکے دیر دی فکر کر تینوں محسن دا اُبھلکھا پاون والی یاسمین۔ تناں ویکھاں توں ساری دنیا نالوں رشتہ توڑ کے، پرچھاویں وانگوں تیرے نال لگی ہوئی اے۔ تیرے اُتے اہدا بڑا ای وڈا احسان ایں۔ انہوں قدرت نے نکی دا فرشتہ بنا کے تیرے کول بھیجیا اے۔ ایہہ تیرے نال کدے دھوکھا فریب نئیں کرے گی۔ تہاڈی دوہاں دی شکل عمر تے نیک جذبہ اکو جہیا جاپدا اے، ہن تسی دونویں شرافت نال حیاتی دے دینہہ گزارن بارے آپس وچ صلاح مشورہ کرو۔ جہڑے لوگ اپنی مدد آپ کرن دا نیک جذبہ اپنے دلاں وچ رکھدے نیں۔ قدرت اوہناں دے دکھ درد مصیبتاں انج دور کر دیندی اے جوں مکھن چوں وال کڈھی دا اے۔"

ایسراں دے خیال آوندیاں ساراں ای حمیدہ بانو پیار بھری نظر نال یاسمین ول تکدی اے۔

دونویں بے اختیار جپھی پا کے سکیاں بھینیاں وانگوں اِنج رو رہیاں نیں۔ جوں محسن

دی موت اوہناں دا سانجھا روگ اے۔ نکے عزیزدیاں اکھاں چوں دی چھم چھم اتھرو ڈگدے ہین "ایس معصوم دے اتھرو کون پونجھے گا"؟ ایہہ خیال ذرا کو چر پچھوں اوہناں دے ہنجواں دا ہڑھ ڈک دیوندا اے۔ تاں فیر اوہ عزت آبرو نال حیاتی دے دیہہ گزارن تے ڈھڈ دا دوزخ بھرن لئی کوئی مناسب دھندہ بھن بارے گل بات کردیاں نیں۔ یاسمین او سلے حمیدہ بانو نوں ایہہ پکا یقین دوا دیوندی لے پئی بھیاہین سارے دنیا نالوں ناطہ توڑ چکی آں۔ اتے حیاتی دے اخیری ساہ تیکر

تیرا ساتھ نہیں چھڈاں گی۔"

چوکھا چر سوچ وچار کرن مگروں اوہناں نوں ایہہ گل چیتے آوندی اے "پئی تن دن پہلاں اخلاق سدھار پرہیا ولوں حمیدہ بانو نوں اک سنہیا ہل چکیا اے۔ روزی دا مسئلہ حل کرن لئی کیوں نہ پرہیا دے دفتر دا رخ کیتا جاوے؟"

اوہ ایہہ سوچ کے جھٹ پرہیا دی پردھان نوں ملن لئی جاون دی تیاری کردیاں لے نیں۔ حمیدہ بانو میز دی دراز چوں پرہیا ولوں ملن والا خط کڈھدی اے۔ دراز نوں پھولدیاں کجھ کاغذ بھونہہ تے ڈگ پیندے نیں۔ یاسمین اوہناں نوں چک کے گوہ نال ویکھدی اے۔ اک کاغذ تے اوہنوں حمیدہ بانو دی پنجابی غزل دے کجھ شعر لکھے ہوئے نظر آوندے ہین اتے یاسمین اوہنوں اپنے پرس وچ رکھ لیندی اے۔ فیر حمیدہ بانو، یاسمین تے نکا عزیز مکان چوں باہر نکلدے نیں۔ بوہے نوں جندرا مار کے یاسمین اک خالی تانگہ ہتھ دے اشارے نال روکدی اے۔ تنوں اوہدے چ بہہ جاوندے نیں۔ اتے یاسمین دے کہن موجب کوچوان اپنا تانگہ ریس کورس روڈ نوں جاون والی سڑک وَل موڑ دا اے۔

تانگے وچ بیٹھیاں یاسمین نوں ایہہ طرحاں طرحاں دے خیال آوندے نیں۔ اوہ سوچدی اے "پئی میں اک کنجری سال دے پرمینوں دکاں مال سمجھدیاں ہویاں وی۔ بشیر موٹے دے ڈرپاروں وڈے توں وڈا تماش بین میرے نال اچی گل نہیں سی کردا۔ ہن اوہ میرا جیدار ساتھی ہیتھوں ہمیشاں ہمیشاں لئی وچھڑ گیا اے۔ جے بدکردار۔ ارشاد احمد تے اوہدے ورگے ہور بدکاراں نوں ایس گل دا پتہ لگ گیا؟ تاں اوہ ضرور ساڈے رستے وچ

کنڈے کھلیرن دا چارا کرن گے۔ ایسے حمیدہ بانو دا تے میرا رب دے سوا کوئی آسرا نئیں۔ اوہدے ہتھ ای ساڈیاں عزتاں شرماں نیں۔

ایہہ دنیا تے دکھیاں دے دلاں نوں ہور وی دکھاوندی اے۔ ایتھے رنڈیاں رنڈ پیپے کٹ دیاں نیں!! پر شہ بلوڑے نئیں کٹن دیندے۔ رب نوں جے اپنے بندیاں دا نیکی دی راہ تے ٹرنا پسند اے۔ تاں فیر اسیں حیلہ کرکے جیہی تھاں تے چلی آں اوتھے اوہ حکمتاں وال ساڈے لئی کوئی چنگا وسیلہ بنا دیہوے گا۔

یاسمین دے ذہن وچ اجیہے خیال آوندے نیں۔ اینے چر چہ تانگہ ریس کورس روڈ دے اک بس سٹاپ دے کول اپڑ کے رکدا اے اوسلے اوتھے ہور کوئی مرزیاں زنانی نظر نئیں آوندی۔ سڑک تے کجھ راہگیر دے پھردے دِسدے نیں یاسمین جر سدھے ول موتہہ کرکے حمیدہ بانو نوں آکھدی اے۔

اوہ! ذرا کو دور جیہڑا ایپل دا سنگھنا رُکھ دِسدا اے۔ اوہدے نول تھوڑی جیہی دِتھ تے اک وڈی ساری کوٹھی نظر آدے گی جیہدے پھاٹک تے "اخلاق سدھار پریہیا" دی تختی لگی ہوئی اے۔ میں کئی واری ایس پاسیوں لنگھن ویلے اوس تختی دے الفاظ پڑھ چکی آں۔ ایس علاقے دیاں کجھ کوٹھیاں دے وسنیک میرے ناچ گانے نال اپنے دل پرچاوندے رہے نیں۔ مینوں ڈر اے پئی تہانوں میرے ورگی بدنام عورت نال ویکھ کے، کسے امیر زادی دے متھے تے وٹ ناں پے جاون؟ ایسے لئی میں تانگہ اگانہہ لے جاون دا چارہ نئیں کیتا۔ تسی بے فکر ہوکے سدھی تک ٹری جاوو۔ اخلاق سدھار۔ پرہیادی پردھان دا رقعہ تہاڈے کول اے۔ اوہدے موجب اوہ تہانوں ضرور "جی آیاں نوں" آکھے گی۔ اوہدے نال گل بات کردیاں جے چوکھا چر لگ جاوے، تاں گھابرن دی لوڑ نئیں۔ میں تہاڈے پرت آون تیکر ایتھے ای طوفان دا نگوں ایس بس سٹاپ تے عظمی رہواں گی،،

یاسمین دی ایس ہدایت موجب حمیدہ بانو اپنے نکے دیور دی بانہہ پھڑ کے پیپل دے رکھ ول قدم ودھاندی اے۔ یاسمین دیاں نظراں اوہدی پنجابی غزل دے

شعراں اُتے جم جاوندیاں نیں ۔ اہدے نال ای حمیدہ بانو دے ہنجوآں وی کہانی دے اک حصّے دا انت ، تے دُوجے دا مڈھ بجھ دا اے !!!

۱۱

موٹر مالکن دے خیال دا پنچھی عبیدہ بانو نال بیتیاں واردا تاں ویکھ چاکھ کے مڑ کوٹھی نمبر B-۴ دے کمرے وچ پرت آؤندا تے آمنے سامنے بیٹھیاں دوویں تینویاں اپنے اُتھرو پونجھدیاں نیں۔ نکا عزیزوی جاگ پیندا اے۔ اتے مالکن دی ہدایت موجب نوکرانی سکینہ دودھ دا گلاس لے کے اوہدے کول اپڑ جاوندی اے۔

پر نکا عزیز اگا ای دودھ ول دھیان نئیں کردا۔ اوس معصوم دیاں نظراں ذرا کو دِتھ پا کے کرسیاں تے بیٹھے موٹر مالکن دے خاوند تے بھرا ول گوہ نال دیکھدیاں نیں۔ جھبٹے کو پچھوں اوہ دوڑ کے مالکن دے بھرا دیاں لتاں نوں جپھا مار لیندا اے۔ اتے اوہدے بُلھاں اُتے ایہہ الفاظ تھر کدے نیں۔

بھاجی! تسی کِتھے چلے گئے سو؟ امی جان تے ابا جان نوں نال کیوں نہیں لیائے؟

اوہ کِتھے نیں؟ دسو بھاجی؟ دسو وی؟!!

دوویں آدمی کرسیاں توں اُٹھ کے اک دوجے دا مونہہ تکدے نیں۔ حمیدہ بانو اوہناں نامحرماں نوں کول ویکھ کے جھبٹ بُرقے دی نقاب سُٹ لیندی اے موٹر مالکن نوں اپنے خاوند تے بھرا کولوں ایہہ پچھن دا موقعہ ای نئیں ملدا۔

پئی اوہ کِنے کو چِر توں کمرے وچ بیٹھے نیں؟

نکا عزیز گھڑی مڑی ایہوای آکھدا اے۔ دسو بھاجی؟ دسو وی؟ امی جان تے ابے ہوری کِتھے نیں؟ تسی ملنیوں اوہناں کول لے چلو!!

اوہدی گل کسے دی سمجھ وچ نئیں آوندی۔ تاں فیر حمیدہ بانو نقاب دے اوہلیوں

دوہاں آدمیاں ول جھات پا کے موٹر مالکن نوں دسدی اے۔

تسی ایہہ نیانے دی گل سُن کے حیران ناں ہووو۔ اوہنوں اپنے مرن والے بھرا نال ہلدی جھلدی شکل ویکھ کے بھلیکھا پے گیا اے۔ تہاڈی ہمدردی دا بہت بوہت شکریہ۔ اجازت دیو۔ ہُن اسیں چلنے آں۔"

حمیدہ بانو نکّے ویر نال کمرے دے بوہے ول ودھدی اے۔ موٹر مالکن، اوہدے خاوند، جوان بھرا تے نوکرانی نوں انج جاپدا اے۔ جیویں اپنے گھر دے جی اوہناں نالوں وچھڑ چلے نیں۔ موٹر مالکن دا خاوند ذرا کُو سوچ کے اپنی نوکرانی دے کن وچ کجھ آکھ اٹھے۔ اوہدے قدم تیزی نال کمرے دے بُوہے وَل ودھدے نیں۔ اتے فیر مالکن دے خاوند دے دِل دی ڈونگائی وچوں ایہہ واج نکلدی اے۔

"ذرا ٹھہر جا بی بی!!

ایہہ الفاظ جوان کڑی دے پیراں نوں زنجیر بن کے جکڑ لیندے نیں۔ اوہ بوہے دے کول اڑ کے بت دا گوں کھلو جاوندی اے۔ پچھانہہ پرت کے نئیں تکدی۔

اینے چر چہ نوکرانی سکینہ سبز غلاف والا قرآن مجید لے کے مڑ کمرے وِچ پرت آوندی اے۔ اتے مالکن دا خاوند ذرا اگانہہ ودھ کے ایہہ مٹھے بول بولدا اے

"بی بی! تیرے نکّے ویر نوں کوئی بھلیکھا نئیں لگا۔ قدرت نے تہانوں اج اوس تھاں تے پچا دتا اے۔ جتھے تہاڈے مرن والے بھرا دی روح اک دُوجے نوجوان دے روپ وچ، تہانوں "جی آیاں نوں" آکھن لئی ڈاڈھی بے چین سی۔ نکے بال نے اوہنوں چنگی طرحاں پچھان لیا اے۔ میرا ایمان ایں۔ پئی اصل حقیقت معصوم نظراں نوں کدے دھوکھا نئیں دے سکدی۔ میں اللہ دی پاک کتاب نوں گواہ بنا کے تہانوں ایہہ یقین دواناں آں۔ پئی ایس جوان دی شکل صورت، جذبات تے کردار تہاڈے مرن والے بھرا نوں وکھ نئیں۔ تسی ہن اینوں اپنا سکا بھرا سمجھو۔

اج توں بس اک ایہو ای تہاڈا نئیں؟ سگوں ایس جوان دی ساری جائیداد تسی دونویں برابر دے حق دار او۔"

ایہہ بول جوان کُڑی دے دِل اُتے جادو دا اثر کر دے ہین۔ اوہ بھین بھرا دے پاک جذبے نال پہوں کے تکدی اے۔ اتے اوہدیاں نظراں اپنے مَن والے بھرا ور گئے بانیاں تنیاں ور دھیاں دے بانکے سوہنے چھیل چھبیلے افضل دے چہرے اُتے جم جاوندیاں ہین۔ موٹر مالکن دا اوہ جوان بھرا جھٹ اگانہہ ودھ کے نکے عزیز نوں گھُٹ چک لیند اے۔ اتے فیر مالکن دا خاوند آکھد اے۔

"افضل! اسیں گلاں گلاں چہ اوس تلخ حقیقت نوں تاں بھُل ای گئے آں؟ جہنوں بے درد زمانہ اک غلط حرف سمجھ کے مٹاون دا چارا کر دا رہیا اے۔ توں آپ بس سٹاپ تے جا کے اپنی بھین دی اوس محسنہ نوں ایتھے لیا۔ اسیں سبھے اوہنوں دِل دی زبان نال "جی آیاں نوں" آکھاں گے۔"

ایہہ گل سُندیاں سار ای نوجوان نکے عزیز دے نال باہر دا رُخ کرد اے۔ اوہدے مگر نوکرانی سکینہ وی کمرے چوں نکل جاوندی اے۔ حالے موٹر مالکن تے اوہدا خاوند جوان کڑی نال ہور کوئی گل نئیں کردے۔ تاں نوکرانی مڑ آکے آکھدی اے۔

بی بی جی! بیگم سروری اتے دو ہور بیبیاں تہانوں ملن آیاں ہین"

توں اوہناں نوں نال دے کمرے وچ بہا کے چاء پانی پچھ اسیں ہنے آونے آں نالے کنجیاں دا گچھا مینوں دے جا۔"

نوکرانی چھیڑ مالکن دی ایس ہدایت تے عمل کردی اے۔ اتے فیر مالکن دے ایہہ مٹھے بول جوان کُڑی دے کنّاں چہ رس گھولدے ہین۔

ایہہ لے۔ بیری بھین! اپنے گھر دیاں کنجیاں۔ ساڈا تاں ایتھے جوگی والا پھیرا اے۔ ہن ایس گھر دی اصل مالک توں ایں۔ سِر توں برقہ لاہ دے۔ اپنے گھر وچ اپنیاں کولوں کاہدا پردہ۔"

جوان کڑی برقہ لاہ کے کرسی تے رکھ دیندی اے۔ اوہدیاں نظراں مالکن تے اوہدے نیک دِل خاوند اگے عقیدت نال جھُک جاوندیاں ہین۔

اینے چر چہ افضل، یاسمین دے نال کمرے وچ وارد ہوند اے۔ موٹر مالکن

جھبٹ اگانہہ ودھ کے یاسمین نوں بھیجی پالیندی اے۔ اتے اوہدا خاوند آکھدا
اے۔ "بی بی۔ میرا خیال اے اپئی افضل نے تینوں ساڈے تے حمیدہ بانو دے
نویں رشتے بارے سبھ کجھ دس دِتا ہووے گا۔؟ میں ایسے لئی ایہو آکھنا کافی
سمجھناں آں۔ پئی توں حمیدہ بانو دی محسنہ ایں۔ اسیں تینوں ہمیشاں عزت دی نگاہ نال

ویکھاں گے۔ تیرے جذبات دی قدر کرنا ساڈا فرض اے۔ ہن تسی سبھے پروہنیاں نال
جا کے گل بات کرو، میں تے افضل تہاڈے کولوں اجازت چاہنے آں سانوں اک
ضروری کم اے۔"

مالکن دا خاوند تے بھرا افضل کمرے چوں باہر نکل جاوندے نیں۔ یاسمین موٹر
مالکن دے کہن موجب اپنا کرچی برقع لاہ دیندی اے۔ اتے فیر اوہ تِنّوں نے نکّا
عزیزہ پروہنیاں نوں لَے کے دُوجے کمرے وچ اپڑدے نیں۔
نکے جہے کمرے وچ نوکرانی سکینہ چاہ پانی نال پروہنیاں دی خاطر تواضع کر دی اے
اخلاق سدھار پرہیا دی پردھان بیگم سروری نال بیٹھیاں دسوجھوان کڑیاں جوان
کڑی (حمیدہ بانو) نوں پچھان کے پھلیاں نئیں سماؤندیاں۔ یاسمین جھبٹ سمجھ جاوندی
اے۔ پئی تِن دِن پہلاں ایہو ٹیاراں بیگم سروری دا اک سنیہا لے کے حمیدہ بانو دے
گھر آئیاں سن "پکی عمر دی دانی عورت بیگم سروری نوں موٹر مالکن اپنے تے حمیدہ بانو
دے نویں رشتے بارے سبھ کجھ، دس دیندی اے۔ تِنّوں پروہنیاں ہور خوش ہوندیاں
نیں۔ گلاں گلاں وچ اوہناں نوں ایس گل دا پتہ لگ دا ئے۔ پئی حمیدہ بانو درد
بھریاں کہانیاں لکھن توں وکھ۔ پنجابی زبان وچ ڈاڈھے ستھرے شعر وی کہندی اے
تاں فیر پروہنیاں حمیدہ بانو نوں اپنے کجھ شعر سناون لئی آکھدیاں نیں۔ پر حمیدہ بانو
دے جذبات اوسلے اوہدا ساتھ نئیں دیوندے۔
اوہ اوہناں دی فرمائشی پوری کرن توں کجھ کنی کتراوندی اے۔ یاسمین جھبٹ
حمیدہ بانو ول بھرویں نظر نال ویکھ کے آکھدی اے۔
"میری اک خواہش اے۔ جے تسی اجازت دیوو۔ تاں میں حمیدہ بانو دی پنجابی

غزل دے کجھ شعر عرض کراں ؟"

ایہہ تاں تہاڈا ساڈے تے بڑا احسان ہووے گا۔ شروع کرو۔"

موٹر مالکن دے ایہہ مٹھے بول کمرے وچ گونجدے نیں۔ اتے فیر یاسمین، حمیدہ بانو دے گھروں لیا ہویا کاغذ گوہ نال ویکھ کے ڈاڈھے درد بھرے لہجے وچ شعر پڑھدی اے۔ اوہدی سُریلی واج تے حمیدہ بانو دا جگر دے لہو نال لکھیا ہویا کلام!!

وہ نویں ہل کے سُنن والیاں دے دلاں تے جادو دا اثر کردے نیں۔ اوہناں نوں اینج جاپد اٗے جیویں کوئی ڈاروں وچھڑی کونج کلم کلی اَن جانیاں راہواں وچ روندی کرلاوندی تے ہاڑے کردی اے۔ یاں کسے ظالم شکاری دے جال وچ پھسیا ہویا اک بھولا پنچھی ترلے پاوندا، چیکدا تے پھڑپھڑاوندا اٗے۔"

غزل مکن مگروں دی اوہ اک یاس بھری وادی وچ گواچیاں رہندیاں نیں۔

چوکھے چر پچھوں بیگم سروری اوتھے آون دا اصل مقصد ظاہر کردی اے۔

"بھین مریم جی! اسیں اج تہانوں اک تکلیف دیون لئی حاضر ہوئے آں۔ ساڈی اخلاق سدھار پرہیا دا اکٹھ ہو رہیا اے۔ ورھے پچھوں ہونوالے ایس اکٹھ دی پردھان بیگم شکیلا حسن۔ پر اوہ

اک حادثے چ زخمی ہون پاروں ہسپتال اپڑ گئیاں نیں۔ سانوں اج سویرے ایس گل دا پتہ لگا اے۔ ہن ساڈی ایہہ خواہش اے بئی تسی پرہیا دے جلسے دی صدارت قبول کر کے ساڈا مان ودھاؤ۔"

حمیدہ بانو نوں بیگم سروری دی زبانی پتہ لگد اٗے۔ بئی موٹر مالکن دا بڑا ای متقدس ناں مریم اے۔" تہاڈا آکھیا سر متھے تے۔ میرے لئی ایہدے نالوں وڈی ہور وڈیائی کیہ ہو سکدی اے۔ پر میں مجبور آں۔ اسی اک ضروری کم دی خاطر لہور آئے ساں۔ کل شام توں پہلاں ساڈا پنڈ اپڑنا بڑا ای ضروری اے۔"

مریم دا ایہہ جواب سُن کے بیگم سروری کہندی اے۔

"پر پرہیا دا جلسہ تاں اج شامیں ست وجے ہو رہیا اے۔"

"اچھا فیر میں ضرور حاضر ہوواں گی۔"

"تسی کلے نہیں۔ حمیدہ بانو تے ایہہ دوجی بھین نوں دی نال لے کے آؤنا تہاڈی ذمے واری اے۔ ایہہ آج دے کٹھ دیاں اوچیچیاں پروہنیاں ہوون گیاں۔ میں اینہاں دی خاطر جلسے دا سارا پروگرام بدل دیاں گی۔
بیگم سروری زور دے کے آکھدی اے۔ اتے اوہدے خلوص نوں ویکھ کے تینوں پڑھیا دے کٹھ وچ آون دی حامی بھر لیندیاں نیں۔

۱۲

شاما ں ساڈھے کو ست وجے بیگم سروری دی کوٹھی دے ہال کمرے وچ تل دھرن دی تھاں نظر نئیں آوندی۔ ادس بھرویں جلسے دی صدر "مریم" دے سبھے ہتھ حمیدہ بانو اتے کھبے پاسے یاسمین چپ چاپ بیٹھیاں سٹیج سیکرٹری دے ایہہ الفاظ بڑی گوہ نال سُندیاں نیں۔

"پیاری بھینوں! تساں اخلاق سدھار پرھیا" دی پردھان بیگم سروری ہوراں کولوں پرہیاویاں رُجھاں تے الیس ورھے دے کٹھ بارے گل بات سُنی ایں۔ ہن یاسمین ہوراں کولوں "اک انھی دھی پنجاب دی" لکھاری حمیدہ بانو دی اک پنجابی نظم سنو گیسی ایہہ اعلان سُن چکی او۔ پئی حمیدہ بانو تے یاسمین الیس کٹھ دیاں اوچیچیاں پرونیاں نیں۔

سٹیج سیکرٹری دی ہدایت موجب یاسمین سیکروفون دے سامنے کھلو کے ڈاڈھی سُریلی تے اُچی واج نال نظم پڑھدی اے۔ اوہدے مونہوں نکلے ہوئے بول سنن والیاں دے دلاں تے چھا جاندے نیں۔ یاسمین دی واج پہلاں فریاد تے فیر احتجاج دا روپ دھار کے ہال کمرے وچ ہلچل تے ترتھل پادیوندی اے۔ پرھیا دیاں آگو نظم دا اک اک مصرعہ کئی کئی واری سُندیاں نیں۔

فیر وی اوہناں دے شوق دی تریہہ نئیں بجھدی۔ سبھے یاسمین نوں ودھ ودھ کے داد دیوندیاں نیں۔ پر تعریفاں دے پل بنن والیاں توں وکھ۔ پرھیا دی اک موڈھی ممبر لیڈی ڈاکٹر "خورشید بیگم" یاسمین دل انج تکدی اے۔ جیویں کوئی ڈاڈھا خطرناک ملزم عدالت دے کٹہرے وچ کھلا اے۔

نظم مکدیاں سارا ای چار چوفیروں واہ واہ / دیاں واجاں اٹھدیاں نیں۔ اتے ہال کمرے وچ تاڑیاں دی گونج نال کن پئی واج نئیں سُنی جاوندی۔ جھٹ کو پچھوں خورشید بیگم دے ہتھ دا لکھیا ہویا ایک رقعہ سٹیج سیکرٹری کول اپڑدا اے۔ اتے

او صدر دی اجازت نال ایہ اعلان کردی اے۔

"میری سوجھواں بھینوں! اخلاق سدھار پربھیادی موڑھی ممبر لیڈی ڈاکٹر خورشید بیگم ہوراں نیں، ایسے اک ضروری گل کرن دی خواہش ظاہر کیتی اے۔ تہانوں ایسی منی پرمنی دانشمند دا اک اک لفظ بڑی گوہ نال سننا چاہیدا اے۔"

خورشید بیگم سٹیج اُتے آوندی اے۔ ہال کمرے وچ اگلیاں سیٹاں تے بیٹھیاں پڑھیاں دیاں آگو تے پردھان بیگم سرور دی بھر ویں نظر نال اوہدی ول ویکھدیاں نیں۔ خورشید بیگم مائیک اگے آکے آکھدی اے۔

"صدر جی! اک انکھی دھی پنجاب دی "لکھاری حمیدہ بانو نوں اج پڑھیادے جلسے چہ پہلی وار ویکھ کے میرا اڈھا ای مان ودھیا سی۔ پر اوہناں دا کلام اک اجہی عورت دے موہنوں سن کے جنہوں کوئی نیک بندہ چنگے لفظاں نال یاد نئیں کردا، میرا سارا مان ٹٹ گیا ہے۔ اج دے کٹھ دی ایہ اوچھی پروہنی یاسمین علاج معالجے دی خاطر کئی واری میری ڈسپنسری چہ آچکی اے۔ میں اینہوں چنگی طرحاں جاننی آں۔ ایہ ہیرا منڈی دی اک بینیہ ور عورت اے۔ میں تاں ہور میریاں سوجھواں بھیناں پڑھیا دی پردھان کولوں ایہ گل پچھن دا پورا پورا حق رکھدیاں نیں۔ پئی یاسمین ورگی بدنام تے فاحشہ عورت نوں شریف دھیاں بھیناں دے کٹھ وچ آون دی اجازت کیوں دتی گئی اے۔ ایہ کسے اک دا ذاتی مسئلہ نئیں۔ پوری پڑھیادے وقار تے عزت دا سوال اے۔ جے ایہو جہیاں بداخلاق تے بدکرداراں نوں، پڑھیاں لکھیاں نیک پاک تیویاں نال ڈھک کے بہن دی کھلی چھٹی دے دتی گئی؟ تاں فیر پڑھیا دا سارا بھرم مٹی وچ رل جاوے گا۔"

لیڈی ڈاکٹر خورشید بیگم دیاں ایہ تلخ گلاں سنن والیاں دے دلاں چہ نفرت دی اگ بھڑکا دیوندیاں نیں۔ اوہ مڑ اپنی تھاں تے آکے بہہ جاوندیاں اے۔

چار چوفیرے۔ ٹھیک اے!! ٹھیک اے!! دیاں واجاں گونجدیاں نیں۔ سٹیج سیکرٹری دا فرض نبھاون والی جوان کڑی نوں اوہناں تے قابو پاون دی کوئی شکل نظر نئیں آوندی۔ یاسمین دا رنگ پیلا پے جاوندا اے۔ جلسے دی صدر "مریم" واڈھی

بے چین دسدی اے ۔ پر حمیدہ بانو تے اوس رولے کولے دا اُکا بھر وی اثر نئیں ہوندا ۔ اوہ آرام نال اپنی تھاں تے بیٹھی سٹیج سیکرٹری نوں اشارے نال کول سدھ کے اوہدے کن وچ کجھ آکھدی اے ۔ اتے جھبٹ کو پچھوں سٹیج سیکرٹری دے ایہہ الفاظ ہال کمرے وچ گونجدے نیں ۔

”تساں خورشید بیگم ہوراں دا اعتراض سُن لیا اے ۔ ہن حمیدہ بانو کولوں اوہدا جواب تحمل نال بیٹھ کے سُنو ۔ ایہہ شور شرابے وچ ویلا گواون دی لوڑ نئیں“۔ ایہہ اعلان سُندیاں سار ای رولا پاون والیاں دے بلھاں اُتے چُپ دا جندرہ لگ جاوندا ائے ۔ اوہ سبھے حمیدہ بانو دے چن ورگے نکھڑے دل دیکھدیاں نیں ۔ اتے اوہ دل موہ لین والے انداز وچ کھلو کے ایسراں اپنی تقریر دا مڈھ بجھدی اے ۔

”صدر جی ! اتے اخلاق سدھار دا اک نیک جذبہ رکھن والیو ماؤں تے بھینیں ! تہاڈے ورگیاں اچیاں سوچاں ، سمجھاں ، عقلاں ، فکراں والیاں دردمند دانشمنداں دے ساہمنے میری جہی حقیر بندی دا کجھ کہنا سورج نوں دیوا دکھاون دے برابر اے ۔ میں ایس قابل نئیں سال ۔ اخلاق سدھار پرھیا دے کٹھ وچ گل بات کرن دا موقعا دے کے ، اج تساں میرے تے بڑا وڈا احسان کیتا اے ۔ جنہوں میں حیاتی دے اخیری ساہ تیک نئیں بھُل سکدی ۔

ہنے ہنے ۔ تسی اخلاق سدھار پرھیا دی نوڈھی ممبر لیڈی ڈاکٹر خورشید بیگم ہوراں دا ایہہ اعتراض سُنیاں ایں ۔ پئی یاسمین ورگی بدنام عورت نوں ایس جلسے دی کارروائی وچ حصہ لین دی اجازت کیوں دتی گئی ۔ ؟ !!! اوہناں نے ایہہ وی فرمایا اے پئی یاسمین علاج دی غرض لئی کئی واری میری ڈسپنسری وچ آ چکی اے ۔ اتے اوہ ایس بدنام عورت دے پیشے توں چنگی طرحاں واقف نیں ۔ خورشید بیگم ہوراں دی گل وڈی اے اتے میرا اوہ منہ چھوٹا !! میں اوہناں دی گل موجب ایہہ کہن دی جرأت کرنی آں ۔ پئی خورشید بیگم ہوراں نے یاسمین نوں اپنی ڈسپنسری وچ آون توں کدے وی منع نئیں کیتا ۔ تاں نہہ ای اوہدی کسے ذاتی برائی تے کوئی اعتراض کرن دی ضرورت سمجھی ۔ کیوں جے ڈاکٹری

دا مہذب پیشہ اوہناں نوں اجیہی گل کرن دی اجازت نئیں دیندا۔ ڈاکٹر ہودن دی حیثیت نال بھیڑے توں بھیڑے مریض دی بیماری دا چنگی طرحاں گوہ نال علاج کرناں اوہناں دا سبھ توں وڈا فرض اے۔ ایسے طرحاں اوہناں دی ایس پرھیا دے جلسے وچ نیک جذبہ لے کے آون والی "یاسمین" یاں کسے ہور بھین تے دی کوئی اعتراض نئیں ہونا چائیدا۔ جے ایسراں ای اک اُچی سُچی پرھیا دے جلسیاں وچ ذاتی حملیاں دی رسم چل پئی۔ تاں فیر ویکھن سُنن والیاں نوں مجبور ہو کے ایہہ آکھنا پوے گا۔ پئی اخلاق سُدھار پرھیا کسے دا اخلاق سدھارن دی بجائے اوہدے اخلاق نوں ہور وگاڑن دا چارا کردی اے۔

حمیدہ بانو دی تقریر دے ایہہ الفاظ سُنن والیاں نوں آبشار وانگوں جاپدے نیں۔ جہدے نال اوہناں دے دلاں وچ بھڑکی ہوئی نفرت دی اگ اکدم ٹھنڈی ہو جاوندی اے۔ ہال کمرے وچ حمیدہ بانو زندہ باد!! حمیدہ بانو زندہ باد دے نعریاں دے شور پار دل حمیدہ بانو نوں اپنی تقریر دا سلسلہ ذرا کو چر لئی روکناں پیندا اے۔ اگلیاں سیٹاں تے بیٹھیاں بیگم سردری تے خورشید بیگم بھرویں نظر نال اِک دُوجی ول ویکھدیاں نیں۔ لیڈی ڈاکٹر خورشید بیگم دے متھے تے نفرت دا کوئی وٹ نظر نئیں آوندا۔ اوتے اوہ چھیٹے نویں دل لے۔ نویں جوش تے نویں عزم نال اپنی تھاں توں اُٹھ کے یاسمین نوں گھٹ کے جھپھی پا لیندی اے۔ تاں فیر حمیدہ بانو دے نال نال!! لیڈی ڈاکٹر خورشید بیگم زندہ باد دے نعرے دی ہال کمرے وچ گونجدے نیں۔

نعریاں دا جوش ٹھنڈا پیندیاں سار ای حمیدہ بانو اپنی تقریر فیر ایسراں اگانہہ ٹور دی اے۔

"چھڈ دیو کے نعرے نالے گلاں جھگڑے جھیڑے
مشکل دے وچ ہوندے بھلیوں عملاں نال نبیڑے"

روشنیاں دے شہر دی اوسوبھوان وسنیکو۔ تہاڈے محل تے ماڑیاں سدا آباد رہن۔ دُکھاں دے ہنیریاں وچ گھیرے ہوئے جھگیاں دے واسیاں ول ضرور جھاتی پایا کرو اج تہاڈی اخلاق سدھار پرھیا "دی موڈھی ممبر لیڈی ڈاکٹر خورشید بیگم ہوراں اخلاق

دی اک اُچی سچی مثال قائم کر کے بیرا دِل موہ لیا اے۔ اوہناں دی مثال سامہنے رکھ کے دُکھیاریاں دے دُکھ! اتے معاشرے دیاں برائیاں دور کرن لئی اک ان ڈِٹھے ہمیلیے تے پیچھے انقلاب دا اَڈھ بنھو! امن آشتی تے سچے پیار دے اوہناں ات ویریاں نوں کمان چوں نکلے ہوئے تیراں وانگوں سچے پیار دے اوہناں دیریاں نگوں ونجھ سٹو۔ جہڑے بے لبس تے مجبور دھیاں بھیناں دی عزت آبرو نال کھیڈدے نیں۔ یاد رکھو! اک انکھی عورت دی عزت اجیہا انمُلا موتی اے!! جہدا مُل قاروں دے خزانے نال وی نئیں تاریا جا سکدا۔

امیر کبیر گھرانیاں چ جنم لین والیو! پڑھی لکھی عقلمند دانش مندو۔ تہاڈے کول رب دا دِتا سبھ کجھ اے

سوجھ بوجھ دی دولت وی اے!! اتے علم دے گہنے وی نیں۔

من موہنیاں شکلاں وی نیں!! اتے سوہنا کردار وی۔

چنگی سوچ والے ذہن وی نیں۔!! اتے اخلاق سُدھار دا جذبہ رکھن والے دِل دی بنیوں الیس اکٹھ وچ بیٹھی اک اِک بھین اخلاق، خلوص تے پیار محبت دی رنگ برنگی مورت جاپدی اے۔ الیس اخلاق خلوص دیاں لشکاں نوں لازوال بناون لئی! اتے پیار محبت دا رنگ ہور گوہڑا کرن لئی!! عمل دے میدان وچ بھرواں کردار ادا کرو۔

تُسی اوہناں دکھی بھیناں لئی اک نویں حیاتی دی بشارت بن جاؤ۔ جنہاں نوں بے درد زمانہ ٹردیاں پھردیاں لاشاں سمجھ کے نفرت بھری نظر نال ویکھدا اے۔

تُسی اوہناں بے لبس دھیاں دے گرد پتھر دیاں چٹاناں بن جاؤ۔ جنہاں دے لِس لِسی کردے جُسیاں نوں، ظالم لیٹرے نیلام تے چڑھا کے اپنے عشرت دیاں محفلاں سجاوندے نیں

تُسی اوہناں غریب مسکین الھڑ مٹیاراں دی ستر پوشی دا سر بندھ کرو۔ جنہاں دا روپ انوپ پاٹے لیٹریاں چوں انج لشکارے ماردا ئے!! جیویں آوارہ بدلاں دے ٹوٹیاں چ چودھویں دا چن۔

تُسی اوہناں معصوم بچیاں وچ اپنا سُکھ تے خوشحالی ونڈ دیوو!! جنہاں نوں ڈھڈ دا

وِچ بھرن لئی رُکھی سُکھی روٹی مشکل نال نصیب ہوندی اے۔

تسی اوہناں بیویاں دے گجھے روگ دا دارو بن جاؤ دا! جو سہاگناں ہوندیاں ہویاں وی ودواواں وی طرحاں حیاتی دے دیہنہ گزار رہیاں نیں

تسی اوہناں بیوا ہواں دے ٹٹے دِلاں نوں جوڑاں دا چارہ کرو! جہناں نوں اپنے سہاگ اجڑن پاروں ایہہ حیاتی موت نالوں وی بدتر جاپدی اے۔

تسی اوہناں یتاج تے بے سہارا ماواں دا آسرا بن جاؤ۔ جنہاں نوں ساری دنیا وِچ اپنا کوئی ہمدرد نظر نہیں آؤندا۔

ویلے دا پنچھی تہانوں ایہہ گلاں پکار پکار کے آکھدا ہے۔ اخلاق سدھار دا نیک پاک تے سُچا جذبہ اپنے دِلاں وِچ لے کے اگانہہ ودھو۔ کامیابیاں دیاں منزلاں تہاڈے پیر چُمن گیاں۔ میں حقیر بندی تہاڈے موڈھے نال موڈھا جوڑ کے تہاڈی اخلاق سُدھار مہم وِچ بھرواں حصہ لین لئی تیار آں جے کدرے لوڑ پے گئی! تاں میں اپنے لہو دی اخیری بوند وی قربان کر دیاں گی۔ اخیر وِچ میں ایہہ گل کہہ کے تہاڈے کولوں اجازت چاہنی آں۔

رہ اٹھو بیبیو! آستیناں نوں اُلٹو۔ ستم دے پہاڑاں زمیناں نوں اُلٹو
اوہ ظلمت کدے دے مکیناں نوں اُلٹو۔ کدورت بھرے بے یقیناں نوں اُلٹو
صداقت دی تیغو، میاناں چوں نکلو
اوہ تیراں دے واگوں کماناں چوں نکلو

حمیدہ بانو دی جوشیلی اتشیلی تے سُچی تقریر مگروں پرہیا وی کسے ہور ممبر نوں سٹیج تے آون دی ہمت نہیں پئی۔ سٹیج سیکرٹری نوں ہال کمرے چ گونجن والیاں واہ! واہ تے زندہ باد! زندہ باد، دیاں جوشن بھریاں واجاں تے قابو پاؤنا اپنے وَس دا روگ نہیں وِسدا۔ تاں خیر جلسے دی صدر "مریم بیگم" جھٹی نال کجھ رسمی گلاں کہہ کے جلسے دے انت دا اعلان کر دیوندی اے۔

دوجے دن مجرے مجرے اخلاق سدھار پرھیا دی پردھان، بیگم سروری تے موڈھی ممبر خورشید بیگم ترئیمن اخبار، دے کجھ پرچے مے کے کوٹھی نمبر ۵۸ وِچ اپڑدیاں

نیں ۔ ناشتے دی میز دے آل دوالے بیٹھی مریم، اوہدا خاوند تے بھرا افضل اخبار وچ چھپی ہوئی حمیدہ بانو دی تقریر دا اک اک لفظ بڑی گوہ نال پڑھدے نیں۔

ناشتے دیاں پلیٹاں خالی ہوندیاں سار ای نوکرانی سکینہ جھبٹ اوہناں نوں سمیٹ کے کمرے چوں باہر نکل جاندی اے اتے فیر بیگم سروری وے بلھاں اُتے ایہہ الفاظ تھرکدے نیں۔

مرزا جی! تہاڈی بیگم "مریم ہوراں نے پرہیا دے جلسے دی صدارت قبول کر کے ساڈا بڑا مان ودھایا اے۔ اسیں تہاڈا شکریہ ادا کرن دے نال نال ایہہ آس لے کے تہاڈی خدمت وچ حاضر ہوئے آں۔ بئی خورشید بیگم ہوراں دی خواہش موجب پرہیا نے حمیدہ بانو نوں "ترکین اخبار" دی اڈیٹر بناون دا فیصلہ کیتا اے۔ جے تسی اپنی موتہہ بولی بھین نوں ایہہ نوے داری سنبھالن دی اجازت دے دیو۔ تاں تہاڈا "اخلاق سدھار" پرہیا تے بڑا احسان ہووے گا"!

مریم دا خاوند اخبار توں نظر ہٹا کے آکھد اے

بیگم سروری! ساڈی بھین حمیدہ بانو رات دی تقریر وچ تہاڈے موہڈھے نال موہڈھا جوڑ کے اخلاق سدھار مہم چ بھرواں حصہ لین دا اعلان کر چکی اے۔ اسیں اوس اعلان موجب اپنا تن، من تے دھن سبھ کجھ قربان کر دیاں گے۔ حمیدہ بانو میری ای نہیں میرے ابلیسے پنجاب دی اک انکھی دھی اے۔ آج اسیں سبھے پنڈ جا رہے آں۔ اوتھے میرے چاچے دے پُت بھرا دی منگنی دے سلسلے چ حمیدہ بانو نوں اٹھ کو دن رہنا پوے گا۔ اک ہفتے مگروں ایہہ مڑ اپنے ایسے گھر وچ آ کے اپنی نویں ذمہ داری سنبھال لوے گی۔ اسیں آج توں "ترکین اخبار" دا سارا خرچ وی آپ برداشت کراں گے"

مریم دے خاوند دیاں ایہہ خلوص بھریاں گلاں سُن کے پرہیا دی پردھان بیگم سروری تے لیڈی ڈاکٹر خورشید بیگم بڑا خوش ہوندیاں نیں۔ نوکرانی سکینہ مڑ کمرے وچ آ کے آکھدی اے۔

میاں جی! تہاڈا ٹیلی فون آیا اے۔"

مریم دا خاوند جھبٹ اُٹھ کے کمرے وچوں باہر نکلد اے۔ اتے فیر سروری بیگم تے خورشید بیگم دی مریم کولوں اجازت لے کے اوتھوں ٹر جاندیاں نیں۔ ۔ اوہناں دے

جاون مگروں نکے عزیز نوں کچھڑ وچ لے کے بیٹھا "افضل" اپنی کرسی ناشتے دی میز توں ذرا کو پراںہہ ہٹا لیندا اے۔ اوہدے توں ذرا وتھ تے بیٹھیاں مریم تے حمیدہ بانو ڈوہنگی سوچ وچ ڈبی یاسمین دل بھرویں نظر نال ویکھدیاں پئیاں چپ کھے چر مگروں مریم دا خاوند مرزا عزت بیگ مڑ کمرے وچ آکے کہندا اے

" افضل ! میں آئی۔جی دے دفتر جا رہیا آں۔ اوہناں مینوں اُچے پنڈ دے ڈاکوواں بارے گل بات کرن لئی سدیا اے۔ نالے اوہ میری نگرانی چہ ہن والی پولیس چوکی ویکھن دا ارادہ رکھدے نیں۔ ہو سکدا اے مینوں اوہناں دے نال جاؤنا پوے۔ توں مینوں اوڈیکن دی بجائے اپنیاں بھیناں نوں لے کے چار وجے دی گڈی چہ پنڈ ٹر جاویں۔ میں سلطان بیگ نوں ٹیلی فون کر آیا آں۔ اوہ تہانوں لین لئی ٹیشن تے اپڑ جاوے گا۔"

افضل بڑی گوہ نال عزت بیگ دی گل سن کے سر ہلاوندا اے۔ اینے چر چہ یاسمین دے ایہہ الفاظ اوہناں دے کناں تیک اپڑ دے نیں۔

" مریم جی "، ہن مینوں تسی اجازت دیوو۔ میں اک ہفتہ حمیدہ بانو دے پہلے مکان وچ گزارن دا فیصلہ کر چکی آں۔ جد حمیدہ بانو پنڈوں پرت آوے گی۔ تاں فیر میں ایتھے اوہدی خدمت وچ حاضر ہو جاواں گی۔ میں ایہہ فیصلہ کیوں کیتا اے ؟ ایس گل دا جواب تہانوں چھیتی میرے اک خط راہیں مل جاوے گا۔ تسی مینوں اپنے پنڈ دا پورا پتہ لکھ دیوو۔"

اچن اچیت یاسمین دے موہنوں ایہہ گل سُن کے سبھے ہٹ بٹ اوہدے ول ویکھدے نیں۔ حمیدہ بانو ڈاڈھی حیران ہو کے سوچدی اے۔ پئی ساری حیاتی ساتھ دیون دا دعوے کرن والی یاسمین، ہن کیہڑے کم پاروں وچھوڑا پا کے ٹرچلی اے" ؟

پر یاسمین اوہنوں ایس بارے کوئی گل پچھن دا موقعا ای نئیں دیندی۔ نوکرانی سکینہ کولوں کاغذ قلم منگوا کے مریم اپنے پنڈ دا پتہ لکھدی اے۔ اتے کاغذ یاسمین نوں پھڑاون ویلے اوہدے ہتھ کنبدے نیں۔ حمیدہ بانو دا دِل زور زور دی دھڑکدا اے، پر اوہ موہنوں کجھ نئیں بولدی۔ یاسمین دیاں اکھاں چہ ہنجواں دے موتی ڈھلکدے نیں۔ اتے اوہ چھینی نال نکے عزیز دا مونہہ چم کے اوتھوں ٹر جاوندی اے۔

۱۴

پنجاب دے اک سرحدی پنڈ سلطان پور توں کوئی تِن چار کوہ دی، وتھ تے
نِکا جیہا سٹیشن نظر آوندا اے۔ اوہدے کچے پلیٹ فارم تے میلیاں پٹیاں والے کجھ
تینویاں مرد بیٹھے گھڑی مڑی تیر وانگوں سِدھے تک سگنل ول تکدے نیں۔ اوہناں توں
وکھ اک سوٹ بوٹ والا اٹھائیاں کو ورھیاں دا گبھرو جوان کوہلو دے بلد وانگوں
پلیٹ فارم تے چکر کٹ دا اے۔ اوس چوڑے چکلے آدمی دا قد کاٹھ چال ڈھال تے
موٹیاں موٹیاں اکھاں دسدیاں نیں۔ پئی ایہہ چوکھا زورہ ور تے ڈاڈھا رعب دا بندہ اے
مرزا عزت بیگ دے ایس چھیرے بھرا دا ناں سلطان بیگ اے۔ اتے علاقے دے
سبھے وسنیک اوہنوں اوہدے دادے دے ناں تے آباد ہوون والے پنڈ سلطان پور
دا سبھ توں وڈا زمیندار مَن دے نیں۔ چوکھا چر چکر کٹن مگروں سلطان بیگ گٹ دی گھڑی
تے جھات پا کے لہندے وَل ویکھد اے۔ پر اوہنوں دور تیکر گڈی دا کدھرے ناں
نشان وی نئیں دسدا۔ اوہ غصّے نال بھریا ایدھر اودھر ٹُردا پھِردا کِنّے ای سگریٹ پھوک
سٹ دا اے۔ جھٹ کو پچھوں سٹیشن دی گھنٹی وجدی اے۔ اوہدے نال ای گڈی
دیاں چیکاں فضا وِچ گونجدیاں نیں۔ پلیٹ فارم تے بیٹھے بندیاں چ کجھ ہلچل ہوندی اے
سلطان بیگ لائناں دے نیڑے آ کے سگریٹ دے لمّے لمّے کش لاوندا اے۔ سبھے
مسافر وی اُٹھ کے کھلو جاندے نیں۔ اتے ریل گڈی شوکاں ماردی پلیٹ فارم تے
آ کے رکدی اے۔ اوہدے وچکار لے ڈبے وچوں افضل، مریم، حمیدہ بانو، نِکّا عزیز تے
نوکرانی سکینہ نکلدے نیں۔ سلطان بیگ جھٹ اگانہہ ودھ کے اوہناں نوں "جی آیاں نوں"
آکھدا اے۔ گڈی ذرا کو چر کھلو کے شوکدی، چیکدی، کوکدی، دھوئیں دے بدل اُڈاوندی
چڑھدے ول ٹُر جاوندی اے۔ اتے عالم خالی لائناں تے اداسی دے پرچھاویں دے

سوا کجھ وی نظر نئیں آوندا۔ سٹیشن چوں باھر نکل کے افضل مریم، نگا عزیز تے سکینہ اک چھت توں بغیر موٹر کار وچ بہہ جاوندے نیں۔ تاں فیر سلطان بیگ اوہنوں کچی سڑک تے ہولے ہولے چلاوند اے۔

سڑک دے سجے کھبے نظر دی حد تیکر ہرے بھرے کھیت دسدے نیں تر کالاں دا ویلا

کجھ گھڑیاں دی وتھ تے ہنیر چاہن دے دور اہے تے کھلا ڈو ہنگیاں سوچاں وچ ڈوبا ہویا جاپدا اے۔ دور افق تے شفق دا سوہا رنگ انج لگدا اے جیویں ایہہ ڈبدے سورج دے اتھراں دی لالی اے۔ کپاہ دے چٹے تے کنکاں دے ہرے بوٹے رنگ برنگیاں پھلکاریاں لے کے قطاراں وچ کھلوتیاں سوہل تے الھڑ مٹیاراں دا بھلیکھا پاوندے نیں۔

موٹر کار ایہہ سبھ نظارے پچھانہہ چھڈ کے سلطان پور دی حد وچ اپڑ جاوندی اے۔ پنڈ دے وڈے کھوہ تے کجھ پنہاریاں گھڑے بھر دیاں نظر آوندیاں نیں۔ اک چھیل چھبیلی مست الست جوان کڑی کھوہ دی گاہدی اُتے بیٹھی دھڑکناں دے ساز تے جھوم جھوم کے گاوندی اے۔

لوئے لوئے بھر لے کڑیے جے تدھ بھانڈا بھرنا
شام پئی بن شام محمد گھر جاندی نے ڈرنا

اک اُچے سچے صوفی شاعر "میاں محمد" دے ایہہ دو مصرعے حمیدہ بانو دے کناں تیک اپڑ کے اوہدے دل نوں ڈاڈھی کھچ پاوندے نیں اوہ "میٹیں" ہوراں دی سوچ دے ڈونگھے بحر وچ ٹبی مار کے مطلب دے لکے ہوئے موتی لبھن دا چارہ کر دی اے۔ پر چانچک سلطان بیگ اپنی موٹر کار مرزا عزت بیگ دی حویلی اگے اکدم کھلاردا اے۔ اوہدے ہڑ دا نگوں بھر ویں ہلورے حمیدہ بانو دے خیالاں دی بیٹری روڑھ دیوندے نیں

ایس ایس۔ پی مرزا عزت بیگ اتے اوہدی دو منزلہ حویلی دا ناں سلطان پور توں وکھ آلے دوالے دیاں پنڈاں وچ دی چوکھا مشہور ہوندا اے۔ پنڈ دے سگھڑ سیانے، بڈھیاں تینویاں

جوان گھبرو تے نیانے اوس جماندرو رجے پُجّے اکھی تے کھرے بندے نوں عید دے چن وانگوں ملدے نیں ۔ اتے اوہ پنڈ دا چنگا بھلا وڈا افسر ہوندیاں ہویاں وی غریباں مسکیناں نال بھوں تے پیراں بھار بہہ کے حقّہ پین چہ اپنی وڈیائی سمجھدا اُٹے ۔ دوجے افسراں وانگوں عزّت بیگ نوں اپنی حویلی اگے پُلس دا پہرہ لاون دی کدے لوڑ نئیں پیندی ۔ اوہدے بوہے ننگے وڈے حاجتمند لئی چوی گھنٹے کھلے رہندے نیں ۔ اوہدی پڑھی لکھی سوجھواں تیویں " مریم " کسے سوال نوں کدے وی اپنے در توں خالی نئیں موڑدی ۔ اتے پنڈ دے سبھے وسنیک اوہناں

دوہاں وی دہنے دا تیں خیر منگدے نیں عزّت بیگ دی ہدایت موجب زمیناں دی وائی بیجی دے کم دی دیکھ بھال اوہدا چھیرا بھرا سلطان بیگ کردا اُٹے ۔ پر اوہناں دے ہالی مزارعے تے کامے عزّت بیگ دے اک اشارے تے اپنیاں جاناں دین لئی تیار ہو جاوندے نیں ۔ پر اوہ سلطان بیگ دی کجھ پروا نئیں کردے ۔

سُلطان بیگ دے بھیڑے ورتارے پاروں کوئی بندہ اوہنوں چنگیاں نئیں آکھدا ۔ عزّت بیگ اپنے دل وچ ایہہ نیک خاہش رکھدا اُٹے ۔ پئی اوہدے چاچے دا پُت اعلیٰ تعلیم دے اُچے درجے تے اپڑ کے اپنے دیس دی وددھ توں وددھ خدمت کرے ۔ پر سلطان بیگ پنڈ دے نائی سکول چوں دسویں جماعت پاس کر کے تعلیم ول اکا ای دھیان نئیں دیندا ۔ عزّت بیگ نوں اوہدے کہن موجب اپنے دل دی خواہش قربان کرنی پیندی اے ۔ اوہ جوان بھرا تے کسے طرحاں دی سختی نئیں کردا ۔ اتے خوشی نال اوہدی پسندوا کم زمینداری اوس دے سپرد کر دیوندا اُٹے ۔ دادے دی جائیداد چوں اپنے حصّے دی زمین سلطان بیگ دا پیو مرن توں پہلاں ای ویچ وٹ کے کھا پی جاوندا اُٹے ۔ سلطان بیگ دی ناں اپنی زمین ہوندی اے ۔ اتے نا ای کوئی لمّی چوڑی رقم ۔ اوہ عزّت بیگ دیاں

ڈیناں دی کمائی بے دریغ خرچ کردا تے عیش اڈاوندا ائے۔ عزت بیگ تے اودھی تینویں مریم اودھنے نال حساب کتاب بارے کدی کوئی گل بات نئیں کروے۔

۱۴

مرزا عزّت بیگ دی چوکھی کھلّی ڈھلی وڈی حویلی وِچ نویں طرز دے کمریاں دیاں قطار، اوہناں دے اگے وڈا سارا برآنڈہ، اودھے کھبتے پاسے اُپر جاون والیاں پوڑیاں اتے ہیٹھ اک ٹیبل اُتے ٹیلی فون پیا نظر آندا اے۔

حویلی دا وڈا بوہا لنگھ کے مریم، حمیدہ بانو، افضل تے نکّا عزیز برآنڈے وِچ بہہ جاندے نیں۔ اوہناں دے بہندیاں ساراں ای ٹیلی فون دی گھنٹی کھڑکدی اے۔ سلطان بیگ جھٹ ٹیلیفون سُن کے اوہناں نوں آکھدا اے۔

"بھاجی! پلیس چوکیوں بول رہے سن۔ اوہ رات وی روٹی حویلی چ آ کے کھاون گے اوہناں نے ہور کوئی گل نہیں کیتی۔"

مریم سِر ہلا کے کہندی اے۔

"سکینہ توں چھیتی نال روٹی دا آہر پاہر کر۔"

نوکرانی جھٹ رسوئی خانے دا رُخ کردی ہے اتے سلطان بیگ دی ہولے ہولے قدم ودھاوندا اودھے مگر او تھے اپڑ جاوندا اے۔

"سکینہ ایہہ بھابی ہوراں نال جوان کڑی تے نکّا بال کون نیں؟ میں کئی واری لہور گیا آں۔ پر افضل دی کوٹھی چہ میں نوں ایہہ کدے وی نظر نہیں آئے؟"

سلطان بیگ پچھدا اے نوکرانی سکینہ جنگی طرحاں ویروے نال حمیدہ بانو تے افضل دا بھین بھرا والگوں رشتہ قائم ہوون بارے سلطان بیگ نوں سبھ کجھ دس دیوندی اے سلطان بیگ دی تیوری تے وٹ پے جاندے نیں۔ پتہ نہیں اوہ حمیدہ بانو یا کسے ہور بارے کیہ کجھ سوچدا مُڑ برآنڈے ول قدم ودھاوندا اے۔

نوکرانی سکینہ دی سمجھ وِچ کجھ نہیں آوندا۔ اوہ اپنے کم چہ رُجھ جاوندی اے۔ اتے برآنڈے وِچ مریم، حمیدہ بانو تے افضل چپ چاپ بیٹھے سلطان بیگ دل گوہ نہیں کردے

جھٹ گھُپھوں شام دا تارا شفق دی اگ چ سڑ بجھ کے سواہ ہو جاوندا ائے۔ اتے رات دی رانی اوس نظر دے نور تے اپنی مانگ دے سندور نوں لبھدی عدم آباد چوں نکل کے ہستی دے باغ دِچ جھات پاؤندی اے۔

حویلی دے متھے تے بجلی دا اک وڈا قمقمہ کسے نویں نویلی سہاگن دے جھومر دا نگوں چمکد ائے ادہریاں لشکاں ہنیرے دی چادر نوں چیر کے کچی سڑک اُتے پیندیاں نیں۔ سڑک ولوں اک جیپ کار آ کے حویلی دے بوہے اگے کھلوندی اے۔

ادہرے دچوں مرزا عزت بیگ تے دو بندوقاں والے سپاہی اُتر دے نیں عزت بیگ حویلی دا بوہا لنگھد ائے۔ تاں فیر سپاہی جیپ وِچ بہہ کے پچھانہہ پرت جاوندے نیں۔ مرزا عزت بیگ کسے ڈونگی سوچ وِچ ڈبیا جاپدا ائے۔ روٹی کھاون توں وہیلے ہو کے سبھے ٹبری گوہ نال ادہدے ول ویکھدے نیں۔ پر اوہ کسے نال کوئی گل بات نئیں کردا۔ اتے سلطان بیگ دے سِوا کسے نوں اودہدی حیرانی دا کارن جھپن دی ہمت نئیں پیندی۔ سلطان بیگ آکھد ائے۔

"کیہ گل اے بھاء جی! تسیں بڑے اداس جاپدے او"؟

عزت بیگ اک ٹھنڈی ہاہ بھر کے کہندا اے۔

"سلطان میں اُچے پنڈ دے ڈاکوواں بارے سوچ رہیا آں۔ مینوں اوہناں دا مسئلہ میری خاہش موجب حل ہوندا نظر نئیں آؤندا۔ میں تن مہینے ٹِل لا کے تھک گیاں آں۔ پئی اوہ سدھی طرحاں اپنیاں ذلیل حرکتاں توں باز آجاون۔ پر میری نرمی تے شرافت دا اوہناں تے رتی بھر اثر نئیں ہویا۔ سگوں اوہناں نے عورتاں دے اغوا تے لٹ مار دیاں وار داتاں چ ہور وادھا کر دتا اے۔ کئی شریف گھرانے اوہناں دے ظلم پاروں برباد ہو چکے نیں۔ حکومت نے ہن تنگ آ کے اُچے پنڈ دا ناں نشان دھرتی توں مٹا دیون دا فیصلہ کیتا اے۔ مینوں اپنے البیلے پنجاب دی دھرتی ایہدے ہزاراں ای وسنیکاں دے لہو نال لال ہوندی نظر آوندی اے۔ میرے لئی ایس توں وڈی ہور کوئی دُکھ دی گل نئیں ہو سکدی۔ میرا دل خون خرابے توں اکا اِی پسند نئیں کردا۔ ایس ہلے گُلے چ خطرناک مجرماں توں وکھ کجھ بے دوسے لوگ دی مارے

جاون گے۔ ایسے ڈر پاروں مینوں آئی جی ہوراں کولوں چار دیہاڑیاں دی مہلت منگنی پئی۔ او ہناں میری درخواست قبول کر کے اک سرکاری اشتہار چھپوایا اے۔ جیہڑا ہن اپنے پنڈ دے سردار بیگر اپڑ گیا ہودے گا۔ اشتہار دے مضمون راہیں اپنے پنڈ والیاں نوں اک اخیری موقعہ دتا گیا اے۔

جے اوہ اپنے بھیڑے فعلاں توں باز نا نہ آئے۔ تاں فیر او ہناں نوں گرفتار کرن لئی پلس اپنے پنڈ تے ڈاڈھا بھرواں تے تکڑا چھاپہ مارے گی۔"

مرزا عزت بیگ دے موہنوں اپنے پنڈ دے ڈاکوواں دیاں خطرناک وارداتاں دا حال سُن کے مریم تے حمیدہ بانو کجھ سہم جاوندیاں نیں۔ عزت بیگ فیر حمیدہ بانو تے نگے عزیز دل اشارہ کر کے آکھدا ائے۔

"سلطان! تینوں ایہہ سُن کے ڈاڈھا خوش ہونا چاہیدا ائے۔ پئی رب نے سانوں پلی پلائی نیک دھی تے نگا جیہا بیبا پُتر بلا دتے نیں۔"

سلطان بیگ کرسی توں اٹھدیاں ہویاں کہندا ائے۔

"مینوں سکینہ نے ایہناں بارے سبھ کجھ دس دتا اے۔ ہن مینوں اجازت دیوو۔

اج ساڈی پیلیاں نوں پانی لاون دی واری اے۔ جے میں ویلے سِر اوتھے نا نہ اپڑیا تاں فیر مزارعے گوہ نال کم نئیں کرن گے۔"

عزت بیگ سر ہلاندا ائے۔ اوہدے بلھاں تے ایہہ الفاظ تھرکدے نیں۔

توں ٹھیک آکھنا ایں۔ سیانیاں دا کول اے "کھیتی کھسماں سیتی"۔ بے فکر ہو کے جا پر کسے نال کپت کرن دی لوڑ نئیں۔ چھیتی مڑن دا چارا کریں۔

میں اج راتیں حویلی وچ ای سوواں گا۔"

سلطان بیگ نال گل کر کے عزت بیگ اک چمڑے دا بیگ اپنی بیوی نوں پھڑا کے ایہہ تاکید کردا ائے۔

"مریم۔ ایہدے وچ اِک لکھ روپے دے کرنسی نوٹ نیں نویں پلس چوکی دی تعمیر دا کم کرن والا اے۔ راجاں مزدوراں تے سامان دی پے منٹ کرن لئی محکمے نے مینوں ایہہ رقم دتی اے اپڑلے کمرے دے سیف چ گہنے تے ہور نقدی پئی اے۔ توں ایہہ رقم دی اوہدے وچ رکھ آ۔

چار پنج دیہاڑے مگروں ایہدی لوڑ پوے گی۔"

مریم جھبٹ اپنے خاوند دی ہدایت تے عمل کرن لئی اٹھدی اے۔ اتے سلطان بیگ اوہنوں بھرویں نظر نال ویکھ کے حویلی چوں باہر ٹر جاوندا اے۔

۱۵

سُلطان پُور پنڈ دی حد دے نال اک وگدی ندی دا پانی رات دے ہنیرے وچ سپ وانگوں شوکدا اے۔ ندی دے اُرلے پاسے ہرے بھرے کھیت اتے پارلے کنڈھے تے اک پکّیاں اِٹاں دے، دو منزلہ کوٹھے دے سوا چوکھی دور تیکر ہور کوئی عمارت نظر نہیں آوندی۔ کوٹھے دے چوبارے دی ندی ول کھلن والی اک باری بند دِسدی اے۔ اتے پانی دیاں چنچل لہراں اِٹاں دی کندھ نال کھیہہ کے لنگھدیاں نیں۔

وگدی ندی سُلطان پُور نے اُچے پنڈ نوں وکھو وکھ کر دی اے۔ اوہدے پارلے کنڈھے تے نظر آون والے کوٹھے توں اُچے پنڈ دے ڈاکو پہلے مورچے دا کم لیندے نیں جدوں پُلس دی واہر پیندی اے۔ اوہ سبھے اوس کوٹھے وچ اکٹھے ہو کے اوہدا مقابلہ کردے نیں۔ اتے کسے نوں اک قدم دی اگانہہ نہیں ودھن دیندے اگے پچھے اوس کوٹھے چہ ڈاکوواں دا اِنکا سردار نتھو رنگڑ اپنے اک بدکردار ساتھی ''پرلا ٹھو'' نال شراب پی کے زناویاں ذلیل واردا تاں کردا اے اوہناں دے اک پچھے کالے بوچڑ دے سِوا اُچے پنڈ دا ہور کوئی وسنیک ایس راز توں واقف نہیں ہوندا۔ اُسچے پنڈ دا وڈا سردار شیر دکدے کدے پہلے مورچے چہ پھیرا پاوندا اے۔ اتے نتھو رنگڑ تے کالا بوچڑ اوہنوں اپنیاں خطرناک وارداتاں دا پتہ نہیں لگن دیوندے۔ اوہناں نوں اُچے پنڈ دا جیہڑا دی وسنیک اپنے گجے رازاں توں واقف ہوندا جاپدا اے اوہنوں اوہ سردار شیر دے نیک ایڑن توں پہلاں ای ڈونگی ندی وچ ڈوب کے غرق کر دیوندے نیں

نتھو رنگڑ تے کالے بوچڑ نوں شراب پیون تے پرلا ٹھو لئی نویں توں نویں کڑی اغوا کرن دے سِوا دنیا دے کسے ہور کم نال کوئی واسطہ نہیں ہوندا۔ ایہہ دو نویں رات دِینہہ پنڈ دے پہلے مورچے چہ سوندے بہندے نیں۔ پرلا ٹھو ناریاں دی چھاویں اوتھے اپڑدا اے۔ نتھو رنگڑ تے اوہ شراب دے نال اِک چھوٹی الھڑ مٹیار دے جُسے دی رَت دی پیندے نیں۔ اتے پرلا ٹھو دُوجی رات دی عیاشی لئی چوکھی رقم دے کے سر گھی دیلے

اوہنھوں ترڑ جاندا اے۔

الیہراں اوہ شرابی، فسادی، امن دے ویری، قاتل ڈاکو، اک ورہے دے تن سو سٹھ دیہاں چہ کئی جوان کڑیاں دی رت چوس کے اوہناں دے بے جان جُسے وگدی ندی دے وِچ روڑہ چھڈدے نیں۔ پرلاٹھو کسے نوں دی نتھو رنگڑ دے سوا اپنے گھر بار تے تھاں ٹھکانے بارے کجھ نئیں دسدا۔ اپنے پنڈ دا وڈا سردار شیر دلیس اہنیاں ای جاندا اے پئی پرلاٹھو ناں دا اک بندہ پلس دے چھاپے وِچ ڈیگے توں پہلاں خبر دے کے کئی وار اوہدے ساتھیاں نوں گرفتار ہوون توں بچا چکیا اے۔ کالے بوچڑ نوں دی نتھو رنگڑ کولوں پرلاٹھو بارے کوئی گل پچھن دی کدے جرأت نئیں ہوندی۔

پرلاٹھو اک خفیہ سرنگ دے رستے اپنے پنڈ دے پہلے مورچے تیک اپڑ دا اے۔ جہدے دوجے رستیاں راہیں اپنے پنڈ دے ڈاکو اک ہمسائے ملک دی حد وِچ وڑ کے سمگلنگ دا دھندہ کردے نیں۔ اتے پلس دی بھردیں داہر کولوں بچن لئی وی اوہناں نوں اوہ اک قلعے دا کم دیوندی اے۔

ڈاکوواں دے اوس پہلے مورچے دے پچھواڑے گمھاں دے پچھے بیٹھ کوڑے تیل دا دیوا بلدا اے۔ اودہرے بنے چانن چہ مشکی تے چٹے رنگ دے دو گھوڑے نظر آوندے نیں۔ کوٹھے دے اندر نتھو رنگڑ اک پھل ورگی مٹیار نوں گلبھڑی وِچ لے کے مدھول دا لیئے۔ کڑی دے چہرے دا رنگ پیلا پھٹک تے نتھو رنگڑ دیاں اکھاں انگاریاں وانگوں بھخدیاں نیں شراب دی بوتل اوہدے دے اگے پئی اے اتے اوہدے ہتھ جوان کڑی دی سویل چھاتی تے ہتھوڑیاں وانگ وجدے نیں۔ کرلاٹی ترڑفدی، پھڑکدی، ہنرلے پاوندی اے۔ پر اوہ بدمست شرابی اوہنوں اپنی گلبھڑی چوں نکلن نئیں دیندا۔

جھٹ کو پچھوں کالا بوچڑ اوتھے اپڑ کے سرکاری اشتہار نتھو رنگڑ نوں وکھاوندا اے اوہدے پنجے ڈھلے پے جاندے نیں۔ اتے الھڑ مٹیار اپنا آپ چھڑا کے کمان چوں نکلے ہوئے تیر وانگوں بوہے ول نسدی اے۔ کالے بوچڑ دے قدم اوہدے ول ودھدے نیں۔ پر اوہ ولچ پیاں اوہدے ہتھ نئیں اوندی۔ ذرا کو چر پچھوں گھڑم دی اک واج فضا وِچ گونجدی اے۔ اتے فیر وگدی

نی دیاں چھلاں اوس گڑی دے بے جان جُسے نوں کُھر ڈلے کے چھم چھم ہنجو کیر دیاں نیں نیتھو رنگھڑتے کالے بوچڑ نوں اوہ گڑی دے ڈُب مرن دا ذرا دی ملال نئیں ہوندا۔ اوہ ایہو سوچیدے نیں پئی اوح دا شکار انیویں ای ہتھوں نکل گیا۔ نتھو رنگھڑ سرکاری اشتہار دا ایہہ مضمون بڑی گوہ نال پڑھ دائے

"اخیری موقعا"

"دُدھ نوں ودھ سختی دا قدم چکن توں پہلاں اُچے پنڈ والیاں نوں ایہہ دس دِتا جاوندا اے پئی اوہ چار دیہاڑے وچ لُٹ مار دیاں وارداتاں چھڈ کے حکومت دے وفادار رہن دا پکھ کر لین۔ حکومت اوہناں نوں چوکھی رقم دیون توں وکھ دس مربے زمین دی دین دا وعدہ کر دی اے جیہدی پیداوار پاروں اوہ اپنی حیاتی دے دیہہ عزت آبرو نال گزار سکدے نیں۔ ایہہ اخیری موقعا اے جے اُچے پنڈ والیاں ایہدے تے پہلاں وانگوں گوہ نا نہ کیتی: تاں فیر پلس اوہناں نوں گرفتار کر کے ڈاڈھی سخت سزا دیون تے مجبور ہو جاوے گی۔

انسپکٹر جنرل پلس پنجاب ولوں

سرکاری اعلان۔

سرکاری اشتہار دے الفاظ نتھو رنگھڑ دیاں اکھاں وچ کنڈیاں وانگوں رڑکدے نیں۔ اوہ گردے وچ آکے اشتہار دے ٹوٹے کر دیوندا اے۔ کالے بوچڑ نوں اوہدے نال کوئی گل کرن دی جرأت نئیں پیندی۔ ذرا کو چر اچھپرں سنڈھے وانگوں پھٹیا ہویا کھسری پگ تے نکی نکی داڑھی والا اک پنیڈ دبندہ اوتھے اپڑدا اے۔ نتھو رنگھڑ دیاں اکھاں اوہدے نال چار ہوندیاں نیں۔ اننے کالا لو چر جھٹ باہر نکل جاندا اے نتھو رنگھڑ دے بُلھاں اُتے ایہہ الفاظ تھر کدے نیں۔

پرلا تھو! حکومت ولوں چھپ والا سرکاری اشتہار پڑھ کے میری شراب دا سارا نشہ لہہ گیا اے۔ اشتہار دا مضمون ساڈی رنگ رلیاں تے عیشاں بھری حیاتی دی موت دا پروانہ اے۔ سردار شیرو ایہدے تے دستخط کرن لگیاں ذرا جناں دی چر نئیں لاوے گا۔ اوہ تاں پہلاں ای حکومت نال اجیہا سمجھوتہ کرن دیاں سوچاں پیا سوچدا رہندا اے۔ اوہنوں اپنے ارادے توں

باز رکھن لئی مینوں تن بینے ڈاڈھے جتن کرنے پئے نیں، ہن اوس نوں حکومت دل چھلی دا ہتھ ودھاون نوں ڈکنا میرے وس دا روگ نہیں۔ اوہ میری اک نہیں منے گا۔ حکومت نال چنگے تعلق ہوون پاروں لوکی شیرو دی بڑی عزت کرن گے۔ پر ساڈیاں خطرناک وارداتاں دے بھیت کھلن مگروں اوہناں دے دلاں وچ نفرت تے حقارت دی اگ بھڑکے گی اساں جے ہن اپنے بچاء دا چارا ناہنہ کیتا تاں فیر کتے دی موت مارے جاواں گے۔ مینوں اپنی تے تیری حیاتی خطرے وچ جاپدی اے۔

پرلاٹھو ایہہ ساری گلاں گوہ نال سن کے نتھو رنگڑ نوں آکھدا ئے۔

توں ٹھیک کہنا ایں۔ میرا وی ایہو وچار اے۔ پر گھبران دی لوڑ نہیں۔ میں اک چنگا توڑ سوچ کے ایتھے آیا آں۔ اوہنوں ورتن پاروں اسیں خطرے چوں انج نکل جاواں گے، جیویں مکھن چوں وال نکلدا ئے۔ توں میرا ایہہ رقعہ سردار شیرو ٹھیک اپڑا دے۔ حکومت نے شیرو نوں کوئی فیصلہ کرن لئی چار دیہاڑ دی مہلت دتی اے۔ میں ایہہ مہلت مکن توں پہلاں ای ایجیہا چکر چلاواں گا، جیہڑے شیرو تے حکومت وچکار نفرتاں دی کندھ بن جاون گے فیر ناہنہ رہوے گا بانس ناہنہ وجے گی بنسری"۔

نتھو رنگڑ جھٹ پرلاٹھو دے ہتھوں رقعہ پھڑکے اوہنوں گوہ نال دیکھدا اے۔ اتنے چر کارے بوچڑ دے ایہہ الفاظ اوہدے کناں ٹھیک اپڑدے نیں۔

"نکے سردار جھتی نال ڈیرے تے اپڑو۔ رحمت ماشکی وڈے سردار دا ایہہ سنیہا لے کے آیا اے"

پرلاٹھو نے نتھو رنگڑ گھابری ہوئی نظر نال اک دوجے ول دیکھ کے جھٹ کوٹھے چوں باہر نکل دے نیں۔ رحمت ماشکی باہر کھلا بڑی گوہ نال پرلاٹھو ول دیکھدا اے پر اوہ تے نتھو رنگڑ آپس وچ کوئی گل نہیں کر دے۔ پرلاٹھو تیزی نال قدم ودھا کے رات دے ہنیرے وچ گم ہو جاندا اے۔ اتے نتھو رنگڑ خشکی گھوڑے تے بہہ کے شیرو دے ڈیرے دا رخ کر دا اے

"یار کالیا۔ ایہہ بندہ کون سی۔ میں اوہنوں ایجیہے بنڈ دے پہلے موڑ تے سوچ اج توں پہلاں کدے نہیں دیکھیا۔ مینوں ڈاڈھی قہر بھری نظر نال دیکھ کے لنگھیا اے؟

رحمت ماشکی حیران ہو کے کالے بوچڑ کولوں پرلا ٹھو بارے پچھدا اے۔

لا دے پچھڑ سو ہودے گا کوئی نکے سردار دے ملنڑ والا۔ ساہنوں کیہ۔ آتوں دوویں یار اندر بہہ کے گلاں باتاں کریئے۔

کالا بوچڑ گل ٹال کے رحمت ماشکی نوں جھٹ اندر لے جاوندا اے۔

کالا بوچڑ تے رحمت ماشکی اکو پنڈ دے وسنیک ہوندیاں دی اپنے کجھ راز اک دوجے کولوں لکاوندے نیں۔ دوہاں دے فعلاں چہ چوکھا فرق جاپدا اے۔ کالا بوچڑ زنا تے شراب دا رسیا۔ اتے رحمت ماشکی بڑا جتی ستی شراب واناں لینا دی پسند نہیں کردا۔ ایس توں دکھ رحمت اپنے سوجھوان سردار شیرو دے پچھلے کماں چہ بھر واں حصہ لیندا اے پر اکھڑ نمقو رنگڑ دے حمایتی کالے نوں بھلے بُرے دنج تمیز کرن دا کدے خیال دی نہیں آوندا دوویں اپنی جنم بھومی، اُچے پنڈ وچ بچپن دیاں کھیڈاں کھیڈ کے جدوں جوان ہوندے نیں، تاں فیر بدی دی کالخ اک دے متھے اُتے کلنک دا ٹکا لادیوندی اے۔ اتے دوجے دی حیاتی دے باغ وچ نیکی دے پُھل کھڑکے مہکن لگ پیندے نیں۔

کالا بوچڑ اپنے لنگوٹیے یار رحمت نوں کول بہا کے شراب دی پوری بوتل مُکا چھڈ دا اے۔ اخیری پیگ پیون لگیاں اودے ہتھ کمبدے نیں۔ رحمت ماشکی چُپ چاپ بیٹھا بٹ بٹ اودے ول تکدا اے۔

"کیہ پیا سوچنا ایں رحمنا۔ کوئی گل بات کر یار؟"

کالا بوچڑ آکھدا اے۔

"کجھ دی نہیں یار کالیا۔ اج اینویں دماغ وچ ایہہ خیال آگیا اے پئی تیرے جوانی چہ اے ہتھ کمبن لگ پئے نیں۔ بڈھاپے دا بھار کیویں چکیں گا"؟

رحمت ماشکی دا ایہہ جواب سن کے کالا بوچڑ کہندا اے۔

"اوئے یار ساہنوں اپنی جوانی سوہنیاں مٹیاراں دیاں اکھاں تے شراب دیاں بوتلاں وچ ڈوبن دے۔ جدوں بڑھاپا آوے گا اودے نال دی نبڑ لواں گے۔ چھڈ ایہناں گلاں نوں وارث شاہ دا کوئی چوندا چوندا شعر سُنا"

"نئیں بھئی! جد توں پیر وارث دے اچے سچے کلام نے عمل ای نئیں کردا تاں فیر اوہدے سنن دا کیہہ فایدہ"۔

رحمت مانشکی تیوری تنے وٹ پا کے آکھدا اے۔

"یار رحمتا! سارا جگ سانہوں بُرباں کہندا اے۔ پر توں کجھ دنج بہہ کے ساڈی داڑھی دا نہ کھو! ایسیلے دو بول سُنادے۔ تیرے مونہوں سید بادشاہ دا کلام سُن کے ساڈے گناہواں دی اگ چہ بلدے دل نوں ذرا کو ٹھنڈ پے جاوندی اے"۔

کالے دے مونہوں اپنی وڈیائی سُن کے رحمت مانشکی بڑا ای پُھلدا اے۔ اتے اوہدے بلھاں تے ایہہ الفاظ تھر کدے نیں۔

ہلا ایہہ گل اے۔ لے فیر سُن۔ شاعراں دے پیر دا ایہہ مصرعہ

" وارث فعلاں دے نال خراب ہوندے

بندے پاک گناہ تھیں جمدے نیں۔

"آہا! بھئی واہ! جی اوئے رحمتا! جی۔ دل خوش کر دِتا ای"۔

کالا بوچڑ جھوم جھوم کے مصرعے دی داد دیندا اے۔ اتے فیر رحمت مانشکی دے ایہہ بول اوہدے کناں تیک اپڑدے نیں۔

" جے توں شراب چھڈ کے ایس مصرعے تے گوہ کریں تاں فیر تینوں ہور دی لوہنا سواد آوے۔ درویش دا کلام صوفی حالت دِچ سُننا چاہیدا اے۔

" اوئے بس بس یار۔ توں مصرعے دی گل کر شراب نوں۔ اپنی حیاتی چہ اک داری دی نئیں پیتی۔ تینوں ایہدے نشے دی کیہہ سار اے"۔

کالا بوچڑ بھیڑا جیہا مونہہ بنا کے آکھدا اے۔

یلی بھا توں اک داری نئیں پنجی پراہنوں پی کے للکارے مارن والیاں نوں چھتر پیندے کدی داری دیکھے نیں۔ میں تاں ایہہ جانتا آں پئی جنہوں ادھ سیر دہی تے ادھ سیر دودھ دا ادھ رڑکا پی کے جو نشہ آندا اے ایہہ کوڑے پانی دیاں دو بوتلاں پی کے دی تینوں اوہ نصیب نئیں ہو سکدا۔ جے نئیں اعتبار تے ازما کے دیکھ لے۔ ہتھ کنگن نوں آرسی کیہہ"

رحمت ماشکی وچاں اہیہ گلاں کا ہے نوں تکھے تیراں وانگوں لگدیاں نیں، اوہ غصے وچ آکے کہ "اوئے اتوں تاں وکیلاں والی جرح کرن لگ پیا ایں: تینوں ساری عمر ادھ رڑکا پی کے گراڑے مارن دے سوا ہور کجھ دی نیئں لبھا۔ ساہنوں شراب دے نشے وچ گل دنیا چھوٹی نظر آندی اے۔ اساں شرابیاں نوں چھتر مارن والا جائے تیکر کوئی نیئں جمیا۔ ساڈاناں دے سکے ماتواں اپنے بال ڈراندیاں نیں۔ ساڈے ساہمنے کسے نے اکھ اُچی کرکے اپنی دھون لوانی ایں" تیرے موہنوں چھتراں داناں سن کے میرا جیا پھڑکن لگ پیا اے۔ جے تیری تھاں تے ہور کوئی اجیہی گل کردا تاں ہیں اوہدی جیبھ کھچ لیندا۔ رحمتا! ہیں لنگوٹیا یار سمجھ کے تیرا لحاظ کیتا اے۔ اگے توں ایہو جیہی گل ناں نہ کریں۔ توں ساہنوں شراب دی تھاں ادھ رڑکا پین دی صلاح دے کے بزدل بنا ون دا چارہ کر رہیا ایں۔ تینوں ایہہ اکا پتہ نیئں ہے کہ شراب نال تاں ساڈی دنیا دس دی اے۔

رحمت اپنے شرابی یار دیاں تلخ گلاں دا برا نیئں مناوندا۔ اتے اوہنوں آکھدا ئے شراب نے تیری مت مار دتی اے۔ کالیا! اپنے ڈنڈاں تے اینا مان ناں نہ کر توں ایس دنیا چہ ہمیشاں بہہ نیئں رہناں، پیر وارث دا ایہہ قول نیئوں سُنیا؟

اک دم دی وارثا کھیڈ دُنیا۔

رب بے وارث کر مار دا ئے۔

کالا بوچڑ فیر ایہو رٹ لاوندا ئے

سید بادشاہ دے قواں توں میری جان دی قربان اے پر "رحمتا" ہیں اک واری فیر تینوں آکھناں آں پی شراب دا طعنہ دیکے توں ساڈی دُکھدی رگ نوں ناں نہ چھیڑ۔ ساہنوں اپنے حال وچ مست رہن دے۔ تینوں یار دی یاری نال مطلب اے۔ اوہدے عیباں نال نیئں۔

" ایہہ تاں اوہو گل اے پنچاں دا آکھیا سر متھے۔ پر نالہ اوتھے ای۔ راحمت ماشکی دا ایہہ جواب سن کے شرابی کالا بوچڑ اپنے وس وچ نیئں رہندا۔ اتے للکارا مار کے آکھدا ئے "ٹٹے ہوئے چھتر وانگوں ودھدا ناں نہ جا اوئے رحمتا! تینوں شیر دے سرتے چڑھا ھنڈ یا

اے ۔ ایہو جہیاں گلاں شیر دے ڈیرے تے بہہ کے کریا کرے۔ "سردار شیر د آکھ اوسے کہیا! وڈیاں داناں ادب نال لئی دا اے۔ پنجاب دے اک اُچے تے وڈے بلے شاعر مولوی غلام رسول ہوریں فرماندے نیں۔

بے ادباں مقصود نا ہنہ حاصل نا ہنہ درگاہے ڈھوئی ۔

ایہہ بول شرابی کالے بوچڑ دے دل نوں ڈاڈھی بھیج یاد ندے نیں ۔ اوہدے ذہن وِچ جھٹ ایہہ خیال آوندا سی۔ پئی مینوں اُچے بندے دے وڈے سردار شیر دی اوہدے اتباری بندے رحمت ساہمنے بے ادبی نئیں سی کرنی چاہیدی ۔ اوہ کجھ سوچ کے جھٹ کور پچھوں آکھدا ہے ۔

" مینوں معاف کریں رحمتا! نشے وچ میرے موہنوں کجھ کوڑیاں پھکیاں گلاں نکل گئیاں نیں ۔ میں سویرے صوفی حالت وچ تیرے کولوں مولوی غلام رسول ہوراں دا کلام ضرور سُنا گا۔ نوں اوج رانیں ایتھے ای سوں۔"

کالا بوچڑ تے رحمت مانشکی دونویں لنگوٹیے یار ایہہ گلاں باتاں کر کے گوڑھی نیندر سوں جاوندے نیں

۱۶

نتھو ڈنگڑ دا مُشکی گھوڑا اک اُچے ٹِلے توں لنگھ کے سنگھنے رُکھاں دے وِچو وِچ نکی جہی پگڈنڈی تے دوڑ دا ائے۔ رُکھاں دا سِلسلہ مُکدا ای اک نویکلی تھاں دے کول اپڑ کے گھوڑے دے قدم رُکدے نیں۔ اوس تھاں توں ذرا کو پرانہہ اوسی رات ویلے سردار شیرو دے ڈیرے چہ بلدیاں مشالاں دے چانن نال دِینہ چڑھیا جاپدا لئے۔ اُچے پنڈ دے وسنیک دونالیاں بندوقاں موہڈیاں تے دھر کے اپنے سردار دے آلے دوالے بیٹھے بڑے خوش دِسدے نیں۔ نتھو ڈنگڑ اپنے سِر توں کالا منڈاسا لاہ کے پیدل ڈیرے ول ودھدا ائے۔ بندوقاں والے بوہتے لوک اونہوں ویکھ کے اُچی اُچی "سردار شیرو۔ زندہ باد!!" دے نعرے ماردے نیں۔ نتھو اوہناں ول قہر بھری نظر نال جھات پا کے شیرو نوں سلام کردا ائے۔ اتے سردار شیرو دے بُلھاں اُتے ایہہ الفاظ تھِرکدے نیں۔

"جی آیاں نوں۔ نتھو اج سرکاری اشتہار راہیں تینوں حکومت دے نویں اعلان دا پتہ لگ ای گیا ہووے گا۔ سبھے ساتھیاں نے اونہوں پسند کر کے حکومت دے وفادار رہن دا فیصلہ کیتا لے۔ ہن لُٹ مار تے چوری چکاری دی کوئی واردات نئیں ہونی چاہیدی۔ اسیں کل ای "مرزا عزت بیگ" نوں اپنے اخیری فیصلے دی خبر دیون دا ارادہ رکھنے آں۔ اج توں پنجی ۲۵ ورھے پہلاں میں پنجاب دی دھرتی دا امن برباد کرن والے غیر ملکی سامراجیاں نوں للکاریا سی۔ اوہناں مینوں تے میرے ساتھیوں نوں ڈاکو بنن تے مجبور کر دِتا۔ اوہناں ظالماں دا مقابلہ کر دیاں میری جوانی بیت گئی۔ اتے میرے کئی جگری یار میتھوں وِچھڑ گئے۔ جنہاں وِچ تیرا پیو وی شامل اے۔ میں اوس انکھی جوان نوں حیاتی دے اخیری ساہنہ تیک نئیں بھُل سکدا۔ توں میرے اوس یار دی نشانی ایں۔ میں اک ورھا پہلاں نواں وطن "پاکستان" بندیاں سار ای اوس خفیہ سُرنگ نوں بند کر دِتا سی۔ جہدے وِچ ظالم سامراجیاں کولوں بچن لئی اسیں پناہ لبھدے ساں۔ ہُن ساہنوں اوہدی کوئی لوڑ نئیں۔ حکومت نال صلح دا اعلان ہو دن مگروں اُچے پنڈ دے وسنیک اپنے وطن چہ ہر تھاں تے آزادی نال آ جا سکدن

گے۔ اوہ ٹرنگ سامراجی دور دی یادگار اے۔ ہن اوہدا ناں نشان وی باقی نئیں رہنا چاہیدا۔ تہاڈے وچوں کوئی وی بندہ اوس پاسے جاون دا چارہ نہ کرے۔ ساہنوں اک مدت مگروں آزادی دا ساہ لینا نصیب ہویا اے۔ اسیں سبھے رل کے اپنے دیس دی ودھ توں ودھ خدمت کراں گے۔ میں ایہو دسن لئی رحمت نوں تیرے ول ٹوریا سی۔ توں ڈیرے اپڑن چہ اینا چر کیوں لایا اے؟!!

نتھو رنگڑ اپنا سجا ہتھ اگانہہ ودھا کے آکھدا اے۔

"سردار مینوں پرلاٹھو دے ایس پنیہے دی اُڈیک سی"۔

شیر دا اوہدے ہتھوں اک کاغذ پھڑ کے پرلاٹھو دی تصویر اتے نال اوہدی ایہہ تحریر ویکھدا اے۔

"حکومت دے نویں اعلان بارے کوئی فیصلہ چار دیہاڑ دی سوچ وچار مگروں کرنا چاہیدا اے۔ ایہناں اُچے پنڈ دے وسنیکاں دی حکومت دی نظر چہ بڑی عزت ہووے گی۔ میں ایہہ گل حکومت تے سردار شیرو دی بھلائی واسطے آکھ رہیا آں!

پرلاٹھو!

سردار شیرو نوں ایہہ الفاظ ڈاڈھی حیرانی وچ پا دیندے نیں۔ نتھو رنگڑ چوراکھیں اوہدے ول ویکھدا اے۔ دُوجے لوک چپ چاپ بیٹھے دوہاں دی گل بات بڑی گوہ نال سُندے نیں۔ شیرو کجھ سوچ کے ذرا کو چر پچھوں آکھدا اے۔

"تینوں میں کئی واری تاکید کر چکیاں آں۔ پئی پرلاٹھو دے تھاں ٹھکانے دا ٹھیک ٹھاک پتہ لا کے مینوں دس۔ ایہہ بندہ تیرے تیک ای اپڑدا اے۔ میرا ایہدے نال کدے وی ٹاکرا نئیں ہویا۔ ایس گل وچہ کیہہ بھید اے؟ آخر ایہہ ہے کون۔ اتے ساڈے نال اینی ہمدردی کیوں کردا اے؟" نتھو مکار دے بلھاں تے ایہہ الفاظ تھرکدے نیں۔

"سردار تہاڈے حکم موجب میں ڈاڈھے جتن کیتے نیں۔ پر ایہہ کم اج تیکر میرے کولوں توڑ نئیں چڑھیا۔ اج وی پرلاٹھو نال گل ہوئی سی۔ اوہنے پہلاں وانگوں ایہو جواب دِتا

اے۔ پئی ہن چھیتی ہیں آپ سردار دی خدمت وچ حاضر ہو کے اپنے بارے بھُ کجھ دس دیاں گا۔ ساہنوں اوہدی گل تے ایس لئی اتبار کرنا پیند ائے پئی اوہنے ساڈے نال کدی دی وھرو نئیں کیتا۔ پُلس دے چھاپے دی کئی واری ویلے توں پہلاں خبر دے کے اوہ ساہنوں موت دے موہنہ چہ جاون توں بچا چکیا اے۔ اوہدے ساڈے تے بڑے احسان نیں۔ اوہناں احساناں پاروں میں سختی نال اوہدے کولوں تھاں ٹھکانے بارے پچھن دا چارا نئیں کردا۔" سردار شیرو ایہہ جواب سن کے سوچیں پے جاوند ائے۔ پربیا وچ بیٹھے نتھو رنگڑ دے دو وڈے حواری بڑی گوہ نال اوہدے ول ویکھدے نیں۔ نتھو رنگڑ اکھاں آتانہہ نئیں چکدا جھٹ کو پچھوں سردار شیرو آکھد ائے۔

"اچھا تیرے کہن موجب پر لاٹھو دی گل من لینے آں۔ جتھے اینی مدت لنگھائی اے! چار دیہنہ ہور سہی۔ حکومت نے ساہنوں چار دیہنہ دی مہلت چنگی دتی اے۔ وو آس چہ بیت جاون گے!! اتے دو اڈیک وچ۔ بندے دی حیاتی دا دی ایہو حال اے۔ پر توں ہن جنی چھیتی ہو سکے۔ پر لاٹھو نوں میرے نال ملاون دا چارہ کر۔ چار دیہنہ دی حیاتی دا کیہہ بھروسا! کدرے اڈیک وچ ای ایہہ مدت ناں بیت جاوے۔ رب راکھا"

سردار شیرو دے نال بوہتے لوک اپنے اپنے گھراں نوں ٹر جاوندے نیں۔ نتھو رنگڑ تاپیہہ وڈے حواری پینو۔ جابرا تے کجھ ہور بندیاں نوں سینت مار کے ٹرک لیند ائے۔ اتے۔ ایہہ سبھ ڈیرے نوں پرانہہ نویکلی تھاں تے بہہ کے سردار شیرو دے خلاف سازش کرن دا منصوبہ پکاوندے نیں۔ نتھو رنگڑ اوہناں نوں آکھد ائے۔

"بیلیو! میں تہاڈوں اکٹھیاں کر کے ایہہ دسناں چاہناں آں۔ پئی اج دا نواں اعلان حکومت دی اک ڈھنگی چال اے۔ ساڈے ویری چکمہ دے کے ساہنوں مار مکاون دا چارا کر رہے نیں۔ اوہناں دھوکھے بازاں کولوں اپنا آپ بچاون لئی سوچ وچار کر و۔ نئیں تاں بن آئی موتے مارے جاو گے تہاڈے ورگے گبھرو جوان ہر ماواں روز روز نئیں جمدیاں۔ مینوں تہاڈیاں من موہنیاں شکلاں تے ڈاڈھا ترس آوندا ائے۔ پر حکومت دے چمچے تہاڈے نال ذرا جنی وی ہمدردی نئیں رکھدے اپناں ناں اُچا کرن دی خاطر اوہ تہاڈوں قربانی دے بکرے بناون لئی تیار ہو گئے نیں۔ اوہناں نوں

وکھ اساں ساریاں نوں مشکلاں وچوں کڈھن لئی ایسلے اک اجہیا بندہ ڈاڈھے جتن کر رسیا اے جدی شکل تساں کدی وی نہیں ویکھی۔ پر اوہدیاں قربانیاں دا حال چنگی طرحاں جان دے او۔ اوس انکھی جوان دا ناں "پرلاٹھو" اے۔ اوہدی طفیل اسیں اک ورھے توں عیش پئے کرنے آں! ورھامیلاں لُٹ دے سارے مال اُتے ویری سجن بن کے قبضہ کر لیندے سن۔ اتے ساہنوں کجھ وی نئیں سی لبھدا۔ سوجھوان پرلاٹھو نے ساہنوں اپنا حق اوہناں کولوں منگن دا نئیں بھون دا وَل دسیا۔ ورھامیلاں رات نوں ویریاں دے ڈیرے تے رناں نچدیاں تے شراباں دے دور چلدے سن۔ اتے اوسلے ساہنوں دُور دُوراڈے وار داتاں کرن لئی بھیج دتا جاندا سی۔ پر ہن اوہناں وانگ رات ویلے ساڈی مجلس وی اندر دا دربار جاپدی اے۔ ساڈیاں ایہہ سبھے رنگ رلیاں پرلاٹھو دے دم قدم نال قائم نیں۔ اتے ایہناں نوں قائم رکھن لئی ساہنوں اوس سوجھواں دے اشارے تے چلنا چاہیدا ائے۔

مکار ٹھوٹھور نگڑدی لچھیدار گل بات سن کے بدھے سادے پینڈو عش عش کر دے نیں۔ اوہناں دے للکاریاں تے بڑھکاں دی واج اپنے گھراں چہ گھوک سُتے شیرو تے اوہدے ساتھیاں دے کناں تیک نئیں اپڑدی۔

اک جوان للکارا مار کے اُچی واج نال بولدا ئے۔

"رکھے سردار! اسیں شیرو دی تھاں "پرلاٹھو" نوں اُچے پنڈ دا وڈا سردار دیکھنا چاہنے آں۔ اوہدے نال دُوجے آدمی اپنیاں بندوقاں تان کے رولا پاوندے نیں۔ ٹھیک اے! ٹھیک اے! ٹھوٹھور نگڑ اوہناں دی ہاں نال ہاں ملا کے کہندا ئے۔

"میرے شیر دل بیلیو! تُسی جو چاؤ گے۔ اوہوا ای ہووے گا۔ کالا، پیٹو، جابر اتے میں تہاڈے موہڈے نال موہڈا جوڑ کے، پرلاٹھو نوں اُچے پنڈ دا سردار بناون لئی ویریاں نال لڑاں گے۔ تُسی اپنیاں دونالیاں چنگی طراں لشکالو۔ ایہناں دیاں لشکاں ویکھ کے ویریاں دے دِل کنب جاون۔ پرلاٹھو دی ہدایت ملدیاں سار ای اسیں تھرتھل پادیواں گے۔ اُچے پنڈ دے بزدل سردار نوں اپنی جان بچاونی مشکل ہو جاوے گی۔ چار دیہاڑے وچ وچ اوہ ویلا آون والا اے جد اُچے پنڈ دی ہر تھاں تے تہاڈا قبضہ ہووے گا۔ اتے بزدل سردار دے سبھے ساتھی

خفیہ سرنگ وِچ بند کر دِتے جاون گے۔ میریاں گلاں حالے اپنیاں گھر والیاں نوں وی نا نہ دسنا
متاں ساڈا کوئی راز کسے دی راہیں شیرو دے کناں تیک اپڑ جاوے! اتے پرھو بجھن توں پہلاں
ای اُچکے تیار ہو جاون تینوں یاں نوں راز دیاں گلاں مشکل ای ہضم ہوندیاں نیں، ایہں تہاڈے
کولوں اپنی کوئی گل نئیں لکائی۔ ہن تسیں گھراں نوں جاوو۔ رات چوکھی بیت گئی اے۔

نتھو رنگڑ دے بھے حواری اپنیاں مشالاں لے کے ٹر جاوندے نیں۔ اوس نویکلی تھاں چہ
اکو مشال بلدی اے۔ اتے نتھو رنگڑ، جابرا تے بیٹو دے سوا ہور کوئی چوتھا بندہ اوتھے نظر نئیں آوندا
جابرا ایدھر اودھر جھات پا کے کہندا اے۔ "تیرا جواب نئیں نتھو! من گئے آں۔ توں تاں بڑا
وڈا ماندری ایں۔ منٹ سکنٹ چہ اُچے پنڈ دے زہری سپاں نوں کیل چھڈیا ای۔ پر ایہہ تاں
دس! ہُن توں کیہ کرنا ایں؟ تیرا ایہہ چکر میری سمجھ وِچ نئیں آیا!" نتھو رنگڑ بڑے غرور نال آکھدا اے۔
جابرا! توں مینوں اگے اگے تکنے گا۔ حالے تاں میں اپنے کم دا مڈھ ای بنھیاں اے۔ ایہہ کہیراں
توڑ چڑھے گا! ایس بارے میں پرلاٹھو کولوں پچھ کے دساں گا۔ توں اک دو دیہاں دی اڈیک
رکھ۔ مینوں پرلاٹھو نے اج ای سبھ کجھ سمجھا دینا سی۔ پر اوہ خانہ خراب رحمت ماشکی شیرو دا
سنیہا لے کے آ گیا۔ ایس پاروں پرلاٹھو نے میرے نال کھل کے گل نئیں کیتی۔ ایسے بھسوڑی چہ
اک ڈاڈھا چنگا شکار وی ہتھوں نکل گیا۔ میں اوہدے نال کھیڈن دی پرلاٹھو نوں اچیچی
دعوت دِتی سی۔ ہن اوہدے تے اپنے لئی اک دو سجرے جیاں دی لوڑ اے۔ جناں دے نین
نرگسی تے مکھ گلاب دے پھلاں وانگوں کھڑے ہوون۔ تینوں چھیتی توں چھیتی اجیاں سوہنیاں جوان
تے سوہل مٹیاراں دا سر بندھ کرنا پوے گا۔

جابرا ذرا کو سوچ کے کہندا اے۔

مشکل جہی گل جاپدی اے نتھو! آلے دوالے دے پنڈاں چہ ہُن کوئی جوان کڑی گھروں
باہر نئیں نکلدی۔ سوائے سلطان لوہر دے۔ پر اوتھے ساہنوں کوئی واردات کرن دا حوصلہ
نئیں پیندا۔ اوہ ایس۔ ایس۔ پی مرزا عزت بیگ دا پنڈ اے۔ اتے اوہنے آلے دوالے
دیاں چوکیاں دے ڈھیر سپاہی نویں تکیں چوکی وِچ کٹھے کر چھڈے نیں۔ ایسلے میری نظر چہ
اِکو ای تھاں اے۔ جتھوں ساہنوں بھرا مال لبھ سکدا اے۔ پر اوہدے چہ میرا دی بربر

دا حصہ ہووے گا"
نتھو رنگڑ ہس کے آکھدا ئے۔

" مینوں منظور اے۔ اسیں اوہ سجرا مال ونڈ کے کھاواں گے، پر اوہ کدرے بیڑے تیڑے ای اے۔ یاں دُور۔ توں تے ویکھیا ای ہووے گا"؟

جابرا اوہنوں ویروا کر کے دس دا ئے۔

"اپنے علاقے وچ ای اے۔ پیرو گجر دی دُوجی دھی لاڈو۔ اوہدی وڈی بھین دا جوبن جوانی توں تے پرلا ٹھوٹ پُٹ چکے او۔ لاڈو اوہدے نالوں ڈھیر سوہنی اے۔ ساہنوں جسلے آکھیں، اسیں اوہ مال چکن لئی ٹُر پواں گے"

نتھو رنگڑ گھوڑے ول قدم ودھا کے آکھدا ئے۔

"مک گئی گل۔ اوہ آزاد کبوتری ہُن چھیتی پنجرے چہ پے جاوے گی۔ ہن ہیں چلنا اں دیہہ چڑھن والا اے۔ رحمت ماشکی شیرو دے ڈیرے اپڑ کے ساڈا بھیت نا نہ کھول دیوے اوہنے پرلا ٹھوتوں پہلے مورچے چوں نکلدیاں ویکھ لیا سی۔ میں اوہنوں کسے بہانے چار دیہہ اوتھے ای ڈکی رکھاں گا۔ رب راکھا" نتھو رنگڑ دے جاندیاں سار ای جابرا تے پٹیو نرنگی بھاں وچ بلن والی مشال بجھا کے سوں جاوندے نیں۔ اتے جھٹ کو پچھوں دیہہ دا چانن ہنیرے دی چادر نوں تار تار کر دیوندا ئے۔

اُچے پنڈ دے بوہتے لوک رات نوں جاگدے؛ اتے دیہہ سارا سوں کے گذار دے نیں۔ پنڈ وچ سویر ویلے ٹانواں ٹانواں بندہ ای پھردا نظر آوندا ئے۔ بوہتیاں نوں سورج نکلے تے ڈبے دا پتہ وی نئیں لگدا۔ پنڈ دیاں بڑھیاں زنانیاں دیہہ ویلے گھراں چوں باہر نکلدیاں نیں۔ اتے اوہناں نوں شام تیکر بیبیاں وچ کم کرنا پیندا ئے۔ اوہناں دے پتر بھرا تے گھر والے رات دے ہنیرے چہ چوری چکاری دیاں وارداتاں دے سوا دیہہ نوں گھ بھن کے وی دوہرا نئیں کر دے۔

حکومت دا نواں اعلان سنن مگروں اُچے پنڈ دے ڈاکو تے[۲۵] وڈھیاں توں دیہہ نوں سون تے راتیں جاگن دی اپنائی ہوئی ریت پہلی وار توڑ دے نیں۔ پنڈ دیاں نینوہاں نوں دِس دا

جاوندا اے۔ پچی تن دیھ مگروں اوہ گھراں دے کم کاج کرن گیاں۔ اتے اوہناں دی تھاں تے بیبیاں دا کم مرد سنبھال لین گے۔ زنانیاں سردار شیرو نوں دُعاواں دیندیاں ہیں۔ اتے خوشی نال اوہناں دے پیر بھوں تے نئیں ٹکدے۔ بچے۔ بڈھے تے جوان گھبرو ایہہ خبر سن کے پھُلے نئیں سماوندے۔ پچی تن دیھ بیت دیاں ای اوہناں تے حکومت ولوں لگیاں ہویاں سبھے پابندیاں ختم جاون گیاں۔ تاں پھیر اوہ اپنے پنڈ توں وکھ ہر تھاں تے آزادی نال آجا سکن گے۔ اوہ سبھے شیرو دے ڈیرے تے اپڑ کے انج لڈیاں پاوندے ہیں۔ جیویں وساکھی دے میلے تے آئے ہیں۔

اوہناں توں وکھ پنڈ دے پہلے مورچے وچ ٹھوٹھ زنگڑ تے اوہدے حواری پُٹھے ہتھیار ورتن دیاں سوچاں سوچدے ہیں۔ اتے اپنی بھیڑی نیت بارے شیرو دے کسے بندے نال کوئی گل بات نئیں کردے۔

سردار شیرو تے اوہدے ساتھیاں دیاں گلاں باتاں ایہہ ظاہر کردیاں ہیں۔ پچی تن دیھ مگروں اُچے پنڈ دی خشحالی دے لویں دور دا مُدّتھ نجھے گا۔

اتے ٹھوٹھ زنگڑ تے اوہدے حواریاں دی خطرناک چُپ توں اِنج جاپدا اے۔ پچی تن دیھ بیت دیاں ای اک اجیہا بھچال آوے گا۔ جیہدے پاروں اُچے پنڈ دے کندھاں کوٹھے ڈھیہہ کے ملبے دا ڈھیر بن جاون گے!!

پر لاٹھو ولوں کوئی ہدایت نا مہ ملن پاروں، ٹھوٹھ زنگڑ تے اوہدے حواری چوری چکاری تے اغوا دی کوئی واردات نئیں کردے۔ سردار شیرو نوں ایہہ ویکھ کے پکا یقین ہو جاوندا اے۔ پئی میری ہدایت موجب اُچے پنڈ دا کوئی بندہ ہن کسے طرحاں دی بھیڑی حرکت نئیں کرے گا اوہنوں ٹھوٹھ زنگڑ دی حرکت بارے اکا ای پتہ نئیں لگدا۔ نا ہیہ ای اوہدے دل چہ ٹھوٹھ زنگڑ تے شبہ کرن دا کوئی خیال آوندا اے۔ تن دیھ امن چین نال بیتن مگروں حکومت ولوں ملن والی مُہلت مکن چہ اکو دیھ تے اک رات دی وتھ باقی رہ جاوندی اے۔

پر لاٹھو تناں دیھاں چہ اُچے پنڈ دے پہلے مورچے ول اک وی پھیرا نئیں پاوندا اے۔ ٹھوٹھ زنگڑ اپنے حواری کالے بوچڑ نوں اوہدی دسی ہوئی تھاں تے کئی واری بھیج دا اے۔ اخیری

پھیرے کالا بوچڑا بہہ سینہا لے کے ہپّے موہچے وچ اُبڑدائے۔

"میں اک ڈونگی سازش دا جال کھلیر چھیڑیا اے اوہدا چھیتی تہانوں پتہ لگ جاوے گا۔ میرا دوجا سینہا مِلدیاں سارا ای تُسیں جھٹ میرے کول اپڑ جانا۔ "پر لا ٹھو"

۱۷

مرزا عزت بیگ دی حویلی دے اک کمرے وچ نکا عزیز ڈاڈھا نڈھال جا پیا ائے۔ حمیدہ بانو اوہدے کول منجے تے بیٹھی چمچے نال اوہنوں دُودھ پیاندی اے۔ جگیترے نال اوہدیاں اکھیاں بھاریاں، بھاریاں لگ دیاں نیں۔ نکے نوں پھوک کے چڑھن والا بخار اوہدیاں دوں راتاں دی نیندر حرام کر دیوندا ئے۔ افضل، مریم تے مرزا عزت بیگ کمرے وچ آوندے نیں۔ افضل نکے عزیز نوں ٹیکہ لا کے آکھدا ئے، ”باجی جی ہُن خطرے والی کوئی گل نئیں۔ بخار ٹٹ گیا اے۔

حمیدہ بانو ذرا کو مسکرا کے جھٹ منجے توں اُٹھ کھلوندی اے۔ اتے فیر سبھے نوکرانی سکینہ کولوں کمرے وچ چاہ منگوا کے پیندے نیں۔ عزت بیگ کہندا ئے، ”بانو۔ مینوں بڑا افسوس اے۔ میں اپنی افراتفری وچ نکے عزیز دی خبر نئیں لے سکیا۔ میں اُچے پنڈ دے ڈاکو آں بارے ڈاڈھا فکرمند آں۔ ترے دیہاڑے بیت گئے نیں۔ حالے تیکر اوہناں نے سرکاری اعلان دا کوئی جواب نئیں دِتا۔ اَج توں ترے مہینے پہلاں اُچے پنڈ دے وسنیکاں دی حالت سدھارن لئی حکومت نے میری ڈیوٹی لائی سی۔ اوس ویلے مینوں ایہہ رپوٹاں ملیاں سن۔ پئی اوس پنڈ دا سردار شیرو پنجی ورھے افراتفری چہ گنہار ن گروں، ہن اپنے نویں وطن وچ امن امان نال رہن دا آسوان اے۔ فیر پتہ نئیں، کنے اوہوں حکومت دل صلح دا ہتھ ودھاون توں ڈگ دِتا اے۔ توں میری دھی ایں۔ ”خا کرے پئی اُچے پنڈ دے ڈاکو سدھی راہ تے آ جاون۔ ائنے میری عزت رہ جاوے۔ میں فیر نوکری توں استعفیٰ دے کے تہاڈی ”اخلاق سدھار پریہا“ دی کُھل کے مدد کراں گا۔ میرا ایکس افسر ہونا کجھ لوکاں نوں شک وچ پا دیوندا ئے۔ اوہ وی اپنی تھاں تے سچے نیں۔ پُلس والے بہتے چنگی طرحاں اپنا فرض نئیں نبھاوندے۔ اوہناں نے ایس محکمے نوں عوام دی نظراں وچ ذلیل کر چھڈیا اے۔ میرا ایمان اے۔ جے میرے وطن دی پُلس دے سبھے اہل کار رشوت خوری لے بددیانتی چھڈ کے عوام دی خدمت دا پکھ کر لین۔ تاں فیر کسے نوں کوئی جرم کرن دی جرات نئیں ہو سکدی۔ جرائم بددیانت افسراں دی ہلاشیری نال پھلدے پھُلدے نیں۔ اُچے پنڈ دے ڈاکو آں دے فتنے

نوں دی انگریزی دور دی پلس نے جنم دِتا سی۔ اج اوہ ڈاڈھا خطرناک روپ دھار کے ایسلے پنجاب دی دھرتی دا امن برباد کر رہیا اے۔"

مرزا عزت بیگ دے دل دی ڈونگھائی چوں نکلیاں ہویاں ایہہ گلاں سبھے بڑی گوہ نال سُندے نیں۔ اوہنا اِک اِک لفظ حمیدہ بانو دے ذہن دی تختی تے نقش ہو جاوندا ئے۔ ایسے وچ چھ سُلطان بیگ کمرے وِچ آکے کہندا ئے۔

"حمیدا بانو تہاڈے ناں دا ایہہ اِک رجسٹری لیٹر آیا اے۔"

حمیدہ بانو اکھاں اُتانہہ نئیں چکدی۔ اتے نیویں پا کے لیٹر دا ایہہ مضمون پڑھدی اے۔

پیاری حمیدہ بانو

بھین مریم تے اوہدا خاوند انسان نئیں، فرشتے نیں۔ رب اوہناں نوں تے تیرے موہنہ بولے بھرا افضل نوں سلامت رکھے۔ میں گناہ گار بندی اوہناں تے بھار نئیں پاونا چاہندی۔ ایہو سوچ کے میں تیرے نالوں وکھ ہوئی ساں۔ اتے اِک اٹھوارا تیرے پہلے مکان چہ گزارن دا فیصلہ کیتا سی۔ میرے دل دی خاہش اے۔ پئی توں چھیتی پنڈوں پرت آویں، تاں تیرے سامنے میرے لہو نال "اخلاق سدھار پربھا" دی بھرویں مہم دا مُڈھ بجھے۔ پر میٹوں ایہہ خاہش پوری ہوندی نظر نئیں آوندی۔ ارشاد احمد تے اوہدے جوائیاں نے میرے آلے دوالے گھیرا گھت لیا اے۔ میں تیرے اُچے سچے وچار نوں اپنا کے، بدکاری دے جس دوزخ چوں نکلی ساں اوہ فیر میٹوں اوہدے وچ ساڑن دا چارا کر رہے نیں۔ ارشاد احمد تیرے تھاں ٹھکانے دا میتھوں پتہ پچھدا ئے۔ اوہدے کولوں رشوت کھاون والے پلس دے سپاہی میٹوں تنگ کر دے نیں۔ میں کلم کلی وُوں ویہناں توں اوہناں دا مقابلہ کر رئی آں۔ ایسلے میرے تے جو بیت رہی اے امیتوں ایس بارے کدے سوچن دا خیال وی نئیں سی آیا۔ اِنج جاپدا ئے۔ جیویں چھ دیہہ ہور رکن توں پہلاں ای ویری میٹوں مار مُکا چھڈن گے۔ میرے لئی اوہناں دے گھیرے نوں توڑ کے نکلنا ڈاڈھا محال ہو گیا اے۔ میں موت کولوں نئیں ڈردی۔ سگوں جان دے کے عزت بچاون والے ایہہ سودے نوں ہن بڑا ای سستا سمجھنی آں۔ جد میں بالا خانے چہ عصمت ویچن دا دھندا کردی

سان. تاں ہوس دے پجاری سرمایہ دار اوتھے اپڑ کے تھیلیاں دے موہنہ کھول دیندے سی.
اوہناں وچوں چوکھے بندیاں نے مینوں اپنی بناون دے کئی جتن کیتے سن. پر ہن اوہ شرافت دے ٹھیکیدار
ایہو چاہوندے نیں پئی میں اک بیوی دی بجائے مڑ کنجری بن کے اوہناں دے دل پرچاون لئی
نچاں تے گاواں۔ جد میں بدکار ساں، تد اوہناں نے مینوں کدے وی بھیڑا نئیں سی آکھیا ہن
نیک بن لگی آں. تاں اوہ مینوں ذلیل، آوارہ، بدکار تے پتہ نئیں ہور کیہ کیہ کہن لگ پئے نیں
اوہناں نے طعنیاں دے تیر مار مار کے میرا سینہ چھاننی کر دتا اے۔ اتے میری راہ وچ مصیبتاں
دے پہاڑ بن کے کھلو گئے نیں۔ میرا جینا حرام ہو گیا اے۔ چنگا سی جے میں جمدیاں سار اِی
مر جاوندی۔ تینوں میرا ایہہ خط پڑھ کے دکھ تے ضرور ہووے گا۔ کیہ کراں؟ میں ڈاڈھی مجبور ہو
کے ایہہ سبھ کجھ لکھ رہی آں۔ جے میں ویریاں دے ہتھوں مر گئی" تاں ایس خط دا اِک اِک لفظ ایہہ
گواہی دیوے گا۔ پئی ایس دُنیا وچ غیرتاں عزتاں دے بیوپاری۔ اک بے آسرا انجان کڑی
نوں کنجری دے رُوپ وچ ویکھ کے بڑا خوش ہوندے نیں۔ پر کسے کنجری نوں نیک بن کے
حیاتی دے دیہہ گزارن دا حق نئیں دیوندے"۔ !!!

"گناہ گار بندی یاسمین"

یاسمین دے درد بھرے خط دا اِک اِک لفظ حمیدہ بانو دے دِل اُتے ڈاڈھی سٹ مار
دا اے۔ اوہ موہنوں کجھ نئیں بولدی۔ اتے خط مریم دے ہتھ پھڑا کے ڈونگی سوچ وچ ڈُب
جاوندی اے۔ مریم دے مگروں عزت بیگ تے فیر افضل اوس خط نوں بڑی گوہ نال پڑھدے
نیں۔ عزت بیگ ذرا کو سوچ کے آکھدا اے "یاسمین تے ایسلے بڑے ظلم ہو رہے نیں۔ اونوں
ظالماں دے گھیرے چوں کڈھنا ساڈا فرض اے"۔

"چھیتی کوئی چارہ کرو۔ نئیں تاں اوہ بن آئی موتے مر جاوے گی"۔
مریم زور دے کے کہندی اے۔ عزت بیگ گُٹ دی گھڑی ول جھات پاوندا اے۔
اتے فیر اوہدے ایہہ الفاظ کمرے وچ گونجدے نیں۔
" نئیں۔ ویری اوہدا وال وی ونگا نئیں کر سکدے۔ اوہناں دے ہتھ توڑ دتے جان
گے۔ افضل لہور جاون والی گڈی چھ جالے ادھا گھنٹہ باقی اے۔ میں اپنی جیب چہ تینوں سلیپنگ

تے چھڈکے مگروں پلیس چوکی جاواں گا۔ ریل گڈی تینوں شام ٹھیک لہور اپڑا دیوے گی۔ توں اوتھے ہوم سیکرٹری تایا رب نواز ہوراں نوں ملیں۔ اوہناں دے کہن موجب پلس تیری ہر طراں نال مدد کرے گی۔ اتے توں چھیتی یاسمین نوں ویریاں دے گھیرے چوں کڈھ لویں گا۔ اوہنوں نال لے کے کل چار وجے دی گڈی پنڈ پرت آویں۔ اُچے پنڈ دے ڈاکو آں نوں دتی ہوئی مہلت مُکن چہ کل دا دینھ باقی رہ گیا اے۔ ایس لئی میں اج دی رات پلس چوکیوں ایدھر اودھر نئیں ہو سکھدا۔ ایسے لئی میں سلطان دی منگنی دی تاریخ پچھے پا دتی اے۔ توں اپنا دوائیاں والا بیگ ایتھے ای رکھ جا۔ جے لوڑ پئی تاں مریم آپے نکے عزیز نوں ٹیکہ لا دیوے گی۔ ہن چھیتی نال سٹیشن دا رُخ کرنا چاہیدا ائے"۔

عزت بیگ، افضل تے سلطان بیگ کمرے چوں نکل کے، حویلی دے وڈے بوہے کول اپڑ دے نیں۔ عزت بیگ جیپ ول قدم ودھا کے اکھد ائے ۔

"سلطان بیگ! نکا عزیز بیمار اے۔ توں راتیں حویلی چوں باہر نا نہ جاویں"۔

سلطان بیگ کہند ائے "چنگا بھاجی میں زمین ول پھیرا مار کے ہنے پرت آواں گا۔ تسی کوئی فکر نا نہ کرو"۔ اوہدے قدم کھیتاں نوں جاون والی اک پگڈنڈی ول ودھدے ہیں۔

اتے عزت بیگ دی جیپ سٹیشن جاون والی کچی سڑک تے دوڑدی اے۔ سلطان بیگ ترکالاں ویلے مڑ حویلی وچ پرت آوند ائے۔ مریم تے حمیدہ بانو رات دی روٹی کھا کے ادھا کو پہر آپس وچ کجھ گلاں باتاں کر دیاں نیں۔ فیر مریم نکے عزیز نوں ٹیکہ لاوندی اے۔ جھٹ کو پچھوں اوہ گوڑھی نیندر سوں جاوند ائے۔ حمیدہ بانو تے مریم دیاں اکھیاں نیندر نال بھاریاں نظر آوندیاں نیں۔

"بی بی۔ برانڈے والا لاٹو بجھا دیواں"؟

نوکرانی سکینہ کمرے وچ آکے مریم نوں آکھدی اے۔

"نئیں اوہنوں بلدا رہن دے۔ توں ہن جاکے سوں جا"۔

مالکن دی ایس ہدایت موجب نوکرانی کمرے چوں باہر نکل جاوندی اے۔ مریم اپنے آپ حمیدہ بانو کولوں اُٹھ کے جانا مناسب نئیں سمجھدی۔ جھٹ کو پچھوں حمیدہ بانو دے ایہہ الفاظ اوہدے

کتاں تیک اپڑ دے نیں۔

"رات دا پہلا پہر مکن والا اے۔ تسیں وی ہُن آرام کرو"

مریم گھوک سُتے نکے عزیز تے اک جھات پا کے دو جے کمرے چہ ٹُر جاندی اے۔ اتے ڈاڈھی نیندر پاروں بے سُرت ہون والی حمیدہ بانو نوں، اپنے کمرے دے ڈھوکے ہوئے بوہے دی اندروں کُنڈی مارن دا وی خیال نئیں رہندا۔

ساری رات حویلی دے متھے تے چمکن والا بجلی دا وڈا قمقمہ تیجے پہر دی مڈھلی گھڑی چہ اپنے چیت بجھن پاروں۔ سارا پنڈ ہنیرے دے سمندر وچ ڈبا ہویا جاپدا اے۔ قمقمہ بجھا کے حویلی دا وڈا بُوہا چوڑ چوپٹ کھولن والے دی شکل نظر نئیں آوندی۔ حمیدہ بانو، مریم، سلطان بیگ تے نوکرانی سکینہ دے کمریاں وچ نکے نکے قمقمے اُسراں ای بلدے نیں۔ جھٹ کو پچھوں برانڈے دا قمقمہ وی بجھ جاوندا ئے۔ اتے چار پرچھاویں حمیدہ بانو دے کمرے اگے حرکت کردے نیں۔ اک پرچھاواں اگانہہ ودھ کے ہولے ہولے کمرے دا بُوہا کھولدا ئے۔ اندر نکے قمقمے دے چانن چہ حمیدہ بانو اپنے ویر نال گھوک سُتی نظر آوندی اے۔ تن پرچھاویں اوہدے اُتے جھکدے نیں۔ چوتھا اوس کمرے دا قمقمہ وی بجھا دیندا ئے۔ ذرا کو چر پچھوں کمرے تے برانڈے دے دوویں قمقمے فیر بل پیندے نیں۔ پر منجے تے نکے عزیز دے نال حمیدہ بانو کمرے وچ نئیں دِسدی۔

باہر حویلی دا وڈا بُوہا ڈھکا ہویا ئے اوہدے متھے دا قمقمہ وی فیر اُسراں ای چمکدا نظر آوندا ئے۔ اتے حویلی توں ذرا کو دُور چار پرچھاویں دا ورولے وانگوں اُڈدے سنگھنے کھیتاں وچ وڑ کے گم ہو جاوندے نیں۔

چوکھے چر پچھوں سنگھنے رکھاں دے اوہلے اک مشال بلدی اے، اوہدے چانن چہ جابرا نتھو زنگڑ تے پرلاڈھو دیاں شکلاں صاف صاف دِسدیاں نیں۔ چوتھا منڈا اسے والا بندہ بے سُرت حمیدہ بانو نوں موہڈیاں اُتے چک کے کھلا پرلاڈھو ول بڑی گوہ نال ویکھدا ئے۔ جابرا تے نتھو زنگڑ چار چپھیر بھر ویں نظر نال تکدے نیں۔ جھٹ کو پچھوں پرلاڈھو آکھدا ئے۔

"نتھو ایہہ سلطان پور پنڈ چہ ساڈی پہلی واردات اے۔ ذرا جی فجرے میرے ہتھوں توڑ چڑھے گی، اوہدے کارن ساہنوں چوکھا ای مال لبھے گا۔ فیر اسیں سبھے رج کے عیش کراں

گے۔ اوہ واردات کرن لئی تہاڈی مدد دی لوڑنئیں۔ تسی ایس عورت نوں اج دی رات اپنے کوٹھے دے چوبارے چہ حفاظت نال رکھو۔ تہاڈے وچوں کوئی وی میری ایس امانت نوں ہتھ ناہہ لاوے۔ ویخہ چڑھدیاں سار ای کالے نوں ایس تھاں تے بھیج دیویں۔ اوہ میرا ڈاں سنہیا تیرے تیک اپڑا دیوے گا۔"

"اسیں تیرا اشکار ٹھکانے تے پچا کے اک ہور واردات کرن دا ارادہ رکھنے آں جالے رات مکن چہ ڈیڑھ کو پہر باقی اے۔ فیر خبرے موقعا لبھے یاں ناہہ لبھے۔" نتھو رنگڑ کہندا اے۔

انٔے فیر پر لاٹھو دے بُکھاں تے ایہہ الفاظ تھرکدے نیں۔ "چنگا تسی اپنا کم کرو۔ میں اپنی اخیری واردات توڑ چڑھاون دا چارا کرنا آں۔ ویخیے جے کوئی خطرہ نظر آیا۔ تاں اہدے بارے تہانوں پہلاں ای خبر مل جاوے گی۔ فیر تسی سبھے میری ہدایت تے عمل کرنا۔ ہن تسیں جاوو۔"

پر لاٹھو ایہہ گلاں کر کے پچھانہہ پرت دائے۔ اتے نتھو رنگڑ تے اوہدے ساتھی مشال بُجھا کے فیر ہنیرے وچ گم ہو جاوندے نیں۔

۱۸

لُچے پنڈ دے پہلے مورچے وچ کالا بوچڑ شراب پی کے رحمت ماشکی نال متیاں کر دا ائے۔ نشے دی حالت چہ کھُر راز دیاں گلاں اوہدے مُونہوں نکلدیاں نیں۔ رحمت ماشکی بٹ بٹ اوہدے ول تکدا ائے۔ ایسے چہ چہ منڈا سے والا بندہ تے نتھو رنگڑ اندر وڑ کے فٹافٹ چوبارے دیاں پوڑیاں چڑھ جاوندے نیں۔ نتھو اچی واج نال کوٹھے توں بولدا ائے۔

"اوئے کالیا تے رحمتا! چھیتی نال جندرا لے کے اُپر آوو"

دوویں جھٹ کوٹھے تے اپڑ دے نیں۔ چوبارے وچ منجی تے اک زنانی بے سُرت پئی ویکھ کے کالے بوچڑ دے دل وچ ہوس دی اگ بھڑکدی اے۔ نتھو رنگڑ منڈاسے والے بندے نوں آکھدا ائے۔

"اوئے پیٹو! ایدے سر توں لیڑا لاہ کے چوبارے دی باری کھولدے۔ ٹھنڈی ہوا نال ایہنوں بے سُرت کرن والی "دوا" وا اثر چھیتی مک جاوے گا۔ اتے ہنے ایہہ چنگی بھلی نوبر نو ہو جاوے گی"۔

نتھو رنگڑ دی ایس ہدایت تے عمل کر کے پیٹو جھٹ چوبارے چوں باہر نکل آوندا ائے۔ جوان حمیدہ بانو دے جوبن دی اک جھلک ویکھ کے شرابی کالا بوچڑ وس وچ نئیں رہندا۔ اوہ چوبارے دے بوہے وچ کھلوتا اوہدے سوہنے مکھڑے ول ہوس بھری نظر نال ویکھدا ائے۔ نتھو رنگڑ کڑکا مار کے اوہنوں کہندا ائے۔

"اوئے اوہ بھڑ دیلے ٹڈ کے کیہہ ویکھناں ایں بوچڑا؟ اوہ زنانی اے۔ کوئی گاں مجھ تے نئیں چھیتی نال بوہے نوں جندرا مار کے کنجی میرے ہتھ پھڑا"۔ کالے بوچڑ دیاں لتاں کنبدیاں نیں بھتو رنگڑ اوہدے ہتھوں کنجی پھڑ کے فیر اک واری زور نال ایہہ کڑکا ماردا اے۔

"اوئے رحمتا تے کالیا! اسیں چلے آں۔ ساڈے مڑ آون تیکر تسیں ایتھوں ہل کے نا نہہ جانا ہور کوئی بندہ چوبارے دے نیڑے لگن دا چارا نانہہ کرے۔ اوہ زنانی پیر لاٹھو دی امانت اے۔

جے تہاڈے وچوں کسے نے کوئی شرارت کیتی تاں میں اوہدی دھون لاہ دیاں گا۔ کن کھول کے سن لوہ" نتھو رنگڑ پیٹیو باہر مڑ جاوندے نیں۔ کالا بوچڑ اپنی دو نالی بندوق تان کے رحمت ماشکی ول قہر بھری نظر نال تکدا اے۔ رحمت اوہدے ول گوہ نئیں کردا۔ گھڑی کو پچھوں حمیدہ بانو ہور س وچ آ کے مچھی وانگوں تڑفدی اے۔ اوہ ابھڑواہی اُٹھ کے کدے باری وچوں ڈوہنگی ندی تے جھات پاوندی اے۔ اتے کدے چوبارے دے بند بوہے ول۔ اوہنوں اوسلے اپنی مصیبت قبر دے عذاب نالوں گھٹ نئیں جاپدی۔ باہر کالا بوچڑ بندوق دے دستے دیاں سٹاں نال بوہے دا جندرا توڑن لگ پیندا اے۔ اتے ٹھک ٹھک دیاں واجاں حمیدہ بانو دی مصیبت وچ ہور وادھا کر دیوندیاں نیں۔

رحمت ماشکی اپنی دو نالی بندوق سدھی کر کے آکھدا اے۔

"اوئے کالیا! ایہہ کیہہ پیا کرنا ایں۔ جے کِسے سردار نوں پتہ لگ گیا۔ تاں اوہ ساہنوں دوہاں نوں جیوندیاں نئیں چھڈے گا۔ اپنی حرکت توں باز آ۔ میں تینوں بوہے دا جندرا نئیں توڑن دیاں گا۔ کالا بوچڑ اوہدی اک نئیں سُندا۔ اتے غصے وچ آ کے اپنی بندوق دے دستے دی اک بھرویں سٹ رحمت ماشکی دے سِر اُتے ماردا اے۔ رحمت دے ہتھ پیر ڈھلے پے جاوندے نیں۔ اوہ لہولہان ہو کے بھوئیں تے ڈگدا اے۔ ڈِگدیاں سار ای اوہنوں اپنے آپ دی ہوش نئیں رہندی۔ کالا بوچڑ اوہدے سِر توں منڈاسا لاہ کے اوہدے نال رحمت ماشکی دیاں مُشکاں بنھ دیوندا اے۔

"ہُن میں اوہ سوہنی رن نال رج کے عیش کراں گا۔ مینوں کوئی نئیں ڈک سکدا۔" کالے بوچڑ دے ایہہ للکارے سن کے حمیدہ بانو دی جان کنبدی اے۔ جھٹ کو پچھوں بندوق دے دستے دیاں بھرویاں سٹاں چوبارے دا جندرا توڑ دیندیاں نیں۔ کالا بوچڑ بوہا کھول کے حمیدہ بانو دی عزت نوں ہتھ پاون دا چارا کردا اے۔ پر اوہ لج پال اوس شرابی نوں اپنے نیڑے نئیں لگن دیندی۔ اتے جھٹ اپنا وِیہڑ لک نال بنھ کے باری وچوں وگدی ندی وچ چھال مار دیندی اے۔ کالے بوچڑ دے مُتھے اُتے تریلیاں آ جاوندیاں نیں۔ اوہ کناں چر ای باری وچ کھلا پانی دیاں چھلاں نوں ندی دیاں کنڈیاں نال ٹکراں ماردیاں ویکھدا اے۔ پر اوہنوں حمیدہ بانو دے جُسّے دی اک جھلک دی نظر نئیں آوندی۔ نِکے ہوندیاں دریا وچ ترن دی عادی ہوون

پاروں حمیدہ بانو نوں ندی وِچ ترنا کجھ اوکھا نئیں جاپدا۔ اوہ پانی دے وچو وِچ ہتھ پیر مار دی پار لے کنڈے تیک اپڑن دا چارا کر دی اے۔ پر روہڑویں پانی دا تیز دھارا اوہنوں اُرلے کنڈے ول دھکیلدا اے۔ ذرا کو چِرا پچھلاں نال کھہہ کے اوہ کنڈے لگدی اے۔ ندی چوں نکلدیاں ای اوہدے ہڈ پیر ٹھُردے نیں۔ اتے گلے لیڑیاں نال جُسا بھارا بھارا جاپدا اے۔ ذرا کو وِتھ تے اوہنوں مٹی گارے دا اِک نِکا جیہا کوٹھا نظر آوندا اے۔ اوہدے بھارے قدم ہولے ہولے کوٹھے ول وددھے نیں۔ پر دو چار قدم ٹرن مگروں اوہدے وِچ ہور اگانہہ اک قدم دی وی ودھن ہمت نئیں رہندی۔ اتے اوہ بے سرت ہو کے بھوں تے ڈھیہہ پیندی اے۔ کچے کوٹھے دے نال اِک چھپر ہیٹھ ہرے ہرے پٹھیاں دا چوکھا ڈھیر تے ذرا کو پرانہہ گاواں مجھاں کِلیاں نال بجھیاں جگالی کر دیاں نیں۔

رات ممکن چِہ اَدھے کو پہر توں بہتا چِر نئیں جاپدا۔ کوٹھے وِچ بلن والے کوڑے تیل دے دیوے دی نِمھی نِمھی لاٹ اِنج تھر کدی اے۔ جیویں ہنیری رات چہ گناہ گار دا دِل کنبدا اے۔ تنگ جیہے کوٹھے وِچ سجے کھبے دو منجیاں اتے وچکار مساں اک بندے دے لنگھن جوگی تھاں نظر آوندی اے۔ اِک منجی تے اٹھاراں کو ورھیاں دی اکی بھولی الٹر میٹار "لاڈو"، گھوک سُتی پئی اے۔ اتے دُوجی تے دمے دا مارا پیرو گجر بیٹھا کھووں کھووں کردا اے۔ اک جوان دھی دے اوس بڈھے غریب پیو دیاں اکھاں وِچ نیندر نئیں وسدی۔ جھٹ کو پچھوں دیوے دی لاٹ کجھ مدھم پے جاوندی اے۔ ہن ایہہ اخیری دماں تے آگیا اے۔" پیرو دے بلھاں تے ایہہ الفاظ تھر کدے نیں۔ دیوے ول اوہ اک جھات پا کے اپنی جوان دھی نوں جگاوندا اے۔

"لاڈو! اٹھ۔ میری دھی۔ لوہ پھُٹن والی اے۔ ڈنگراں نوں ونڈ شنڈ پا۔ دُودھ چوندیاں دِنہہ چڑھ جاوے گا۔ جے دودھ سویرے ویلے سِر نتھو رنگڑ دے ڈیرے تے نا نہہ اپڑیا تاں میری شامت آجاوے گی۔ اوس رنگڑ دے کڑکیاں کولوں میری جان جاندی اے۔ ظالم ذرا دی دید لحاظ نئیں کردا۔ ویلا تھوڑا اے۔ چھیتی نال اٹھ کھلو۔ میری دھی"۔

جوان کڑی اکھیاں ملدی اٹھ کے منجی تے بہہ جاوندی اے۔ جھٹ کو پچھوں دوویں پیو

دھی کوٹھے دا بُوہا کھول کے باہر نِکلدے نیں۔ اسمان تے سویر دا تارا ڈھلکاں مار داائے۔
اتنے مست ہوا دے جھوکے "لاڈو" دی چِٹی چادر نال کھیہ کے لنگھدے نیں۔ پر اوہ دوویں
ڈونگیاں سوچاں وِچ ڈُبے دل موہ لین والے مست نظاریاں وَل ذرا دی دھیان نئیں
دیوندے۔ اپنے دھیان ٹُری جاوندی "لاڈو" اچن چیت اک ٹھیڈا کھا کے کھلوندی اے۔
اوہدے مگر جوں دی توں ٹُردے پیرو گجر دے قدم وی رک جاوندے نیں۔ دوہاں نوں حمیدہ بانو
بھوں تے بے سُرت پئی نظر آوندی اے۔ اوہ کدے اوس دے گلے لیڑیاں تے جھات
پاوندے نیں۔ اتنے کدے ذرا کو وِتھ تے وگدی ندی وَل جھٹ کو پچھوں لاڈو بڑے حوصلے
نال حمیدہ بانو نوں بانہیاں تے چک کے کوٹھے دے بوہے وَل نس دی اے۔ پیرو گجر دی
بھرویں نظر نال ایدھر اودھر ویکھدا اوہدے پچھے پچھے دوڑ داائے۔ دوویں اندر وڑ
کے کوٹھے دا بوہا بند کر لیندے نیں۔

حمیدہ بانو نوں اپنی منجی تے میاں پا کے لاڈو اوہنوں سُرت وِچ لیاون دا چارہ
کر دی اے۔ پیرو گجر دیوے دی بتی ذرا کو اُتانہہ کر کے حمیدہ بانو دے پیراں دیاں تلیاں
جھس داائے۔ ذرا کو چِر مگروں ٹھنڈا جُسا کجھ گرم ہوون پاروں اوہدیاں اکھاں کھل جاوندیاں
نیں۔ اتے اوہ چھیتی نال منجی توں اُٹھ کے پیرو تے لاڈو وَل بِٹ بِٹ ویکھدی اے۔ پیرو
گجر اوہنوں حوصلہ دے کے کہندائے۔

"گھابر نانہ دھیئے! انوں تاں مینوں میری وڈی دھی "تاجو" ورگی جاپنی ایں"۔

"تُسی اُچے پنڈ دے وسینک او"؟

حمیدہ بانو دی ایہہ گل سُن کے پیرو گجر مڑ اوہنوں آکھداائے۔

"آہو دھیئے! ندی دے اُرلے کنڈھے توں اُچے پنڈ دی حد شروع ہوندی اے۔
اسیں ایہدے نِکے جہیے غریب تے مسکین واسی آں۔ توں ساہنوں چھیتی نال اپنی آپ بیتی سُنا"۔

حمیدہ بانو دے بُلھاں تے ایہہ الفاظ تھرکدے نیں۔

"میں سلطان پور پنڈ دی اک حویلی دے کمرے وِچ سُتی ساں۔ جد میری اکھ کُھلی تاں
میں اپنے آپ نوں اِک تنگ چوبارے وِچ بند ویکھیا۔ چوبارے دی باری وِچوں

ہیٹھاں جھات پائی ۔ تاں وگدی ندی دے سوا کجھ وی نظر نہ آیا ۔ چانچک اک بندہ بوہا کھول کے میرے ول ودھیا ۔ اتے میں فیر اپنی عزت بچاون دی خاطر ندی وچ چھال مار دتی ۔ ایس توں ودھ میں اپنے نال ہوون والی ایہہ واردات بارے ہور کجھ نہیں جاندی ۔"

حمیدہ بانو دی گل بات سن کے پیرو گجر دُکھ بھرے لہجے وچ بولدا اے ۔

"میں سبھ کجھ سمجھ گیا آں ۔ توں جس کوٹھے دے چوبارے وچ بند کیتی گئی سیں ۔ او اُچے پنڈ دے نکے سردار نتھو رنگڑ دا ڈیرا اے ۔ تینوں سلطان پور پنڈ دی حویلی چوں اغوا کرن والے اوہو ظالم ، شرابی ، زانی تے قاتل لیرے نیں ۔ جنہاں اوس کوٹھے وچ میری جوان دھی دی عزت برباد کر کے اوہدے لہو نال اپنے ہتھ رنگے سی ۔ میری تیویں بے دوسی دھی دے غم وچ گھُل گھُل کے مر گئی ۔ اتے میں جیوندے جی ٹردی پھردی لاش بن کے رہ گیا آں ۔

"دھیئے ! توں بڑی بھاگوان ایں ۔ رب نے تینوں اوہناں ظالماں دے ظلم توں بچا لیا اے ۔ پر ۔ ۔ ۔ !! نتھو رنگڑ دے چمچے ہلکائے کتیاں وانگوں پھردے رہندے نیں ۔ جے اوہ کسے ویلے ایس تھاں تے اپڑ گئے ۔ تاں فیر ساڈے ساریاں دے ٹکّے ترڑ کھاون گے ۔ میں بُڈھا آدمی اوہناں نوں کیویں ڈکاں گا ؟ پنڈ دا وڈا سردار شیر وی اوہناں اگے دم نہیں ماردا ۔ اوہ بے ادب ، اتھرے ، بدمعاش اوس نیک تے دردمند بندے دی پگ نوں ہتھ پاون توں نہیں ڈردے ۔ ڈنگراں دا ونڈ شنڈ لین لئی میں دُوجے تیجے دیہاڑے سلطان پور ضرور جانا آں ۔ پر اوتھے مینوں کوئی اجیہا اعتباری بندہ نظر نہیں آوندا ۔ جیہڑا غریب تے مسکین جان کے میری مدد کرن لئی تیار ہووے ۔ ہن مینوں اپنی کلّی دھی لاڈو دی عزت دی خطرے وچ جاپدی اے ۔ میں تہانوں دوہاں نوں کیہڑے پاسے لے جاواں ۔ ویری سانوں ندی دا پل وی نہیں لنگھن دیون گے ۔ جے میں کلا کسے نوں جا کے اکھاں ۔ تاں کوئی گوہ نال میری گل نہیں سنے گا ۔"

حمیدہ بانو کجھ چِر پیرو گجر دیاں گلاں تے سوچ وچار کردی اے ۔ فیر اوہ جھٹ اپنے لک نالوں دوپٹہ کھول کے آکھدی اے ۔

"بابا جی ۔ تسی میرا ایہہ دوپٹہ لے کے کسے طراں سلطان پور پنڈ وچ مرزا عزت

بیگ دی حویلی تیک اپڑ جاوو۔ عزت بیگ پُلس دا بڑا افسر تے میرا مونہہ بولیا بھرا اے اوہناں نوں ایہہ دوپٹہ دکھا کے آکھناں۔ پئی حمیدہ بانو نوں اُچے پنڈ دے ڈاکو اغوا کر کے لے گئے نیں۔ ایہی گل سندیاں سار ای اوہ ہنیری تے طوفان وانگوں ایتھے اپڑ کے ظالماں دے بھیڑے ادارے مٹی وچ رلا دیوے گا۔ تسی چھیتی نال سلطان پور پنڈ ول مڑ جاوو"۔

حمیدہ بانو دی ہلاشیری نال سر سٹ کے بیٹھا۔ پیرو گجر تیر وانگوں تن کے کھلو جاندا اے۔ اوہدے قدم کوٹھے دے بوہے ول ودھدے نیں۔ باہر نکلن توں پہلاں اوہ اِکو ساہنے چ ایہہ سبھے گلاں کہہ دیوندا اے۔

"لاڈو پتر! ایس دھی دے لیڑے گئے نیں۔ تریں اتہوں اوہ نواں جوڑا کڈھ کے دے۔ جیہڑا تیری بھین نے اپنے ہتھاں نال سیتا سی۔ جے کوئی ایتھے آکے میرے بارے تینوں پچھے۔ تاں اوہنوں آکھیں۔ پئی میں شیرو دے ڈیرے تے گیا آں۔ تہاڈا ربّ راکھا"

پیرو دے باہر نکلدیاں ای لاڈو لیڑیاں دا جوڑا حمیدہ بانو دے ہتھ پھڑا کے کوٹھے دا بوہا ڈھو دیوندی اے۔

کوٹھے چوں باہر نکل کے پیرو گجر چار چوفیرے بھرویں نظر نال جھات پاوندا اے۔ اوہنوں ذرا کو دُور چار گھوڑے کوٹھے ول آوندے دِسدے نیں۔ اور جھٹ چھپر تھلے پیٹھیاں دے وِچ لُک کے گھڑسواراں دی حرکت ویکھدا اے۔ اوہدے ول کسے دی جھات نئیں پیندی۔ تن سوار گھوڑیاں توں اُتر کے گاواں مجھاں دے اجڑ وچ وڑ جاوندے نیں۔ چوتھا کوٹھے دے بوہے اگوں نئیں ہلدا۔ منڈاسیاں والے تینوں بندے پیرو تے اوہدی دھی نوں گاواں مجھاں دے اجڑ وچ لبھن لگ پوندے نیں۔ چوتھے بندے دے کول آکھلوندے نیں۔ جھٹ کو پچھوں لاڈو ذرا کو ٹھے دا بوہا کھول کے باہر جھات پاوندی اے۔ اِک بندہ اوہنوں چھیتی نال باہنوں کھچ کے موہڈیاں اُتے سُٹ لیندا اے۔ اتے دوجا بے سُرت کرن والی دوا دی شیشی اوہدے نک نال لا دیوندا اے۔

لاڈو دے مونہوں اِک چیک وی نئیں نکلدی۔ دو بندے کوٹھے دے اندر لنگھ جاوندے نیں۔ اندر اوہناں نوں پیرو دی بجائے حمیدہ بانو گجری دے لیڑے پا کے بیٹھی نظر آوندی

اے۔ اوہنوں وی لاڈو دا انگوں شیشی سنگھا کے بے سرت کر دتا جاوندا اے۔ دونویں بندے حمیدہ بانو نوں چک کے باہر لیاوندے نیں۔ چوتھا بندہ کڑکا مار کے آکھدا اے۔

”اوئے جابرا۔ ایہہ تاں پر لاٹھو دی امانت اے۔ اسیں اہنوں چوبارے وچ بند کرکے آئے ساں۔ ایتھے کہراں اپڑ گئی“؟

دوجا بندا حمیدہ بانو نوں پچھاں کے کہندا اے۔

”ڈاڈھی حیرانی دی گل اے نکے سردارا پیرو دی کیدے نظر نئیں آوندا۔“

چوتھا بندہ فیر کڑکا مار کے بولدا اے۔

”اوئے تسیں اہناں دوہناں نوں چھیتی نال جا کے خفیہ سرنگ وچ بند کر دیو۔ میں پہلاں اوہ کمینے رحمت ماشکی تے کالے بوجھڑ دا انگوٹھپ لواں۔ فیر اوس بڈھے کھوسٹ پیرو دے ڈکرے کراں گا۔ ایہہ اوسے دی شرارت لگدی اے۔“ تینوں گھوڑ سوار لاڈو تے حمیدہ بانو نوں لے کے اوتھوں ٹر جاوندے نیں۔ چوتھا اُچے پنڈ دے پہلے مورچے وار نے کر دا اے۔ اتے بٹھیاں دے ڈھیر وچوں نکل کے پیر دگجر دے قدم تیزی نال ندی دے پُل ول وددھدے نیں۔

نتھو رنگڑ غصے نال بھریا پہلے مورچے دے چوبارے وچ اپڑ کے آکھدا اے۔

اوئے بوجھڑا۔ اوہ رن ایتھوں کنے نسائی اے؟ چھیتی دس۔ نئیں تاں میں تیرا تے اوس ماشکی دا لہو پی جاواں گا۔

نکے سردار۔ میرا کوئی دوس نئیں۔ تہاڈا مجرم رحمت ماشکی اے۔ ایہہ جند را توڑ کے چوبارے وچ وڑ گیا سی۔ میں اہنوں بڑی مشکلاں نال قابو کیتا۔ اتے اوس رن نے ایہدے کولوں ڈر کے ندی وچ چھال مار دتی۔“

ایہہ جھوٹھیاں گلاں سن کے رحمت ماشکی دیاں اکھاں وچ گلیڈ وا جاوندے نیں۔ نتھو رنگڑ دی ہدایت موجب کالا بوجھڑ اوہدیاں مشکاں ہور کس دیوندا اے۔ فیر اوہ دونویں چوبارے دی باری وچ کھلو کے ندی دیاں چھلاں ول ویکھدے نیں۔ جھٹ کو پچھوں دُور افق دی باری چوں سورج جھات پاوندا اے۔ اوہدیاں سوہل کرناں کسے الٹرمیٹار دے لونگ دا انگوں لشکارے

ماردیاں نیں۔ پر صبح صادق دے ایس دِل موہ لین والے نظارے دا کاذب نتھو نگر ملتے کجھ اثر نئیں ہوندا۔ اوہدے مونہہ چوں ایہہ کرخت الفاظ نکلدے نیں۔

"اوئے کالیا! چٹا دیہہ چڑھ گیا اے۔ تُوں چھیتی نال پرلا ٹھوڈی وسّی ہمر ئی بھاں تے اپڑ جا۔"

۱۹

مرزا عزت بیگ دی حویلی دے کمرے وچ ننھے عزیز دی جد نیندر کھلدی اے تاں اوہ چوکھا چر چپ چاپ منجے تے بیٹھا ایدھر اودھر حیران ہو کے ویکھدا رہے پر اوہنوں اپنی وڈی بھین دی شکل نظر نئیں آندی۔ اوہ گھابر کے ہولے ہولے رون لگ پیندا اے۔ نوکرانی سکینہ دودھ دا گلاس لے کے اوہدے کول اپڑدی اے اوہدیاں نظراں حمیدہ بانو نوں ڈھونڈیاں ہین۔ پر کمرے وچ حمیدہ دا کدھرے ناں نشان نئیں دسدا۔ جھٹ کو پچھوں ننھے عزیز دیاں چیکاں ساری حویلی وچ تھرتھلی پا دیندیاں ہین۔ نوکرانی سکینہ حویلی دے ہیٹھاں اپر چنگی طرحاں ویکھ چاکھ کے مریم نوں حمیدہ بانو دے گم ہون دی خبر سناوندی اے۔ دوویں ننھے عزیز کول آ کے زار و زار روندیاں ہین سلطان بیگ اکھیاں ملدا اپنے کمرے وچوں نکلدا اے۔ مریم ننھے عزیز نوں کچھڑ چک کے برانڈے وچ آوندی اے۔ اوہدے قدم ٹیلی فون ول ودھدے ہین۔ سلطان بیگ اگانہہ ودھ کے آکھدا اے۔

"کیہ گل اے بھابی جی۔ عزیز دی طبیعت بوہتی خراب ہو گئی اے"؟

الیں معصوم تے قیامت ٹٹ پئی اے۔ ساڈی حویلی چہ ہنیر پے گیا اے

سلطان بیگ: حمیدہ بانو دی کدھرے اگھ سگھ نئیں لبھدی۔ چھیتی نال پلس چوکی ٹیلی فون کر"

مریم دے موہنوں ایہہ گل سن کے سلطان بیگ جھٹ ٹیلی فون دا ریسور چک دا اے تے اوہدے بلھاں اتے ایہہ الفاظ تھر کدے ہین۔

بھاجی! غضب ہو گیا۔ چھیتی نال حویلی چہ اپڑو۔ حمیدہ بانو اچن چیت گم ہو گئی اے۔ ننھے عزیز دیاں چیکاں سنیاں نئیں جاندیاں"۔

سلطان بیگ ٹیلی فون کر کے کپڑے بدلن لئی مڑ اپنے کمرے چہ وڑ جاندا اے۔

مریم تے سکینہ روندے کرلاندے عزیز نوں وار وار ی کچھڑ لے کے چپ کراون دے

جتن کردیاں نیں۔ سلطان بیگ باھر نکل کے عزت بیگ نوں اڈیک د اے چوکھے چر پچھوں سرکاری جیپ کا رحویلی دے بوہے کول آکے رُکدی اے۔
دو باوردی سپاہی جیپ چوں اُتر کے اپنیاں سنگیناں تان لیندے ہین
عزت بیگ اونہاں نوں جیپ کھڑی رکھن دا حکم دے کے حویلی دا بوہا لنگھد اے نکے عزیزدیاں چیکاں اوہدے کناں تیک اپڑ دیاں نیں۔ نوکرانی سکینہ عزیز نوں سینے نال لا کے اوہدا دِل پرچاون لئی باہر وا رُخ کردی اے۔ عزت بیگ برآنڈے وِچ اپڑ کے سجے کھبے تکرکدا اے۔ مریم تے سلطان چپ چاپ کھلے بھردیں نظر نال اوہدے دل تکدے نیں۔ دوہاں نوں اوہدے نال گل کرن دی ہمت نہیں پیندی۔ چوکھے چر پچھوں عزت بیگ آکھد اے۔
"سلطان توں راتیں کدھرے حویلی چوں باھر تے نئیں سیں گیا"؟
"نئیں بھاجی۔ میں تاں رات دے تن پہر زمیناں دا حساب کتاب کردا رہیا آں۔ چوتھے پہر جد میری اکھ لگی سی فیر سویرے سویرے نکے عزیز دیاں چیکاں نے مینوں جگا دتا"۔
عزت بیگ ایہہ جواب سن کے سلطان بیگ نوں اُچی واج نال کہند اے۔
"توں رات دے تن پہر حویلی وِچ جاگ کے گذارے نیں۔ باہر نیڑ دے آلے دوالے چپّس ساری رات گشت کردی رہی اے۔ فیر حمیدہ حویلی وچوں کیسراں گم ہوگئی اے اوہنوں اسمان نے کھا لیا۔ یاں دھرتی نِگل گئی"؟
سلطان بیگ نوں ایس سوال دا کوئی جواب نہیں سجھدا۔ اینے چر چہ نوکرانی سکینہ دوڑی دوڑی آ کے عزت بیگ نوں دسدی اے۔
"میاں جی! اُچے پنڈ دا اک بڈھا آدمی آپا حمیدہ بارے اِچی خبرلے کے آیا اے"
"اوہنوں چھیتی نال اندرلیا۔"
عزت بیگ کاہلا پے کے کہند اے۔ سکینہ اکھ دے پلکارے چہ بڈھے آدمی نوں نال لے کرمڑ برآنڈے وِچ آجاوندی اے۔ بڈھا ہاڑے پا کے آکھد اے۔
"مرزاجی! میرا ناں پیرو گجر اے۔ میں جان تلی تے رکھ کے ایتھوں تیک اپڑیا آں ایسلے تہاڈی بھین تے میری دھی نال پتہ نئیں کیہہ بیت دی ہووے گی۔ اونہاں نوں اُچے

پنڈ دا نِکا سردار نتھو رنگھڑ تے اوہدے شرابی ٹچیچے ان ڈِٹھی تھاں تے لے گئے ہن۔ ایہہ ''ہتھاڈی بھین دا دوپٹہ اے

مریم جھٹ پیر دگجروے ہتھوں حمیدہ دا ڈوپٹہ پھڑ کے آکھدی اے۔

''حمیدہ بانو ساڈے البیلے پنجاب دی اک انکھی دھی اے۔ اتے ودجی اوہدی انکھ دا مان! ساہنوں ودھاں دی عزت بچاون لئی اپنے لہو دی اخیری بوند دی قربان کر دینی چاہیدی اے۔ نہیں تاں پنجاب دے ایہہ بڈھے دسنیک دی پگ! اتے حمیدہ بانو دے سِر توں لتھا ہویا ڈوپٹہ ساڈی غیرت عزت تے آبرو دی لاش دا کفن بن جاون گے''۔

عزت بیگ اپنی فرض شناس بیوی دی گل نوں گوہ نال سُن کے جھٹ ٹیلی فون دا ریسور چُک دا اے۔ اتے اوہدے ایہہ الفاظ برآنڈے وِچ گونجدے ہیں۔

''ہیلو! انسپکٹر چیمہ۔ میں عزت بیگ بول رہیا آں۔ چھیتی اُچے پنڈ تے بھرواں چھاپہ مارن لئی تیار ہوجاؤ۔ میں آپ وی تہاڈے نال جاواں گا''۔

ٹیلی فون دا ریسور رکھ کے عزت بیگ حویلی دے لوہے ول قدم ودھا کے آکھد اے سکینہ نکے عزیز دا چنگی طرحاں خیال رکھیں۔ آؤ باباجی! میرے نال''۔

پیرو گجر تے عزت بیگ حویلی چوں نکل کے جیپ وِچ بہہ جاوندے ہیں سلطان بیگ بوہے چہ کھلا اوہناں نوں بھر دیں نظر نال دیکھدا اے۔ جیپ پلُس چوکی دا رُخ کر دی اے۔ اتے سلطان بیگ موُنہہ پھیر کے اوس پاسے ول جھات پاوُندا اے۔ جدھر نظر دی حد تیک ہرے بھرے کھیتاں دے سوا ہور کجھ وی نئیں دِسدا

کھیتاں توں پراہنہ سنگھنے رُکھاں وِچ لگی ہوئی تھاں تے کھلا کالا بوچڑ ڈاڈھا اداس جاپدا اے۔ چو کھے چر پچھوں اوہنوں پرلا ٹھو دی شکل نظر آوندی اے۔ اتے اوہ جھٹ ہتھ اگانہہ ودھا کے کالے بوچڑ نوں کہندا اے

''ایہہ میرے دو رقعے لے جا اک نتھو دے ناں ایں۔ اتے دوجا شیرو دے۔ توں دونویں نتھو دے ہتھ پھڑا دیویں۔ ایہہ میرا اخیری سنیہا اے۔ اج کسے ویلے میں چوکھا مال لے کے ہٹیاں لئی تہاڈے کول آجاواں گا۔ ہن تینوں ایس تھاں تے آون دی لوڑ نئیں پوے گی۔ توں چھیتی نال ایتھوں ٹرجا۔ میں وی اپنی اخیری واردات کرن لئی چلیا آں''۔

پرلا ٹھو ذرا کو چِر کالے بوچڑ نال ایہہ گلاں کردا اے۔ فیر اوہ دونویں سنگھنے رکھاں

وچ کدھرے گم ہو جاوندے نیں۔"

سلطان پور پنڈ دی حد دے نال ندی دے اُرلے کنڈھے تے پلس دیاں گڈیاں اک قطار دی شکل وچ نظر آوندیاں نیں۔ اوہناں دے اگے مرزا عزت بیگ دی جیپ کار دوڑدی اے۔ اوہدے وچ اگلی سیٹ تے مرزا عزت بیگ اتے پچھے انسپکٹر چیمہ تے پیرو گجر بیٹھے سبھے کجھ بھر دیں نظر نال ویکھدے نیں۔

ندی دے ارلے کنڈھے توں ذرا اگو دو ہٹ نیں کھیتاں وچ کم کرن والے مزارعے ہالی تے کامے پلس پارٹی نوں ویکھ کے اک دوجے نوں سینتاں مار دے نیں اوہناں نوں انج لگدا اے جیویں نویں پلس چوکی چ اک سپاہی دی باقی نئیں رہیا۔ سبھے چنگی طرحاں لیس ہو کے اپنے پنڈ تے دھاوا بولن لئی جا رہے نیں۔ ڈر دے مارے اوہناں وچوں کوئی بندہ اُچی ساہ وی نئیں لیندا۔ ندی دیاں چھلاں نوں چھمر پاوندیاں ویکھ کے انج جاپدا اے جیویں اوہ اپنے پنڈ دے ڈاکو آل دا ہیشیاں لئی بوہا ٹپن واسطے آون والے عزت بیگ دا اُچھل اُچھل کے سواگت کر رہیاں نیں

ندی دے پُل کول اپڑ کے عزت بیگ دی جیپ کار اکدم رُک دی اے۔ اوہدے مگر گڈیاں دی قطار وی کھلو جاوندی اے۔ عزت بیگ پرلے پار بھر دیں نظر نال جھات پاکے کہندا اے:

انسپکٹر چیمہ! ندی دا پُل پار کر دیاں سارا ای تینوں ادھے سپاہیاں نال اپنے پنڈ دے پہلے مورچے دا رُخ کرنا ہووے گا۔ اوس تھاں توں کوئی بندہ بچ کے ناں نکلے ڈاڈھی ہشیاری نال چھاپہ مارن دی لوڑ اے۔ میں باقی سپاہیاں نال دوجے پاسے دا چکر کٹ کے اپنے ٹلے کول نہاں نوں ملاں گا۔ اوتھوں اسیں سبھے رل کے شیر دوے ڈیرے دل دوھاں گے"۔

انسپکٹر چیمہ عزت بیگ دی گل بڑی گوہ نال سن کے سر ہلاوندا اے۔ اوہدے ستھ دا اشارہ سمجھ کے سنگیناں والے سپاہی پہلاں نالوں بہتے ہشیار ہو جاوندے نیں۔ ندی دے نکے جہے پُل توں پہلاں عزت بیگ دی جیپ کار لنگھدی اے اتے فیر اوس دے پچھے پچھے گڈیاں دی لمی قطار! وگدی ندی دا پانی شو کدا تے ٹھاٹھاں مار دا اے۔ اتے اہدا پُل پار کر کے عزت بیگ دی جیپ کار تے پلس دیاں گڈیاں اُچے پنڈ دی حد وچ وڑ جاوندیاں نیں

۲۰

کالا بوچڑ ثناقت پرلا ٹھو دا سنبھیالے کے اُچے پنڈ دے پہلے مورچے تے اپڑدا اے۔ اوتھے اوہنوں نتھو رنگڑ، جابرا تے پیٹو گھوک سُتے نظر آوندے نیں۔ کالا بڑی مشکلاں نتھو نوں جگا کے پرلا ٹھو دے دونویں رقعے اوہدے حوالے کر دیوندا اے۔ پرلا ٹھو دی تحریر پڑھ کے نتھو رنگڑ دیاں اکھاں وچوں نیندر دی خماری منٹ سکنٹ چ دور ہو جاوندی اے۔ اوہ کڑکا مار کے پیٹو تے جابرے نوں جگاوندا اے۔ فیر اوہ سبھے اپنیاں دونالیاں سنبھال کے بڑی تیزی نال پہلے مورچے چوں باہر نکلدے نیں۔ اتے ثناقت گھوڑیاں اُتے بہہ کے سرِوار شیرو دے ڈیرے ول ٹُر جاوندے نیں۔ جھبٹ گوپچھوں گڈیاں دی قطار مورچے توں ذرا گو دتھ تے آکے رکدی اے۔ اتے سنگیناں والے سپاہی بجلی دی تیزی نال گڈیاں دچوں نکل کے کوٹھے دے گرد گھیرا گھت لیندے نیں۔ انسپکٹر چیمہ کوٹھے دا اوہا چوڑ چوپٹ کھلا دیکھ کے ایہہ اندازہ لا لیندا اے۔ پئی دیلے توں پہلاں پلس دے چھاپے دی خبر ملن باجوں اُچے پنڈ دے ڈاکو اپنا پہلا مورچہ خالی کر کے نس گئے نیں۔

ذرا گو چرپچھوں انسپکٹر چیمہ وس باراں سپاہیاں نوں نال لے کے کوٹھے دے اندر لنگھ جاوندا اے۔ باقی سپاہی اپنی تھاں توں نئیں ہلدے۔ پہلے مورچے دے وچھاں کسے بندے دا کوئی نشان وی نئیں لبھدا۔ چار پنج سنگیناں والے سپاہی اپر چوبارے وچ اپڑدے نیں۔ اوتھے اوہناں نوں رحمت ماشکی بے سُرت پیا نظر آوندا اے۔ سپاہی جھبٹ اوہنوں چُک کے تھلے لے آوندے نیں۔۔ انسپکٹر چیمہ دی ہدایت موجب سپاہی رحمت ماشکی دیاں مشکلاں کھول کے اوہنوں سُرت وچ لیاون دا چارا کردے نیں۔ جھبٹ گوپچھوں رحمت ماشکی سُرت سنبھال کے اکھ ادا اٹھے۔

"تھانیدار جی چنگا ہویا تسیں آ گئے او۔ نئیں تاں تھوتے کالے نیس بینوں مار مکا چھڈ ناسی۔ اوہ ڈاڈھے ظالم تے سخت چھٹ نیں اُچے پنڈ دے وڈے سردار شیرو کولوں دی نئیں ڈردے۔"

انسپکٹر چیمہ بڑی گوہ نال رحمت دی گل بات سُن کے سپاہیوں نوں حکم دیند اے۔

الیس بندے نوں حفاظت نال لے چلو۔ مرزا ہوراں اگے پیش کراں گے۔"

اج دی مشکل مہم نوں توڑ چڑھادن لئی ایہدے کولوں چوکھی مدد ملے گی۔"

پہلے مورچے تے چھاپہ مارن مگروں انسپکٹر چیمہ تے سنگیاں والے سپاہی مڑ گڈیاں وچ بہہ کے عزت بیگ دی ہدایت موجب ٹیلے دا رُخ کردے نیں۔"

ٹیلے توں چوکھی دُور سردار شیرو اپنے ڈیرے تے بیٹھا اُچے پنڈ دے وسنیکاں نوں ہدایت دیند اے۔

"پیلیو! میں اج شاہیں حکومت نال صلح دا اعلان کر دیاں گا۔ تسی الیس خوشی چہ اک وڈا جشن منادن دی تیاری کرو۔"

ایہہ گل سُن کے شیرو دے ساتھی خوشی نال پھُلے نئیں سمادندے۔ ایسے چرچے تھوڑ نگڑ اوتھے اپڑ کے پرلا ٹھو دا اک رقعہ سردار شیرو دے حوالے کرد اے۔ دونالیاں بندوقاں والے شیرو دے حمایتی گھور گھور کے تھوڑ نگڑ ول تکدے نیں۔

اتے پرلا ٹھو دی ایہہ تحریر شیرو نوں ڈونگھی سوچ وچ ڈوب دیندی اے۔

"قائم ہو جاوو"

مرزا عزت بیگ سارے علاقے دی پلس لے کے، اُچے پنڈ تے چھاپہ

مارن لئی آ رہیا اے۔ اج توں تن دیہہ پہلاں صلح بارے چھپن والا

سرکاری اشتہار اک بڑا وڈا دھوکھا تے فریب سی۔ ہُن جے تسی ٹیلے تے اپڑ کے

پلس نوں ڈکن دا چارا نہ کیتا تاں فیر سردار شیرو سمیت تہاڈے وچوں

کوئی دی بندہ جیوندہ نئیں رہوے گا۔

"پرلا ٹھو"

ایہہ تحریر پڑھن مگروں سردار شیرو گُھلاہو کے کجھ سوچد اے۔ ذرا کو چر پچھوں اوہدے بلھاں تے ایہہ الفاظ تھر کدے نیں۔

"کجھ سمجھ وچ نئیں آوندا۔ چار دیہاڑی دی سرکاری مہلت مکن توں پہلاں عزت بیگ نوں اپنے پنڈ تے چھاپہ مارن دی لوڑ کیوں پئی"؟

ننھوں رنگڑ چوراں کھتیں شیرو ول تکدا ائے۔ دونالیاں والے شیرو دے سبھے ساتھی اُٹھ کے کھلو جاندے نیں۔ پر کسے نوں اپنے سردار کولوں کوئی گل پچھن دی ہمت نئیں پیندی اینے چر چہ دونالی بندوق والا اک بندہ دوڑیا دوڑیا اوتھے آ کے شیرو نوں دسدا ائے۔

"سردارا! پلس دیاں ڈھیر ساریاں گڈیاں اپچے پنڈ دے پہلے مورچے تے چھاپہ مارن مگروں ہن ٹیلے دے نیڑے نیڑے اپڑ گیاں نیں۔"

اپنے اعتباری بندے کولوں پلس دے چھاپے دی خبر سن کے سردار شیرو نوں پرلا ننھو دی گل تے پکا یقین ہو جاندا ائے۔ فیر اوہدے ایہہ بول سینے تان کے کھلے دونالیاں بندوقاں والیاں دے کناں تیک اپڑدے نیں۔

"بیلیو! ویری سجن بن کے ساہنوں دھوکا دین دا چارا کر رہئے نیں۔ کسی جاناں تلی تے رکھ کے اوہناں دے ارادے مٹی وچ رلا دیو"۔

سردار شیرو دا ایہہ حکم سندیاں سارا ای اوہدے سبھے ساتھی گھوڑیاں تے بہہ کے ہنیری تے طوفان وانگوں ٹیلے ول ودھدے نیں۔ ٹیلے تے اپڑ کے ننھو رنگڑ اپچے پنڈ دے سدھے سادے دسنیکاں نوں بڑی ہلا شیری دیندا ائے۔ اوہ سبھے تھوڑی دیر تے مورچے بنا کے پلس مقابلے لئی تیار ہو جاندے نیں۔ ننھے مٹھ سردار شیرو تے کھبے پاسے اخیری مورچے وچ۔ ننھو رنگڑ کھلوتا ٹیلے توں پچھاں دا بھات پانا ائے۔ اوہنوں ذرا کو دور پلس دیاں گڈیاں اک قطار چہ کھلیاں نظر آوندیاں نیں۔ سردار شیرو دی ہدایت موجب اوہدا کوئی ساتھی لڑائی دی پہل نئیں کردا۔ اوہ سبھے چپ چاپ اپنے مورچیاں چہ بیٹھے اپنے سردار دا حکم اڈیک دے نیں

جھٹ کو مگروں ٹیلے توں تھلے گڈیاں دی قطار ذرا گانہہ ودھدی اے۔ دونالیاں بندوقاں والے چوکس ہو جاندے نیں پر دوں پاسیوں گولی چلن دی کوئی واج نئیں آوندی ننھو رنگڑ اوسلے ڈاڈھا بے چین وسدا ائے۔

ٹیلے دے ہیٹھاں سبھے مٹھ مرزا عزت بیگ تے پیر دگجر سنگھنے رکھاں دے

اوہلے کھلے رحمت ماشکی دیاں ایہہ گلاں سُن دے نیا۔

حضور! اُچے پنڈ دا سردار شیرو بڑا ای نیک بندہ اے میں اوہدا وفادار ساتھی آں۔ پنڈ دے نکّے سردار نتھو رنگڑ تے اوہدے چمچیاں نیں ڈاڈھی ات چکّی ہوئی اے سردار شیرو نوں اوہناں دیاں کمینیاں حرکتاں دا کجھ پتہ نہیں۔ تسی لڑائی دا مڈھ بجھن توں پہلاں سردار نال گل بات کرو۔ رب نے چاہیا تے لڑائی توں بغیر ای سبھ معاملہ ٹھیک ہو جاوے گا۔ میں اپنے سردار نوں تہاڈے نال ملاون دا سر بندھ کر سکناں آں۔ اوہ میرا آکھیا کدی وی نہیں موڑے گا۔ پر تہاڈے ملن دی خبر نتھو رنگڑ تے اوہدے ساتھیاں نوں نئیں ہونی چاہیدی۔ جے اوہناں نوں پتہ لگ گیا تاں فیر اوہ تہاڈی گل بات توڑ نئیں چڑھن دیون گے۔"

رحمت ماشکی دیاں گلاں نال مرزا عزت بیگ دی چنگی طرحاں تسلی نئیں ہوندی۔ اوہ رکھاں دے اوہلیوں بھرویں نظر نال ٹیلے ول ویکھدا اے۔

اُدھر نتھو رنگڑ تے اوہدے حمایتی لڑائی دا مڈھ بنھن لئی بڑے بے چین جاپدے نیں۔ اخیر نتھو رنگڑ نچلا نئیں رہندا۔ اوہدی دونالی بندوق وچوں شاں کردی اک گولی نکلدی اے۔ تھلے پلٹس دے سپاہی وی اپنیاں سنگیناں تان لیندے نیں۔ ویکھدیاں ای ویکھدیاں دونالیاں بندوقاں تے تنیاں ہویاں سنگیناں چوں نکلن والیاں گولیاں دا شور اُچے پنڈ دی فضا وچ ترتھل پا دیندا اے۔ اوسلے رحمت ماشکی دے ایہہ بول عزت بیگ دے کناں تیک اپڑدے نیں۔

"میں اک واری فیر تہاڈی منت کرناں آں۔ تہانوں میری گل تے اعتبار کیوں نئیں آوندا؟ نتھو رنگڑ دے کسے شرارتی بندے نے لڑائی دا مڈھ بنھ کے میرا کم ہور وی سوکھا کر دِتا اے۔ تسی نتھو رنگڑ تے اوہدے چمچیاں نوں لڑائی وچ رُجھے رہن دیوو۔ مینوں تہاڈی اجازت دی لوڑ اے۔ میں جھٹ کو پچھوں سردار شیرو نوں نال لے کے ایتھے تہاڈے کول اپڑ جاواں گا۔ نتھو نوں ایس گل دی کنوں کن خبر وی نئیں ہووے گی میں تہاڈے اگے ہتھ جوڑناں۔ میری گل من لوو"

پیرو گجر دی رحمت ماشکی دی ہاں نال ہاں ملا کے آکھدا اے۔

مرزاجی ! رحمت دی گل مَن لین چہ کوئی حرج نہیں۔ ایہہ سردار شیرو دا بڑا ای اعتباری بندہ اے ایتھا اپنے پنڈ دے کسے دسنبیک لوک کدے دی کوئی دُکھ نہیں دِتا۔"

پیر و گجر دے مونہوں رحمت ماشکی دی تعریف سُن کے عزت بیگ نوں شک دی کوئی گنجائش نظر نہیں آوندی۔ اوہ جھٹ اک سنگین والے سپاہی نوں کول بلا کے رحمت ماشکی نوں آکھ اُٹھے۔

"مَیں اپنا ایہہ جوان تیرے نال بھیج رہیا آں جے ایہدا وال وی ونگا ہویا تاں فیر اسیں اُچے پنڈ دی اِٹ نال اِٹ وجا دیاں گے۔ انہوں نال لے جا۔ چھیتی نال مرن دا چارہ کریں۔ ہیں بُہتا چر نہیں اڈیک سکدا"

رحمت ماشکی جھٹ سپاہی نوں لے کے ہجے متھر پدھری تھاں توں ٹیلے اُپر چڑھدا اُٹھے۔ نتھو رنگڑ تے اوہدے حمایتی اپروں دوھڑ دھڑ کے گولیاں چلاوندے پئے۔ پر اوہناں چوں کسے دی دی نظر رحمت ماشکی تے سنگین والے سپاہی تے نہیں پیندی اتے اوہ بڑی چھیتی ٹیلے تے شیرو دے مورچے تیک اپڑ جاوندے نیں۔

"اوئے رحمت ! توں کتے دیہاں توں ڈیرے تے نظر نہیں آیا۔ کتھے گیا سیں ایہہ پلس والا تیرے نال کیوں آیا اے"؟

سردار شیرو دا ایہہ سوال سُن کے رحمت ماشکی دے مُنہاں تے ایہہ الفاظ تھرکدے نیں۔

سردار ! نتھو رنگڑ تے کالا بوچڑ مینوں پہلے مورچے وچ ڈک آئے سن۔ پلس نے اوتھے اپڑ کے میری جان بچائی اے۔ ایہہ سپاہی نوں مرزا عزت بیگ ہوراں تہاڈے ول بھیجیا اے۔ اوہ تہانوں ملن دے آسں وان نیں۔"

"ایسلے عزت بیگ نوں چھاپہ مارن توں پہلاں ملاقات دا خیال کیوں نہیں آیا۔"

سردار شیرو متھے تے وٹ پا کے آکھدا اُٹھے۔

"ایسے بارے مرزا ہوری تہاڈے نال گل بات کرنی چاہندے نیں۔ جے اوہناں دی نیت چنگی نا ہوندی تاں اوہ اپنا سپاہی میرے نال نا ٹور دے۔ میں تہانوں اوہناں نال ملاون دا اِکھ کر کے آیاں آں۔ پنڈ دے کجھ بندیاں دی ڈاڈھی شرارت پاروں مرزا

ہوراں نوں چھاپہ مارن وی لوڑ پئی اے۔ جگے دیریاں دی شرارت دا کھوج کڈھن لئی تہانوں اوہناں نال ضرور گل بات کرنی چاہیدی اے۔ ویری ایسلے لڑائی چہ رُجھے ہوئے نیں۔ چنگا اے جے ذرا کو چر اوہناں دا دھیان اودھے پاسے لگا رہوے۔ تسی میرے نال چلو۔ ایہدے چہ پنڈ دے سبھے وسنیکاں دی بھلائی اے۔"

سردار شیرو دے دل نوں اپنے وفادار ساتھی رحمت ماشکی دیاں گلاں ڈاڈھی کھچ پاؤندیاں نیں۔ اتے اوہ جھٹ اوہدے نال ٹر پیند اے۔

گولیاں چلن دی واج اوسراں ای فضا وچ گونجدی اے۔ سردار شیرو رحمت ماشکی تے پلس دا لاٹیلے توں اتر کے سنگھنے رکھاں ہیٹھ اپڑدے نیں۔ شیرو اگانہہ ودھ کے کہندا اے۔" مرزا جی کنی چنگی گل سی۔ جے میں تہانوں ایس لڑائی دے میدان دی بجائے کسے امن دی تھاں تے جی آیاں نوں آکھدا"؟

مرزا عزت بیگ دے بلھاں تے ایہہ الفاظ تھر کدے نیں۔

ایس تھاں نوں لڑائی دا میدان بناون والے تہاڈے اپنے ای کجھ بندے نیں۔

جہناں نے شریف لوکاں دا جینا محال کر دتا اے اوہ رات دے ہنیرے چہ چوری تے ڈاکے دیاں وارداتاں کرن توں وکھ نیک دھیاں بھیناں دی عزت وی لٹ دے نیں۔

میں تن مہینے توں اوہناں نوں سدھے رستے تے لاون دا چارہ کر رہیاں آں پر اوہناں میری شرافت دا کوئی مُل نہیں پایا۔ ست گھر ڈین دی چھڈ لیندی اے۔

پچھلی رات اوہناں کمینیاں نوں اپنے پنڈ دے بڈھے وسنیک پیر دگجر دی جوان بچی، اہنے میرے گھر وچ وڑ کے میری بھین، میرے البیلے پنجاب دی اک انکھی دھی" نوں اغوا کرن ویلے ذرا جنی دی شرم نئیں آئی۔ ایس توں ودھ ہور ظلم کیہ ہو سکدا اے میں ایہہ گل بڑے دکھ نال آکھناں آں۔

پہئی اُچے پنڈ دے منے" پرمنے دالنش مند ڈے سردار شیرو نوں پنڈ دے

بدکردار نکّے سردار دیاں کرتوتاں تے کدے گوہ کرن دا خیال دی نہئیں آیا۔ جد ادہناں دے ظلم دیاں کہانیاں آل دوالے دیاں پنڈاں وچ مشہور ہوگئیاں نیں۔

نیک عورتاں تے نکّے نکّے بال اوہناں ...... !!

سردار شیرو عزت بیگ دی گل ٹُک کے کہند اے۔

بس! بس! مرزا جی۔ اگے کجھ ناہ آکھو۔ میں ایہہ گلاں سُنن توں پہلاں ای مرجاندا تے چنگا سی۔ ادس کمینے رنگڑ نے مینوں سِکتے مُونہہ دکھاون جوگا نئیں چھڈیا۔ تہاڈی تے بیرو گجر دی پگ نوں ہتھ پاون والا او بدکار ہن جیوندا نئیں رہوے گا۔ اوہ نے تہاڈیاں نہیں۔ میریاں دھیاں دی عزت لٹن دا چارا کیتا اے۔ میں پہلاں اپنیاں بچیاں دا پتہ کرلواں۔ فیر نتھو تے اوہدے چمچیاں نوں تہاڈے سامنے کتے دی موت ماراں گا ادئے رحمتا! تینوں پتہ اے۔ ایس ویلے میریاں اوہ دھیاں کتھے نیں، مینوں چھیتی نال دس۔ نالے ایہہ وی دس۔ پئی۔ ایس واردات وچ کیہڑے کیہڑے بندے دا ہتھ اے؟

سردار! اج سویرے پہلے مورچے وچ جابرا تے پیٹو، نتھو رنگڑ نال ایہہ گلاں پئے کردے سن۔ پئی اوہ دونویں شکار خفیہ سرنگ وچ بند کردتے گئے نیں۔

مینوں اینا ای پتہ اے۔ ایس بارے میں ہور کجھ نئیں جاندا۔''

رحمت ماشکی دے موہنوں ایہہ سُن کے شیرو آکھد اے۔

خفیہ سرنگ ..... ! میں تاں پنجاب دی ونڈ ہوندیاں سارا ای ایہہ اعلان کردتا سی۔ پئی ہن ساڈا کوئی بندہ اوس تھاں دا رُخ ناہ کرے۔ نتھو تے اوہدے چمچیاں نیں میری گل دی کجھ پروا نئیں کیتی؟ مرزا جی! ہن تہانوں کسے طرحاں دا تردد کرن دی لوڑ نئیں۔ میں جھٹ کو تیکر اپنیاں دھیاں نوں لے کے ایتھے اپڑ جاداں گا۔

رحمتا! آ میرے نال''

''میں دی تہاڈے نال جاداں گا۔ میرے پنجاب دی انکھی دھی میرا رستہ تکدی ہووے گی۔''

مرزا عزت بیگ اگاہ ودھ کے کہند اے۔ شیرو اوہدی گل دا کوئی جواب

نیئں وہندا۔ گولیاں چلن دی واج وچ ہور وادھا ہو جاندا ائے۔ جھٹ کو پچھوں سردار شیرو، عزت بیگ، رحمت ماشکی، پیرو گجر تے سنگین والا سپاہی سنگھنے رکھاں چوں نکل کے ٹیلے تے اپڑ دے نیں۔ سردار شیرو اپنے دوں ہتھاں دا گھگو بنا کے

اُچی واج نال بولدا ائے۔

بیلیو! تہاڈیاں دو نالیاں نے ڈاڈھے جوہر دکھائے نیں۔ اساں لڑائی دا میدان جت لیا ہے۔ ہن گولی چلان دی کوئی لوڑ نیئں۔ ساڈی لڑائی ہمیشاں لئی مک گئی اے۔ ساہنوں کسے ہور نے نیئں!! اپنے بندیاں نے دھوکے وچ رکھیا اے۔ اوہناں ویریاں دا مونہہ کالے کرن لئی میرے ڈیرے تے اپڑ جاؤ"۔

شیرو دا اعلان سن کے دو نالیاں والے اتے عزت بیگ دا اشارہ سمجھ کے سنگیناں والے سپاہی گولیاں چلاون دا سلسلہ بند کر دیندے نیں

لڑائی مکدیاں سار ای سردار شیرو، عزت بیگ، رحمت ماشکی۔ پیرو گجر تے سنگین والے سپاہی نوں نال لے کے خفیہ سرنگ دا رخ کردا ائے۔ اوس دے سبھے ساتھی دی جھٹ گھوڑیاں تے بہہ کے ڈیرے ول ٹر جاوندے نیں۔ پر نتھو ننگا اتے اوہدے ہنجاہ کو حمایتی ٹیلے توں نیئں ہلدے۔

ذرا کو چر پچھوں ٹیلے دے سبھے پاسیوں جابرا دوڑیا دوڑیا آکے نتھو ننگے دے کن وچ کجھ راز دیاں گلاں کردا ائے۔ فیر نتھو ننگے تے اوہدے سبھے حامتی شیرو تے اوہدے ساتھیاں تے ہو چھے وار کرن دا منصوبہ پکاوندے نیں۔

۲۱

اُچے ٹیلے توں تھوڑی جیہی وِتھ تے اک نوکیلی تھاں وے۔ وچوں اوس خفیہ سُرنگ دا سلسلہ شروع ہوندا اے۔ جہدی کھدائی دا اڈا مشکل کم نوڑ چڑھاون لئی شیرو تے اوہدے سا بھیاں نے حیاتی دے وَنّ ورھے برباد کر چھڈے سن۔ اُتے انگریز حاکماں نوں اوہدا کجھ پتہ نئیں سی لگن دِتا۔ اوس خفیہ سرنگ چوں تِن رستے دلو دَلی علاقیاں وَل جاندے نیں۔ اتے اک رستہ وَوجے ملک بھارتی پنجاب دی حدتوں پار جا نکلدا اے۔

مرزا عزت بیگ، رحمت ماشکی، پیرو گجر تے سنگین والا سپاہی سردار شیرو دے نال اوس نوکیلی تھاں تے اپڑدے نیں۔ شیرو اوہناں نوں باہر کھلار کے کلا سرنگ دے اندر وڑدا اے۔ جھٹ کو پچھوں حمیدہ بانو تے پیرو دی وھی لاڈو اوہدے نال باہر نکلدیاں نیں اوہناں نوں دیکھ کے عزت بیگ تے پیرو گجر دے پیر خوشی نال بھوئیں تے نئیں ٹکدے اوہ دوویں اگانہہ دوھدے نیں۔ اینے چر چہ تھو رنگڑا اوتھے اپڑ کے کڑکا ماردا اے۔

”اپنی اپنی تھاں تے کھلے رہوو۔ جے کسے نے ذرا وی ہلجُل کیتی! تے میری بندوق دی گولی اوہدی ہِک چوں پار ہو جاوے گی۔ اوئے جابرا تے پیٹو! ایہہ وڈے ایس ایس پی تے پلس والے نوں ساہمنے رکھ نال بنھ دیہوو۔ ایہہ ساڈے سبھ توں وڈے ویری نیں۔ پہلاں انہاں دا اکو ٹھپ لیتے۔ دوجیاں نال مگروں نبڑاں گا۔

ہوش کر اوئے رنگڑا۔ حالے اُچے پنڈ دا سردار شیرو جیوندا اے۔ توں تے تیرے جہے ایہناں دا وال وی ونگا نئیں کر سکدے۔“

شیرو دے ایہہ الفاظ سُن کے تھو فیر اک کڑکا ماردا اے۔

چپ اوئے بڈھیا۔ اچے پنڈ دے سوجھوان وسنیکاں نوں تیرے ورگے پُھٹی مت والے سردار دی لوڑ نئیں۔ جیہڑا ایتھ آئے شکار چھڈ کے ساہنوں موت دے منہ وچ تنن دم

چارا کر رہیا اے۔ میں تے میرے ساتھی ہن تیری سرداری دا سارا مان توڑ دیون گے۔
بیلیو! ایہناں دے گرد گھیرا گھت لوؤ۔"

نتھو رنگڑ دے جانگلی پنجاہ دو نالیاں والے ساتھی جھٹ اوہدی ہدایت تے عمل کردے ہیں۔ حمیدہ بانو، لاڈو تے پیر دگجر دا رنگ پیلا پے جاندا اے۔

سردار شیر دے تے رحمت ماشکی بٹ بٹ اک دوجے دا مونہہ تکدے نیں۔ مرزا عزت بیگ تے سنگین والے سپاہی نوں دکھ نال بھر کے جابرا تے پیٹو اپنیاں دو نالیاں دا رخ اوہناں دل موڑ دے ہیں۔ عزت بیگ نوں موت جیاتی دے دوراہے تے کھلا دیکھ کے حمیدہ بانو دا انگ انگ کنبدا اے۔ نتھو رنگڑ دا اشارہ سمجھ کے جابرا تے پیٹو دے ہتھ بندوقاں دے گھوڑیاں تیک اپڑ جاندے ہیں۔ نتھو رنگڑ گولی چلان دا اخیری اشارہ کرن لئی اپنا سجا ہتھ ذرا کو اتانہہ چک دا اے۔ اچن اچیت ایہہ گرجدار داج بجلی دانگوں اوس نویکلی تھاں وچ کڑکدی اے!! ٹھہر جاؤ!!!

حمیدہ بانو دے دل دیاں ڈونگھائیاں وچوں نکلے ہوئے ایہہ دو لفظ "دو نالیاں تاں کے کھلے جابرا تے پیٹو دے ہتھاں نوں زنجیر بن کے جکڑ لیندے ہیں نتھو رنگڑ کالے ناگ دانگوں پھنکار دا اے پر اوس دے ساتھی اوہدے دل گوہ نئیں کردے۔ حمیدہ بانو دی مقناطیسی داج اوہناں ساریاں دے دلاں نوں ڈاڈھی کھچ پاؤندی اے۔ تے اوہناں دیاں نظراں اوس البیلی مٹیار دے پر وقار چہرے اتے جم جاوندیاں نیں فیر حمیدہ بانو جھٹ عزت بیگ دے اگے کندھ دانگوں کھلو کے بلبلاں دے صدقے وچوں لفظاں دے ایہہ انمُلے موتی کڈھدی اے۔

اُلبیلے دیس پنجاب دے جیالے، بانکے سوہنے، چھیل چھبیلے گبھرو شیر جوانو! بے گناہواں دے لہو نال اپنے ہتھ رنگن توں پہلاں ایہہ حقیر بندی دی اک گل سُن لوؤ۔ میں تہاڈے کولوں جیاتی دی بھیکھ نئیں منگدی۔ جے ساڈے نصیب وچ تہاڈے ہتھوں مرنا لکھیا ہویا اے۔ تاں فیر دنیا دی کوئی طاقت تہانوں نئیں ڈک سکدی۔ اسیں تہاڈے ہتھوں مر جاواں گے۔ اتنے ساڈے لہو دی اک اک بوند نگر دیاں

نوں ایہہ درد بھری کہانی سناوے گی۔ پئی کجھ نیک بندیاں نیں اپنے پنڈ دے وسنیکاں نوں سدھی راہ تے لاون دا چارا کیتا سی۔ ایہیں جرم پاروں اوہ قتل کردتے گئے پر واسی ایہہ سمجھ کجھ جان کے قتل ہوون والیاں نوں مظلوم تے قاتلاں نوں ظالم آکھن گے۔ یاد رکھو مظلوماں دی یاد وہ روندیاں دے دلاں چہ ہمیشاں تازہ رہندی اے اتے ظالماں نوں کوئی نیک بندہ چنگے لفظاں نال یاد نئیں کردا۔ مظلوم قتل ہوون مگروں ایس ہستی دے چمن وچ پھل بن کے مہکدے نیں۔ اتے ظالماں دا موت دی بے انت وادی چہ کدھرے ناں نشان وی نئیں لبھدا۔ مظلوماں دا لہو حق سچ دے تاج وچ بیجے موتیاں وانگوں ڈھلکاں مار دا اے۔ پر ظالماں دی رت بدی دیاں جوکاں کمھٹیاں ہو کے پی جاوندیاں نیں۔ مظلوماں دی بدولت تہانوں آزادی دی نعمت نصیب ہوئی اے تے ظالم سامراجیاں دے ارادے مٹی وچہ مل گئے نیں۔

اج تسیں اک آزاد دیس دے آزاد واسی او۔ پر ! ! میں ڈاڈھے دکھ نال ایہہ گل آکھنی آں۔ پئی تہانوں آزادی دی نعمت راس نئیں آئی۔ تساں آزاد ہوندیاں سار ای اوہناں ظالم سامراجیاں دا روپ دھار لیا اے۔ جیہڑے آزادی دا حق منگن والے مظلوماں دے لہو نال ہولی کھیڈ کے جشن مناوندے سی۔ اج پنجاب دی دھرتی دے وسنیکاں نوں تہاڈے تے اوہناں غیر ملکی لیٹریاں وچہ ذراجیاں دی فرق نئیں جاپدا۔ تساں غلامی دے داغ دھون دی بجائے آزادی پسند شہیداں دے سنہری کارناویاں تے پانی پھیرن چہ کوئی کسر نئیں چھڈی۔

آزادی دی شمع تے دھ دھ کے جاناں قربان کرن والے پروانیاں دیاں روحاں اج تہانوں چیک چیک کے کہندیاں نیں۔

پنجاب دی دھرتی دے غیرتاں عزتاں اتے اچیاں شاناں والے انکھی بابیاں دے مونہہ زور پتر و ! ! اپنیاں رگاں وچ دوڑن والے چنگے لہو نوں بھیڑیاں کماں چہ برباد نہ کرو۔ تہانوں وڈیاں دی پگ دا شملہ اچا رکھن لئی ایسلے اخلاق سدھار دی اک بھرویں مہم چلانی چاہیدی اے۔ اجہی مہم جیہڑی تہاڈے ہتھوں ہوون والیاں نفرت بھریاں سبھے

وارداتاں دے دھونے دھو کے سارے دیس وچ تہاڈا بول بالا کر دیوے "!!

وطن دے شہیداں دی ایہہ داج دلاں دے کن کھول کے گوہ نال سنو۔ اک اوہ سن جنہاں نے دو جیاں دے سکھ چین دی خاطر زمانے دے دکھاں نوں جھولی وچ پا لیا۔ اک تسیں او۔ جنہاں اپنے عیش آرام لئی اپنی دھرتی دے وسنیکاں دا جینا محال کر چھڈیا اے پر ایہہ کدوں تیکر لٹ مار تے کٹ وڈ دیاں خطرناک وارداتاں کردے رہووگے۔ ات چکن والیاں دا انت چنگا نہیں ہوندا۔ مونہہ زور جوانی دے نشے چہ بدمست مورکھو۔ تہاڈے ظلم ستم دیاں ان گنت وارداتاں نے اپنے پنجاب دی دھرتی تے تباہی تے بربادی دے جھنڈے گڈ دتے نیں۔ تہاڈیاں ماواں نے تہانوں ایسے لئی پال پوس کے جوان کیتا سی؟ اج ویلے دا پنچھی اچے پنڈ دی خونی فضاواں ویکھ کے تڑفدا۔ پھڑ پھڑ کدا اتے لہو دے ہنجو کیردا اے۔ یاد رکھو! ویلے دے اوہ ہتھ جنہاں نے ظلم تے غرور سامراجیاں دے سبھے مان توڑ چھڈے نیں۔ جد تہاڈیاں گرداناں نیک اپڑ گئے تاں فیر تہاڈے وچ اچی ساہ لین دی وی ہمت نہیں رہوے گی۔

ایس ایس پی مرزا عزت بیگ میرے وڈھے بھرا نیں۔ ہیں پلس دا اک وڈا افسر ہوون باوجود اینہاں دی وڈیائی نہیں کر دی۔ ایہہ درد مند انسان سچ مچ چوکھے چڑتوں ٹل اے۔ پئی اچے پنڈ دے وسنیک نیک بن کے اپنے دیس دی ودھ توں ودھ خدمت کرن تاں جے تہاڈا اپنڈ لبس ناں دا ای نہیں سگوں سچی مچی دا اچا پنڈ بن جاوے۔ اتے سارے دیس دے واسی پنجاب دی ایس دھرتی نوں عقیدت دیاں نظراں نال ویکھن۔

اج عزت بیگ نوں اپنی بھین تے غریب پیرو گجر دی دھی دا بھرم تے عزت بچاون لئی مجبور ہو کے اچے پنڈ تے چھاپہ مارن دی لوڑ پئی اے ایہہ کسے تے ظلم کرن دا ارادہ لے کے نہیں، اپنا فرض نبھاون دی خاطر ایتھوں تیک اپڑیا اے۔ تسی اینوں اپنا ویری سمجھ کے مار مکاون دے جتن کردے او۔ ایہہ تہاڈی سمجھ دا قصور اے پر یاد رکھو۔ جے ایہہ اپنے دیس دیاں دھیاں بھیناں دی عزت نوں اپنی جان نالوں

عزیز یکھن والا نیک انسان، اج تہاڈے ہتھوں مرگیا۔ تاں فیر اوہدی روح قیامت بن کے ایچے پنڈ تے ٹٹ پوے گی۔ اک ایجہا طوفان اٹھے گا۔ جنہوں تہاڈیاں دونالیاں ڈک نئیں سکن گیاں۔ تہاڈے اپنے ای پنڈ دے کندھاکوٹھے تہاڈے اُپر ڈھیہ کے انہانوں غرق کردیون گے۔ اتے تہاڈے وچوں کسے دی لاش نوں کفن دی نصیب نئیں ہووے گا۔ ایس توں اگے میں تہانوں ہور کوئی گل نئیں آکھاں گی۔ ہن تسی بے گناہواں دے لہو نال اپنے ہتھ رنگن دا شوق پورا کرن لئی اپنیاں دونالیاں دا رخ میری ول موڑ دیوو۔ میں ہور کسے نوں اپنیاں اکھاں دے ساہمنے مردیاں نئیں ویکھ سکدی۔ رب دی سونہہ مینوں تہاڈے ہتھوں مرن دا فیر ادی رنج نئیں ہووے گا۔ ایس دھرتی تے کئی داری موتہہ زور تے اتھرے بھراواں دی ضد پوری کرن لئی انکھی بھیناں نئیں اپنیاں جاناں ودھ ودھ کے قربان کیتیاں ہیں۔ ایہہ میرے البیلے پنجاب دی پرانی ریت اے۔ میں اج ایس ریت نوں اپنے لہو دے رنگ نال ہور نکھارنا چاہنی آں میری ہک وچ رج کے گولیاں مارو۔ اتے میرے مگروں ہور بندے دی جان لین لئی کسے دی بندوق وچ کوئی گولی باقی نہ رہوے۔!!

حمیدہ بانو اپنی روح دی واج دلاں نوں موہ لین والے انداز وچ سنا کے اپنیاں اکھاں میٹ لیندی اے۔ سردار شیرو، رحمت ماشکی، پیرو گجر تے اوہدی دھی لاڈو عقیدت دیاں نظراں نال حمیدہ بانو ول ویکھدے نیں۔ نتھو رنگڑ ملاوسلے اک ڈبی ہوئی بیڑی دے ملاح وانگوں جاپدا اے۔ اوہدے ڈاڈھے ای کرخت تے پتھر دل پنجاہ ساتھی سرنیویں سُٹ لیندے نیں۔ کِناں ای چر کسے دے موہنوں کوئی گل نئیں نکل دی۔ انج جاپد اے جیویں اوہناں زہر بھرے اڈنے سپاں نوں کسے ڈاڈھے باندری نے کیل چھڈیا اے۔ اچن چیت نتھو رنگڑ دے دو وڈے حواری جا براتے پیٹو اگانہہ ودھ کے مرزا عزت بیگ تے سنگین والے سپاہی دیاں مشکاں کھول دیوندے نیں۔ اوسلے رحمت ماشکی اُچی واج نال نعرہ ماردا اے!! "مرزا عزت بیگ" جواب وچ دونالیاں بندوقاں والے سبھے لوگ "زندہ باد" آکھدے نیں!!

رحمت ماشکی دو جی وار سردار شیر دی واج لاؤند اے۔ سبھے آدمی پورے زور نال "زندہ باد" کہندے نیں۔ حمیدہ بانو جھٹ اکھاں کھول کے اپنے آلے دوالے جھات پاؤندی اے۔ اتے اچے پنڈ دے پتھر دل بندیاں نوں موم ہوندیاں ویکھ کے اوہدیاں پلکاں تے خوشی دے ہنجو ڈھلکدے نیں۔

نتھو رنگڑ اپنی دونالی بندوق تان کے حمیدہ بانو دل ہولے ہولے ودھدا اے۔ اوس دے سبھے ساتھی نفرت بھری نظر نال اوہنوں دیکھ کے، جھٹ اپنیاں دونالیاں دا رخ اوہدے ول موڑ دے نیں۔ اوہ اپنے آل دوالے جھات نئیں پاؤندا۔ اوہدا سبھ توں وڈا حواری کالا بوچڑ تھر تھر کنبد اے۔ مرزا عزت بیگ دے اگے کندھ وانگوں کھلی حمیدہ بانو اپنی تھاں توں نئیں ہلدی۔ اوس دے نیڑے اپڑ کے نتھو رنگڑ دے قدم رک جاندے نیں۔ اتے دل دی ڈونگھائی چوں ایہہ واج نکلدی اے۔

"ساڈے ورگے پتھر دلاں نوں موم بناون والیے انکھی بھینیں! میرا وس چلے تاں میں آسمان دے تارے توڑ کے تیرے قدماں تے نچھاور کر دیواں جنھے انیاں کجھ کیتا ای اک ہور وڈا نیکی دا کم کر چھڈ۔ ایہہ میری بندوق دیاں گولیاں نال میرا سینہ چھاننی کر دے۔ میرے جیہے بے غیرت بے حیا تے بدکار نوں دنیا وچ جیون دا کوئی حق نئیں۔ میرے گناہ گار ہتھاں تے ڈاڈھیاں خطرناک وارداتاں کرن توں دکھ، اچے پنڈ دے اچیاں شاناں والے سردار دی پگ لاہون دا دی چارا کیتا اے۔ بھینوں میریاں بھیڑیاں کرتوتاں نے سکے پیو نالوں ودھ پیار کرن والے، مہربان سردار اگے اکھ اچی کرن جوگا نئیں چھڈیا۔ میں بڑا بدلحاظ تے بے ادب آں۔ بھینوں میرے گناہواں دی وڈی توں وڈی سزا ملنی چاہیدی اے۔"

اینی گل آکھ کے نتھو رنگڑ دیاں اکھاں وچ گلیڈو آ جاوندے نیں۔ اتے اوہ اپنی دھون نیویں پا کے دونالی بندوق حمیدہ بانو دے قدماں وچ رکھ دیوند اے۔

جھٹ کو پچھوں حمیدہ بانو دے ایہہ مٹھے بول اوہدے کناں وچ رس گھولدے نیں "ویرا۔ توں اک دردمند بھین دی گل من کے سدھی راہ تے آ گیا ایں۔ میرے لئی ایس توں وڈا ہور کوئی نیکی دا کم نئیں ہو سکدا۔ بھرا بھانویں کنے وی اتھرے کیوں نہ

ہو ون ۔ بھینیاں اوہناں دی ہمیشاں خیر ای منگدیاں نیں۔ جوانیاں مان ۔میری دُعا اے ، پیٹی توں تے تیرے سبھے ساتھی نگرواسیاں دی ودھ توں ودھ خدمت کرکے اوہناں دے دلاں تے لگے ہوئے نفرتاں دے داغ دھو دیون وچ سفل ہوؤ ۔ سکیاں آسن ایہہ پُتّر !! اُچے پنڈ دا سودھبوال سردار تہاڈیاں ہن سبھے خطاواں معاف کر دیوے گا۔ سویرداں بھلیا جے شام نوں گھر پرت آوے تاں اوہنوں بھُلیا نئیں آکھناں چاہیدا۔ تُسی سبھے دیر بھرا ایس پنجاب دی دھرتی تے بیبے پُتر بن کے حیاتی دے دیہنہ گزارو۔ اتے اک سُگھڑ سیانے دا ایہہ سچا قول پلّے نال بنھ لوو ۔

"دُنیا دے وِچ رکھ نقیرا ایسا بہن کھلون

کول ہو دیں تے ہسن لوکی ، ٹُر جاویں تے رون"

حمیدہ بانو دے ایہہ خلوص بھرے الفاظ ٹھُور نگر تے اوہدے سبھے ساتھیاں نوں نویں حیاتی دا سنیہا جاپدے نیں۔ نیکی دا چانن اوہناں دے دلاں چوں بدی دے ہنیرے دور کردیوندا اے ۔ اتے اوہ حق سچ تے پیار محبت دے بھر دیں جذبے نال حیاتی دے اخیری ساہ تیکر دیس واسیاں دی ودھ توں ودھ خدمت کرن دا اکچھ کردے نیں۔ سردار شیر واد سلے ایہناں لفظاں نال حمیدہ بانو دے حوصلے دی بھرویں داد دیندا اے ۔

"بیلیو! اج دا دیہاڑا میری حیاتی دا بڑا مبارک دیہنہ اے ۔ اتے ایس مبارک دیہنہ دا سنیہا لے کے آون والی میرے ایس پنجاب دی ایہہ انکھی دھی اے ۔ اہدیاں اُچیاں ۔ سچیاں خلوص بھریاں گلاں باتاں نے اُچے پنڈ دے اتھرے تے اجڈ بندیاں دے دِل نیکی وَل موڑ دِتے نیں ۔ ایہنے جیہڑا کم کر دکھایا اے حکومت دے اہلکار اپنیاں سبھے طاقتاں ورت کے وی اوہنوں توڑ نئیں سی چڑھا سکدے ۔ میں اک پڑھیا لکھیا بندہ آں ۔ مینوں اپنی سوجھ بوجھ تے ڈاڈھا مان سی ۔ پر ایس دھی دے سچے بول سُن کے مینوں اپنی زبان گنگی جاپدی اے ۔ اچے پنڈ دے نکے سردار ٹھُو تے کجھ ہور لے بجھ بندیاں نے ایس دھی نال جیہڑیاں زیادتیاں کیتیاں نیں ۔ میں اوہناں دی مرزا عزت بیگ ہوراں کولوں معافی منگناں آں ۔ ایس انکھی دھی دی اُچی ، سچی تے نیک خواہش نے میرا ایمان تازہ کردتا اے ۔ اوہدے موجب اسیں

سبھے اخلاق سدھاردی اک بھرویں ہیم توڑ چڑھاون لئی اپنے لہو دی اخیری بوند دی قربان کر دیاں گے۔ اج توں ترپہ در ہے پہلاں ہیں ایسے نہاں تے کھلو کے دلیس دی دھرتی تے ظلم کرن والے ظالم سامراجیاں نوں للکار ریا سی۔ اوہ مینوں ڈاکو تے لیٹرا سمجھدے سن۔ پر رب دی سونہہ میں کدے دی اپنے دلیس دے کسے وسنیک نوں کوئی دکھ دیون دا چارا نئیں کیتا۔ میرے ہتھ کسے دھی بھین دی عزت لٹن واسطے حرکت وچ نئیں آئے۔ میری لڑائی غیر ملکی سامراجیاں نال سی۔ جہڑے ایس دلیس دی بے انت دولت سمیٹ کے ست سمندر پار ٹر گئے ہین۔ اوہناں نے دلیس واسیاں نوں بداخلاقی دا جیہڑا اگ جار دگ لایا سی۔ اوہدا علاج کرنا ساڈا فرض اے۔ اتے ہن جے ایس دھرتی دے کسے بندے نے غیر ملکی سامراجیاں دی طرحاں کوئی اوچھا ہتھیار ورتن دا چارا کیتا۔ تاں فیر ساڈے ہتھ اوہدی دھون لاہن توں ذرا دی دریغ نئیں کرن گے۔"

اُچے پنڈ دے سردار شیرو دا ایہہ اعلان سن کے دوناں پاں والے سبھے لوگ ڈاڈھے جوش بھرے نعرے ماردے ہین۔ نتھو رنگڑ اوسلے پر لاٹھو دا اک رقعہ شیرو دے ہتھ پھڑاؤندا اے۔ اتے اوہ رقعے دی ایہہ تحریر گوہ نال پڑھدا ہئے۔

"میرا اخیری سنیہا"

پُلس دا ایہہ چھاپہ ڈاڈھا خطرناک اے۔ اُچے پنڈ دے لوک اہدا مقابلہ نئیں کر سکدے پر تہانوں گھابرن دی لوڑ نئیں۔ ہیں ٹری چھیتی چوکھا مال لے کے تہاڈے کول اپڑ جاواں گا۔ تسی اودناچر شیرو تے اوہدے ساتھیاں نوں پُلس نال لڑائی چہ الجھائی رکھو۔ اوہ سبھے پلس دے ہتھوں مارے جاون گے۔ پیرو گجر دی دھی تے میری امانت دا کسے نوں پتہ ناہہ لگے۔ ایسں اوہناں نوں لے کے خفیہ سرنگ راہیں اجہی تھاں تے اپڑ جاواں گے۔ جتھے ساڈا کوئی وال دی ڈنگا نئیں کر سکے گا۔"

"پر لاٹھو"

سردار شیرو دے مگروں مرزا عزت بیگ رقعے تے پر لاٹھو دی تحریر تے تصویر دیکھدا اے۔ ذرا کو چر پچھوں نتھو رنگڑ دے بلھاں تے ایہہ الفاظ تھر کدے نین۔

"سردار! میں ایس مکار بندے دا اج سارا بھیت کھول دیاں گا۔ کیوں جے ایسے جعلساز نے مینوں پُٹھی راہ تے لایا سی۔ اسیں دونویں سلطان پور پنڈ دے ہائی سکول وچ پڑھدے ساں۔ دس جماعتاں پڑھا کے چوکھے چِر پچھوں جد تساں مینوں پنڈ دا نکّا سردار بنایا۔ تاں ایس خوشی وچ ایہہ بندے ملے مینوں اک وڈی دعوت دِتی۔ اتے اسیں دونویں گوڑھے یار بن گئے۔ فیر ایہہ پنڈ دے پہلے مورچے چہ آون لگ پیا۔ اتے شراب دی چاٹ لا کے ایہنے میری مت مار دتی۔ شراب دی بھیڑی عادت نے مینوں بھلے برے چہ تمیز کرن جوگا نہ چھڈیا۔ میں تے میرے ساتھی ایہدے اشاریاں تے چلن لگ پئے ایس ظالم نے پیسے دا لالچ دے کے ساڈے کولوں ڈاڈھیاں خطرناک وارداتاں کرایاں نیں۔ صلح دی گل بات ویلے ساڈے تے حکومت دے وچکار کندھ بن کے کھلون والا ایہو ای بندہ اے۔ اتے ایس انکھی بھین نوں اغوا کرن لئی ایہہ ساہنوں مرزا عزت بیگ ہوراں دی حویلی چہ لے گیا سی۔ ہن وی سلطان پور پنڈ وچ کوئی وڈی واردات کر رہیا ہووے گا ساہنوں خفیہ سرنگ راہیں بھیتی نوں چھیتی اوتھے اپڑ کے اوس ظلم دے بوٹے نوں جڑاں توں پٹ دینا چاہیدا اے۔ تسی مینوں مرزا ہوراں نال جاون دی اجازت دیوو۔ میں ایہناں نوں ایہدا اصلی روپ وکھا دیواں گا۔"

نتھو رنگڑ دے موہنوں کجھ رازدیاں گلاں سُن کے مرزا عزّت بیگ اک واری فیر کاغذ تے چھپی ہوئی پرلا ڈھو دی تصویر گوہ نال ویکھدے اٹھے۔ اتے جھبٹ کو پچھوں اوہدے ایہہ الفاظ نویکلی تھاں وچ گونجدے پئیں۔

"اُچے پنڈ دے سردار تے دوجے وسنیکاں نے "پرلا ڈھو"!! دے ناں تے کدے گوہ نئیں کیتا۔ ایہدے معنے نیں۔ چوراں دا تھاموں!! ... عزّت بیگ فیر کاغذ دا اٹو ماٹ سنگین والے سپاہی نوں پھڑا کے آکھدے اٹھے۔

"چوراں نوں چھیتی نال اُچھیلے دل ٹر جا۔ انسپکٹر چیمہ نوں آکھیں اپنے سپاہیاں نوں لے کے سلطان پور دے گرد گھیرا گھت لین۔ اتے ایس شکل دا جیہڑا وی بندہ نظر آوے۔ اوہنوں پُلس چوکی لے جاون۔ اسیں خفیہ سرنگ راہیں سلطان پور اپڑاں گے۔"

سنگین والا سپاہی جھبٹ اپنے ٹیلے وا رُخ کرد ائے۔ سردار شیر و دی ہدایت موجب ہیرو گجر۔ اوہدی دھی لاڈ و تے اودھے کوُ دونا لیاں والے لوگ اودھے ڈیرے ول ٹر جاندے ہین اتے شیر دع.ت بیگ، حمیدہ بانو تے باقی بندیاں نوں لے کے خفیہ سرنگ دے اندر لنگھ گئے ائے۔

۲۲

چو کھے اُچے تے سگھنے رکھاں وچ لگی ہوئی نویکلی تھاں دے وچکار اک سبھ توں ہوڈے پرانے بوہڑ دے رُکھ دا اندروں پولا مڈھ، باہروں ڈادھا بھرواں جاپد ائے۔ اوہدے تے بوہڑ دے سُکّے پتر نے ہور گھ کنڈے ہر ویلے کھلرے نظر آوندے نیں۔ کوئی اوپرا بندہ اوس تھاں نوں دیکھ کے ایہہ اندازہ نئیں لا سکدا۔ بئی مڈھ دے ہیٹھاں اک چوکھا وڈا تہہ خانہ اے۔ سردار شیرو تے دوجے بندے اک تنگ بوہا لنگھ کے اوس تہہ خانے وچ اپڑدے نیں۔ اوتھے اِک مشال بلدی اے۔ جہدے چانن چہ وکھو وکھ تھاواں دل جادن والے خفیہ سرنگ دے چار رستے نظر آوندے نیں۔ سردار شیرو اپنے بندیاں نوں کجھ ہور مشالاں بالن دی ہدایت کرد ائے۔ اتے فیر نتھو رنگڑ دے ایہہ الفاظ تہہ خانے وچ گونجدے نیں۔

سردار! اوہ ساڈا گُوڑی یری برلا ٹھیلیاں خفیہ سرنگ راہیں اپنے پنڈ دی حد وچ اپڑد ائے۔ ساہنوں اگانہہ ودھ کے سرنگ دے چارے رستے ڈک لینے چاہیدے نیں۔ تاں جے اوہ کسے پاسیوں وی بچ کے ناہ نکل سکے۔"

سردار شیرو ذرا کو سوچ کے کہند ائے۔

توں ٹھیک آکھناں ایں۔ میرا وی ایہو خیال اے۔ میں سبھ بندوبست کرلاں گا۔ نوں جابرا تے کجھ ہور بندے مرزا ہوراں نال ایس رستے چھیتی سلطان پورا پڑن دا چارا کرو رب راکھا۔"

نتھو رنگڑ جھٹ سردار شیرو دی ہدایت تے عمل کردا اے اوہدی دوجی ہدایت موجب کجھ بندے سرنگ دے دوجے رستے دا رُخ کردے نیں۔ سردار شیرو اوہناں نوں ٹور کے آکھد ائے۔

"رحمتا۔ توں پنج ست بندے لے کے اپنے پنڈ دے پیلے موہڑے تے اپڑ جا۔ کجھ پتہ نئیں

جے پرلاٹھو اپنی واردات کر کے اوس تھاں تے آ گیا ہووے"۔

رحمت ماشکی تے پنج ست وہ خالیاں بندوقاں والے تیجے رستے ول قدم ودھاوندے نیں۔ اوہناں دے مگروں تہہ خانے وچ بندیاں دی گنتی دس باراں توں ودھ نئیں جاپدی اتے اوہ سبھے سردار شیرو نال خفیہ سرنگ دے اوس اخیری رستے وچوں لنگھدے نیں۔ جیہڑا بھارتی پنجاب دی سرحد توں پار جانکلدا اے۔

سردار شیرو دے سبھے آدمی اپنے ہتھاں وچ مشعلاں لے کے خفیہ سرنگ دے چوں رستیاں چہ سورج دیاں کرناں دا نگوں کھلر جاوندے نیں ہر بندہ اوسلے پرلاٹھو دے لہو دا ترہایا جاپدا اے۔ اوہ سبھے شیرو دی ایس ہدایت تے عمل کر دے نیں۔ پئی پرلاٹھو نوں کسے طرحاں وی خفیہ سرنگ وچ وڑن دی مہلت نا نہہ دتی جاوے جے اوہ اپنی واردات کرن مگروں سرنگ دے کسے رستے وچوں لنگھ کے کسے پاسے نوں ترٹر گیا۔ تاں فیر اوہنوں قابو کرنا ڈاڈھا ای مشکل ہو جاوے گا۔

سردار شیرو خفیہ سرنگ دے چوتھے رستے دی اک تھاں تے اپڑ کے جان چک اپنے قدم روک دا اے اتے اوہدیاں اکھاں وچ گگیدڑو آجاوندے نیں۔ دس باراں دونالیاں والے ہٹ بٹ اوہدا مونہہ تکدے نیں۔ شیرو اوسلے کہندا اے۔

بیلیو! ایہہ اوہ تھاں اے جتھے نتھو دے پیو میرے جگری یار چراغ نے دم توڑیا سی۔ قسمی تاں اوددوں نکّے نکّے ہوو گے۔ نتھو دی عمر دی اوسلے ستاں کو ورھیاں توں دوہ نئیں سی۔ میں تے اوہ میرا جگری یار ندی تے نہاون جارہے ساں۔ اچن چیت پلس دی داہر آگئی۔ اساں دوہاں نے اپنے گھوڑیاں دیاں واگاں اچے ٹیلے ول موڑیاں اتے گھڑسوار پلس والیاں تے اپنیاں بندوقاں دا مکھ ساڈے ول پھیر کے گولیاں دا مینہ وسا دتا۔ اک گولی میرے سجے موڈھے وچ آ کے وجی۔ میں بے سُرت ہو گیا۔ چراغ نے اوسلے اپنی جان دی کجھ پرواہ نا نہہ کیتی۔ اتے مینوں پلس دی داہر کولوں بچا کے ڈگدا ڈھیندا ایس تھاں تیکر لے آیا۔ جد مینوں ذرا سُرت آئی۔ تاں اوہ جیاتی دے اخیری ساہ گن رہیا سی میں اپنیاں اکھاں نال اوہدی ہک چہ چھئیاں گولیاں دے نشان ویکھے اوہنے مینوں ایہہ

اخیری گل آکھی۔ شیرو! میرے کلم کلے لاڈلے پتر نوں کنڈ تا نہہ دکھاویں!!!
اک ورھے پچھوں اوہدی تینویں اپنے ہیرے ورگے گبھرو دے غم وچ گھل گھل کے مرگئی
اتے یتیم نتھو دا دنیا وچ کوئی وی آسرا نا نہہ رہیا۔ ایس گل نوں اج اٹھاراں ورھے

بیت گئے نیں۔ اتے میں ہن تیکر نتھو نوں سگے پتراں نالوں ودھ پیار کرکے یارانے
دا انگ پال رہیا آں۔"

سردار شیرو ایہہ درد بھری کہانی سنا کے ہولے ہولے قدم اگانہہ ودھاوندا
اے۔ اتے ڈاڈھے نوجوان وس باراں دو نالیاں والے بندے وی اوہدے پچھے
پچھے ٹر پیندے نیں۔

"نتھو زنگے بڑی حفاظت نال مرزا عزت بیگ تے حمیدہ بانو نوں سرنگ دے
پہلے رستے وچوں لنگھا کے سلطان پور پنڈ دی حد وچ لے آوندا ئے ۔ اوہدا وڈا
حواری جابرا تے چار ہور ساتھی مشالاں بجھا کے دو نالیاں تان لیندے نیں۔ مرزا
عزت بیگ اپنے چار چوفیرے بھرویں نظر نال جھات پا کے آکھدا ئے۔
"ایہہ تاں میری زمین اے ڈاڈھی ویران جاپدی اے۔ انج لگدا ئے جیویں
سلطان بیگ نے ایہدے ول کدی گوہ نہیں کیتا۔"
اینا کہہ کے عزت بیگ، ڈوہنگی سوچ وچ ڈب جاوندا ئے۔ اتے فیر نتھو زنگے
دے ایہہ الفاظ اوہدے کناں تیک اپڑدے نیں۔
مرزا جی ۔ ایس تھاں توں میرا ساتھی کالا بوچڑ ظالم پر لاٹھو دے پنڈ لے کے جاندا رہیا
اے تہاڈی حویلی ایتھوں بہتی دور نئیں۔ پر لاٹھو اپنی واردات کر کے سبھ توں پہلاں
ایس تھاں تے اپڑے گا۔ میرے چار ساتھی اوہنوں ایتھے اُڈیکن گے۔ میں تے جابرا
حویلی تیکر تہاڈے نال جاواں گے۔ جے رستے وچ کدرے پر لاٹھو نال ساڈا ٹاکرا ہو گیا۔ تاں
فیر اسیں اوتھے ای اوہدا اکو مُٹھپ دیاں گے۔ پلس دے سپاہیاں نوں سلطان پور تیکر
آوندیاں حالے کجھ چِر لگے گا۔ تہانوں چھیتی توں چھیتی اپنی حویلی وچ اپڑ جانا چاہیدا اے۔

مرزا عزت بیگ جھٹ حمیدہ بانو دی باہنہ پھڑ کے اوتھوں ٹُر پیندا اے۔ اوہناں دے ہتھے کھتے نتھو رنگھڑ تے جابرا اپنیاں دونالیاں تان کے حویلی ول قدم ودھاوندے نیں۔

۲۰۳

مرزا عزت بیگ دی حویلی دے برآنڈے وِچ مریم ڈاڈھی بے چین ہو کے عزیز نوں پکھڑ چاٹ کے سبھے کھبے چکر کٹ دی اے۔ اوہنوں دینہ دے پچھلے چانن وچہ غماں تے اُداسیاں دے ہنیرے نظر اوندے نیں۔ نوکرانی سکینہ دوڑی دوڑی برآنڈے وِچ آ کے اوہنوں آکھدی اے۔

"بی بی جی! اُپرلے کمرے دا بوہا اندروں بند اے۔ انتے ٹھک ٹھک دیاں واجاں آندیاں نیں۔ اِنج جاپدا اے۔ جیویں کوئی سیف دا جندرا توڑ رہیا اے"

"ہیں! کیہ پئی آکھدی ایں؟ چھیتی نال سلطان بیگ نوں بلا"

مریم دے سکم سکے بلھاں تے ایہہ الفاظ نمر کدے نیں۔

"ہیں نکے میئیں ہوراں نوں دس لئی گئی ساں۔ پر اوہ مینوں اپنے کمرے چہ نظر نہیں آئے۔ سکینہ دا ایہہ جواب سن کے مریم دیاں لتاں کنبن لگ پیندیاں نیں، اوہ جھٹ نکے عزیز نوں سکینہ دے پھڑ دے کے بڑی مشکلاں ٹیلیفون تیکر اپڑدی اے۔

ہیلو! ہیلو "ہیلو!!! دیاں "من چار واجاں اوہدے موہنوں نکلدیاں نیں۔ پر دوجے پاسیوں کوئی جواب نا ہنیں ہاردی اوہ ریسور رکھ کے حویلی دے وڈے بوہے دل قدم ودھاوندی اے سکینہ دے قدم وی اوس پاسے ودھدے نیں۔ اچن چیت افضل یاسین دے نال حویلی دا بوہا لنگھدا اے۔

"افضل، یاسین چنگا ہویا تسی آ گئے او۔

مریم ڈک رک کے آکھدی اے افضل تے یاسین اوہنوں ڈاڈھی پریشان دیکھ کے اک دوجے دا مونہہ تکدے نیں پر اوسلے اوہدی پریشانی دا کارن دوہاں دی سمجھ وچ نہیں آوندا۔ مریم جھٹ افضل نے یاسین نوں نال لے کے مڑ برآنڈے وِچ آوندی اے۔ ٹھک ٹھک دیاں واجاں اوہناں دے کناں تیک اپڑدیاں نیں۔ مریم دے

موتھوں ڈرتے خوف پاروں کوئی گل نیئں نکلدی۔ ٹھک ٹھک دیاں داجاں وِچ ہور وادھا ہو جاوندا اے۔ افضل تے یاسمین داجاں ول گوہ نیئں کردے۔ اتنے بھروین نظر نال چارچو فیبر جھاتی پاوندے نیں۔ اوہناں نوں کدرے حمیدہ بالو دی شکل نیئں وِسدی نکا عزیز نوکرانی سکینہ دے پھڑ وِچ ڈاڈھا اداس جاپدا اے۔

اپنے چرچہ مرزا عزت بیگ تے حمیدہ بالو حویلی دا بوہا لنگھ کے برآنڈے وِچ اپڑدے نیں۔ مریم جھٹ حمیدہ بالو نوں گھٹ کے چھپی پالیندی اے۔ افضل تے یاسمین اوسے حمیدہ بالو نوں گجڑی دے لباس وِچ ویکھ کے ڈاڈھے حیران ہوندے نیں۔ نوکرانی سکینہ جھٹ اگانہہ ودھ کے عزت بیگ نوں آکھدی اے۔ "میاں جی! اُپرے کمرے ۔۔۔ چہ کوئی چور کھڑے جہڑے نوں سیف داجندرا توڑدا پیا اے"۔ ایہہ گل سن کے عزت بیگ تے افضل اُپر جاون والیاں پوڑیاں ول قدم ودھاوندے نیں۔ عزت بیگ اپنے لک نال بجھی ہوئی پستول کڈھن لئی سجے ہتھ نوں حرکت دیندا اے۔ ٹھک ٹھک دیاں داجاں اک دم رک جاوندیاں نیں۔ عزت بیگ تے افضل حالے پہلی پوڑی تے ای پیر رکھدے نیں تاں اوہو کرخت داج اوہناں دے کناں تیک اپڑدی اے۔ "خبردار! اپنے ہتھ اُتانہہ چک کے اِک پاسے کھلو جاؤ"

اپرلی پوڑی تے اک بندے نوں اپنے دونہوں ہتھاں وِچ دو پستولاں پھڑ کے کھلوتا ویکھ کے نہتا عزت بیگ تے افضل دونویں ذرا کو پراںہہ ہٹن تے مجبور ہو جاوندے نیں اُبھٹ کو پچھوں اک لماں تڑنگا، نکی نکی داڑھی دالا چینیدہ ہیٹھلی پوڑی تے اکھلوندا اے مریم! یاسمین تے نوکرانی سکینہ او ہدے دونہوں ہتھاں چہ پستول ویکھ کے تھر تھر کنبدیاں نیں عزت بیگ جھٹ غصے نال بھریا اگانہہ ودھ کے کہندا اے "اچھا! توں پیرا لاٹھو ایں چوراں دا انعاموں، تیری موت تینوں ودجی دا رمیری حویلی وِچ گھر لیائی اے ہُن ایتھوں توں جیوندا اِیتھوں نیئں جا سکدا۔

تہاڈی الیس گیدڑ بھبکی دا میرے تے کجھ اثر نیئں ہُر دے گا۔
پیرلا ٹھو دونہوں ہتھاں نوں حرکت دے کے ڈاڈھی کرخت داج نال بول دا اے

" ادئے میتوں پستول دکھا کے ڈراؤنا ایں۔ سیدھی طرحاں اپنے آپ نوں میرے حوالے کر دے۔ نئیں تاں کتے دی موت ماریا جاویں گا۔

عزت بیگ کڑکا مار کے کہندا اے۔ پر لاٹھو دے قدم ذرا کو سرکدے نیہیں۔ عزت بیگ نے افضل نوں اپنے ول آوندیاں ویکھ کے اوہدی کرخت واج برآمدے وچ گونجدی اے

ایں آکھناں میرا رستہ ڈکن دا چارا ناں کرو نئیں تاں منٹ سکنٹ وچ ایس حویلی چہ پھوڑی وچھ جاوے گی اتے تہاڈا ایہہ پھوکار سب تہاڈیاں لاشاں تے ماتم کرے گا۔ میں اخیری وار تہانوں آکھناں میرا رستہ چھڈ دیو"

" بھونک ناں اوئے کتیا! میں تیرے جہے کمینے دے ہتھوں مرن لئی نئیں جمیا "

عزت بیگ ہور اگانہہ ودھ کے آکھدا اے۔ پر لاٹھو دیاں انگلیاں پستولاں دے گھوڑیاں تیک اپڑ جاوندیاں نیں۔ حمیدہ بانو جھٹ کمان چوں نکلے ہوئے تیر وانگوں ودھ کے عزت بیگ تے پر لاٹھو دے وچکار آ کھلوندی اے

" بھا جی! تسیں ایسے نہتے ہو ماس تے ہڈیاں دی کندھ لوہے دیاں گولیاں دا مقابلہ نئیں کر سکدی۔ ایہہ بندہ ڈاڈھا ہی خطرناک جاپدا اے۔

حمیدہ بانو دے بلہاں تے ایہہ الفاظ تھرکدے نیں۔ عزت بیگ اچی واج نال بولدا اے

توں اک پاسے ہٹ جا بانو! ایہدے پستول دیاں گولیاں میرے عزم دی چٹان نال ٹکرن دی جرات نئیں کر سکدیاں۔ گولی چلا اوئے کمینیا! تیرے ہتھ کیوں پئے کنبدے نیں؟ توں اک واری اپنیاں ہتھاں نوں میری اکھی بھین دی عزت ول ودھاون دا چارہ کر چکیا ایں۔ میں تیرے ایہہ ہتھ توڑ کے تیرا لہو پی جاواں گا۔

پر لاٹھو اک وڈ قدم پچھانہہ ہٹ کے اپنیاں انگلیاں نوں حرکت دیون دا چارا کردا اے جو کھی وتھ تے کھلی مریم یاسمین تے سکینہ دے دل زور زور نال دھڑکدے پئیں۔ افضل دا انگ انگ کنبدا اے ۔ پر لاٹھو دیاں اکھاں قہر تے کرودھ نال بھریاں نظر آوندیاں نیں

حمیدہ بانو اوس قہروان دے چہرے توں اوہدی بھیڑی نیت دا اندازہ لا کے پھچری ہوئی شیرنی وانگوں عزت بیگ نوں پورے زور نال دھکا ماردی اے۔ عزت بیگ تے افضل

دو نویں فورا کو پر اٹھہ ہٹ دے نیں ۔ اینے چرچ پر لاٹھو دے پستول وچوں اکو واری دو گولیاں نکل کے حمیدہ بالو دی ہک چوں پار ہو جاوندیاں نیں ۔ اتے اوہ بھاہ جی بھاہ جی آکھندی ریت دی کندھ وانگوں بھونہہ تے ڈھیہہ پیندی اے ۔

پر لاٹھو بر آنڈے وچوں نکل کے حویلی دے وڈے بوہے ول نس دا ئے ۔ مریم یا سیمین نے نوکرانی سکینہ چیکاں مار کے حمیدہ بالو تے جھکدیاں نیں ۔ عزت بیگ افضل نوں حمیدہ بالو دل گوہ کرن دی ہدایت کر کے پر لاٹھو دے مگر دوڑ دا ئے ۔ عزت بیگ دے پستول وچوں اک دو گولیاں نکلدیاں نیں ۔ پر کوئی پر لاٹھو تیک نیئں اپڑدی اوہ ہوائی فیر چھاڑ دا حویلی دے وڈے بوہے وچوں تیزی نال نکلدا ائے ۔ اتے چان چک ایہہ الفاظ اوہدے کناں تیک پڑدے نیں " اوئے چوراں دے تھامو ! ایتھے ای کھلو جا ،،

باہر نتھو زنگر تے جابرا دو نالیاں تان کے کھلے نظر آوندے نیں ۔ پر لاٹھو اوہناں نوں ویکھ کے ہکا بکا رہ جاوندا اے اوہدے موہنوں کوئی گل نیئں نکلدی ۔ عزت بیگ دے قدم حویلی دے باہر آ کے رکدے نیں ۔ نتھو زنگر جھٹ پر لاٹھو دی نقلی داڑھی داواں دال پٹ کے آکھدا اے

" مرزا جی ! ایس چوراں دے تھامو دا اصلی روپ ویکھ لو " ۔

عزت بیگ دے پیراں ہیٹھوں زمین نکل جاوندی اے ۔ اتے بلھاں تے ایہہ الفاظ تھر کدے نیں ۔ " کون ؟ سلطان بیگ ، ؟ تیتوں جمن والی تے لکھ لعنت اے ۔ اوہ تیری تھاں تے کوئی کتا جم لیندی ۔ تاں چنگا سی " !

نتھو زنگر تے جابرا جھٹکا مار کے پر لاٹھو سلطان بیگ ادے دوں ہتھاں چوں دو نویں پستول کھو کے عزت بیگ دے ہتھ پھڑا دندے نیں ۔ اتے اوہ چھ گولیاں مار کے سلطان بیگ دا سینہ چھاننی کر دیندا اے ۔ سیف دا جندرا توڑ کے کڈھے ہوئے کرنسی نوٹ تے گہنے سلطان بیگ دی لاش دے کول کھلرے نظر آوندے نیں ۔ جابرا جھٹ اوہناں نوں سمیٹ کے عزت بیگ دے حوالے کر دا ئے ۔

" ایس جنڈال دی لاش ایتھوں چک کے باہر ڈھیرے تے سٹ دیو ۔ تاں جے پنڈ دے

آوارہ کتے ایہدیاں بوٹیاں نوچ لین ۔

عزت بیگ اپنی گل آکھ کے بجلی دی تیزی نال مڑ کے حویلی دے اندر لنگھ دائے ۔

ادہدی بداہت موجب نخفوتے جاہرا سلطان بیگ دی لاش چک کے پیلیاں دل ٹر جاوندے نیں ۔ حویلی دے اک کمرے وچ نواری پلنگ دے گرد مریم، یاسمین تے سکینہ چپ چاپ بیٹھیاں ڈونگھی سوچ وچ ڈبیاں جاپدیاں نیں ۔ حمیدہ بانو پلنگ تے بے سرت پئی اِنج لگدی اے ۔ جیویں تاریاں دی پرھیاوچ چودھویں داچن !

افضل حمیدہ بانو دی نبض تے ہتھ رکھ کے کھلا سوچدا پیا اے کہ ایہہ چن ہن ہمیشاں لئی یاس دے کالے بدلاں وچ گم ہو جاوے گا ؟

عزت بیگ کمرے وچ آکے چپ چاپ افضل دے کول کھلو جاندا اے ۔ جھٹ کو پچھوں افضل دے ایہہ الفاظ کمرے وچ گونجدے نیں ۔

" بھابی جی ! میں ٹیکہ لادِتا اے ۔ باجی ہن ذرا کو چر لئی سرت وچ آجاوے گی ۔ فیر...... !

افضل دے موہنوں اگے کوئی گل نئیں نکلدی ۔ اتے فیر" دا لفظ عزت بیگ دی ہک وچ گولی وانگوں وجدا اے ۔ اوہدے دل دی دھڑکنی وچوں ایہہ الفاظ نکلدے نیں ۔" فیر ۔!! فیر کیہ ہووے گا ۔ افضل ! توں چپ کیوں ہو گیا ایں ۔

افضل کوئی جواب نہیں دیوندا ۔ اتے اوہدیاں اکھاں چوں ٹپ ٹپ اتھرو دگدے نیں اوہدی ایہہ حالت دیکھ کے مریم یاسمین تے سکینہ وی زاروزار رون لگ پیندیاں نیں ۔ نکا عزیز اوسلے مریم دے کچھڑ وچ چپ چاپ بیٹھا بٹ بٹ اپنی وڈی بھین دے موہنہ ول تکدا اے ۔ اوہدیاں اکھاں چہ ہنجوآں دا ناں نشان دی نئیں دسدا ۔ اِنج جاپدا اے جیویں دیدان دے فرشتے نے اوس معصوم دے کن وچ ایہہ گل آکھ دِتی اے ۔ ہنی ایسلے بلنوں رو رو کے اپنی وڈی بھین دے دکھ چہ وادھا نئیں کرنا چاہیدا ۔ ذرا کو چر اپنے بلھاں تے چپ دا جندرا لا کے ۔ انھر داسی دے نیڑتوں ڈک سے ، رودن لئی ساری عمر پئی اے ۔ ہنجوآں دی پوہنچی اکو واری مکائی داچارا ناہیہ کر" حمیدہ بانو دی افراتفری چہ نکے مزیز دل کوئی گوہ نئیں کردا جھٹ کو پچھوں عزت بیگ اپنے سجے ہتھ دی نکی کھبے ہتھ دی تلی تے زور نال مار کے آکھدا اے ۔

میں سبھ کجھ سمجھ گیاں افضل! تیرے بلھاں تے لگا ہویا چپ دا جندرا اتے اکھیاں دے ہنجو ایہہ دس دے نیں پئی بالو دی حالت ڈاڈھی خراب اے۔ جیہدے تے قابو پاناتیرے وس دا روگ نہیں۔ میں ہنے پلس چوکی ٹیلیفون کر کے گڈی منگوا نہاں آں۔ اسیں بڑی چھیتی بالو نوں لے کے کسے وڈے ہسپتال ہیک اپڑ جاواں گے۔ میں ایس انکھی بھین دی جان بچاون لئی اپنا تن من تے دھن سبھ کجھ قربان کر دیواں گا۔

افضل اوس ویلے عزت بیگ نوں ایہہ گل سمجھاون دا چارا کردا اے، پئی ایہں حمیدہ بالو نوں ہسپتال لے جا کے کیہہ کراں گے؟ ایہہ منٹ ذرا کو چر لئی سرت سنبھال کے کجھ گلاں باتاں کرے گی۔ فیر ہمیشاں واسطے ایہدے بلھاں تے چپ دا جندرا لگ جاوے گا۔ دل وچ وجن والیاں دو ہنوں گولیاں نے ایہدی حیاتی دی کوئی آس باقی نہیں چھڈی، پر عزت بیگ اوس ویلے دی کوئی گل سنن لئی تیار نہیں جاپدا اتے افضل دے دل دی ڈونگائی وچوں نکلے ہوئے الفاظ بلھاں تے آ کے رک جاندے نیں۔ ایسے چر چر حمیدہ بالو دے بلھاں وچ کجھ حرکت ہوندی اے۔ عزت بیگ اوہدے دل گوہ نہیں کردا۔ اتے چھیتی نال کمرے دے بوہے ول قدم ودھاوندا اے۔ پر حمیدہ بالو دے مونہوں ایہہ واج نکل کے اوہدے پیراں نوں زنجیر وانگوں جکڑ لیندی اے۔

" بھاجی! ہن ہسپتال یاں کسے ہور تھاں تے جاون دی لوڑ نہیں۔ میں جھٹ کو تیکر اوس ان ڈٹھے دیس وچ اپڑ جاواں گی جیہدے بارے کسے سگھڑ سیانے آکھیا اے:

" آون والے وار وواری اودھر نسے ٹر جاندے
جاون والا نا ہیں پر کوئی ایدھر مڑ آکھاوے "

عزت بیگ حمیدہ بالو دی واج سن کے جھٹ اوہدی سرہاندی بھونئیں تے پیراں بھار بہہ جاندا اے۔ مریم، یاسمین تے سکینہ بیاں اکھیاں سون بھادوں وانگوں وردھیاں نیں۔ عزت بیگ ڈاڈھے درد بھرے انداز وچ آکھدا اے " بالو۔ میری شیر دل بھین! ایہدے الیلے ہتماب نوں تیرے جیہی انکھی دھی دیاں ڈاڈھیاں لوڑاں نیں۔ مینوں مرجاون دینا سی، توں میری خاطر اپنی سوہل جندڑی نوں موت دے کھوہ وچ سٹن دا چلا کیوں کیتا؟

"بھاء جی! ایہہ میرا فرض سی، میں اپنیاں اکھاں دے ساہمنے اُچیاں سوچاں والی اپنی اپنی وڈ بھین مریم دا سہاگ اُجڑ دا کسراں ویکھ سکدی ساں؟

حمیدہ بانو دے ایہہ الفاظ سُن کے سبھے عقیدت دیاں نظراں نال اوہدے ول تکدے نیں۔ افضل پلنگ دی پواندی بیٹھا ہنجو کیر دا ائے۔ حمیدہ بانو اوہنوں تے یاسمین نوں بھریں نظراں نال ویکھ کے آکھدی اے۔

افضل میرے ویر۔ اتھری تھاں میرے ہیراں وچ نیئں۔ میرے دِل وچ اے۔ تو ذرا میرے نیڑے آجا۔ میں تیرے نال اخیری گل کرنی ایں"

افضل جھٹ حمیدہ بانو دے کول آکے اوہدا سجا ہتھ اپنیاں اکھاں نال لاندا ائے اتے حمیدہ بانو دے اے مٹھے بول اوہدے کناں وچ رس گھولدے نیں

"ویرا، میرے ایس دیس پنجاب دے انکھی بھرا بھیناں لئی بڑیاں قربانیاں کردے رہے نیں۔ اج تیری ایہہ دردمند بھین دی تیتھوں تیرے جذبات دی قربانی منگ دی اے۔ آس اے۔ پئی توں ناںہ نئیں کریں گا؟ دنیا دی ٹھکرائی ہوئی ایہہ یاسمین میری بھین اے۔ زمانہ ہمیشاں ایہنوں اِک غلط حرف سمجھ کے مٹاون دا چارا کردا رہیا اے توں ایس چکڑ چہ ڈِگے ہوئے موتی نوں اپنے دل دے خزانے وچ رکھ لے۔ میں سچ آکھنی آں۔ پئی یاسمین دے دِل وچ اک انکھی گھبرو دی تینوں ہی بن کے خدمت کرن دا جذبہ کُٹ کُٹ کے بھریا ہویا اے۔"

"میں اپنی بھین دے ایس انمُلے تحفے نوں اپنی جان نالوں وی عزیز رکھاں گا" افضل دا ایہہ جواب سُن کے حمیدہ بانو آکھدی اے۔

رب تیری جان دی خیر کرے میرے ویر۔ توں اپنی دردمند بھین دا مان رکھ لیا اے۔ میں حیاتی دے اک ایسے تے وڈے فرض توں سُرخرو ہو گئی آں۔ رب دا لکھ لکھ شکر اے۔ اوہنے میرے دامن تے ندامت دا کوئی داغ نئیں لگن دِتا اتے حیاتی دیاں اوکڑاں ایہنوں اپنا فرض پورا کرن توں نئیں ڈک سکیاں۔ میں۔۔۔۔!! بولدیاں بولدیاں حمیدہ بانو دا ساہ اکھڑ جاوندا اے۔ اتے متھے تے موت دیاں

تریلیاں نظر آوندیاں نیں۔ مریم نکے عزیز نوں گھٹ کے چھاتی نال لا لیندی اے۔ یاسمین تے سکینہ نوں اپنے آپ دی سُدھ بُدھ نئیں رہندی۔ حمیدہ بانو ادھ کُھلیاں اکھاں نال اپنے نکے ویر نوں دیکھ کے دوجے پاسے مونہہ پھیر لیندی اے۔ افضل اوہدی نبض تے ہتھ رکھ کے زاروزار رو ندا ئے اتے مرزا عزّت بیگ دے مونہوں رُک رُک کے ایہہ الفاظ نکلدے نیں۔

جگر دا ایہو اے کہ دوجیاں دی حیاتی دے باغ وچ مُراداں دے پھل کھڑا ون والے انکھی بھینیں۔ اپنیاں سبھے آساں دل وچ لے کے ٹُر چلی ایں۔ ساہنوں ایہہ تے دس جا۔ اسیں حیاتی دے دینہہ کیویں گزاراں گے"؟

حمیدہ بانو دے زرد بُلھاں اُتے ایہہ اخیری الفاظ تھرکدے نیں۔

"دل دی وستی موت دے بھُچال نال ڈھیہ گئی اے۔ ہن ایہدے وچ کسے دی آس دا دیبا نئیں رہیا۔ بھاء جی۔"

"کوئی آس دی نئیں۔ ہن اکو ایہہ آس باقی

میرے کفن وچ ہووے میرے وطن دی مٹی"

عزیز!! میرے نکے ویر۔ تیرا رب راکھا ۔۔۔۔۔ !!!

حمیدہ بانو دیاں اکھاں پتھراں جاوندیاں نیں۔ اُتے روح دا پنچھی قلبوت دے پنجرے وچوں نکل کے اُن ڈِٹھے دیس ول لمی اڈاری مارہ جاوندا ئے۔

۲۴

اپنے اندرلی عورت دی بشارت موجب حمیدہ بانو "اخلاق خلوص" دے اک اُچے مقام اُتے اپڑ کے مروی اے اودھری ناہیہ بھلین والی قربانی داحال سُن کے "اخلاق سدھار پرہیا" دی پردھان بیگم سروری، اپنے پنڈ دے سردار شیرو، نتھورنگرطے تے دوجے لوکاں دیاں اکھیاں ای نئیں دِل دی روندے ہیں۔

اُچے پنڈ دے سردار شیرو تے بھے وسنیکاں دی خواہش موجب مرزا عزت بیگ اپنی تینویں مریم دے مشورے نال "حمیدہ بانو" نوں اُچے ٹیکے تے دفناون دی اجازت دے دیوندا ئے۔ ہِن وینھ مگروں بیگم سروری، لیڈی ڈاکٹر خورشید بیگم تے اخلاق سدھار پرہیا دیاں کجھ ہور سوجھواں تینویاں مریم تے یاسمین دے نال حمیدہ بانو دی قبر تے اپڑدیاں ہیں۔ قبر دی لوح اُتے ایہہ موٹے موٹے الفاظ لکھے نظر آوندے ہیں "اک انکھی دھی پنجاب دی" بیگم سروری، لیڈی ڈاکٹر خورشید بیگم اتے ہور تینویاں قبر تے پھلاں دی چادر چڑھاندیاں ہیں۔ سردار شیرو چوکھی وتھ تے اک ٹکھنے رکھ ہیٹھ کھلا ایہہ اعلان کر دائے۔ "اسیں چھیتی الیس تھاں تے سوہنا جہیا مقبرہ بنواداں گے۔ ورھے پچھوں ایتھے میلہ لگیا کرے گا۔ اتے دُوروں دوروں لوک آکے پنجاب دی الیس انکھی دھی دی یادگار تے حاضری دیا کرن گے"۔

مرزا عزت بیگ، افضل، نتھورنگرطے، جابرا تے رحمت ماشکی چپ چاپ کھلوتے شیرو دیاں گلاں گوہ نال سندے ہیں۔ اتے قبر دے کول تینویاں دے نال نموجھاں کھلی "یاسمین" پھلاں دی چادر ویکھ کے اپنے دل وچ آکھدی اے۔

کنڈیاں دے وچ عمر گزاری مر گئے تے فیر لوکاں نے
نال عقیدت اوہ بندیاں دی قبراں تے برسائے پھل"

مریم تے یاسمین دے وچکار نگاعزیز گم سُم کھلا، وڈی بھین دی قبر ول تکدائے

نوکرانی سکینہ اودھے مگر کھلی ڈاڈھی اداسی جاپدی اے۔ سبھے تینویاں وار و واری
اوس معصوم نوں پیار کردیاں نیں۔ پر اوہ کسے دل گوہ نئیں کردا۔

یاسمین اوہنوں بھرویں نظر نال ویکھ کے سوچدی اے۔

حمیدہ۔ مینوں تیری بدولت اک نیک شوہر لبھ گیا اے۔ ایہہ میری حیاتی دی سبھ
توں وڈی منگ سی۔ تیرے کارن اپنے پنڈ دے وسنیکاں دیاں دی سبھے اکڑاں دور
ہو گئیاں نیں۔ ہن اوہناں دی حیاتی دے باغ وچ سدھراں دے پھل ماہ ماہ ہسن
گے۔ پر تیرے نکے ویر نوں ساری عمر تیرے غم وچ رون دے سوا کجھ نئیں لبھا۔
ایہہ ذرا کو وڈا ہو کے ضرور آکھے گا باجی مینوں ایہہ کس جرم دی سزا ملی اے۔ میں
اوس ویلے ایہنوں کیہ جواب دیاں گی؟!! توں جس رستے توں لنگھ کے ہمیشاں دی
حیاتی دے اک ان ڈٹھے دیس وچ اپڑی ایں۔ اوس رستے دی دھوڑ میریاں
اکھیاں دا نور اے۔ رب دا واسطہ ای مینوں وی اپنے کول سد لے۔ تیرے
کولوں تیرے نکے ویر دے انجو نئیں ویکھے جاوندے۔ ایہدیاں معصوم نظراں مینوں
ٹول دیاں نیں۔ ایہہ مونہوں کجھ نئیں بولدا۔ اتے تن ونجھ توں ایہدیاں اکھاں
ساون بھادروں وانگوں ورھ رہیاں نیں۔ مینوں ڈر اے۔ ایہہ بھتاروں پاروں ایس
معصوم دے نکے جیہے دل نوں کوئی وڈا روگ نا نہ لگ جاوے؟"

انجھاں سوچاں سوچدیاں یاسمین دیاں اکھاں چوں ہنجواں دے موتی ٹپ ٹپ
ڈگدے نیں۔ اوہنوں ویکھ کے مریم دا دل وی قابو وچ نئیں رہندا۔ اتے فیر ویکھا
ویکھی سبھے تینویاں زاروزار رون لگ پیندیاں نیں۔ سسکیاں دی واج قبر توں ذرا کو
وِتھ تے کھلے سردار شیر و، عزت بیگ، افضل، نتھو، نگر تے دوجے لوکاں دے دلاں نوں
ڈاڈھی کھچ پاوندی اے۔ اتے اوہ سبھے سرسٹ کے غم دے ڈونگھے بحر وچ ڈب جاوندے
نیں۔ اچن چیت اوہناں نوں اینج جاپدا اے جیویں اوہ حیاتی دے وڈے مقصد دی
بیڑی غم دے بحر وچ روڑھ بیٹھے نیں۔ ویلے دا پنچھی پھڑ پھڑاوندا اے اتے حمیدہ
بانو دی روح اوہناں نوں پکار پکار کے آکھدی اے۔

"اخلاق سُدھار پریار دی دردمند بھینوں اتے اپنے پنڈ دے سوجھوان وسنیکو!
میں اپنے جگر دے لہو نال جیہڑی اخلاق سُدھار مہم دا مڈھ بنھیا اے۔ اوہنوں اگانہہ ٹورن دا چارہ کرو۔ میری قبر تے پھلاں دی چادر چڑھاون یاں ہنجو کیرن نال اخلاق دا بوٹا پھل پھل نئیں سکدا۔ ایہنوں پروان چڑھاون ئی ہنجواں دے پانی دی نئیں، جگر دے لہو دی لوڑ اے۔ اک موتی تکی دا سوہنا مقبرہ بناون دی بجائے، تسی ایسلے پنجاب دی سوہنی دھرتی توں ظلم دے اوہ پہاڑ ڈھاون دیاں سوچاں کیوں نئیں سوچدے؟ جیہڑے حیاتی دیاں راہواں وچ دیوبن کے مظلوماں دا رستہ ڈکی کھلے نیں۔ میری قبر تے میلہ لاون دی لوڑ نئیں۔ مُنیاد دے بیلے نوں دل دیاں اکھاں نال دیکھو۔ چاندنیاں دے الیس میلے وچ پیار خلوص دے دیری ڈاڈھیاں خطرناک وارداتاں ہپے کردے نیں اوہناں نوں اخلاق دا درس دے کے چنگے کماں وَل لاؤنتاں تہاڈی حیاتی دا اسلے توں وڈا فرض اے۔ میری طرحاں رب دے ان گنت نیک بندے حق سچ دی خاطر اپنیاں جاناں قربان کر چکے نیں۔ اوہناں نوں سوسوواری یاد کرو۔ پر جیوندے جاگدے دردمند پیار خلوص والے دکھی بندیاں نوں وی قدر دی نظر نال ویکھنا تہاڈی فرض داری اے۔ غماں دے ڈونگھے بحر وچوں نکل کے مجبوراں تے بے بساں دے ہنیر خانیاں وچ بجرے سورج دیاں کرناں دا نگوں کھلر جاوو۔
پیار خلوص دا اُچا سچا جذبہ تہاڈی آگوائی ہمرے گا۔ اتے تہاڈیاں لشکاں نال ایلیلے پنجاب دی دھرتی دے ذرے چمکتے موتیاں دی طرحاں ڈھلکدے نظر آون گے۔

"پل پل یاد کرو اوہناں نوں مرگئے جو نادانو
پر جیوندے انساناں دی وی قدر کرو انسانو
ویلے دی تختی تے اکھر نہر دفا دے لیکو
اک دُجے دا درد ونڈاؤ دھرتی دے وسنیکو"

انت

پنجابی قاعدہ

سیانے دسدے نیں پئی ہندوستان دی مٹی سیھنگیاں پنجابی زبان دا نشان امیر خسروؒ دے زمانے توں وی پچھلے ملدا اے لکھاری اوس ویلے توں ایس زبان وچہ لکھ دے پئے نیں۔ راجہ رنجیت سنگھ دے ویلے پنجابی زبان نوں تخت اتے چڑھ بہن دا موقع وی ملیا پر سکھ لکھاری گورمکھی رسم الخط تے مسلمان لکھاری فارسی رسم الخط وچہ پنجابی لکھن پڑھن اتے اڑے رہے اخیر تائیں ایہہ بھراتیاں تے ایہہ زبانیاں ایہناں دوناں دھڑیاں دا کسے اک گل اتے اکٹھ نہ ہو سکیا ایس لئی پنجابی زبان دا سرکاری جھولی وچ لاڈ پیار نال پلن پوسن دا آخری موقع وی جاندا رہیا۔ فیر دوناں دھڑیاں اپنی اپنی تان لئی تے نکھسمی پنجابی زبان میٹر دی میٹرای رہی۔

سکھ تے اپنی زبان دے وادھے لئی جتن کردے رہے تے اوہناں گورمکھی رسم الخط نال لکھاں کتاباں نثر تے نظم وچہ لکھ ماریاں پر مسلمان لکھاریاں نثر دی کتاب تے وڈی گل اے اپنا پہلا قاعدہ لکھن دا جتن وی نہ کیتا۔ نظم وچہ بے شمار کتاباں لکھیاں جہڑیاں اج ساڈے لئی بڑی دولت تے عزت نیں ۱۹۴۷ء پچھوں پنجابی نثر ول کجھ خاص دھیان ہو گیا پر فیر وی پنجابی زبان دا قاعدہ لکھن دی کسے بندے وی جرأت نہ کیتی۔

۱۹۷۳ء وچہ پنجاب وچہ پہلی واری پنجابی زبان دا قاعدہ لکھیا گیا۔ ایہہ قاعدہ لکھن دا سہرہ مشہور ادیب جناب چوہدری محمد بشیر گورایا ہوراں دے سر اے تے ایس قاعدے نوں اقدس پبلی کیشنز نے چھاپ کے ثابت کر دتا اے پئی پنجابیاں دی زبان وی دنیا دی کسے زبان توں گھٹ نہیں ایہدے وچہ او ساریاں صفتاں موجود نیں جہڑیاں کسے ودھیا تے تگڑی زبان وچہ ہوندیاں نیں۔ چوہدری محمد بشیر گورایا ہوراں پنجابی دا پہلا قاعدہ لکھ کے اوہناں ساریاں لوکاں دے مونہہ بند کر دتے نیں جہڑے پنجابی نوں اک بولی ایہہ نہیں سن من دے تے ہر تھاں سانوں پہلا قاعدہ نہ ہون دے مہنے ماردے رہندے سن۔

سجنو! قاعدہ ساریاں زباناں دی نینہہ ہوندا اے تے بنیاد توں بغیر مکان بنان دا اخیر کدے چنگا نہیں ہویا۔ پنجابی پیاریاں دی چنگی برات پاروں قاعدہ تیار ہو گیا اے تے آؤ ہن سارے رل کے ایہدے چانن وچہ اپنی منزل دیاں نشوہیاں راہواں ڈھونڈئیے۔

ساڈیاں مشہور تے ودھیا کتاباں

یارنامہ	ڈاکٹر وحید قریشی	۲-۰۰
بار دی سار	اقبال صلاح الدین	۱۸-۰۰
شکوہ جواب شکوہ	قریشی احمد حسین	۲-۰۰
مولوی غلام رسول عالمپوری	چوہدری محمد بشیر گورایہ	۱۰-۰۰
حامد شاہ عباسی	,, ,, ,,	۲-۵۰
پنجابی قاعدہ	,, ,, ,,	۰-۳۰
سورہ یٰسین پنجابی ترجمہ	,, ,, ,,	۱-۵۰
ابیات سلطان باہو پنجابی ترجمہ	,, ,, ,,	۳-۰۰
نجو (پنجابی ناول)	,, ,, ,,	زیر طبع
چاننی دے روپ	شفقت سلطانہ	۱۰-۰۰
آہلنا	غلام مصطفیٰ بسمل	۶-۰۰
اڈاریاں	,, ,, ,,	۸-۰۰
ایش ٹرے	تنویر بخاری	۷-۵۰
سکے پانی	اعجازالحق	۵-۰۰
اکھراں دی جھاتی	بالی جی	۲۰-۰۰
وارداتاں	نادم عصری	۷-۵۰
چراغ رہگذر	,, ,,	۵-۵۰
اک انکھی دی پنجاب دی	,, ,,	۱۵-۰۰
ہنیریاں راتاں	بابا عالم سیاہ پوش	۱۲-۵۰
مکلاوا	عاشق ورک	۷-۰۰

پنجابی مرکز / اقدس پبلی کیشنز

چوک اردو بازار - لاہور

(سرورق غلام مرتضیٰ پرنٹنگ پریس لاہور میں چھپا)